sopron magyar1-22:Layout 1 8/4/2008 9:01 Page 1

SOPRON

a kultúra és együttműködés városa

sopron magyar1-22:Layout 1 8/4/2008 9:01 Page 2

sopron magyar1-22:Layout 1 8/4/2008 9:01 Page 3

A könyv szerzői:

**Bencsics Miklós, Dragutin Feletar, Krisch András,
Payrits Ferenc, ifj. Sarkady Sándor, Tóth Imre**

SOPRON

a kultúra és együttműködés városa

Mijo Krešić horvát kereskedősegéd városrajzával (1838–1840)

Sopron, 2008.

sopron magyar1-22:Layout 1 8/4/2008 9:01 Page 4

A könyv támogatói:
Sopron Megyei Jogú Város Önkormányzata
MNEKK

A könyv szerzői:
Bencsics Miklós, Dragutin Feletar, Krisch András,
Payrits Ferenc, ifj. Sarkady Sándor, Tóth Imre

Kiadó:
Soproni Horvátok Kulturális Egyesülete
Horvát Kisebbségi Önkormányzat Sopron

Szerkesztette:
Payrits Ferenc

Fotók:
Romeo Ibrišević, Petar Feletar
Győr-Moson-Sopron megye Múzeum Igazgatósága, Soproni Múzeum
Győr-Moson-Sopron megye Soproni Levéltára

Borító:
Gludovátz Mihály: Horvátok Sopronban
a XIX. században
olajfestmény 2006

Készült a Croatica Kht. gondozásában
Felelős vezető: Horváth Csaba ügyvezető igazgató

ISBN 978 963 9734 11 1

Minden jog fenntartva!

sopron magyar1-22:Layout 1 8/4/2008 9:01 Page 5

Tartalomjegyzék

Sopron város polgármesterének előszava 8
Zágráb város polgármesterének előszava 9
Előszó 10
Bevezetés 11
A város története a XVI. századig 14
Sopron és Sopron megye 1532 után
A horvátok betelepedése 24
A soproni zsidók 27
Sopron a XVI. században 28
Sopron a XVII. században 37
Sopron a XVIII. században 43
A 18. század háborúi 43
Gazdaság és társadalom 47
Események, ünnepek a XVIII. században 51
Vallások, egyházak és kultúra a XVIII. században 53

Sopron a XIX. században – Fellendülés és reformok 56
1848 és Sopron 61
Horvátok átvonulása Sopron vármegyén 61
Kulturális és irodalmi élet 65
Nemzetiségi viszonyok 69

Sopron a XX. században 71
Sopron a népszavazást követően 78
Gazdaság és politika 78
Lakosság, nemzetiségek, életmód a XX. sz.
első felében 80
Sopron 1945 után 84
Sopron az ezredfordulón 87

Sopron az új évezredben
XXI. század 93

Sopron egy horvát utazó szemével
Mijo Krešić beszámolója, 1838–1840. 95

Melléklet 102
Soproni unicumok 102
Gróf Pejácsevich Károly 103
Storno Ferenc 106
Liszt Ferenc és Sopron 107
Múzeum 108
A Soproni Városszépítő Egyesület 109
A soproni bor 110
Néhány gondolat a soproni borról 111

Kiegészítés a XVI.
és XVII. századokhoz 113
Tanulmány a XVI. századi Sopronról
és környékéről horvát szemmel 113

Sopron vármegye
és Zágráb megye levlelezései 1861. 123

A soproni polgárlistákon nyilvántartott
horvát nevű polgárok
(XVI–XIX sz. első fele) 127

Sopron műemlékei 131

Krónika 137

Sopron környéke:
Kópháza 147

Összefoglalás (csak magyarul) 165

sopron magyar1-22:Layout 1 8/4/2008 9:01 Page 6

MAYO CHIX
PAROLA

sopron magyar1-22:Layout 1 8/4/2008 9:01 Page 8

Sopron polgármesterének előszava

Kedves Olvasók!

Olyan kiadványt vehetnek most a kezükbe, amely a három itt együtt élő nép – magyar, német, horvát – alkotóereje, tudása és színes hagyományai által létrehozott kincset tárja Önök elé. Ez a kincs Sopron, mely a kelta, avar, római köveken, magyar kézben újjáélesztve, az ide települt horvát, német családok áldozatos segítségével vált olyan várossá, amilyennek ma is látjuk, s amelyre büszkék vagyunk.

Nem véletlen, hogy éppen itt alakult ilyen sokszínűvé a népesség, amely békességben él már kilencszáz esztendeje egymás mellett, gyarapítva a közös szülőföldet. Sopron ugyanis már az ősidőkben fontos kereskedelmi útvonalak mellett nyerte el regionális szerepét, így rég természetessé vált a sokféle nyelv csengése.

A vasfüggöny és a kommunista diktatúra méltatlanul háttérbe szorította az itt élő nemzetiségeket, de megpróbálta kiölni még a magyar nemzeti öntudatot is. Szerencsére nemzetiségeink – ha másként nem – családjaikon belül megőrizték és átmenekítették a mai időkbe mindazt a kincset, amit a népek ősi tudása hordoz. A ‘90-es évektől aztán teljes pompájában újjászülethetett a régi hagyományrendszer, s feléledt a kíváncsiság is a velünk élő kultúrák iránt.

Örömteli ez a folyamat, hiszen csak azok a népek, nemzetiségek élhetnek békességben, megértésben egymással, amelyek ismerik a másik hagyományait, vagyis a szívét. Ez a kölcsönös tisztelet, szeretet Sopronra mindig is jellemző volt. Ékes példája ennek nemcsak a múltban itt élt neves horvát családok tevékenysége, hanem a város címerében is szereplő nyitott kapu: a befogadás, a vendégszeretet jelképe.

A horvát-magyar testvéri kapcsolat távoli időkbe nyúlik, s a közös múlt emlékei, a közössé vált hagyományok mind Sopronban, mind Zágrábban visszaköszönnek.

Talán nem volt véletlen, hogy Zvojimír király Ilonát, a magyar királyleányt vette feleségül, s 1091-ben a horvátok Ilona fivérét, a mi Szent László királyunkat hívták segítségül. László Magyarország társországává tette Horvátországot, Zágrábban püspökséget létesített, székesegyházat alapított. Ezzel a keresztény államcsalád olyan mintáját adta, amelyhez fogható ma sincs Európában! Egy magyar ember mindig meghatottan lép be a zágrábi katedrálisba, ahol már az első pillanatban feltűnik a jobb hátsó mellékoltár barokk Boldogasszony-képe a felirattal: »Patrona Hungariae et Croatiae«. Nemcsak a finom szépségű madonna látványa, hanem az előtte szüntelenül világító mécsesek karéja és az imádkozó horvátok sokasága is odavonzza az embert.

És az sem csupán a sors szeszélye, hogy a tatár elől menekülő IV. Béla éppen Horvátországban, Trau (Trogir) várában várta meg a tatárdúlás végét. Béla menekülését és a horvátok befogadó szeretetét még ma is számos horvát legenda őrzi.

Zágráb utcáin is számos közös emlék villan elénk: magyar királyok, horvát gyökerű, magyarrá vált családok nevei az emléktáblákon... Milyen érdekes, majdnem a csodával határos, hogy Horvátországban is van egy Sopron: egy apró település, hasonló természeti környezetben, hegyek és szőlők között, mint a mi Sopronunk…

A nagyhatalmi politika többször is megpróbált a népeink között ellentétet szítani, de a máig élő hagyományok mutatják, hogy a szívek mélyén megmaradt a testvéri szeretet, és nemcsak a mi háromnyelvű, egyszívű nyugat-dunántúli régiónkban.

Ez a kötet, melyet most a kezébe foghat az olvasó, a koronája a magyar-német-horvát testvéri együttélés közös értékeinek. Sopronban évek óta kutatják a városunkban és a volt vármegyénkben letelepedett horvát családok történetét, kétnyelvű kiadvánnyal tisztelegtek már a Pejacsevics család emléke előtt, és már öt esztendeje jelenik meg három nyelven az »Újra együtt« naptár, hogy bemutassa vidékünk természeti és építészeti kincseit, kulturális értékeit, tudós és művész nagyságait. A mai napig fáradhatatlanul építi és őrzi a horvátországi kapcsolatokat a Soproni Horvát Önkormányzat és a Horvát Kulturális Egyesület.

Sopron sajátos karaktere abban rejlik, amit Gombocz Endre tudós botanikus így fogalmazott meg: »Jövőnk ígérete múltunk igaz ismeretében van«. Mi, ennek a történelem viharait megszenvedő városnak a polgárai ezért különösen nyitott szívvel fordulunk testvéri népeink felé, s a horvátsággal ápolt kapcsolat számunkra két, erős nemzeti büszkeséggel megáldott nép együttműködését teszi lehetővé. Hiszem, hogy ennek nemcsak politikai megfontolás, a globalizált világban való megmaradásunkért folytatott küzdelem az alapja, hanem olyan természetes, egyenrangú felek barátsága, amely a Szent Korona alatt összeforrasztotta népeinket. Ezért tehát a Horvátországból hozzánk érkező embereket Sopronban minden bizonnyal ismerős mentalitás, otthonos világ és szeretet fogadja.

Nyitott kapukkal és meleg szívvel várjuk Önöket!

Dr. Fodor Tamás
Sopron Megyei Jogú Város polgármestere

sopron magyar1-22:Layout 1 8/4/2008 9:01 Page 9

Zágráb polgármesterének előszava

Zágráb és Sopron történelmi kapcsolatai

A 2005-ben Sopronban megrendezett Országos Horvát nap alkalmával jelen volt a horvát és magyar köztársasági elnök is. A magyarországi horvátok a gyönyörű Sopron utcáin, terein és koncerttermeiben megmutatták a horvát népi hagyomány és kultúra sokszínűségét és egyben a közember és alkotó képzeletvilágát is. Ismételten bizonyítást nyert a rég ismert igazság, miszerint a nemzeti kisebbségek minden ország számára értéket képviselnek – esetünkben a híd szerepét töltik be a horvát és magyar kapcsolatokban, a Zágráb és Sopron közötti együttműködésben. A két város közötti viszony hosszú múltra tekint vissza. Már az antik világ útjai és kereskedelmi kapcsolatai összekötöttek minket.

Az együttműködés Nyugat-Magyarország Dubrovnikjával – ahogy festűien Sopront szokták nevezni – különösen intenzívvé vált a közös Magyar-Horvát királyság idején 1102-től 1527-ig. A középkori Sopron kapcsolódási pont volt Nyugat-Dunántúl és környéke történelmi közösségben együtt élő népei, a magyarok, germánok, szlovákok, horvátok, csehek és szlovénok számára.

Sopron már ekkor a gazdaság, kultúra és együttműködés központjává nőtte ki magát. Sopronban, Nyugat-Magyarország központjában és környékén a 16. századtól jelentős számban horvátok is éltek, a város pedig fontos állomás lett a Habsburg birodalom hosszú fennállása alatt egészen az I. világháború végéig. Zágrábból Sopronon keresztül vezetett az út Bécsbe, a pozsonyi országgyűlésekre, Prágába és még megannyi városba Közép-Európa szerte. Sopron az évszázadok folyamán az itt élő horvátok szellemi központjává vált, miközben az idetelepülte népesség kapcsolata az anyaországgal és Zágrábbal mindvégig fennmaradt.

A Párizs-környéki békekötések következményeként Sopron elvesztette hátországa nagy részét, 1945 után pedig a vasfüggöny mögé szorult az osztrák határvonal mellett. Nagyon nehéz időszaka volt ez a város történelmének. Azonban ez a vitális, nagy történelmi múltú város még ekkor sem vesztette el identitását és jelentőségét. Magyarország kulturális Athénja maradt, a nyugat-pannon régió találkozási pontja az itt élő népek számára. Kapcsolata Zágrábbal sem szakadt meg teljesen, ez az itt élő gradistyei horvátoknak köszönhetően kulturális téren mindvégig fennállt.

A horvátok első nagy betelepedési hulláma 1533 környékére tehető, így nemsokára fél évezrede immár, hogy Nyugat-Magyarország és mai Burgenland, valamint Szlovákia területén megtalálhatók. A horvát származású emberek tevékenysége mély nyomot hagyott Sopron történelmében és fejlődésében – a Pejacsevich grófoktól és Zrínyiektől a kultúra számtalan képviselőjéig, tudósokig, vállalkozókig és sportemberekig. Sopron mellett fekszik Kópháza, horvátul: Koljnof. Majdnem 1000 horvátajkú lakosával ez Magyarország egyik legtöbb horvátot számláló települése. Tőlük és zágrábi barátaiktól származik az ötlet, hogy az első horvát nyelvű könyv Sopronról és környékéről megíródjon. Megérett az idő, hogy a horvátok többet megtudjanak Sopron értékeiről és szépségéről, a magyar és horvát történelemben játszott szerepéről. Ezért üdvözlöm e könyv megjelenését, gratulálok és köszönetemet fejezem ki mindazoknak akik azon voltak, hogy e könyv megszülessen.

Barátainknak Sopronban, Polgármester Úrnak és minden jóakaratú polgárnak, akik ebben a gyönyörű városban laknak kívánok egészséget, boldogságot és fejlődést. Zágráb minden sikerüknek örülni fog

Zágráb, 2008. január

Milan Bandić
Zágráb polgármestere

sopron magyar1-22:Layout 1 8/4/2008 9:01 Page 10

Sopron története álljon hát példaként a jövő generációinak, létező bizonyítékaként annak, hogy a tudatos, mértékletes és határozott emberi összefogás értékeink, kultúránk gyarapítását szolgálja.

Előszó

2003 nyarán a Horvát Nap keretén belül megrendezett Fő téri programra odasereglett több száz vendég láttán az emberen erőt vett egy érzés. Egyfajta kellemes megnyugvás, elégedettség. Sikerült! Ilyenfajta rendezvénye régóta nem volt a városnak, nem tudom, volt-e egyáltalán.

Elismert részeivé váltunk valaminek, aminek évszázadok óta, észrevétlenül, mondhatnám mellőzve, kigúnyolva is építő részesei voltunk.

A könyv nem történelemkönyv. Noha néhány részletében primer, és idehaza eddig nem közölt forrásra támaszkodik, nem tör tudományos babérokra, csupán egy érzést próbál átadni Neked, Kedves Olvasó.

Egy ember felfogását erről a városról, embereiről, ritmusáról. Egy emberét, akiben felmerült a kérdés: az évszázadok tükrében a német és magyar elem mellett hol a helye a horvátságnak. Mit adott ez a nép, miben segítette – sokszor nem is sejtvén saját fontosságát – ezt a várost, melyben majdnem mind hordozzuk egymást, melyben bennünk él közös örökségünk és mely elmondhatja, hogy bár lakóinak többsége német anyanyelvű volt, magyarul is és néha horvátul is szólt. Nem a nyelv, hanem az összetartozás, a közös érdek, a sajátos kultúrkör, a környezet szülte a Soproni Embert. Az embert, mely bölcsességével, mértéktartásával, határozottságával jövőt tudott és tud építeni. Ehhez azonban elengedhetetlen a múlt ismerete. Egymás tiszteletben tartásához csakis ezen az ösvényen vezet az út.

Ehhez segít hozzá ez a könyv is, Sopron értékeinek kiemelésével, melyeket joggal tarthatunk követhetőnek a mai változó, sokszor ellentmondó, az értékeket kiforgató, a szépet megcsúfító világban. Egy mércét tart elénk melyet akkor érez meg igazán az ember, amikor a mában találkozik a múlttal és elképzeli jövőjét.

Igen, Sopron emberi léptékű város, olyan közösség, melyet képzeletünk magába képes zárni, ellentétben a nagy konglomerációkkal. Próbálod őket kezeddel megfogni, eszeddel felfogni, de csak a próbálkozás marad, mert végtelenek hozzád képest.

A multikulturalitás, a tolerancia magától értetődőek voltak ezen a vidéken évszázadokon keresztül, néhány kilengéstől eltekintve, de erre majd a történetben kellőképpen fény derül.

Köszönettel tartozom a szerzőknek és mindazoknak, kik tanácsaikkal, segítségükkel azon voltak, hogy ez a könyv megszülethessen.

Kópháza, 2007. november

sopron magyar1-22:Layout 1 8/4/2008 9:01 Page 11

Bevezetés

Sopron történetéről számtalan összefoglalás, tudományos cikk, népszerűsítő és idegenforgalmi kiadvány jelent meg az elmúlt évtizedekben, sőt századokban. A soproni városvezetés már nagyon korán – a XVII. században – kísérletet tett rá, hogy szisztematikus gyűjtéssel megszerkesztett várostörténettel maga is beavatkozzon az önmagáról kialakult nemzetközi képbe. E kísérlet eredményeképpen készült el kéziratban Faut Márk városi krónikája az 1610-es években. A városról alkotott közkép tudatos megformálására utal, hogy Sopron azon ritka magyarországi városok közé tartozik, melynek látképét – Augsburghoz, Ulmhoz, vagy Nürnberghez hasonlóan – helyi mesterekkel is megörökíttették.

Komoly hagyománya van tehát annak, hogy a város hírt ad magáról az idegeneknek, értékeit, kultúráját megismerteti a világgal. Jóllehet ez a történeti hagyomány és cél vezette az olvasó előtt fekvő könyv összeállítóit is, munkájuk eredménye mégis több szempontból eltér a megszokott Sopron-történetektől. A kötet formai megoldásai, stílusa, a narratíva jellege újszerű, mégis hagyományos: olvasmányos, ugyanakkor igyekszik szakszerű lenni. Tudományos, ám egyben szórakoztató. A szöveg első része a XVI. század elejéig követi a város történetét. A kötetben a szöveggel párhuzamosan olvashatók azok a kiegészítések, melyek képekkel gazdagon illusztrálva teszik színesebbé, informatívabbá a megrajzolt eseményfolyamot. A könyv két hasábba tördelve ismerteti meg az olvasót a helyi eseményekkel és a horvát államiság, a horvát nép és a horvát-magyar kapcsolatok történetének alakulásával.

Könyvünket a megszokott várostörténeti alkotásoktól tartalmi tekintetben jelentősen megkülönbözteti, hogy a település és környéke múltját és jelenét a helyi horvátság történetének figyelembevételével ismerteti meg az olvasóval. A horvátok a XVI. században telepedtek le Magyarország nyugati határterületén. Integrációjuk, gazdasági és kulturális szerepük, kapcsolataik a térséghez és közvetítő szerepük a horvát-magyar viszony alakulásában ma még kutatásra váró témát kínál a történészek számára. A könyv igyekszik összefoglalni e bonyolult kapcsolatrendszer általunk fellelhető mozzanatait, nem tagadva, hogy a kérdésben még számtalan nyitott kérdés, fehér folt, kutatásra váró fejezet áll előttünk. A kötet egyik különlegessége az a XIX. század közepe táján született beszámoló, mely egy Horvátországból Sopronba került kereskedő élményeit írja le. A városban szerződéses kereskedő két-három évet eltöltött Mijo Krešićnek (Kresity), a későbbi horvát kereskedelmi kamara elnökének festői leírása – Magyarországon itt elsőként közölt forrásként értékes adalékokkal szolgálhat a város 1838–1840 közötti történetéhez. A kiadványnak nem titkolt célja, hogy a történeti feltáró munkát ösztönözze, diskurzusra bátorítsa a horvát-magyar közös múlt hazai és horvátországi kutatóit, hogy eredményeiket megosszák egymással, megvitassák azokat, nézeteiket közelítsék egymáshoz.

ERSTE

P
P

sopron magyar1-22:Layout 1 8/4/2008 9:01 Page 14

Horvátország és a horvát-magyar kapcsolatok vázlatos története

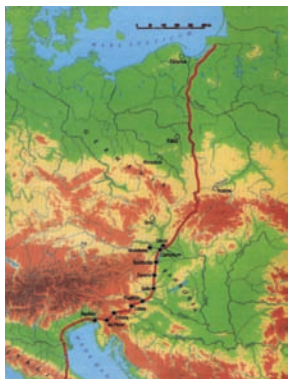

A Borostyánkő út

Ezen az úton hurcolták, fogolyként, az agg Quirinust, Siscia (Sisak, Horvátország) püspökét, Diocletianus császár uralkodása alatt, aki kereszténylüldöző volt, Dalmatia (ma Dalmacia, Horvátország) provinciából származott, hogy a Carnuntumból (ma Deutschkreutz, Ausztria) Savariaba (ma Szombathely) tartó helytartó elé vigyék. A két menet Scarbantia (ma Sopron) határában, a mai pihenőkereszt környékén találkozott. Amikor jöveteléről tudomást szereztek a Scarbantiában élő keresztény asszonyok kimentek hozzá, hogy a láncait cipelő aggnak élelmet és vigasztalást vigyenek.

A Kópháza Deutschkreutzi határátkelő közelében levő emléktábla

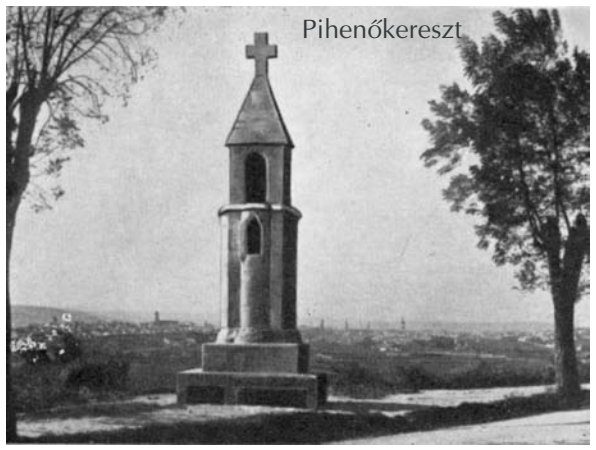

Pihenőkereszt

A város története a XVI. századig

Sopron történelmét és jelenkorát – eredendően a környék természetföldrajzi adottságainak köszönhetően – két szó jellemzi leginkább: találkozási pont. Jelentőségét, hírnevét és szépségét elsősorban annak köszönheti, hogy a kívülről érkező legmodernebb hatásokat beengedte a falai közé, s azokat befogadva – gazdasági jelentőségét is meghaladóan – a magyarországi urbanizáció és polgárosodás élenjárójává vált. Régi címerének kitárt kapui szimbólumokká váltak, melyek a polgári életideál szabadságát, gondolkodásbeli nyitottságát jelképezik. A város Magyarországnak mind-végig az egyik legtekintélyesebb és leggazdagabb civitasa volt, melynek intézményrendszere, kultúrája mindenben megfelelt a különböző korszakok elvárásainak. Politika, gazdaság és kultúra terén, jellegében az osztrák örökös tartományok városainak, valamint német és észak-itáliai városok méltó társaként tarthatjuk számon. Magyar viszonylatban szinte példa nélkül állóan gazdag forrásanyag, korabeli dokumentumok állnak rendelkezésre, hogy Sopron történetéről, magyarországi és európai szerepéről képet alkothassunk.

Gerstmeier – Sopron a XIX. században, akvarell

A település hétköznapjait mindenkor döntően befolyásolta, hogy hiányoznak mellőle és közvetlen közeléből azok a természeti képződmények, magas hegyvonulatok, áthatolhatatlan mocsarak, sebes sodrású folyók, melyek akadályokat állítottak a minden korban közlekedni, kereskedni, tapasztalni, tanulni vágyó polgárok elé. A városon közlekedési, kereskedelmi utak haladtak keresztül, vagy metszették egymást, s ez vonzotta a régi korok embereit. Ezt az adottságát kiegészítette az a körülmény is, hogy történetének utolsó 1100 évében Sopron határvárosként, első állomása volt a nyugat felől érkező utasoknak, emporiuma Európa gazdasági javainak és szellemi kincseinek. Ebből a történelmivé formálódó földrajzi adottságból nőtt ki a település évszázadokon átívelő kultúraközvetítő szerepe is.

sopron magyar1-22:Layout 1 8/4/2008 9:01 Page 15

Újkőkori, réz- és bronzkori kori leletek tanúsága szerint, a későbbi város környéke feltehetően már az időszámításunk előtti VI. évezredtől településekkel benépesített volt. E korai időszakokban elsősorban a mai települést körülölelő dombok vonzották a letelepedőket. A mai Nyugat-Pannónia eltérő anyagi kultúrával (azaz régészeti elnevezéssel illetett) jellemezhető korai közösségeinek elterjedését természetes határok, az Alpok, Kárpátok, Duna, Rába jelölték ki. Jó példát jelentenek erre a *Starčevo kultúra* jövevényei, akik a Zala folyó – Balaton – Sió – Duna vonaláig szállták meg a Dunántúlt. Sopronban tárgyi emlékek – köztük a legbecsesebb ún. hasfalvi bronzkorong – bizonyítják, hogy az i.e. 1000 körül már messzire nyúló kapcsolatok ágaztak ki a településről. A valószínűleg kultikus célokat szolgáló bronzkorong párját dél-svédországi lelőhelyen találták meg a régészek. Mindkettő eredete feltehetően egy fél Európát átszelő kereskedelmi tengelyhez kötődik. Valószínűleg ez a tengely, és az itt vele érintkező táj szépsége csalogatta ide a rövidesen megszülető város első római polgárait, akik kelta (boii) lakosságot találtak a környéken.

A kelták az i.e. IV. században jelentek meg a környéken (Legújabb ásatások Kelet-Ausztriában (Franzhausen, Ossarn), Délnyugat-Szlovákiában (Bučany-Bucsány) és a Dunántúl északi felében (Sopron-Krautacker) mindazonáltal egyre több i. e. V. századi leletet hoztak napvilágra. Az i. e. IV. század elején a kelet felé terjeszkedő kelta néphullámok egyidejűleg érték el Itáliát, és ugyanakkor a Kárpát-medence nyugati részét. Annak, hogy ez az akkor fejlődése csúcsán álló nép így kiterjesztette hatalmát, az lett a következménye, hogy a Bécsi-medence és az Észak-Erdély közötti hatalmas terület teljesen elkeltásodott.

Rekonstruált római részlet a várfal mellett

Szent Quirinus csodát tett: mikor megáldotta a híveket, lehullottak a bilincsei, s a hozott étkekből az asszonyokat, sőt még őreit is meg tudta vendégelni. Maga megelégedett némi morzsával.

A következő császár – Nagy Konstantin – a milánói edictumban 313-ban a kereszténységet a többi vallással egyenrangúvá tette. Államvallássá 391-ben Theodosius császár emelte. Szent Quirinus mártírként fejezte be evilági életét Savariaban, a mai Szombathelyen.

A VII–VIII. században települtek meg a dalmát partokon, illetve a Száva és a tengerpart közötti területen a horvátok. Ninben alapították 864 körül az első horvát püspökséget, mely Róma alá tartozott („episcopus croatorum"). Egyes feltételezések szerint a horvátok lakta területeken már korábban is tevékenykedtek a bizánci uralom alá tartozó dalmát városokból származó hittérítők. Újabb genetikai kutatások e térség bizonyos specifikumaira mutatnak rá, melyekbe bizonyos mértékig a mai lakosság ősei is beleillenek. Több ősi kultúrkör kiindulópontja ez a pannon-adriai térség.

Scarbantia municipium fóruma a régi „Kelta út" és a Borostyánkő út kereszteződésében épült. Ezen utak tájolása hozzávetőlegesen K-Ny ill. D-É irányú volt. Itt épült Silvanus, Hercules szentélye, oltárok Mercurius és Liber Páter tiszteletére. A Forum Traianus (98–117) és Hadrianus (117–138) idején épült. – A mostani felszínen megjelölt – Forum Scarbantiae alatt több mint 4 m-rel feküdt. Ennyit hordtak egymásra az évszázadok, rombolások, majd formáló kezek.

Borostyánkő út részlete

sopron magyar1-22:Layout 1 8/4/2008 9:01 Page 16

A IX. században megindult a horvátok államá szerveződése. A kezdeti időkben a horvát állam kettős fejlődését figyelhetjük meg. Pannon Horvátországban a IX. sz-ban Braslav (Brászláv) (880–896) uralkodik. Tengermelléki (dalmát) Horvátországban Mislavot (Miszláv) (835–845) Trpimir követi (845–864), akit a horvát királyi család ősatyjának szoktak nevezni. Őt követik Domagoj (864–879), Zdeslav (Zdeszláv) (878–879) és Branimir (879–910), aki egyben az önálló Horvát állam megszervezője, melyet a pápa is elismert. A két különálló államrész egyesítését Tomislav (Tomiszláv) (910–928) hajtotta végre, ő volt a horvátok első királya is (925 körül).

Tomiszláv megkoronázása

E kelta lakosság szállásvidékét foglalták el a rómaiak, akik feltűnően későn, voltaképpen csak Augustus idején hatoltak be a Duna térségébe. Az i.e. I. század végén a római Noricum (mai Ausztria) provincia elfoglalása és alapítása tette szükségessé az Alpok és Fertő közötti részen (az ősi borostyánkő út közelében) a tartomány keleti szélének biztosítását, a birodalmi határok kitolását a Dunáig, voltaképpen Pannónia provincia megteremtését. A területet alighanem békés úton sikerült csatlakoztatni, amiben a római diplomácia bevált fogásainak is nagy szerepe lehetett.

Az Augustust követő császár, Tiberius (i.sz. 14–37) uralkodása idejéből való első említése nagyjából időszámításunkkal teszi egyidőssé Oppidum Iulium Scarbantiát, Sopron római kori ősét. A kereskedők és kiszolgált katonák, veteránusok által benépesített település rövidesen fontos csomópontként kapcsolódott a Vindobona (Bécs) és Carnuntum (Deutsch-Altenburg) közötti úthoz. Kereskedelmi jelentőségét bizonyítja, hogy az I. század utolsó harmadában – Valószínűleg Vespasianus (i.sz. 69–79) császár uralkodása idején – municípiumi rangra emelkedett. Ez a lépés a kedvezőbb önkormányzati lehetőségek mellett nagyobb szabadságot biztosított az itt élő kereskedők számára is. A Borostyánkő-út mentén felépülő Scarbantia tervszerű városrendezéssel, törvényházával (curia), közfürdőjével, fórumával, a capitoliumi istenségek szobraival lassan a provinciák jellemző „kis Rómájává” fejlődött. Az i.sz. V. század elején Scarbantia lakói a népvándorlás veszélyei elől nagyobb részt Itáliába menekültek, 456-ban pedig feltehetően földrengés is megrongálta a falakat.

A rómaiak által elhagyott várost egy időre a később Észak-Itáliában letelepedő langobard törzsek szállták meg, majd amikor 568-ban ők is távoztak, az egykor volt Scarbantia elnéptelenedett, közel 350 éven át élettelen romvárossá vált. Az egykori falakon kívül azonban fontos események történtek. A környéken avar és szláv népesség telepedett le. Az avarok kezdetben a longobárdok szövetségeseiként jelentek meg a térségben (567-ben a longobárdokkal szövetségben megsemmisítő vereséget mértek a gepidákra), ám csakhamar teljesen birtokba vették, és több mint 250 évig zavartalanul uralták Pannóniát. Ahhoz azonban túlságosan kevesen voltak, hogy ki is töltsék azt,

A BOROSTYÁNKŐ

A borostyánkő ősi tűlevelű fák gyantakövülete, amely évmilliók alatt különböző kémiai és fizikai folyamatok következtében fokozatosan nyerte el különféle színezetű, jellegzetesen áttetsző külsejét. A világ több tájáról ismerünk borostyánkő-, illetve fosszilis gyanta előfordulásokat Kanadától Chiléig és Indiától Szicíliáig. A kutatások mai állása lehetővé teszi a múzeumi gyűjteményekben őrzött borostyánkövek eredetének meghatározását.

A Mithras-szentélyek a II–IV. században élték virágkorukat a Római Birodalom területén. Egyedülálló fertőrákosi Mithraeum Sopron (a római Scarbantia) környékének egyik legérdekesebb római kori emléke.

sopron magyar1-22:Layout 1 8/4/2008 9:01 Page 17

ezért szállásterületükön földművelő szláv népcsoportok telepedtek meg. A szlávok és az avarok között nagyobb összecsapásra nem került sor, sőt egyes temetőkben az avar és a szláv nép összeolvadása figyelhető meg.

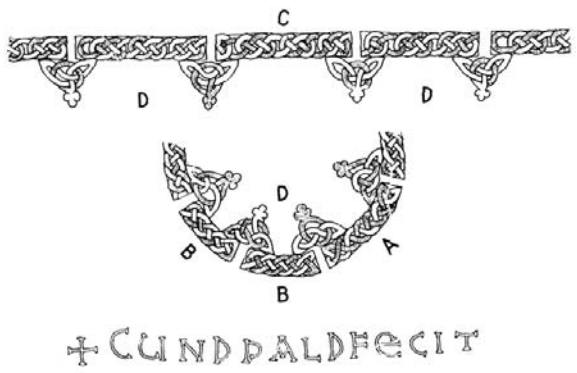

Motívum a Cundpald kehelyről

A szláv-avar népesség a VIII. század végén a birodalomépítő Nagy Károly és fia hódításai nyomán a frank birodalom fennhatósága alá került. A Bajorország alá rendelt keleti frank tartomány Sclaviniából, Carantaniából és a Duna-Dráváig terjedő Pannoniából állott. A Dunántúl (Pannonia superior) frank felügyeletét a 803-ban szervezett Oriens praefectura látta el. Feladata a birodalom keleti határvédelme volt.

A terület élén A 843-as Verduni Szerződést követően Sclavinia és Carintia különvált, Pannoniát azt megelőzően, 830-tól pedig négy gróf (comes) uralma alá helyezték egészen a tartomány 907-ben történt elvesztéséig. A keleti frank tartomány kiépítését bajor telepesek beköltözése kísérte. Az „Európa atyjaként” tisztelt Károly birodalmát a kortársak a Nyugat fogalmával, azaz magával Európával azonosították. Pannónia ennek a később oly fontossá lett szellemi, történelmi közösségnek vált részesévé, mint az első keresztény császárság keleti határtartománya. A birodalom terjeszkedésével megjelentek térségünkben a bajor telepesek és az államszervezés munkájában fontos szerepet

Pannónia a rómaiak idején térkép – forrás: lazarus.elte.hu/~hzsolt/

SCARBANTIA FÓRUMA
Sopron, Új u. 1.

Az egykori Római Birodalom Pannónia provinciájának egyik határállomása Scarbantia, a mai Sopron, volt. Kiemelt szerepét a Borostyánkő út, mint fontos kereskedelmi útvonal, menti fekvésének köszönhette. A város magját, a mai belvárost, a középkorban várfal és várárok vette körül, mely erődrendszer az utcaszerkezet kialakulására is hatással volt. A római oppidum központja a fórum volt, melynek legfontosabb épületét – a capitoliumi templomot – 1893 telén a városháza építésekor találták meg. Az 1960 és 1970-es évek ásatásaival végül sikerült meghatározni a fórum teljes kiterjedését és elhelyezkedését. Az egykori tér lajtamészkő burkolólapjait a fertőrákosi kőbányából szállították ide. A tér déli részén három bronz lovasszobor talapzata került elő, a fórum egyes oldalain pedig különböző istenek oltáraira bukkantak.
A három főisten – Jupiter, Juno és Minerva – temploma a város legmagasabb pontján állt.
A gladiátorjátékok megrendezéséhez tágas oszlopközöket mértek ki, az oszlopcsarnokokban pénzváltó bódékat, az emeleten pedig erkélyeket alakítottak ki. Scarbantia igazi római városként működött, az itáliai utazó mindent megtalált, amit hazai földön megszokott: nyüzsgő piacot, istenek szentélyeit, kényelmes fürdőt és természetesen gladiátorjátékokat. A kiállítás a hatalmas építészeti mű feltárt részleteivel felidézi a látogatóban az egykori római kori városberendezkedést..
A lelet jelentősége abban rejlik, hogy ez az egyetlen Pannónia földjén megmaradt fórum, mely itáliai minta szerint épült.

Helyneveink és a régészeti leletek tanúsága szerint a honfoglalók viszonylag sűrű szláv lakosságot találtak a Kárpát-medencében. Egykorú források alapján valószínűsíthető, hogy a szláv társadalom vezető rétege csatlakozott a magyarokhoz, átvette szokásait és részt vett a zsákmányszerző hadjáratokban is.
A magyarországi település- és társadalom-szervezet magyar és szláv elemek keveredésével alakult ki. A magyar anyagi és szellemi kultúra sok mindent köszönhet a helyben talált szláv lakosságnak.

sopron magyar1-22:Layout 1 8/4/2008 9:01 Page 18

játszó egyház is. Egyházi szempontból a térség a 798-ban érseki rangra emelt Salzburghoz tartozott. A korai egyházszervezés tárgyi emléke a Soproni Múzeumban őrzött, és Nagy Károly császárságával egyidős, 800 körül készített aranyozott bronz ún. Cundpald kehely (nevét a rajta szereplő feliratról kapta: Cundpald fecit azaz Cundpald készítette).

A pusztulásnak indult város feltámadása a magyar törzsek megjelenésével kezdődött a X-XI. század fordulóján. A vidéket valószínűleg a bresalausburgi (pozsonyi) csatát (907) követően vették birtokukba a III. (Gyermek) Lajos király bajor seregeit legyőző honfoglalók. A foglalás határát a nomád, szteppei hagyományok folytatásaként éghajlati, domborzati és növényföldrajzi szempontból alkalmas területek jelölték ki. A térségben csatlakozott katonai segédnépek által védett lakatlan területet, ún. gyepűt alakítottak ki. A X. században (feltehetően a magyar törzsek augsburgi súlyos csatavesztése után) besenyők és oroszok (akiknek emlékét olyan településnevek őrzik, mint Oroszvár, Lövő, Pecsenyéd, Őrség) látták el a védelmi feladatokat.

A zsákmányszerző hadjáratokkal („kalandozásokkal”) felhagyó magyar nomád, törzsi állam azonban csak a honfoglalást követően majd száz évvel később tette meg első határozott lépéseit a középkori európai intézmények kialakítása, a keresztény Nyugatba történő beilleszkedés felé. Ennek egyik legfontosabb állomásaként került sor a megyerendszer kiépítésére. A XI. század középső harmadában, környékünkön is megalakult a királyi vármegye, melynek első ispánja (Suprun) névadója is lett a vár köré szerveződő településnek. A határvédelem erődítményei a X–XI. század fordulóján félig földdel beborított, döngölt agyaggal megerősített gerendavárak voltak. Ezek között a soproni, a Kárpát-medence egyik legnagyobb alapterületű fa gerenda váraként a késő római városfalakra épült. Mellette íjászok (lővér) és szolgáltatók falvai (Kovácsi) alakultak ki.

A Cyperon néven említett vár 1096-ban egy időre az országon átvonuló Bouillon Gottfried keresztes csapatait is feltartotta, ötven évvel később pedig a korai magyar történelem egyik kútforrása, a szicíliai arab utazó, Idríszi is „jelentékeny városnak” nevezte annak központját. A soproni megyésispánság – védelmi funkciója miatt – a XIII. század első felében a királyi hatalom jól kiépített bázisa volt, Sopron mellett több királyi kézen lévő várral. A soproni ispánokat a királyi oklevelek méltóságsoraiban igen előkelő hely illette meg, annak jeleként, hogy ezek – miközben többször töltöttek be fontos országos vagy udvari méltóságot – a királyi tanács legtekintélyesebb tagjai közé számítottak. A század folyamán azonban felgyorsult a királyi vármegyerendszer felbomlásának folyamata. 1263-ban az ország dinasztikus megosztása során IV. Béla, kisebbik fia, a Szlavónia élén álló Béla herceg dukátusát Valkó, Baranya, Somogy, Zala, Vas/Kolon, Moson, Pozsony, Nyitra és Sopron megyével egészítette ki. A század utolsó harmadában a megye élén a territoriális magánhatalmat kiépítő Kőszegi és Csák családok tagjai álltak.

Mindeközben megindult a várossá alakulás lassú folyamata, mely a XIII. század utolsó harmadában érkezett fordulópontjához. Az osztrák hercegséget jelentő Babenberg örökségért folytatott több évtizedes küzdelemben Sopron polgárai a XIII. század derekán a magyar uralkodók mellé álltak a cseh királlyal, II. Přemysl Ottokárral szemben. Hűségükért cserébe IV. (Kun) László 1277-ben megerősítette elődei (IV. Béla és V. István) általunk már nem ismert, elveszett szabadalomleveleit, és szabad királyi város rangjára emelte a települést. A város helyből várossá lett település kikerült az ispán joghatósága alól, megadta a szabad bíróválasztás jogát, engedélyezte a városba való

Bizonytalan források szerint a magyarok a X. század első felében Horvátországba is vezettek zsákmányszerző hadjáratot, melyet Tomislav király sikeresen visszavert.

A XII. századtól élénk kulturális kapcsolatok alakultak ki magyar és délszláv területek között. Elsősorban Dalmácia töltött be fontos közvetítő szerepet az itáliai szellemi hatások Magyarország felé való közvetítésében. A román kori magyar építészet részben Dalmácián keresztül jutott olasz stíluselemekhez. E kultúraközvetítő szerep a humanizmus és a reneszánsz idején tovább erősödött.

Zvonimir király özvegye, Ilona (horvátul: Jelena lijepa) kérésére 1091-ben I. (Szent) László hadjáratot indított Horvátország ellen. Unokaöccsét, Álmos herceget horvát királyként a meghódított tartomány, Szlavónia élére helyezte. Álmos új királyságában azonban tényleges elismerés nélkül uralkodott, és helyzete a pápa és a bizánci császár ellenségessége következtében rendkívül nehéz volt. 1102. tavaszán Kálmán király horvát királlyá koronáztatja magát Tengerfehérvárott (a tengerparti Horvátországban lévő Biogradban, urbs regia).
Ez a horvát-magyar államszövetség kezdete. 1105 során befejezi Horvátország behódoltatását, s uralmát kiterjeszti a dalmát szigetekre is. Itt először említik a tartományt kormányzó horvát bán méltóságát. Horvát források (Tamás, spalatói főesperes krónikája, illetve ennek későbbi traui [Trogir] változata) szerint Kálmán 12 előkelő horvát nemzetséggel kötött szerződésben garantálta a horvátok jogait. A magyar történészek által későbbi betoldásnak tartott közjogi, ún. szerződéselméleti szövegrész (pacta conventa) szerint a magyar uralkodók nem hódítással szerezték meg Horvátországot. Nagyon valószínű, hogy Kálmán a katonai akciókat diplomácai tárgyalásokkal kombinálva (megerősítve a dalmát városokat régi jogaikban) tudta uralmát állandósítani a terület fölött. (Meg kell említeni, hogy az 1102-ből származó dokumentum nem létezik. A róla szóló történet a 14. sz. második feléből való). 1115 augusztusában Velence elfoglalta a Magyar Királyságtól Dalmácia egy részét, Zára városával együtt.

sopron magyar1-22:Layout 1 8/4/2008 9:01 Page 19

szabad költözést, hetivásárok megtartását.Védelmére tornyokat építettek, melyek javítására a város megkapta a fertői vám felét. (A várfalak folyamatos erősítése eredményeképpen 1297–1340 között az egykori római, a későbbi ispáni, s a legújabb külső falakból álló hármas falrendszer vette körül Sopron városát.) A privilégium amellett, hogy számos jogi előnyt, közigazgatási kiváltságot biztosított a civitas polgárainak, jelentős gazdasági előnnyel is járt. A várossá válás folyamata természetesen több évtizeden keresztül zajlott. A László által adott kiváltságlevél pontot tett e hosszan tartó folyamat végére, egyben új fejezetet nyitott Sopron életében.

A városban a németek jelenlétük megerősödésével, kiköltöztek a mai városközpont helyére, ahol a római Forum Romanum is volt. A XIII. sz. második felében már ez az igazi lüktető város, amit aztán László király 1277-ben okirattal is szentesít.

A fejlődés természetesen nem volt konfliktusmentes. Ennek a település szerkezet és a városkép szempontjából átmeneti visszesés, majd további fejlődés lett az eredménye. A teherviselés és az adózási egyenlőtlenségek kapcsán nemesek és nem nemesek, német hospesek és magyarok közötti ellentétek következtében megkezdődött a falak mögül való kitelepülés. Egyes feltételezések az 1300 körül adatolható jelenség következményének tudják be a város német nevének Ödenburg=Pusztavár) kialakulását.

A város jelentőségét a távolsági kereskedelemben betöltött szerepe és a meghatározó kereskedelmi tengelyekhez fűződő kapcsolata biztosította. E tengelyek a XIII. századtól nyugatra billenő gazdasági kapcsolatrendszerünk részeiként elsősorban az ország nyugati részén, a Dunántúlon húzódtak.

A két legfontosabb kereskedelmi útvonal irányát az európai új világgazdaság legfontosabb központjai, a fejlett városzónák, és különösen Észak-Itália (Velence) határozták meg. Míg a német területek – illetve a hátterükben meghúzódó Flandria – felé vezető útvonalon, a kontinens legfejlettebb iparcentrumának termékei érkeztek az országba, addig a Dunántúlon Székesfehérvárt, Veszprémet, Vasvárt érintő, és az

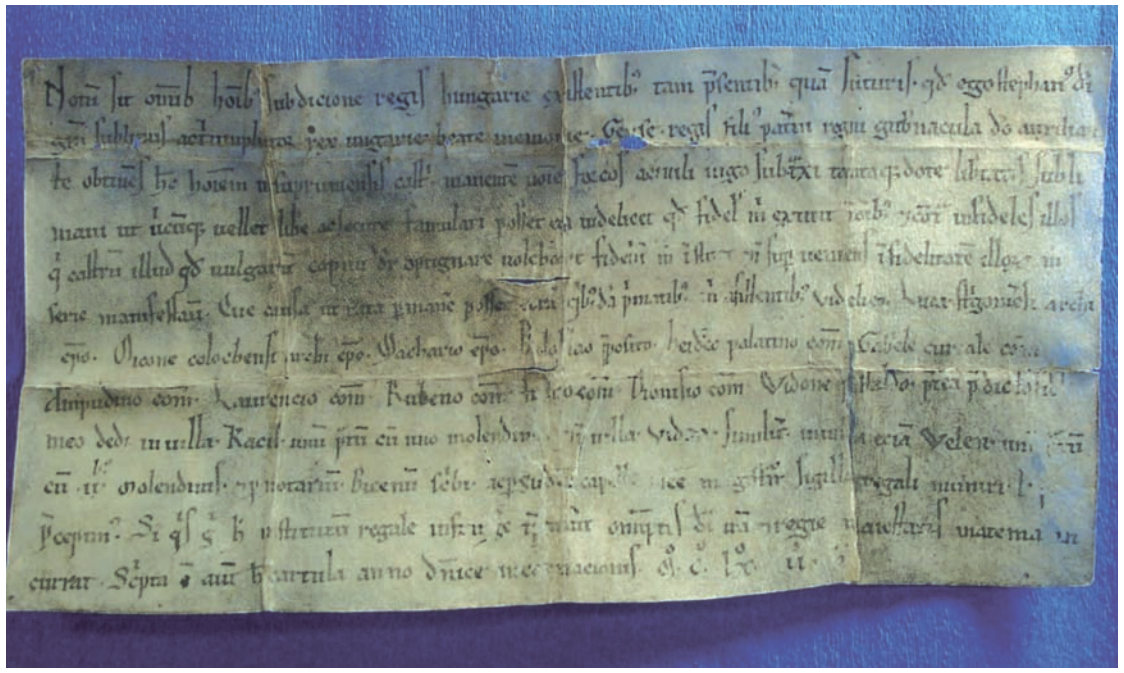

Sopron első ismert oklevele (1162), III. Istvántól

A dalmát városok és a magyar királyok között kialakult jó viszony a tatárjárás idején állta ki a próbát, amikor az országát és népét vesztett IV. Béla és vele több ezer magyar menekült Spalatóba (Split, Horvátország), majd Trogirban talált menedékre.

Spalatói székesegyház

1278-ban IV. László oklevélben ismerte el a Túrmezei nemesség önkormányzatát, s ezzel létrejött az „Universitas Nobilium Campi Zagrabiensis (Turopolia)". Horvátország a magyar királyok uralma alatt is teljesen önállóan fejlődött, és megőrizte saját társadalmi és politikai szerkezetét. Az Árpád- és az Anjou dinasztiák tagjai a Horvátország, Dalmácia és Szlavónia hercege ill. hercegnője címet viselték. Távollétük miatt magyar főúri családokból származó bánok biztosították a kapcsolatok folyamatosságát.

A középkori város minden bizonnyal a bécsi dombon alakult ki. Itt van a valódi útkereszteződés, az a hely, melyről kitűnő kilátás nyílik a környékre. Itt található Sopron legrégebbi temploma, a Szent Mihály templom.

sopron magyar1-22:Layout 1 8/4/2008 9:01 Page 20

A XIII. század végén, a magyar királyi hatalom meggyengülésével horvát oligarcháknak sikerült magukhoz ragadni a báni tisztséget. Az utolsó Árpádok idején kialakult tartományúri rendszer leghatalmasabb szereplői közé tartozó Anjou-pártiak széleskörű önállóságra tettek szert, sokat gyengítve a horvát-magyar kapcsolatokon.

A Bribir (Brebir) eredetileg Bribir megyéből származik, Zadar (Zára) hátországában. Már Kálmán horvát királlyá választásánál (1102) jelen van Mrnonja. Említésük: bribirski knezovi = ford. brbiri herceg (1234), a Šubić (Subich) nevet 1311-től használják a család tagjai. Šubić Pavao (Subich Pál), horvát bán (1274–1312), kinek élete alatt a család fénykorát élte és „egész Bosznia uralkodójának" tartotta magát, kiskirály volt a maga nemében.

A horvát-magyar állami kapcsolatok szálait csak 1320 után sikerült ismét szorosabbra fűzni, amikor Károly Róbert királynak lassan sikerült ezeket az oligarchákat, akik egyébiránt tónra segítették, legyőzni.

(1330) menekült meg Károly Róbert az oláh csapdából.

A Lajtát még Szt. István idejében 996-ban jelölték ki határfolyónak.
III. Ottó német császár, mikor Gizella unokanővére királyunk felesége lett, hozományként átadta Sopront, megállapodva az érdekszférák határvonaláról is.

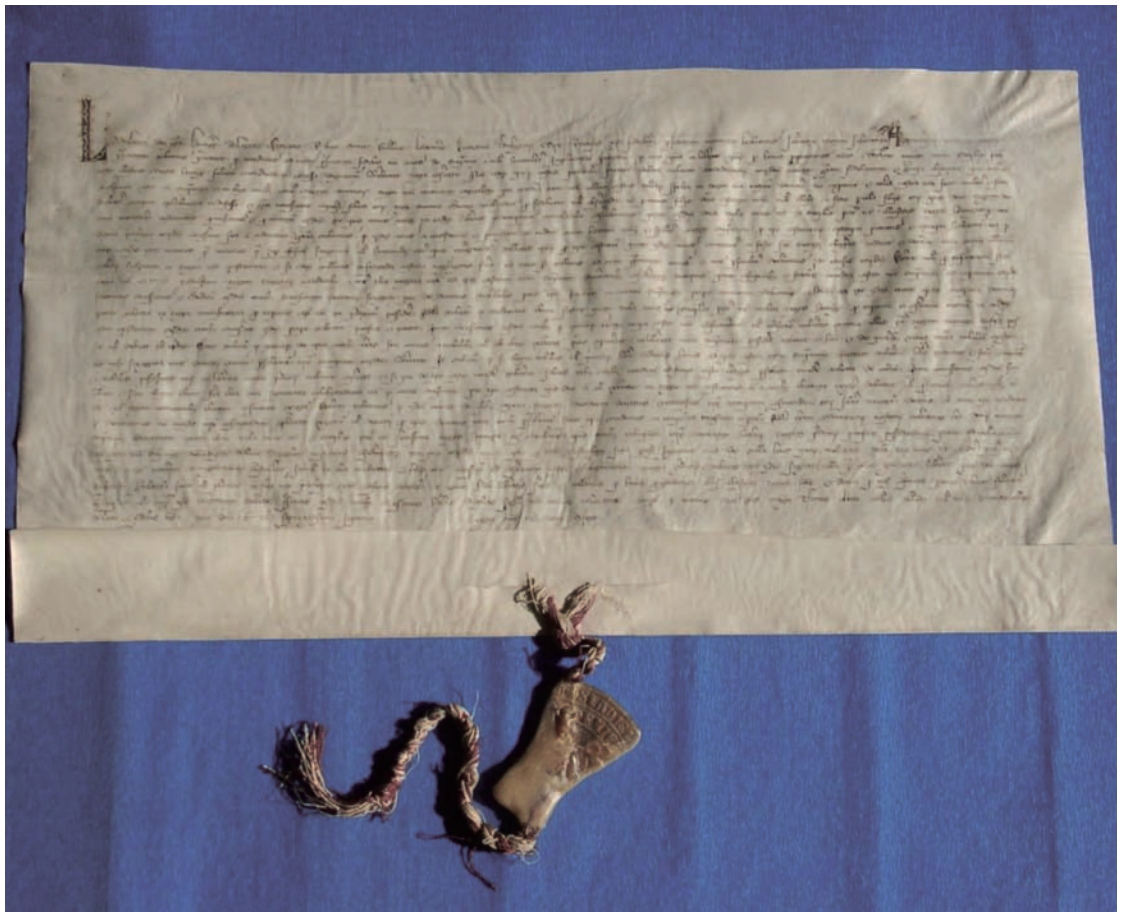

IV. (Kun) László kiváltságokat ad Sopron városának 1277.

országot Muraszombatnál elhagyó Via Latina (Olasz út), a Velencébe vezető magyar ezüstkivitel fő útvonala volt.

Ez utóbbi Sopronon keresztül csatlakozott a Bécsújhelyen át Bécsbe tartó útvonalhoz. Kereskedők nagy előszeretettel telepedtek meg a nagy forgalmú főutak mellett. Az erősödő nyugati kereskedelem útvonalainak metszéspontjában így vált egyre fontosabb gócponttá Sopron is. A közigazgatási székhely – az ispáni vár – köré szerveződő „polgári város", a Nyugat felé irányuló kereskedelem Győr-Bécsújhely-Bécs vonalának és a Velencét Béccsel összekötő út (a Semmering később népszerűvé váló hágóján a XIII. században még nem volt lehetőség az átkelésre) találkozásának fontos állomása lett. Korai külkereskedelmi forgalmának első nyomon követhető eleme a só kivitele lehetett. A vár déli részén működő Sópiac (mai Orsolya tér) vonzotta ide az ausztriai kereskedőket, majd az utánuk érkező német telepeseket. A falak között élő kereskedők 1297-ben az ország egész területére kiterjedő vámmentességet, Károly Róbert idején a kamara haszna fizetése alóli szabadságot, majd Zsigmond uralkodása alatt (1402) árumegállító jogot nyertek. Saját árucikkekkel Sopron ekkor még nem tudott bekapcsolódni a nemzetközi kereskedelem vérkeringésébe. Későbbi legfőbb kiviteli terméke a bor a XIII. századig nem rendelkezett piaccal külföldön, csak a XV. században vált jelentős exportcikké.

sopron magyar1-22:Layout 1 8/4/2008 9:01 Page 21

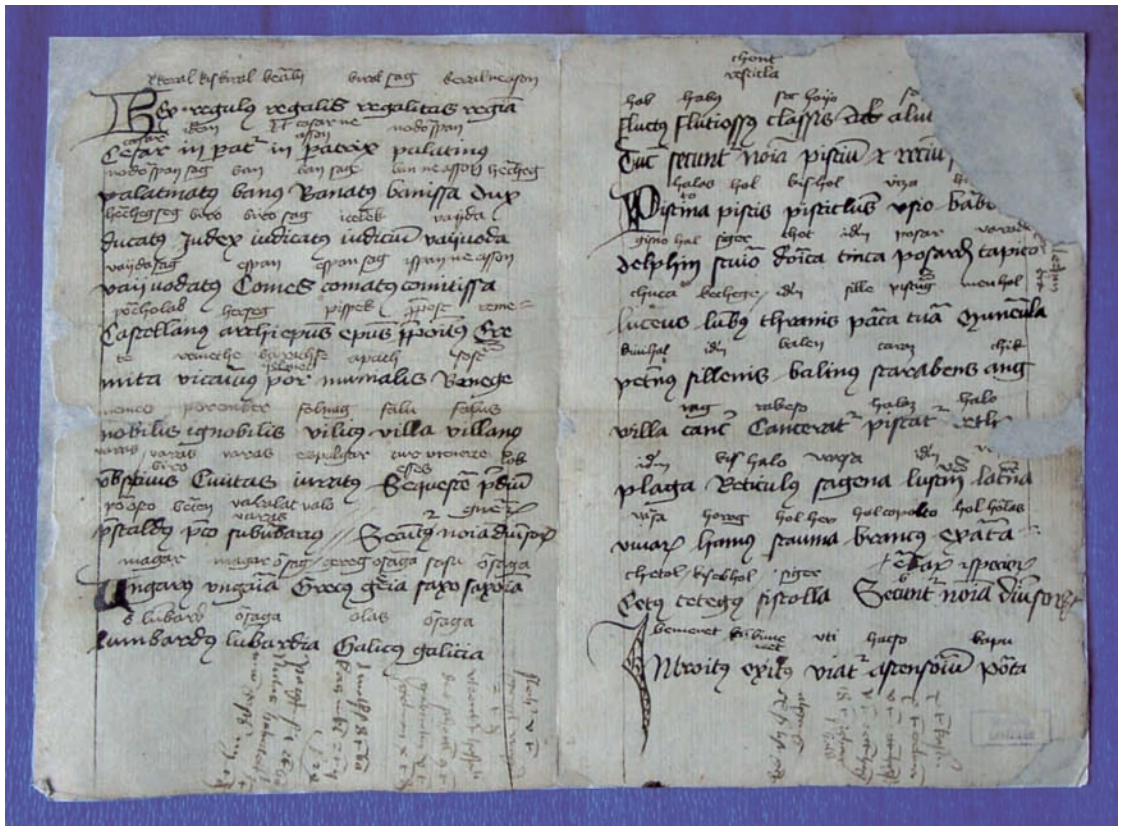

A soproni latin-magyar szójegyzék, a XIV. sz. végéről.
„A szójegyzéket a kétnyelvű szótár ősének nevezhetjük, tankönyv helyett használták. Összesen 217 szóból áll. A latin nyelvű tanító a szavakat fogalomkörönként csoportosította, majd föléjük, apró betűkkel a magyar jelentést írta.”

Történetének első időszakában a település jobbára a földhöz, és a mezőgazdasághoz kötődő várostípus képét mutatta. 1379-ben mintegy 2100 főnyi lakosságából 74 családfő tartozott az iparosok körébe, utóbbiak 32 iparágban tevékenykedtek. A többség azonban a földdel, gabonatermesztéssel és szőlőműveléssel foglalkozott.

Vonzerejét elsősorban fentebb említett földrajzi adottságai, elhelyezkedése biztosította. Ez és a várossá válás jogi aktusa teremtett kedvező feltételeket kereskedők nagyobb arányú és végleges betelepedésének. Utóbbiak nagyobb számban németek, kisebb arányban zsidók voltak. Az ekkor még feltehetően gyér lélekszámú város fejlesztésére vonatkozó írott forrásunk I. Károly 1324. január 29-én, Visegrádon kelt oklevele, melyben védelme alá veszi Sopronban véglegesen letelepedni kívánó kereszténeket és zsidókat.

A megjelenő idegenek magukkal hozták a nyugat-európai városforradalom eredményeit, s ezzel jellegében is igazi civitassá alakították a várost, jelentősen hozzájárulva a XIII–XIV. századi gazdasági, társadalmi és politikai „rendszerváltás” folyamatához, melynek eredményeképp az ország a hosszan továbbélő félnomád berendezkedéstől eljutott az európai struktúrák befogadásához. A nyugati minták követésében Sopron megelőzte a többi magyarországi várost is. Az idegen betelepülőknek a nemesi városvezetéssel szembeni fokozatos térnyerése a XIV. század folyamán következett be. 1317-

A Lajos (1342–1382) halála utáni problémák, majd Zsigmond trónralépésekor Boszniában az erős Tvrtko (1338–1382) uralkodott, aki érezve a meggyengült uralkodói pozícóját terjeszkedni próbált. Boszniában ekkor a római egyház által eretnekeknek titulált, bogumiloknak nevezett vallásirányzatnak volt szép számú követője volt. Befolyásuk a királyi udvarra is kiterjedt. Minden bizonnyal a horvát nemzeti keresztény egyház maradványai/követői voltak, akiknek az 1ooo körül a király Rómával kötött egyessége folytán működésük ellehetlenedett és így Bosnia és Hercegovina hegyes vidékeire húzodtak vissza és így léteztek még több évszázadon keresztül. Ez egy szintén szomorú és tragikus része a horvát történelemnek, melynek következményei a mai napig érezhetők.

Nagy Lajos, aki Sopron városának Szent Margit, majd 1371-től Szent Erzsébet napjára vásárt engedélyezett, a Károly Róbert idején végleg legyőzött dalmáciai Šubić család királyhoz hű tagjainak – Gergely és fia György – számára adományozta a kulcsfontosságú Ostrovica helyett a szlavóniai Zrín (Zriny) várát (1347).
Ettől kezdve szokás a családot Zrínyieknek nevezni.
Leszármazottaik emberöltőkön keresztül fontos szereplői lesznek a horvát és magyar történelemnek.
Lajos fontos külpolitikai lépésként visszaszerezte Velencétől Dalmáciát és ezt a zárai (1358) békével szentesítette.
Boszniai vazallusával sikeresen állt ellen Dušan (Dusán) szerb király területszerző próbálkozásainak.

Erzsébet királyné megfontolatlan lépéseivel Lajos özvegye maga ellen hangolta a délvidék horvát urait, akik ezért felkérték Kis Károly nápolyi királyt, az Anjou ház legidősebb férfitagját a trón elfoglalására. Károly 1386 szilveszterén Székesfehérvárott királlyá koronáztatta magát. Ezt nem tűrvén Budán a királynőhöz hű Forgách Balázs és Gorjanszki Miklós, Erzsébet jelenlétében halálosan megsebesítették, és 1387. február 24-én belehalt sebeibe. Erre a halálhírre fellázadtak a horvátok. Erzsébet és Mária a tüzet oltandó leutaztak a „felkelőkhöz”, rendezni a nehéz helyzetet. Már Gyakovárnál (ma Đakovo – HR) elkapták őket, úgy, hogy Garait és Forgáchot a helyszínen felkoncolták, a két nőt pedig az adriai Novigrad erős várába vitték.

sopron magyar1-22:Layout 1 8/4/2008 9:01 Page 22

Zárában a bencés apácák keresztény múzeumában őrzik Erzsébet királyné koronáját.

Zsigmond volt az, aki 1405-ben városi követeket is meghívott az országgyűlésre. Az ok természetesen a pénz volt és ezt az egyre erősödő polgárságtól is próbálta megszerezni. Ezért voltak a városoknak, privilégiumai, adományai, szabadlevelei így Sopronnak is.

A rendek 1440-ben Budán Ulászlót, lengyel uralkodót választották királlyá, hogy a két, török által leginkább fenyegetett ország erejét egyesítsék. Erzsébet királyné, Zsigmond leánya és V. Albert özvegye ekkor Kottaner Ilonával, (akinek első férje soproni volt), Visegrádról elorozta a koronát és az újszülöttet Fehérváron Széchy Dénes esztergomi érsek megkoronázta. Innen menekültek aztán nyugatra.

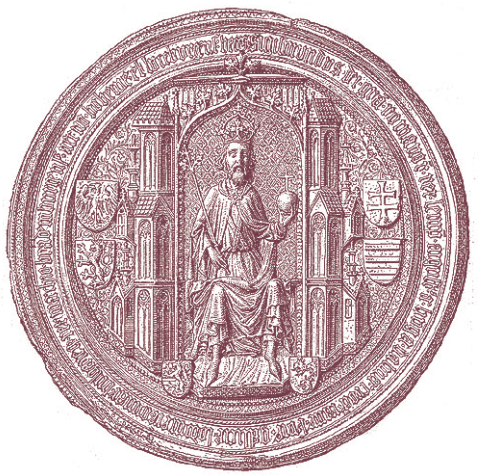

Zsigmond pecsétje

1402. január 22-én Sopron, Pozsony, Nagyszombat, Lőcse és Bártfa árumegállító jogot kap Zsigmondtól (1387–1437), előtte csak Budának és Kassának volt meg ez a joga. Szabad kereskedelemmel rendelkeztek Erdélybe és az Adriára, Zenggbe.
A város tisztán tartása, sőt szépítése már a középkorban is fontos téma volt.
1404-beli oklevél szól arról, hogy a Fő térről elhordatják a szemetet.
Tilos a szemetet az Ikvába vagy a várárokba dönteni.

ből rendelkezünk biztos adatokkal arról, hogy a vagyonos polgárok 12 esküdtek delegáltak városi bíró mellé, s ezek együtt alkották a városi tanácsot. Nem sokkal ezután honosodott meg német mintára a polgármesteri tisztség (magister civium), amely Sopronon kívül Magyarországon csupán Pozsonyban tudott gyökeret verni.

A város gyarapodása a XIV. századtól abban mutatkozott meg, hogy sorra vásárolták föl, vagy nyerték el a környező falvakat, s váltak a megye meghatározó földesuraivá. Bánfalva (1277) és Balf (1325) mellé Ágfalvát, Meggyest, Harkát, Kelénpatakot, később (1430-ban) Zsigmond királytól Kópházát szerezték meg. Utolsóként Lépesfalvát (1546-ban). Szerették volna Fertőrákost is birtokukba venni, de a győri püspök hatalma túlságosan nagy volt ahhoz, hogy (egy rövid közjátéktól eltekintve) ennek a törekvésnek eredménye lett volna.

A tőkehiány és a külföldi konkurencia eredményeképpen azonban a században a termelés jelentős visszaesése figyelhető meg. Az iparűzők számát és arányát tekintve Sopron ugyan jelentősen elmaradt a valódi európai városok mögött, a XIV–XV. században mégis látványos urbanizációs folyamat zajlott le a településen.

Ez utóbbi is tükröződik abban, hogy a következő időkben Sopron Buda, Kassa, Bártfa, Eperjes, Nagyszombat és Pozsony mellett tagja volt annak a hét szabad királyi városnak, melyek peres ügyeikben maguk bíráskodtak saját fellebviteli fórumukon, a tárnokszéken. Sopron küldöttei révén a XV. század második felétől meghívást kapott a koronázásokra és az országgyűlésekre is. Ebben az időben erősítették meg falait, melyek között megjelentek az első magyarországi koldulórendek képviselői. Ez a városiasodás egyik fokmérőjének számított, hiszen a ferences és domonkos szerzetesek elsősorban a fejlettebb és népesebb, jelentős vásároknak („sokadalmaknak”) helyet adó centrumokat szemelték ki letelepedési helyüknek. Az 1300-as évek első évtizedében csupán Budán, Pécsett, Szegeden, Debrecenben, Kassán, Pozsonyban és Sopronban működött koldulórendi kolostor.

Reim Vince: Sopron északról, 1830 körül

sopron magyar23:Layout 1 8/4/2008 9:00 Page 23

A XIV. században még szintén ritka országos vásártartás jogát 1344-ben kapta meg a város (előtte csupán Buda és Fehérvár rendelkezett hasonlóval, Pozsony pedig szintén 1344-ben kapott engedélyt országos vásár tartására). Ez a privilégium Sopron külkereskedelmének, nemzetközi kapcsolatainak további fellendülését és erejét jelzi.

A XV. században Sopron ismét nemzetközi konfliktusok kereszttüzébe került. A csecsemőként megkoronázott V. László gyámjaként III. Frigyes német király 1441-ben zálogba vette Sopron városát a magyar koronával együtt. 1463-ban I. Mátyás és a közben császárrá koronázott Frigyes Bécsújhelyen megkötött békéjükben egyeztek csak meg a város visszaszolgáltatásában. Mátyásnak és az országnak 80 ezer aranyforintjába került a zálog kiváltása, természetesen az uralkodói legitimációt biztosító koronával együtt. Az uralkodó 1464-ben a városbíró és a polgármester, két tanácsos valamint a városi jegyző kérésére, a neki bemutatott öt kiváltságlevél legfontosabb pontjait egyetlen oklevélbe másoltatta, megerősítve általa Sopron szabad királyi város privilégiumait.

(Az aranybullával ellátott oklevél valószínűleg egyetlenként maradt fenn a hasonló korabeli dokumentumok közül.) Mátyás cserébe az 1485-ös Bécs elleni hadjárata alkalmával élvezhette „drága” városának vendégszeretetét. A században alakultak meg a civitas első céhei (1447-ben a vargáké, 1477-ben a szabó, 1479 a kereskedő céh). Akkor tájt alapították az ország első városi levéltárát is Sopronban. A korszak kiemelkedő kultúrtörténeti alkotása, magyar szerelmi költészetünk első, írásban fennmaradt emléke, a soproni virágének, melyet 1490 táján írt Gugelweit János (Johann) városi jegyző egy városi könyv fedőlapjára.

„Virág tudjad tűled el kell mennem,
és te íretted kell gyászba ölteznem”

A következő évszázad magyar történelmét a hódító oszmánok megjelenése határozta meg. A város kiesett a török birodalom hódításának akciórádiuszából, és sohasem vált hódoltsági területté, Szulejmán csapatai azonban 1529-ben és 1532-ben Bécs ellen szervezett hadjárataik után feldúlt külvárosokat hagytak maguk után. A keresztény Nyugattal szoros kapcsolatban álló városra ezután is kivételes történelmi szerep hárult.

A három részre szakadt országban egyik legfőbb – spontán vállalt – feladata az európai kultúra befogadása és közvetítése volt.

Ebben a könyvben találta meg Házi Jenő városi főlevéltáros az első ismert világi szerelmes verset

„Ezt a virágéneket a magyar irodalomtörténetírás mint nemzeti nyelvű világi költészetünk legrégibb ismert emlékét tartja számon.”

1441. március 3-án zálogosította el Sopront, és bízta a csecsemőt Frigyes császárra, aki sem a koronát, sem a csecsemőt nem adta vissza, mivel Erzsébet közben elhunyt. Majd csak az 1463. július 19-24. között bécsújhelyi tárgyalások eredményeként mentette fel Mátyás Sopront a zálog alól és szerezte vissza a koronát.
Ez 80 000 arany forintjába került.
Ez akkoriban egy teljes évi jövedelme volt az országnak!
A soproni polgárok 200 hordó borral járultak hozzá ehhez a summához.

Mátyás-féle aranybulla, 1464. április 12.

„Mátyás király a soproni polgármester, a városbíró, két tanácsos valamint a városi jegyző kérésére a neki bemutatott öt kiváltságlevél fontosabb pontjait egy oklevélbe átíratta és királyi aranybullája alatt ünnepélyesen megerősítette Sopron szabad királyi város privilégiumait...

Nagyszombat, Lőcse és Bártfa árumegállító jogot kap Zsigmondtól (1387–1437), előtte csak Budának és Kassának volt meg ez a joga.
Szabad kereskedelemmel rendelkeztek Erdélybe és az Adriára, Zenggbe.
A város tisztán tartása, sőt szépítése már a középkorban is fontos téma volt.
1404-beli oklevél szól arról, hogy a Fő térről elhordatják a szemetet.
Tilos a szemetet az Ikvába vagy a várárokba dönteni.

sopron magyar23:Layout 1 8/4/2008 9:00 Page 24

Sopron és Sopron megye 1532 után

A horvátok betelepedése

A XIV. század második felében az oszmán török birodalom terjesztette ki fennhatóságát a Balkán területére, fenyegetve bosnyák, szerb és horvát területeket.
Az 1420-as években – átmeneti gyengeség után – sűrűsödő betörések, rablóhadjáratok, portyák révén egyre érezhetőbbé vált a török befolyás Délmagyarország, Szlavónia és Horvátország vidékein.

Hunyadi János 1444-es és 1448-as oszmán ellenes hadjáratai – bár komoly sikerrel nem jártak – távoltartották a törököt attól, hogy az 1443-ban felszabadult észak és nyugat-balkáni területeket újból elfoglalja.

Kapisztrán szószék a mai Bencés templomban

Sopron városban prédikált a törökök és husziták elleni harc mellett a később szentté avatott Kapisztrán János ferences szerzetes.
A volt ferences, ma bencés (kecske) templomban a bejárattal szemben fogadja a látogatót a róla elnevezett szószék.

Jurisics Miklós
Jelen ismereteink szerint boszancsicával (a horvát cirilia horvát változat) írt aláírása az idetelepült horvátok legidősebb emléke

1526. szeptember elején szörnyű hír érkezett a szabad királyi városba, Sopronba. Augusztus 29-én a mohácsi mezőn elvérzett a magyar haderő, nemeseink, papjaink, vitézeink színe java. Bekövetkezett az, amiről már régebben meséltek a környező jobbágyfalvakba menekült horvátok. A polgárok kíváncsian hallgatták a híreket, de közönyösen fogadták azokat, hisz őket igazán ez nem érdekelte. Sőt, ha a borkereskedelmet nézzük a kitűnő konkurens szerémségi borok a török előrenyomulás miatt gyakorlatilag megszűntek konkurencia lenni.

Ezek a polgárok egy biztonságos, körülbástyázott külön világból szemlélték és követték a hozzájuk érkezett híreket.

Azt a hírt sem vették különös félelemmel, mikor 1493 szeptember 9-én a Derencsén bán által vezetett horvát hadat teljes egészében megsemmisítette a krbavai mezőn (ma Udbina), valahol Krowodei-ben a Jakub pasa által vezetett kranji rablóhadjáratából visszatérő török had. Ezzel a vereséggel a horvát haderő több évtizedig meg lett bénítva, így a nagy török hadjáratok idején Bécs felé a visszatérő hadak nagyon sok civilt hurcoltak a Oszmán Birodalom rabszolgapiacaira.

Így megnyílt hát az út Magyarország belseje felé. Nándorfehérvár, Jajce, Boroszlói Péter (Petar Berislavić) veszprémi püspök sorsa, Dubica az Unán, Bihács (Bihać, Kárlovics János) Ivan Karlović Knin és Skradin védelmében tett hősissége vagy Krusich Péter (Petar Kružić) mit sem jelentettek az itt élőknek.

A Horvát Sabor Kőrösön (Križevciben 1526) Krsto Frankopan-nal az élen erőteljesen kifejezték ama szándékukat, hogy II. Lajos helyett egy másik uralkodó után néznek, ki védelmezni képes őket.

Az ittenieket inkább Verbőczy István érdekelte, aki a városi jogokat védte és a jobbágyfalvak kötődését szorgalmazta a városokhoz. II. Szulejmán készülődését pedig itt nem vette senki tragikusan. A következmények pár év múlva igen csak érezhetőek lettek.

Az első török támadásra, mely már fenyegeti Sopront is nem kellett sokat várni. 1529-ben Szulejmán elindult, hogy elfoglalja Bécset a nyugat mágikus arany almáját (kizil elma). Az északi égbolton már borús füstfelhőket láthattak a soproni határban dolgozó szőlősgazdák. Égtek a falvak, sőt Sopron környékét is feldúlták a martalócok.

A következő hadjáratra 3 év múlva került sor. Most a Jurisics Miklós által védett Kőszeg állt a szultán útjába. A császári haderő Sopron és Bécs között Bécsújhelynél várakozott az összecsapásra, melyre nem került sor. Sajnos a környező települések számára ez a mindkét fél által győzelemnek kikiáltott esemény vereség volt, hisz elnéptelenedett a vidék sok települése. Egyesek közülük teljesen megsemmisültek. Sokat szenvedtek: Klostermarienberg, Lackenbach, Neckenmarkt, Sopron, Bánfalva, St. Margareten, Eisenstadt, Grosshöflein, Hornstein és bizonyosan megsemmisültek Sopron város jobbágyfalvai, Kópháza és Klingenbach, melyekbe nem sokal később horvátok telepedtek be.

Ezzel a nagymérvű pusztulással aktuálissá vált a nyugat-magyarországi határvidék újbóli betelepítése, alsó Ausztria egyes részei és északra Morvaországba, Brno vonaláig.

sopron magyar23:Layout 1 8/4/2008 9:00 Page 25

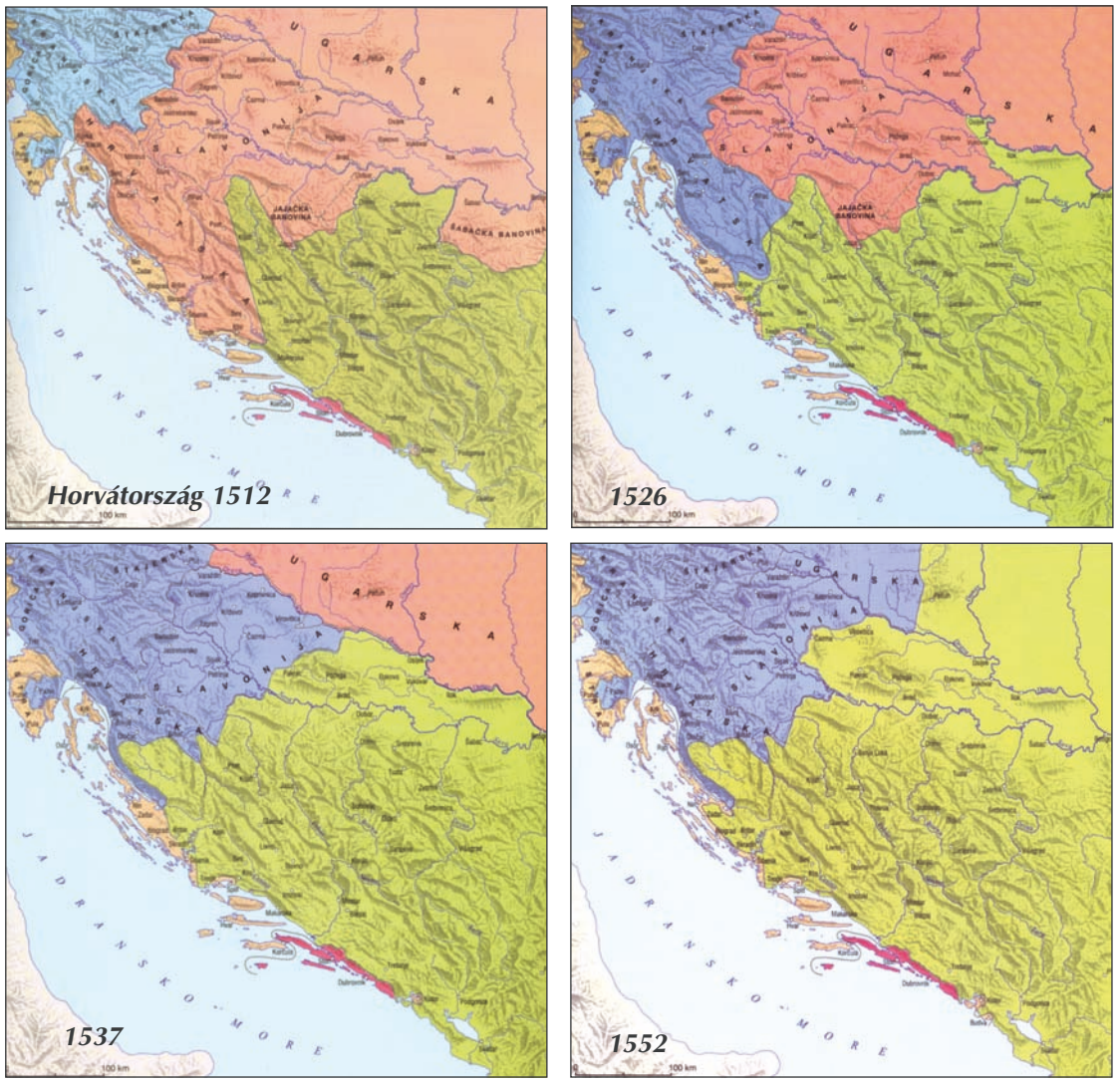

Illusztráció az Oszmán Birodalom terjeszkedéséről

Nádasdy a lutheránusok és kálvinisták között fellépő ellentétek megszüntetése végett 1591-ben összehívta Sopron városában a protestáns szellemiség a mohácsi vészt követően jelent meg.

Előtte, 1524-ben a városban folyt le az első, lutheránusok ellen irányuló országos vizsgálat, mely kiderítette, hogy Móricz Pál kereskedő és a 27 papból kettő protestáns iratokat birtokolt. A következmény

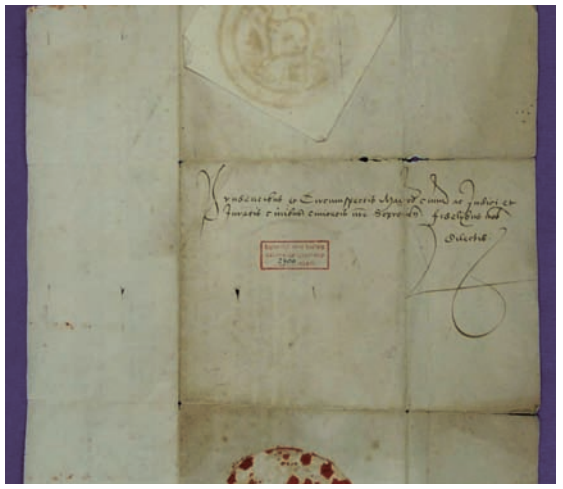

II. Lajos inkviziciós rendelete a Lutherizmus betiltásáról 1524

Az újonnan megválasztott király, I. Ferdinánd maga is gyengítette a katolikus egyház helyzetét, mikor a megüresedett győri püspöki széket nem töltette be, hogy javait élvezhesse.
Csak 1535-ben lett Újlaki Ferenc kinevezve, mint új győri püspök, akit csak 1540-ben szenteltek pappá. Ezzel Sopron vármegye katolikus hívei a legkritikusabb időben vezetés nélkül maradtak (a győri püspökség alá tartozott) és így pozíciójuk is értelemszerűen gyengült.

Nádasdy Tamás

Nádasdy Tamás, a vidék legfontosabb, és legbefolyásosabb ura.
Sárvári udvarában tevékenykedtek Nyugat-Magyarország legjelentősebb protestáns vezetői, mint Sylvester János és Dévai Bíró Mátyás.
A Nádasdy uradalmakon az új vallás gyorsan elterjedt. A szomszédos kismartoni Fürst-féle uradalomban is megjelentek az első protestáns prédikátorok 1530-ban.
Nádasdy fia, II. Ferenc (1555–1604) álhatatosan épít protestáns intézményeket.
1576-ban megalakul a (transdanubiai) protestáns körlet, melyhez Sopron is csatlakozik. Ez lesz az oka, hogy a Draskovich György által 1579-ben Szombathelyre összehívott szinoduson a protestáns papok már nem képviseltetik magukat.
A Nádasdyak 1557-ben Csepregen megalapították protestáns iskolájukat, mely rövid időn belül nagy hírnévre tett szert és ahol olyan híres tanítók oktattak, mint Gabelmann Miklós, Potyondy István, Galgóczy Miklós, valamint egy horvát pap, Thokoich György (1575–1600).

sopron magyar23:Layout 1 8/4/2008 9:00 Page 26

1451-ben Kapisztrán János prédikál a ferencesek templomában, 1522-ben ugyanitt már luteránus ízű beszéd hallatszik.
Egy emberöltő alatt mekkorát változott a világ.

A XVI. század horvát irodalmában élénken él a horvát és a magyar nép közös törökellenes küzdelmeinek képe. Hunyadi János, Mátyás, Kinizsi alakja a délszláv (horvát) népi költeményekben, a reneszánsz és a barokk korszak horvát irodalmában is megtalálható. Mátyás a horvát népi emlékezetben a magyarhoz hasonlóan kedvelt és pozitív figura. Kaj horvát mondás szerint: „Amíg Mátyás alszik, addig nincs igazság".

Mert bizony Mátyás után a zűrzavar évtizedei következtek.
Mi lett volna, ha elnyeri a császári koronát és mozgósítani tudja a német-római birodalom erőforrásait az egyre veszedelmesebben közeledő török vész ellen?
Ezt nem tudjuk.

Sopron látképe 1610 körül.
Lackner Kristóf rézmetszete

Székely Bertalan:
II. Lajos holttestének megtalálása
1860. Olaj, vászon, 140×181,5 cm,
Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

az lett, hogy 1524. október 30-án a városi hóhér nyilvánosan elégette a Fő térre hozott protestáns irományokat, könyveket, röplapokat, valamint Móricz nyilvánosan vallott hűséget a katolikus hit iránt. Ugyanebben az évben Kristóf ferences rendi szerzetes prédikációiban nyilvánosan kritizálja a katolikus papság és a zsidó uzsorások erkölcsi viselkedését. 1526–27-ben a városi vezetés már az új vallás mellett tört lándzsát, amit abból látunk, hogy a katolikus papoknak adózniuk kellett 1536-ban, a Városi Tanács megintette őket, hogy tartsák be kötelességeiket. 1540-ben a város lefoglalja az egyházi javakat, és 1549-ben Svájcból meghívja a Zwingli irányzathoz tartozó Kalbermaut Pétert városi prédikátornak.

1550-től még erősebb nyomás nehezedik a katolikusokra, de nem roppannak össze. A következő évben Jekkel Konrád, városi titkár feljelenti a várost a királynál, mint a kiátkozott, kitoloncolt rossz morálú papok menedékét, minekután a város elhagyására kényszerült. Ettől az időtől küldi a város fiataljait (Wirt Mihály, Hummel Kristóf) német protestáns főiskolákra, egyetemekre főleg Wittembergbe.

Az 1529-es bécsi hadjárat vesztesége a halottakat nem számolva, 100 000 elhurcolt civil. 1532 után 30000 ember veszteség. A vidék kiüresedett.

A század közepétől a győri püspökségnél is, ahová Sopron is tartozott, találkozunk horvát nevekkel. Velikai Márk püspöki helyettes, Gregorianz Pál 1552-től püspök.

1553-ban országgyűlést rendeztek Sopronban, mivel Pozsonyban pestis tizedelte a lakosságot. A ferencesek kolostorában volt a gyűlés.

II. Lajos inkviziciós rendelete
a királyi titkos pecséttel

sopron magyar23:Layout 1 8/4/2008 9:00 Page 27

A soproni zsidók

Vásárláshoz, különösen falvak megvásárlásához pénz kell. Ha nincs elég, kölcsön kell venni attól, aki ezzel foglalkozik. A zsidóknak jószerint nem is volt más megélhetési forrásuk, mint a pénz forgatása. Nemzedékeik megtanulták a kamatok behajtásának módját, a tőke gyümölcsöztetését, Ezért a királyok általában szívesen vették megjelenésüket Károly Róbert 1324-ben bíztatja őket a soproni letelepedésre. A polgárok viszont kevésbé örültek nekik, mert kölcsönt még csak felvettek tőlük, de azt visszafizetni nem nagyon szerették. Ezért többször is támadták Jahve híveit a 14–15. század folyamán.

Részletek a zsinagógából

Igen, Új utcává módosult a Zsidók utcája név 1427 körül a Fő tértől a Sópiacig (ma Orsolya tér), amikor éppen rosszul ment a soruk a városban. A középkorban legkíméletlenebb elüldözésük azonban közvetlenül a mohácsi vész után következett be. Néhányuk attól való féltében, hogy ide is jönnek a törökök, elindult volna nyugat felé vagyonával, benne a polgárok adósleveleivel. Mária királynő azonban – a tanács kérésére – hozzájárult ahhoz, hogy vagyonukat a tanács visszatarthassa. Ezt a legmagasabb helyről jött engedékenységet kihasználva, a tanács mind a 400 soproni zsidót úgy űzte ki a városból, hogy mindössze egy órát hagyott nekik a csomagolásra. Lakompakon és Kismartonban húzták meg magukat, s onnan próbáltak pereskedni. Száműzetésük évszázadokig tartott. Csak 1830-tól telepedhettek le ismét a városban.

A fiatal Corvin János, Mátyás fia, akinek felesége Beatrice Frankopán volt, sokat tett a horvát hármas királyság védelmében.

Beatrix királynő és Mátyás király

A kulcsfontosságú erődítmény a törökök 1521-es nándorfehérvári győzelemig bevehetetlen volt. Ezután 1522-ben Knin, 1523-ban Ostrovica is elesett. Meg kell említeni egy érdekes jelenséget a délvidéken, a két birodalom ütközőövezetében, mely évről-évre északabbra tolódott. A török többször dilemma elé állította a szomszédos horvát nagyurakat, tudniillik, ha nem harangoznak, ezzel jelt adván a török érkezésének a nyugatabbra fekvő területek számára nem bántják birtokaikat és alattvalóikat. Sajnos ez a kilátástalan idegi próbatétel, amellett, hogy segítséget főleg az időszak elején nyugatról nem kaptak, sokszor a török javára dőlt el és nem szólaltak meg a harangok.

Az oszmánellenes horvát-magyar küzdelmek kollektív emlékezetének legkiemelkedőbb személyiségei a Zrínyi (Zrinszki) család tagjai, elsősorban a szigetvári védő, Zrínyi Miklós, valamint dédunokája, a költő-hadvezér Zrínyi Miklós. Előbbi hősiességét számos horvát irodalmi alkotás is megörökítette.
A Zrínyiek horvát nemesi nemzetség tagjai, birtokaik a tengerparttól a Muraközig terjedtek. Legrégebbi ismert őseik az Árpádok korában vitézlő és hatalmaskodó tengerparti Brebiri grófok voltak, akik elkeveredtek a még nagyobb hatalmú horvát Šubićokkal.

sopron magyar23:Layout 1 8/4/2008 9:00 Page 28

Id. Stornó Ferenc:
A Szent Mihály templom
a Mélykút felől

Ifj. Stornó Ferenc:
A Tűztorony a régi városházával

Sopron a XVI. században

A XVI. század elején a németországi Wittenbergből terjedő új hit, a reformáció szelleme sugárzott szét Európa-szerte. Magyarországon az új tanok befogadó közege – a királyi, királynéi udvarok mellett – főként német városi polgárság volt. Nem véletlen, hogy Sopronban az elsők között juthattak táptalajhoz a lutheri gondolatok, s ezek nemsokára a Dunántúl egyik legrégibb evangélikus líceumának alapításához vezettek 1557-ben. A legfrissebb európai hatások német földön egyetemet járt tanítók, lelkészek közvetítésével érkeztek a városba, s rajta keresztül az országba is. Jéna/Jéna, Wittenberg, Tübingen/Tubinga, Lipcse, Halle és Altdorf universitasai bocsátották ki a líceum vezető tanárait, majd fogadták vissza azok volt soproni diákjait, hogy belőlük kerüljenek ki a legmodernebbül felvértezett hazai jogtudó értelmiségiek, teológusok, bölcsészek, matematikusok, orvosok, botanikusok.

Jellemző, hogy a protestáns államok bécsi követei is a nyitott és szabad szellemű Sopronba jártak istentiszteletre.

A városlakók szellemi teljesítményét növelte, hogy a gyorsan népszerűvé vált új hitre adott válasz, az ellenreformáció Sopronban nem erőszakos rekatolizálásban öltött testet, hanem elsősorban katolikus reform képében jelent meg, azaz a régi egyház hívei a kultúra terén, oktatásban, irodalomban, zenében vették fel a harcot Luther követőivel szemben. Ennek, és a külföldön járt szakember gárdának, az általuk felhalmozott szellemi kincsnek köszönhetően sikerült biztos alapokra helyezni azt a fejlődést, mely a török háborúk miatt az európai fejlődés élvonalától messze elszakadt Magyarországot páratlan gyorsasággal emelte ismét a világ élvonalának közelébe.

A korszak kiemelkedő egyénisége Lackner Kristóf (1571–1631), polgármesteri működése során épp e szellemi erőnek állított példát.

Lackner Kristóf

Az 1500-as 1600-as években Sopron ezer szállal kapcsolódott a nyugat-európai kultúrkörhöz. Az itt megtartott országgyűlések (A XVI. században egyszer, az 1600-as években négy alkalommal adott helyet országgyűlésnek, két királynét koronáztak a városban, és itt választották királlyá 1625-ben III. Ferdinándot.) révén a város belekerült a nemzetközi hírközlő láncolat híráramába. A XVII. században szinte folyamatos a városnak az európai nyilvánosságban való jelenléte.

Ez idő tájt (1604-ben) alapította meg a Páduában doctor utriusque jurissá lett Lackner Kristóf polgármester az első magyarországi tudós társaságot, melybe egyetemet végzett tanult embereket (litterari vel studiosi) és nemes férfiakat és polgárokat (s velük együtt feleségeiket!) vettek fel tagnak.

sopron magyar23:Layout 1 8/4/2008 9:00 Page 29

A társaság előhírnöke lett a később nagy számban megalakult soproni egyesületeknek. A XVII–XVIII. század fordulóján a város tudományos munkát végző vezető értelmiségi rétege közül számosan lettek tagjai külföldi – elsősorban német – tudós társaságoknak. Gensel János, Liebezeit György, Loew Frigyes a németországi akadémiák sorában első (1652-ben alapított) Collegium Naturae Curiosum tagja volt. A soproni Gensel János Ádám társelnöke lett a Leibnitz tervei alapján létrejött Societas Regia Scientariumnak. A Tudós Társaság a zenének is teret adott, mely a városi polgárság zenei igényességét bizonyítja. E kor emléke Rauch András háromszólamú motettás madrigál- és quolibettes szólamkönyve, valamint az a – Wohlmuth János által 1689-ben készített – kéziratos virginálkönyv, amellyel egy Stark nevű kocsmáros tanította 12 éves fiát zenei játékra, s mely által a legrégebbi magyar hangszeriskolát hagyta az utókorra.

Jellemző, hogy a vészterhes időkben – átmeneti lassulás után – ismét erősödött Sopron gazdasága, új céhek jelentek meg (ötvösök, gombkötők, ónöntők stb.), a soproni mesterek mellett protestáns menekültek is erősítették a városi ipart, átépítették a városházát (1615) és a külvárost is fallal vették körül.

Sopron építészeti jelentőségét, belvárosának kompakt egységét bizonyítja, hogy II. Lajos városképi okokból megtiltotta a Fő tér egyik házának lebontását. (Utóbbi gesztus az első ismert „műemlékvédelmi rendeletként” is elhíresült.) A város gyorsan talpra állt, amikor 1679-ben katasztrofális pestis söpört rajta végig, s átvészelte a három évvel korábbi, pusztító tűzvészt is, melynek hamujából szinte egy új, barokk város épült fel a XVII–XVIII. század fordulóján. Ekkor nyerte el végleges formáját a város szimbólumává vált Tűztorony, mely római alapokon nyugszik, de a XIII–XV. század alatt már többször átépítették.

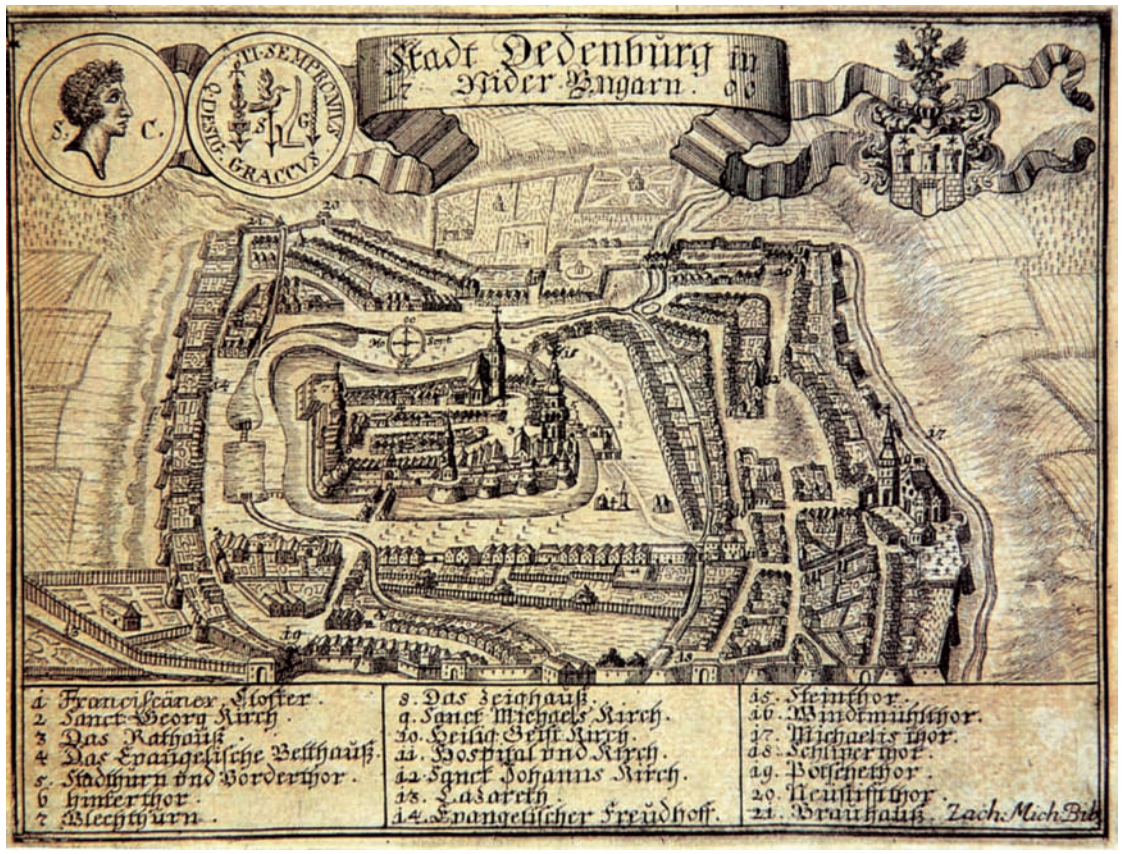

Michael Zakariás: Sopron rézkarc, 1700 körül

A XVI. sz. fordulóján végbement felfoghatatlan fejlődést talán majd csak a XX. század elején született generációk fogják újra átélni és közülük néhányan megpróbálják meg is érteni.
Abban az időben, amikor a mindentudó polihisztorok még fel tudták fogni
a világmindenséget – gyors fejlődés kezdődik,
a tudomány, a racionális elválik a szellemitől.
A világ részekre tagolódik és megszűnik
az egység érzése is.
Más kor, más kérdésekkel, más embereknek.
Így eddigi utazónk eltűnése szimbolikusan is egy korszakos határt jelez. Ezekben az időkben jelennek meg itt Sopron környékén a horvátok.

A mohácsi vereség után a pozsegai eredetű Szapolyai János magyar királyt délszláv tisztviselők, diplomaták egész sora vette körül (Zapolje nevű település Pozsega mellett, Nova Gradiskához közelebb fekszik Szlavóniában). Közéjük tartozott Frangepán Ferenc kalocsai érsek, Brodarics István, Statileo dalmát püspök, Verancsich Antal, Petrovich Péter és Perusich Gáspár nagybirtokosok. Habsburg Ferdinánd oldalán a szerb Bakich Pál tüntette ki magát, aki kiterjedt nyugat-magyarországi birtokokat kapott az uralkodótól.

Egy természetes folyósó, a Bécsi medence és a Kisalföld között. Magyar szemszögből nézve a „nyugat kapuja”. Ez sok évszázadon keresztül volt így. Nem csak földrajzi értelemben, hanem sokkal szélesebb emberi vonatkozásban, mint pl. a kultúra, gazdaság, vallás terén a nyugati hatásokat először saját bőrén „megérző” vidék embereinek találkozásánál az újjal. Ez a nyugati határszél volt sok délről jövő menekült reménye a túlélésre a XVI. sz. elején.

sopron magyar23:Layout 1 8/4/2008 9:00 Page 30

A város a XIX. századig német többségű volt, büszkék voltak bajor-német, illetve alsó-ausztriai származásukra. Sopron és környéke a zárt német nyelvterület keleti vége.

Jurisics Miklós
Senj (Zengg) 1490 – Kőszeg 1545.
hadvezér és diplomata, szobra Senj városában, és Kőszegen található.
Senj városának kapitánya, Kőszeg védője.
Ebben az időben kezd kialakulni az úgynevezett Határőrvidék/Vojna Krajina.
Többedmagával ő is szorgalmazta a horvátok áttelepítését.

Sopron politikai jelentőségét bizonyítja, hogy a XVI. században egyszer, az 1600-as években négy alkalommal adott helyet országgyűlésnek, két királynét koronáztak a városban, és itt választották királlyá 1625-ben III. Ferdinándot. A diéták közül kiemelkedő fontosságú volt az 1681. évi, melyen I. Lipót meghátrálva a rendek elől, 19 év után visszaállította az ország szabadságait. Az abszolutizmusra hajló uralkodó sutba dobva a Wesselényi összeesküvés leleplezése után gyártott ún. jogeljátszási elméletet (Verwirkungstheorie) nádort választatott, engedélyezte a protestánsok szabad vallásgyakorlatát, és eltörölte az országra kivetett súlyos adórendszert.

A XVI. században megkezdődik a horvátok tömeges betelepedése a város környékére. A második török hadjárat, 1532 után az elnéptelenedett falvakba magyarokon és németeken kívül horvátok telepednek le. Megjelenik tehát egy új elem, egy új népcsoport a vidéken, mely horvátul beszél. Ettől kezdve ez a vidék háromnyelvűnek számít.

Nem teljesen tisztázott, miért is kellett ezt a vidéket újra betelepíteni. Egyesek úgy tartják, hogy a népesség csökkenése már a XV. században elkezdődött és gazdasági következménye is lehetett, a társadalmi és gazdasági rend átszerveződött. Ez a kor a részleges cserekereskedelem korai kapitalizmusba való átalakulásának időszaka, melyhez azután a megújult árutermelésnek is igazodnia kellett.

Az ilyen profitorientált termelés munkaerőt követel, akárhonnan is jött is az.

Mátyás villongásai III. Frigyes ellen, különböző betegségek még jobban megritkították a vidék lakosságát, most pedig a török martalóc előcsapatok harácsolnak és viszik el rabszolgának a népet, a városi lakosság ellátásához szükséges falvakat lerombolták.

A Sopronnal határos uradalmak valahogyan meg-megoldották a helyzetet. Nádasdy Tamás nagybirtokos nagy uradalmakkal rendelkezett a zágrábi, varasdi, kőrösi megyékben és egyszerűen áttelepítette jobbágyait a biztonságosabb nyugatmagyarországi birtokaira.

Rondella

sopron magyar23:Layout 1 8/4/2008 9:00 Page 31

Hogyan segítsen önmagán Sopron városa?

A mai történelmi ismereteink szerint három kézenfekvő lehetősége volt az újratelepítésnek:

1. Spontán meneküléssel
2. A földesúr átköltöztetésével
3. Megbízott (lokátor) a város nevében szervezte az átköltözést. Néhány dokumentum arról árulkodik, hogy kisnemesek szervezték és bonyolították a költözködést. Feltételezésünk szerint ilyen lokátori szerepet tölthetett be a Polány kisnemesi gazdag család, mely az 1530-as években jelenik meg Sopronban.

Sopron vármegye néhány falvában a horvátok történelmi dokumentumok alapján már Lika, Krbava (Korbávia) és Gacka (Gacsko) fosztogatása után (1522–1527) megjelentek (Ujević 8, Breu 15). Nagy költözési hullám indul meg Kőszeg török ostroma (1532) és Kostajnica eleste (1566) után.

Ismeretes, hogy Sopron két jobbágyfalva, Kópháza és Kelénpatak Jurisics kőszegi sikere után lettek betelepítve. Hogy milyen módon történt ez meg a mai napig nem világos számunkra.

(Itt kell megemlíteni, hogy a horvát nemesek a császárnál próbálták kieszközölni jobbágyaik visszakérését.)

Ferdinánd szabad papválasztást enged az ideköltözött horvátoknak. A döntés mögött azonban politikai realitás húzódik meg, mivel a reformáció térhódítása egyre erőteljesebb, hatalma nem elég ahhoz, hogy az oligarchákat megtörje. Erre a Habsburgok csak 150 évvel később lesznek képesek, így a horvátok itt eszközként szolgálhattak, sőt, a század végére soraikból kerül ki az az első képzett katolikus papgeneráció nagy része, mely képzettségében már felvehette a versenyt a protestáns papokkal.

Sopron vármegye néhány falvában a horvátok történelmi dokumentumok alapján már Lika, Krbava és Gacka fosztogatása után 1522–1527 megjelentek (Ujević 8, Breu 15). Nagy költözési hullám indul meg Kőszeg török ostroma 1532. és Kostajnica eleste 1566. után.

Ismerete, hogy Sopron két jobbágyfalva Kópháza és Kelénpatak Jurisics kőszegi sikere után lettek betelepítve. Milyen módon történt ez meg a mai napig nem világos számunkra.

(Itt kell megemlíteni, hogy a horvát nemesek a császárnál próbálták kieszközölni jobbágyaik visszaadását.)

Ferdinánd szabad papválasztást enged az ideköltözött horvátoknak. A döntés mögött azonban politikai realitás húzódik meg, mivel a reformáció térhódítása egyre erőteljesebb, hatalma nem elég ahhoz, hogy az oligarhákat megtörje. Erre a Habsburgok csak 150 évvel később lesznek képesek (Wesselényi és Zrínyi féle összeesküvés) így a horvátok itt eszközként szolgálhattak, sőt a század végére soraikból kerül ki az az első képzett katolikus papgeneráció nagy része, mely képzettségében már fel vehette a versenyt a protestáns papokkal.

Az első hullámban vidékünkön ezek többnyire jobbágyok. A városba magába csak nagy ritkán tud egynéhányuk bejutni, azt is a városnak tett szolgálataik miatt. Például a soproni jobbágyfalvakba hozott nagyobb számú horvát jutalmául. Ezek a horvátokaz akkori viszonyokat nézve viszonylag sokan voltak, hisz külön protestáns prédikátorokkal probálnak soraikból hívőket verbuválni az új vallás számára.

Szulejmán szabad átvonulást kért a magyar vezetéstől, hisz őt Bécs érdekelte.
Vagy csak úgy tett, ravaszul elhúzva az orruk előtt a mézesmadzagot. A török mentalitása egészen más volt, és tudott meglepő lépéseket produkálni.

A kérést megtagadták. Ki tudja hogyan alakult volna a történelem menete, ha a magyarok és horvátok nem véreznek 200 évig egy idegen hódító szablyája alatt.

A kétségbeesett gondolat 150 év múlva Zrínyi Péter fejében újból megfordult, hogy inkább lesznek török vazallusok, mintsem Habsburg bábuk, kiket csak koloncnak dobálnak ide-oda. Hasonló volt a hangulat a magyar urak között is. A század közepétől a győri püspökségnél is, ahová Sopron is tartozott, találkozunk horvát nevekkel. Velikai Márk püspöki helyettes, Gregorianz Pál 1552-től püspök. 1553-ban országgyűlést rendeztek Sopronban, mivel Pozsonyban pestis tizedelte a lakosságot. A ferencesek kolostorában volt a gyűlés.

A polgárjog megszerzésének feltételei: polgáreskü letétele, egy meghatározott összeg kifizetése, ingatlan tulajdonlása, kezességvállalás.

1552 után, aki polgárleányt vagy özvegyasszonyt vett feleségül, annak polgárjogért fizetendő felvételi díjat elengedték, később pedig kedvezményesen állapították meg.

Néhány mondattal kitérünk a szélesebb európai események menetére, de előre leszögezzük, hogy a században erősödik az abszolutizmus. A bécsi vezetés következetesen centralista politikát folytat, melynek következtében a magyar, és ezáltal a horvát állami önállóság és önrendelkezés a törvények létezése ellenére is csorbát szenved. Az uralkodó Habsburg háznak sikerül Csehországot egyszerű tartományi sorba süllyeszteni és ez lesz a törekvése irányunkba is.

sopron magyar23:Layout 1 8/4/2008 9:00 Page 32

Pázmány Péter, ki protestáns családban született, de korán katilokus vallásra tért, jezsuita papként kezdte pályafutását és jutott az érseki székbe. Ő volt a két Zrínyi gyermek nevelésének felügyelője és a békés ellenrefomáció vezető hazai alakja.

Pázmány Péter

Ferdinánd megengedte a letelepülő horvátoknak vallásuk szabad gyakorlását saját papjaikkal, kiket magukkal hoztak. A horvátok egyébként, köszönhető ez biztosan elmaradottabb helyzetüknek, erősen kötődtek a katolikus hithez.

A horvátok viszonylag zárt közösségeket alkotva, tartva magukat hitükhöz, hagyományaikhoz számukat tekintve egy évszázad alatt néhány vidékén Nyugat-Magyarországnak többségbe kerültek a falvakban. Tehát a kitelepülés ellenére biológiailag, számukat tekintve az a feltételezett 200 akkori falunak megfelelő kitelepült lakosság nem asszimilálódott, nem tűnt el, sőt jól feltalálta magát az új környezetben. Sopron is megérezte a környező falvak népességének emelkedését, valamint ennek vonzatát az új korszak a termelésében, az árútermelésben.

Újból érezhetővé vált Mátyás korának hátulütője, miszerint a piaci árútermelésre való átállásnál képtelen volt meszüntetni a nemesség privilégiumait, kik kikérték részüket az új helyzetben, amely e miatt sajnos csak torz másolata lehetett a nyugaton lezajlott társadalmi és gazdasági változásoknak.

A város energikusan lépett fel a betelepülni kívánók ellen. Ez az a kor, mikor meg kell érezni azt a láthatatlan határt, melynek figyelembevételével a betelepedési szokásokat szabályozzák. Sopron csalógatólag hat mindenkire, de a polgárok saját és a város érdekeinek védelmében megpróbálják ezt szabályozni.

A város törvényei szerint polgárjogot csak az kaphatott, kinek ingatlanja volt, letette a polgáreskűt és ez után fizetett, mindez pedig nem volt örökölhető, valamint volt kezese. Továbbá kinek ingatlanja volt a közös teherviselésből is ki kell vennie részét. Itt volt a probléma a nemesekkel, kik nem voltak hajlandók adózni. A város ezt úgy oldotta meg, kötelezvényt írattak alá a beköltöző nemesekkel a közteherviselésről. És sokan jöttek, vásároltak, építettek házakat a városban mivel egy jól védett, falakkal erősített város sokat ért akkortájt.

Sopron címere

Ehrilinger: Sopron, 1821

sopron magyar23:Layout 1 8/4/2008 9:00 Page 33

II. Ferdinánd címeradományozási oklevele 1602-ből
Sopron szabad királyi város nyilvánosan hitelt érdemlő pecsétjét (publicum authenticum sigillum), engedélyezte, hogy „a régi, a szélen lévő latin felirat helyébe hasonló, magyar nyelven kifejezett állíttassék".

A magyar reformáció megerősödése a földesuraknak és a városoknak köszönhető.

A század második felében a zrínyi birtokok ura Zrínyi György, a szigeti hős fia, szintén áttért a protestáns hitre. A család vagyonát és földjeit a török elől egyre északabbra menti. Vép is az ő birtokuk volt, ez pedig már nincs messze Soprontól. Ő maga és testvére is mecénásai a kultúrának, így több máig megmaradt műben ajánlják a szerzők nekik írásaikat.

A Sopron-környéki horvátok legrégebbi irodalmi emlékei Kelénpatakról Sopron jobbágyfalvából származnak, (ma a győri püspöki levéltárban található meg).

1553 tavaszán országgyűlést tartottak Sopronban, és a németség és magyarság közeledését hivatott előmozdítani. A színhely a ferencesek kolostora. Itt volt Oláh Miklós esztergomi érsek, Gregoriánz Pál győri püspök, Nádasdy Tamás, a későbbi nádor.

1557-ben Csepregen megkezdi munkáját a protestáns iskola.

A katolikusok és protestánsok ekkor felváltva használták a templomokat, Miksa császár „liberális" kormányzási elveinek köszönhetően. Az őt követő Rudolf viszont keményen lép fel a protestánsokkal szemben. A győri püspöki széket az erélyes

A XVI. század még a Török Birodalom fényes időszaka. Terjeszkedik, harácsol, zsákmányol és rabszolgapiacain temérdek „áru" van.
Első súlyos vereségüket 1593-ban Sziszek alatt szenvedték el. Ekkor kezd kialakulni az a viszonylagos „állóhatár", mely kétélű fegyverként fogja a törököket „érinteni".
A zsákmányolások kora végéhez közeledik, ezzel a birodalom egyik mozgatórugója bénul meg, másfelől a szembenálló fél, a horvát és magyar vitézek sikereiken felbuzdulva egyre bátrabbak ellenségeikkel szemben.

A XVI. század elején Horvátország és Dalmácia részben török, részben velencei uralom alá került
A horvát autonómia csupán néhány, továbbra is a magyar királysághoz tartozó megyében élt tovább.
A horvátok egy jelentős része északra, a Dráva és az Una vonaláig húzódott, ám mozgásuk nem állt meg e folyóknál. Jelentős horvát népesség telepedett meg Magyarország nyugati határvidékén, az 1529-es és 1532-es török hadjáratok nyomán ritkábban lakottá vált területeken.

Az 1530-as években a Zalától Sopronon és Pozsonyon át a Nyitráig tartó területeken 180-200 faluba költöztek horvátok.

A horvát (Szábor) országgyűlés 1527. jan. 1-jén Ferdinándot királlyá választotta.

Az 1681-es országgyűlésen jelen vannak Draskovits György országbíró és Erdődy Miklós horvát bán. Sajnos az Erdődyekkel Zrínyinek nem volt jó viszonya, mivel egy jóhiszemű megoldásra sarkalló segítőkész felajánlására az Erdődyék megsértődtek. Így az összeesküvésben nyíltan a császárnak segédkeztek. Lám, nemsokára meg is érkezett a „kitüntetés", a báni cím.
Az Esterházyak, akik szintén az uralkodó oldalán voltak, a leleplezett és megtorolt összeesküvés után (1671) látványos gazdagodáson mentek keresztül. Nagyon sok környékbeli Nádasdy birtok került a tulajdonukba.

A XVI. század végére megjelennek a horvátok is a városban, mint polgárok. Ők már második, harmadik generációjuk óta a környéken laktak és anyagi helyzetüknél fogva meg tudták váltani a polgárjogot.

sopron magyar23:Layout 1 8/4/2008 9:00 Page 34

Szent Háromság szobor tetejét díszítő kompozíció

1597-ben 5000 lakosból csak 20 család katolikus. A rendiség és a Habsburgok harca, mint reformáció és ellenreformáció, a Bocskai szabadságharccal ért véget, melyet (1606) bécsi béke zár. Ekkor az uralkodó még nem elég erős ahhoz, hogy „megzabolázza" a rendeket. Lackner 1600-1630 körül polgármester.

1609 táján Németalföldön (Hollandia) feltalálják a teleszkópot. Galilei ez év végén megépíti saját húszszoros nagyítású teleszkópját és a Holdat fürkészi vele. Ez a modern asztronómia kezdete.

Hans von Weisspriach Ferdinánd híve, így 1537-ben megkapta a soproni várkapitányságot is, később zálogba Kőszeget (1549), Fraknót (1546) és Kismartont (1553). A protestantizmus elkötelezett híve és terjesztője, felelős volt sok horvát faluért uradalmain. Protestantizmus jogát nagyon nehezen fogadták a horvát falvakban, így meghívta Regensburgból az isztriai származású horvát prédikátort, Konsul Istvánt, hogy terjessze az új hitet. Konzul 1568 tavaszán, Szent György napján kezdi el ténykedését Kismartonban és a környező falvakban. Úgy tűnik, nem ért el nagy eredményt.

trakostyáni Draskovich György foglalta el, ki a katolicizmust erősen terjesztette. A Sopron-környéki horvátok sokat köszönhetnek neki, hitük megőrzése érdekében tett segítsége miatt. Mikor elesik Győr a győri káptalan átkerül Sopronba, így a katolikusok egy erős támaszt kaptak. Így a vallási torzsalkodások is felerősödtek, az amúgy sem nyugodt török által állandóan fenyegetett városban.

Sopron vármegye néhány falvában a horvátok történelmi dokumentumok alapján már Lika, Krbava és Gacka fosztogatása után 1522–1527 megjelentek (Ujević 8, Breu 15). Nagy költözési hullám indul meg Kőszeg török ostroma 1532. és Kostajnica eleste 1566. után.

Ismerete, hogy Sopron két jobbágyfalva Kópháza és Kelénpatak Jurisics kőszegi sikere után lettek betelepítve. Milyen módon történt ez meg a mai napig nem világos számunkra. (Itt kell megemlíteni, hogy a horvát nemesek a császárnál próbálták kieszközölni jobbágyaik visszaadását.)

Ferdinánd szabad papválasztást enged az ideköltözött horvátoknak. A döntés mögött azonban politikai realitás húzódik meg, mivel a reformáció térhódítása egyre erőteljesebb, hatalma nem elég ahhoz, hogy az oligarhákat megtörje. Erre a Habsburgok csak 150 évvel később lesznek képesek (Wesselényi és Zrínyi féle összeesküvés) így a horvátok itt eszközként szolgálhattak, sőt a század végére soraikból kerül ki az az első képzett katolikus papgeneráció nagy része mely képzettségében már fel vehette a versenyt a protestáns papokkal.

A magyar reformáció megerősödése a földesuraknak és a városoknak köszönhető.

A század második felében a zrínyi birtokok ura Zrínyi György, a szigeti hős fia, szintén áttért a protestáns hitre. A család vagyonát és földjeit a török elől egyre északabbra menti. Vép is az ő birtokuk volt, ez pedig már nincs messze Soprontól. Ő maga és testvére is mecénásai a kultúrának, így több máig megmaradt műben ajánlják a szerzők nekik írásaikat.

A Sopron-környéki horvátok legrégebbi irodalmi emlékei Kelénpatakról Sopron jobbágyfalvából származnak, (ma a győri püspöki levéltárban található meg).

1553 tavaszán országgyűlést tartottak Sopronban, és a németség és magyarság közeledését hivatott előmozdítani. A színhely a ferencesek kolostora. Itt volt Oláh Miklós esztergomi érsek, Gregoriánz Pál győri püspök, Nádasdy Tamás, a későbbi nádor.

1557-ben Csepregen megkezdi munkáját a protestáns iskola.

A katolikusok és protestánsok ekkor felváltva használták a templomokat, Miksa császár „liberális" kormányzási elveinek köszönhetően. Az őt követő Rudolf viszont keményen lép fel a protestánsokkal szemben. A győri püspöki széket az erélyes trakostyáni Draskovich György foglalta el, ki a katolicizmust erősen terjesztette. A Sopron-környéki horvátok sokat köszönhetnek neki, hitük megőrzése érdekében tett segítsége miatt. Mikor elesik Győr a győri káptalan átkerül Sopronba, így a katolikusok egy erős támaszt kaptak. Így a vallási torzsalkodások is felerősödtek, az amúgy sem nyugodt török által állandóan fenyegetett városban.

sopron magyar23:Layout 1 8/4/2008 9:00 Page 35

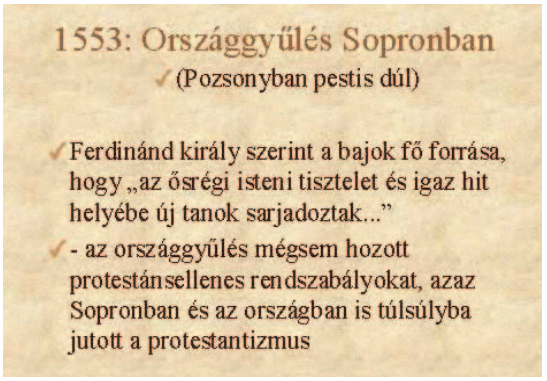

Az első hullámban vidékünkön ezek többnyire jobbágyok. A városba magába csak nagy ritkán tud egyénhányuk bejutni, azt is a városnak tett szolgálataik miatt. Például a soproni jobbágyfalvakba hozott nagyobb számú horvát jutalmául. Ezek a horvátokaz akkori viszonyokat nézve viszonylag sokan voltak, hisz külön protestáns prédikátorokkal probálnak soraikból hívőket verbuválni az új vallás számára.

Nádasdy Tamás 1553

Ferdinánd megengedte a letelepülő horvátoknak vallásuk szabad gyakorlását saját papjaikkal, kiket magukkal hoztak. A horvátok egyébként, köszönhető ez biztosan elmaradottabb helyzetüknek, erősen kötődtek a katolikus hithez.

A horvátok viszonylag zárt közösségeket alkotva, tartva magukat hitükhöz, hagyományaikhoz számukat tekintve egy évszázad alatt néhány vidékén Nyugat-Magyarországnak többségbe kerültek a falvakban. Tehát a kitelepülés ellenére biológiailag, számukat tekintve az a feltételezett 200 akkori falunak megfelelő kitelepült lakosság nem asszimilálódott, nem tűnt el, sőt jól feltalálta magát az új környezetben. Sopron is megérezte a környező falvak népességének emelkedését, valamint ennek vonzatát az új korszak a termelésében, az árútermelésben.

Újból érezhetővé vált Mátyás korának hátulütője, miszerint a piaci árútermelésre való átállásnál képtelen volt meszüntetni a nemesség privilégiumait, kik kikérték részüket az új helyzetben, amely e miatt sajnos csak torz másolata lehetett a nyugaton lezajlott társadalmi és gazdasági változásoknak.

A város energikusan lépett fel a betelepülni kívánók ellen. Ez az a kor, mikor meg kell érezni azt a láthatatlan határt, melynek figyelembevételével a betelepedési szokásokat szabályozzák. Sopron csalógatólag hat mindenkire, de a polgárok saját és a város érdekeinek védelmében megpróbálják ezt szabályozni. A város törvényei szerint polgárjogot csak az kaphatott, kinek ingatlanja volt, letette a polgáreskűt és ez után fizetett, mindez pedig nem volt örökölhető, valamint volt kezese. Továbbá kinek ingatlanja volt a közös teherviselésből is ki kell vennie részét. Itt volt a probléma a nemesekkel, kik nem voltak hajlandók adózni. A város ezt úgy oldotta meg, kötelezvényt írattak alá a beköltöző nemesekkel a közteherviselésről. És sokan jöttek, vásároltak, építettek házakat a városban mivel egy jól védett, falakkal erősített város sokat ért akkortájt.

Említést kell tennünk Miksa császár 1573. december 29-én kelt titkos leveléről az alsó-ausztriai kamarához tartozó uradalmaknak, mely levelet Kőszeg zálogos urának, Franz Schönaunak címezték és a soproni arhívumban leltek rá. Mollay a levelet a Habsburgok gyarmatosító politikájának bizonyítékaként látta. A levélben a császár a következő utasítást adja:
Ahol horvátok és németek laknak egy faluban együtt, a horvátot nem kell vezető helyre helyezni, a németek és horvátok közötti összetűzésekben a horvátoknak súlyosabb és konkrétabb büntetés jár, a bíró mindig német legyen, a birtokosváltozásoknál a németek élvezzenek előnyt, a horvátoknak ne adassék meg a betelepülés lehetősége, az intézményekben, melyekből a horvátok nem hagyhatók ki, ügyelni kell, hogy kisebbségben maradjanak. A falvakban német túlerőt kell biztosítani, a horvátoknak nem adathatik meg a lehetőség, hogy a németek fölé emelkedjenek, (das sich die Krabathen vber ire benachbarte Teütsche nit erheben, auflainen oder sonsten sich rebellisch erczaigen können vnd also in der sorg vnd gehorsamb geregiert werden), ... stb.
Ezt mind olyan módon tegyék meg, hogy a horvátok ne tudják meg ennek a titkos iratnak tartalmát és ezáltal bizalmatlanok legyenek uraikkal szemben, engedetlenségre adva ürügyet. (Sopron, SL. SVL. Neoregestrata Acta.2.Nr.2)
Ebben látja egyébként Mollay, hogy a városok közül Rust és Kismarton felemelkedhetett, Csepreg, Lővő, Kapuvár és Csorna lemaradoztak, mivel gyakorlatilag a német elemet részesíti előnyben az uralkodó hűbérese.

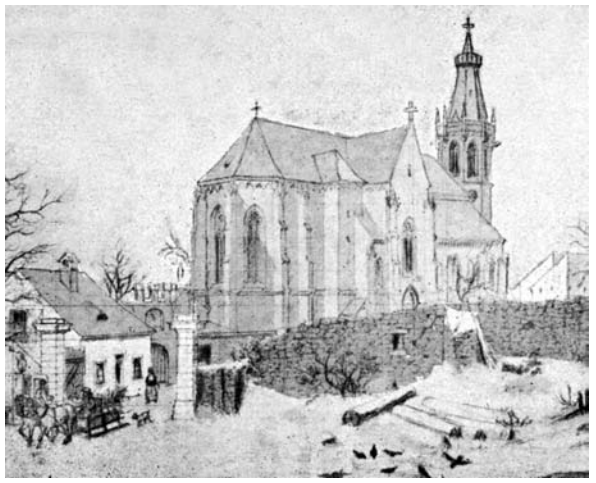

Zrínyi Miklós és Frangepán Miklós részt vettek az 1625. évi koronázáson Sopronban a Szent Mihály templomban

sopron magyar23:Layout 1 8/4/2008 9:00 Page 36

Érdekes, hogy Zvonimir Bartolić professzor Csáktornyáról a soproni evangélikus gyülekezet könyvtárában néhány Konzul által nyomtatott horvát nyelvű könyvet talált:

1. Katehismus, lat., Tubinga 1564.
2. Govorenje vele prudno, glag., Tubinga 1563.
3. Spovid, glag., Tubinga 1564.
4. Bramba, glag., Tubinga 1564.
5. Prvi del Novoga teštamenta, cir., Tubinga 1563.
6. Drugi del Novoga teštamenta, cir., Tubinga 1563.
7. La confesione, tal. Tubinga 1562.
8. La defensa, tal. ,Tubinga 1563.
9. Juraj Dalmatin, Passion, Ljubljana 1576.
10. Ta celi katehismus, Wittenberg 1584.
11. Juraj Dalmatin, Ta kratki wirterberski katekismus, Wittenberg 1585., több Vlačić (Vlácsity) könyvet és egy Marulićot (Márulityot).

Ily nagy mennyiségű protestáns könyv láttán nem túlzott a kérdés: Kiknek lettek ezek a könyvek megrendelve? Milyen célból? Vajon tényleg megállja a helyét az a következtetés, hogy a nyugat-magyarországi horvátok mindig hűek voltak a katolikus hithez, és milyen irányban kutassuk tovább ezt a kulturológiai jelenséget? Általánosságban megállapíthatjuk, hogy a soproni polgári magánkönyvtárak nagyon gazdagok protestáns és más könyvekben.

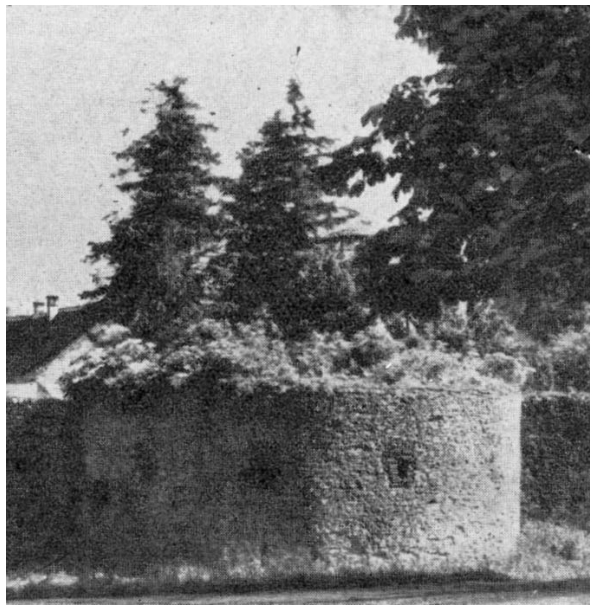

Külső várfal régi képeslapon Lackner Kristóf építtette, a város biztonságának növelése érdekében

Az evengélikus templom tornya

sopron magyar23:Layout 1 8/4/2008 9:00 Page 37

Sopron a XVII. században

Ez a kor a soproni országgyűlések kora is. A pozsonyi járványoknak köszönhetően Sopron mint még viszonylag biztonságos helyen fekvő magyar város több koronázást és nádorválasztást él meg.

A XVII. század első harmada Lackner Kristóf nevével fémjelzett kor. Megerősíti a várrendszert sokat tesz városáért. Meg kell azonban említenünk, hogy ideje jó részét a soproni bor értékesítése ügyében teszi, hisz ekkor járja az a mondás: „ha jól megy a bor, jól megy a városnak is."

Lackner Kristóf

Pray György krónikája a neves polgármester tevékenységét a következőképpen foglalta össze:

Először is mindkét városárkot kitisztíttatta, másodszor a Hátsókapunál bástyát építetett, harmadszor egy toronyba, mely a „kalte Ecke"-nél állt egy új órát állítatott, a mai Templom u. Széchenyi tér környékén, negyedszer egy új városi szőlőt telepített, egy fertői dűlőben, ötödször fallal vette körül a külvárost, hatodszor a városházát felújíttatta és kifestette belül, hetedszer iskoláink és egyházunk szabadságát megvédte, mindezekért őt dicséret illeti és nem fogják őt sokáig elfelejteni.

Szent Mihály templom orgonája

A költő Zrínyi Miklós a magyar irodalom klasszikusa, míg öccse, Zrínyi Péter, a bécsújhelyi vértanú, Zrínyi Ilona apja, horvát költő volt, és a horvát irodalom nagy egyéniségeként tartják számon.

Utóbbiakban – írásaikat és tetteiket is figyelembe véve – rendkívül erősen élt a közös haza tudata.

IV. Zrínyi Miklós 1620. május 1-jén született a horvátországi Ozaljban 1664. november 18-án halt meg máig titokzatos körülmények között Čakovec (Csáktornya) melletti kuršaneci erdőben.

sopron magyar23:Layout 1 8/4/2008 9:00 Page 38

Zrínyi Péter költő, katona
(1621–1671)
Fivére halála után az összeesküvés egyik vezetője,
Bécsújhelyen elfogták,majd kivégezték
Frangepán Ferenccel

Zrínyit már említettük. Őt egy vadkan ökleli fel még 1664. november 18-án. Itt van még Péter, a testvére, és Frangepán Ferenc, akik 1671-ben Bécsújhelyen a soproni hóhér bárdja által halnak meg hősökként. Ugyanez a végzet érte Nádasdy Ferencet Bécsben.
A többi szereplő, Wesselényi Ferenc nádor, Lippay György, esztergomi érsek még előbb elhunytak.
Rákóczi Ferenc kemény pénzbüntetés és váraiba német katonák beengedése mellett nyert kegyelmet.

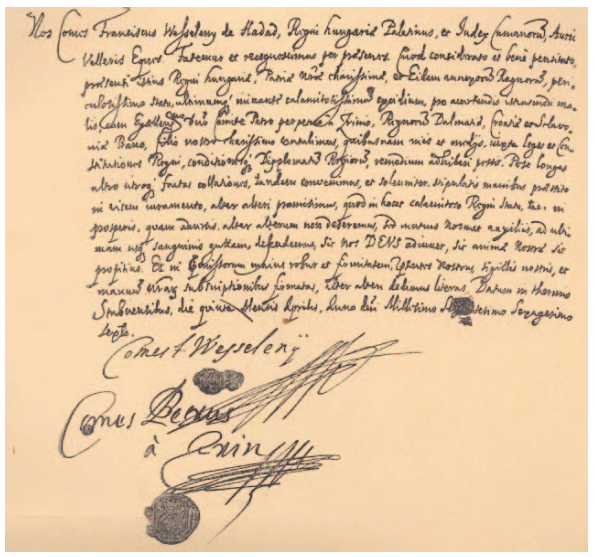

Az összeesküvés levelének mása

Privát karierje nem volt ilyen sikerekben gazdag. Már korán rábeszélték egy gazdag özveggyel való frigyre, s ezért a város előkelő vagyonos polgára lett. Tragédiája csak az volt, hogy az özvegyasszony még vagy 30 esztendőt élt.

Halála után fiatal menyecske után nézett a korosodó Lackner, de ezután nemsokára meg is halt.

A tűzvészek megtanítják a polgárokat, hogy nádfedés helyett, habár olcsó és sok van belőle, cserepes fedésre térjenek át. Az 1681-es soproni országgyűlés jelentős változásokat hozott. Az abszolutizmus meggyengült.

1683-ban a Bécset ostromló törökök, akiket Thököly szárnycsapatai is támogattak, vereséget szenvednek a katolikus liga szövetséges csapataitól, és elkezdődik Magyarország török részeinek felszabadítása. 16 évig tartott ez a háború.

Sopronban készülődik a század végén Buda visszafoglalására Lotharingiai Frigyes.

Vallási téren a század az ellenreformáció százada. Itt Sopronban néhány rövid időszaktól eltekintve azonban a két egyház rivalizálása hoz eredményeket.

Pázmány korában, 1671-ben ér véget az az összeesküvés, melyet a magyarok Wesselényi-féle összeesküvésnek, a horvátok Zrínyi-Frankopán összeesküvésnek neveznek.

A szálak pedig Sopronba és határába is követhetők. Itt a város határában, Sopronkeresztúron gyönyörű kastélyában él az ország bírája, az akkori egyik leghatalmasabb magyar úr, Nádasdy Ferenc, aki protestánsként kezdte, majd Esterházy Erzsébettel való házassága előtt visszatért a katolikus hitre. Talán önös érdekeket vélünk felfedezni egy ilyen hirtelen jött fordulat után. A magyar nemesség tömegesen, mondhatni teljes egységben lépett az új lutheri tanítás, az új vallás mögé. Feltehetőleg inkább világi, mint vallási, morális és lelki okok vezették őket. Az ország függetlensége veszni látszott: olyan uralkodó fején van a magyar korona, aki igazán nem tesz az országért, a nagyúri hatalom, a megingathatatlanság érzése is a múlté már és a török elleni harc potenciális és részben valós pénzelői, a német rendek pedig az új vallással szimpatizálnak.

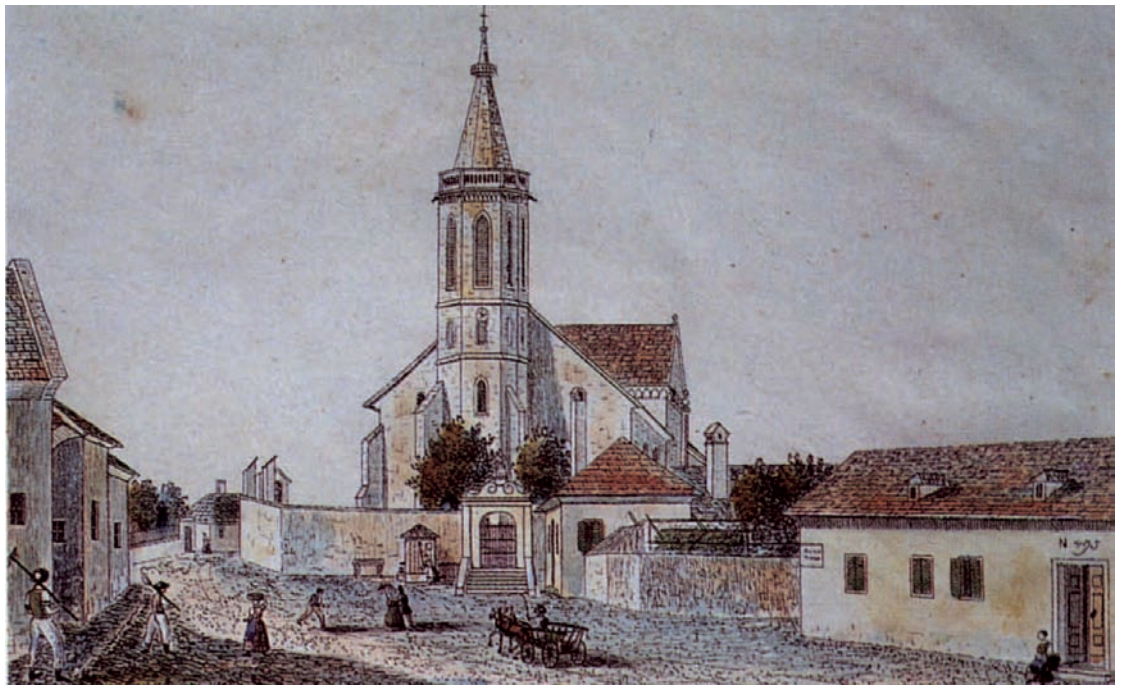

Szent Mihály templom

sopron magyar39:Layout 1 8/4/2008 8:59 Page 39

A Nádasdy-féle keresztúri (Németkeresztúr, majd Sopronkeresztúr, ma Deutschkreutz) kastélyban igen intenzív volt ekkor az élet. Iratok, felhívások nyomtatása, követek fogadása stb.

Másik szereplőnk Wittnyédi József jogtudós, Sopron országgyűlési követe, Zrínyi Miklós horvát bán bizalmas embere, aki a közvetítő szerepét töltötte be. Protestáns hite ellenére volt Zrínyi ügyvédje. Még az összeesküvés leleplezése előtt meghalt. Többször volt Zrínyi vendége Csáktornyán (Čakovec) és látta hogyan épül a büszke Új Zrin vára a Mura bal partján, mely különleges fekvése miatt teljes lerombolásáig mindig tüske volt a törökök szemében, mivel közvetlenül veszélyeztette Kanizsát, mely 1600-ban került török kézre.

Zrínyiben élt a hit és meggyőződés, hogy a törököt Habsburg segítség nélkül is ki tudja űzni a magyar és horvát, csak összefogásra van szükség. A felekezeti ellentétek nem lehetnek akadályai ennek. Ilyenformán ír Lipótnak, hogy a soproni protestánsok ügyét elősegítse a harangozási díj körüli perlekedés miatt.

Ő katolikus volt. Ennek ellenére felismerte, hogy protestáns segítség nélkül, mivel az ország jó része átállt az új hitre, az ország ereje nem lesz elegendő. E téren mutatott toleráns viselkedése miatt őt, Zrínyit, az írót, az Adriai tengernek syrénája szerzőjét és hadvezért egész Magyarország elismerte és még az utókor is egy helyen említi a másik nagy magyarral, Széchenyi Istvánnal, aki szintén soproni és Sopron környéki környezetben felnőve tudott nemzetformáló, a kapcsolópontokat kihansúlyozó egyéniség lenni.

Nádasdy kastély táblája Deutschkreutzban

Az összeesküvés Zrínyi halálával rossz irányt vett. Önös érdekek kerültek előtérbe. Sajnos öccse, Péter nem volt az a diplomata alkat, és a magyarság sem ismerte el, mint bátyját, Miklóst. Lipót ezután még protestánsüldözésbe is fogott.

Tragikus esemény volt a horvát történelemben a dinasztikus perspektívával rendelkező Zrínyi család elvesztése. Eltüntetésük célja volt, hogy a Habsburgok örökre megszabaduljanak a királyi trónra esélyes konkurensektől és hogy így a horvátok saját nemzeti királyi dinasztiát alapítsanak.

A XVIII. század, szintén rejteget
számunkra érdekes felfedezéseket.
Meg kell említeni Bél Mátyás leírását ebből
a korból.

A város nyelvéről így ír: A polgárok nem egy rendből valók. Keverten, nemesek és nemtelenek élnek itt együtt.

Bél Mátyás

sopron magyar39:Layout 1 8/4/2008 8:59 Page 40

Jövevények is kerültek az őshonosok közé. Noha származásuk különböző, mégis egy nyelvet használnak. Németül beszélnek mindnyájan; azok is, akik övéiktől más nyelvet kaptak, az együttélés során hozzászoktak a némethez. Akár magyarok akár horvátok, anyanyelvüket nem használják, legföljebb ha egymás közt vagy vendégekkel beszélgetnek. Részben római katolikus, részben evangélikus valláshoz tartoznak. Szép kölcsönös egyetértésük sokaknak szolgálhatna például. Különösen a tanácsosok lelke kapcsolódik egybe annyira, hogy bár vallásuk kétfelé osztja őket, a tanács és a közhaszon szeretetében egyek: nem egykönnyen engedik meg a köznépnek, hogy a vallási különbség a közbékét megzavarja.

A horvátokról ekképpen ír:
A németeket utánozzák, bár mindenben lassabban. Ez azért van, mert mindenki másnál súlyosabb iga alatt élnek, részint azért mert csak szolgai munkát végezenek. Különben mindenkivel szemben szerények és beletörődnek sorsukba. Ruházatukban a magyarokkal és a németekkel vetélkednek. A kék szín a legjellemzőbb rájuk. Talán azért, mert nem kopik el könnyen. Övet kevesen hordanak, kivéve ünnepnapokon. Nagyon szeretik az inget és a hosszú felsőruhát, már ha lehet fehéret szerezni ezekből. A szalagokat leeresztik vállukra, s parasztok módjára parádéznak velük. Egy nép sem műveli jobban a földet, mint ők, legyen szó akár szántásról, akár a szőlő megkapálásáról, s ezért is van, hogy inkább a békességben lelik kedvüket, mint a viszálykodásban.
Kötnek vegyes házasságokat, habár nagyobb részük inkább saját nemzetbélivel házasodik össze, mint idegennel.
A magyarok a horvát nyelvet meg is vetik, a németet megtanulják, mivel a kereskedés során szükségük van rá. A horvátok mindkét nyelvet ritkán és jobbára gyenge eredménnyel tanulják meg, ugyanis egyiket sem tudják úgy elsajátítani, hogy beszédjükön ne érződjék saját nyelvük hatása.
A magyar nyelvet pedig olyan helytelenül beszélik, hogy a fület semmi sem hasogatja jobban.

Zrínyi Miklós hadvezér

Duke Raimond Montecuccoli

Zrínyi Miklós, kora legképzettebb hadvezére, a magyar hadászati irodalom megteremtője, a nemzeti hadsereg gondolatának lelkes harcosa 1663-64 telén felégette az Eszéktől Dárdáig vezető török hidat, mely a kor csodájának számított több, mint 10 km-es hosszával a mocsarakon keresztül.

Erre reagált a török bosszúhadjáratával és lerombolta a nemrég épített Új Zrin várát úgy, hogy a nagy rivális császári főparancsnok Montecuccoli csapataival nem sietett Zrínyi segítségére. Ennek ellenére a szentgotthárdi (mogersdorfi) győzelem után megkötteted a magyarokra és horvátokra nézve hátrányos vasvári béke.

Ezzel a csatával van összefüggésben egy fennmaradt legenda, amely vicces magyarázatot ad a helyi német tájszólás a „Hienz” eredetére. E szerint Montecuccoli, a szentgotthárdi győztes hiába várta a csata idején a Sopron és Vas megyei német segédcsapatokat, azok csak nem akartak elindulni. Midőn azonban a győzelemnek híre ment, hirtelen megjelentek, vezérük pedig jelentette: „Hienz sei mi do!” (Most itt vagyunk). Innen származik a „Hienz” szó.

A két Zrínyi gyermek, Miklós és Péter apjuk – aki házassága előtt tért vissza a katolikus hitre – korai halála után gyámjaiknak, többek között Pázmány Péternek köszönhetően igen magas színvonalú képzést kaptak katolikus szellemben, de nem voltak diszkriminánsak a többi vallással szemben.

A XVII. század derekának fő egyénisége, a kor elismert hazafia Zrínyi Miklós lesz, aki példájával ámulatba ejtette az országot, sőt a külföldet is, és komoly konkurenciája lett az uralkodóháznak is. Szerencsétlen halála után néhány évtizeddel már csak Zrínyi Ilona lesz az élők között. Fiát, Ádámot a véres szalánkemenei ütközetben egy hátulról „eltévedett” golyó öli meg.

sopron magyar39:Layout 1 8/4/2008 8:59 Page 41

Többször volt a város vendége. Közbenjárását a császárnál Sopron városáért dokumentumok őrzik. A valamikori „Fehér Ló” fogadóban tett látogatását a mai napig tábla örökíti meg.

Kora egyik legtekintélyesebb írója, a magyar hadtudomány elindítója. Harcos Vitéz, mely párját ritkítja. Az ő és testvére Péter halálával egy embertípus, egy gondolatvilág tűnik el a korból: a magát feltétel nélkül a hazáért feláldozó erélyes férfiú személye.

Zrínyi halála után Tubingában kiadott gyászversek szerzői között kettő soproni származású.

Sopron környéki horvát ember a 17. században

Wir K. Dechmeister und andere Meister, des ehrsamen Handwerks deren bürgerl.

Schlossern, in der königl. Freystadt Oedenburg in Nieder-Ungarn beschenigen hiemit, daß gegenwärtiger Schlosser-Gesell Namens

von gebürtig, so Jahr alt, und von Statur, auch Haaren ist bey uns allhier Jahr, Wochen, in Arbeit gestanden, und sich solcher Zeit über treu, fleißig, still, friedsam und ehrlich, wie es einem jeglichen Handwerksgesellen gebühret verhalten, in seiner Arbeit aber eine Geschicklichkeit gezeiget hat; weswegen wir also attestiren, und dessentehalben unsere sämmtliche Mitmeistern diesen Gesellen, nach Handwerksgebrauch überall zu befördern gezemend ersuchen wollen. Gegeben in Oedenburg, den im Jahr 18

A céhek nagyon zárt közösségek voltak. A mester halála után özvegye újbóli férjhezmenetelével a férj gyakorlatilag megörökölte az ipart. Ez volt a legkönnyebb módja a céhbe kerülésnek.

DVSEVNE
PESZNE PSALMI
TER HVALE VZDANIA DIACH-
KE, OD BOGABOIECHIH VCHENIH MVSI
Vnimskom i nikoliko Vugerſz-
kom laziku ſzpraune, a ſzada
paſ VHeruatezki iazik
preobernvte po.

Gerguru Pythir.cuſu alit Heruatez
ki Mekinichiu Prì S. Kriſi
kol Soprona Pleba.

nuſu.

STAMPANE PRI Sz. KRISI PO
Imre Farkaſu u letu Chriſtuſſeuom.
1609.

Mekinich-féle protestáns énekeskönyv

sopron magyar39:Layout 1 8/4/2008 8:59 Page 42

A 17. századból csak a Sopronkeresztúron nyomtatott Grgur Mekinić által írt Dusevne Pesne (1609, 1611) maradt fenn a Farkas-féle nyomdában.

Nem teljesen tisztázott számunkra Mekinich Gregor Pythiraeus (? – 1617 Keresztúr) munkássága sem. Mollay a Draskovich-féle ellenreformáció utáni időszakot elemezve említi: Rendszeresen jártak ki a Sopron környékére és Sopronkeresztúrra távozott prédikátorokhoz, ott kereszteltették gyermekeiket, eskették a párokat, temették a halottakat. Mekinich 1609-ben és 1611-ben a híres Manlius-féle később Farkas nyomdában, horvát protestáns énekeskönyvet, Lelki énekek (Dusevne peszne) néven két kötetben. Ebből a könyvből eddig csak egy példányt találtak a Ljubljanai püspöki könyvtárban. Talán ez egy másfajta kísérlet volt, énekeken keresztül közeledni a keményvonalas horvátokhoz?

A legendák szerint a horvát telepeseket papok, lelkiatyák is kisérték akik magukkal hozták az egyszerű, fontos liturgiai könyveket. Ilyen könyvről alig van információnk, a vizitációk említenek néhányat.
A 17. században zágrábi nyelvjárású könyveket fedezhetünk fel a nyugat-magyarországi katolikus horvátoknál, tehát a nyelvfolytonosság még létezik.

Szent Mihály templom

sopron magyar39:Layout 1 8/4/2008 8:59 Page 43

Sopron a 18. században

A 18. század háborúi

Sopron 18. századi történetének határait két háború fémjelzi. Kezdetét a Rákóczi szabadságharc jelenti, amely a soproni krónikákban és a helyi kortársak írásaiban, inkább a lekicsinylő rebellióként ismert, a végét pedig a városra anyagi romlást hozó 1808-as tűzvész és az 1809-es francia megszállás jelzi.

Sopron látképe a Calendarium Soproniense (1727) címlapján. Fametszet

Az 1703-ban kitört Rákóczi szabadságharc az ország keleti végében bontott zászlót és városunkban, illetve térségünkben is inkább egy polgárháború jegyeit hordozta magán mintsem egy szabadságharcét. Sopronban ez a harc a Magyar Királyság alattvalói között folyt és jelentős gazdasági pusztulást hozott a városra. 1703-ban Erdély és a Dunántúl kivételével egész Magyarország a kurucok kezére került. Néhány vár, illetve város, köztük Sopron is, az egész felkelés alatt császári kézen maradt. A város hű maradt az uralkodójához, és a kurucokat nem engedte a város falai közé, emiatt még egy ostromot is el kellett szenvednie. A kurucokat már 1704-ben a város környékén találjuk. Közeledtük híre a lakosság körében nagy riadalmat váltott ki. A város megerősítette a külső falakat. Bár Bécsből komoly segítségre Sopron nem számíthatott, mégis előkészületet tettek egy hosszabb ostrom megvívására is. Az 1704-től egyre gyakoribb portyákat a városfal megállított ugyan, de a városfalakon kívül, a szőlő és a szántóföld termése sokat szenvedett.

Dobner Nándor polgármester (1652–1730)

Az első komolyabb összecsapásra 1704. március 23-án került sor. Ekkor a soproniak osztrák reguláris katonasággal egyesülve, Kópháza környékén rácsaptak az Ocskay brigadéros vezette kurucokra. Sikerült őket megfutamítani, viszont a szerzett hadizsákmány nem volt jelentős. A zsákmányolt javak egy részét eladták, hogy abból a harcban megsebesülteket gyógyítsák, más részét pedig a harcban résztvevők közt osztották szét.

Mária Terézia idején a Dráva-Száva köz keleti felén, az egykori Pozsega, Verőce, Szerém és Valkó megye területén – Valkó kivételével feltámasztva a régi megyéket – megszervezték az úgynevezett Alsó-Szlavóniát és a horvát bán fennhatósága alá helyezték.
Ez utóbbi terület korábban döntő részben a magyar királysághoz tartozott. A történelmi Horvátország nagyobbik részét katonai határőrvidékké szervezték.
Az eredeti Szlavónia (Felső-Szlavónia) ugyanakkor Horvátország néven szerepelt tovább.
Horvátország, Szlavónia és Dalmácia egy része így betagolódott az alkotmányos szempontból elfogadhatatlan, külön kormányzott határőrvidékek rendszerébe, s mint ilyen szinte teljesen kikerült Horvátország és Magyarország fennhatósága alól.

1712-ben a horvát Pragmatica Sanctio elfogadásakor tett nyilatkozatukban a horvát rendek hangsúlyozták, hogy Horvátország része ugyan Magyarországnak, de attól mégis független. Tudniillik ők akkor a Habsburg ház női tagjainak örökösödési jogát mondták ki a magyarokkal való konzultálás nélkül, Pragmatica Sanctiot később fogadták el. A király a magyar Pragmatica Sanctiót elfogadta, így az törvényerőre emelkedett, de a horvátot nem fogadta el, mivel a magyar szerződésben benne állt, hogy az vonatkozik Horvátországra is. Ezzel a horvát szerződés jogilag semmissé vált, annak ellenére, hogy valójában világos jele volt a horvát politikai különállóságnak.

A 18. században a Száva-Adria útvonal vált a magyar agrárkivitel fő útvonalává. A tengeri kikötőkhöz vezető Károly, József és Lujza utakon hatalmas árumennyiség hagyta el Magyarország területét.

1732-ben jelent meg az első nyugat-magyarországi horvátok könyve Győrben.
Horvaczko evangyelye... (Horvát evangélium).

A Soproni Siess-féle nyomdában nyomtatták a legtöbb horvát nyelvű könyvet a XVIII. században

Nyomda, nyomdász: Siess József, 1756-ban kapta meg a polgárjogot. A család Bécsújhelyről jött, apja József Pál, tímár, felesége Eufrozina. József felesége Anna Klára, aki 1794-ben nyomdaengedélyt kapott Sopronba és Szombathelyre, fiai: Antal nyomdász, Ferenc sebész.

sopron magyar39:Layout 1 8/4/2008 8:59 Page 44

Az ellenreformáció = katolikus restauráció a horvátoknál nagy missziós útjával zárult le, azzal a céllal, hogy megerősítse és elmélyítse a horvátokat a római katolikus hitükben, Juraj Mulih (Mulih György), horvátországi jezsuita atya (1694–1754) vezetésével. Rövid missziós útját 1730-ban kezdte a vasmegyei horvátoknál, 1749–1751 között és 754-ben kiterjesztette Pozsony, Moson-, Sopron megyében és Alsó-Ausztria horvátok lakta területre is, így missziókat tartott a soproni horvát jobbágyfalvakban, valamint Kópházán és Kelénpatakon is. Mulih két könyvet adott ki a nyugat-magyarországi horvátoknak Pripravlyanye k szpovidi... 1748. (Előkészítő gyónáshoz) és Duhovne jacske... 1750. (Egyházi énekek). Mulih atya a téli hónapokat a soproni jezsuita konventben töltötte.

Mulih György

A jezsuiták által kifejtett kemény térítőmunka a Nádasdy, Batthyány és Esterházy birtokokon Mulih misszziójával befejeződik, és a népiesebb ferencesek veszik át a horvátok vallásosságának gondozását és vezetését. A ferencesek Sopron környékén a 18. században kialakítottak a kegyuraik segítségével két zarándokközpontot is Kismartonban és Lorettomban.

Kálvária templom Kismartonban (Eisenstadt A)

Sopront a kurucok 1705 karácsonya 1706. január eleje között ostromolták. Bár mindez csak egy néhány hetes időszakot tett ki, az épületekben és a földeken okozott károk miatt jelentősége mégis nagy. Az ostrom sikertelensége elsősorban a kurucok gyenge tüzérségében keresendő, de meg kell említeni a harcoló lakosság hősies helytállását is, ami nélkül a pusztulás és dúlás nem lett volna elkerülhető. Még a város polgármestere, a császárhű Ferdinand Dobner is igyekezett a kuruc rohamok alkalmával a városfalakon küzdőket lelkesíteni. A harcokban résztvevő 600 fős császári helyőrség kisebb elánnal küzdött, sőt állítólag már a megadáson is gondolkodtak, de a polgármester rendreutasításának hatására, végül is vállalták a további harcot. A város ostromához felvonultatott ágyúkat, a kurucok a Lénárd-dombon, a mai Kurucdombon állították fel. A karácsonyi ágyúzás következtében a külvárosban 180, a belvárosban 4 ház égett le. Mivel a kuruc csapatokat vezénylő Bottyán János generális január 1-i felszólítása eredménytelen maradt, újabb tüzérségi tűz zúdult a városra, ami már kisebb károkat okozott, mivel a lakosság időközben leverte a háztetőket, hogy azok meg ne gyulladjanak. A város elleni utolsó roham 1706. január 6-i zajlott, amikor még a nők is a falakon harcoltak.

Vak Bottyán

Reschka – Sopron nevezetességei, 1854

sopron magyar39:Layout 1 8/4/2008 8:59 Page 45

Soproni polgárőr
a Napoleoni háborúk idejéből

Mikor az ostromlók látták, hogy erővel nem lehet a várost elfoglalni, akkor zsarolással próbálták a falakon belülre kerülni. Megígérték a bombázás beszüntetését, amennyiben a város falain belülre engedik őket. A válasz elutasító volt. A Bottyán János vezette kurucoknak nem maradt más hátra, mint az elvonulás. Állítólag 760 halottat hagytak hátra – tudósított egy korabeli újság.

Az ostrom után sem köszöntött teljes béke a városra. A környéken portyázó kurucok gyakran elhajtották a soproniak marháit. Sokszor a város csak váltságdíj lefizetése fejében menekült meg javainak pusztulásától. Sok gondot okozott a háború idején a beszállásolt idegen katonaság, amely több esetben semmivel sem volt jobb a kurucoknál. A város a teljes Rákóczi szabadságharc alatt császárhű maradt. A napi politikai érdekek mellett, ebben természetesen szerepet játszott Bécs közelsége is. Voltak a városban olyanok is, akik szimpatizáltak a kurucokkal, de a kuruc kifejezés használata a városon belül komoly sértésnek számított.

A Rákóczi-szabadságharc idején 1706-ban egy Linzből a város védelmére idevezényelt katona így látta a soproniakat:

„In Linz bin ich geboren,
In Ödenburg bin ich schier verdorben.
Hab alle Tag auf der Schanz
Wasser sauffen müssen wie ein Ganss.”

Magyar fordításban mindez így hangzik:

„Linzben születtem,
Sopronban majdnem megbetegedtem.
Mikor a sáncokon mindennap,
Vizet kellett innom, mint egy libának.”

A soproniak vagy fukarok voltak, vagy nagyon megbecsülték a borukat, feleslegesen és ingyen senkinek nem adtak belőle.

A szabadságharc 1711-ben kuruc csapatok fegyverletételével ért véget. Nem is lehetett más a vége, hiszen a kuruc hadak 1703 óta képtelenek voltak átütő sikert elérni. Csupán stratégiailag jelentéktelen és átmeneti részeredményeik voltak. Minden döntés nélkül elszalasztott év, közelebb hozta a vereséget, hiszen a császáriak az 1704-es Höchstädti csata után Nyugat-Európából egyre több katonát tudtak Magyarországra átdobni.

A kópházi kegytemplom építése is erre az időre vezethető vissza.

Kismartonban és a környékén élő, jobbágyfalvaiknak horvát lakosai részére Lovre Bogović (Bogovich Lőrinc) ferences 1753-ban egy laikus harmadrendet, Horvaczko bratinsztvo ... (Horvát testvéri laikusrendet) alapított.

Hiža zlata (Aranyház) imakönyv, mely a 19. század második feléig 46 kiadást élt meg. A ferencesek kiterjesztették munkásságukat Vas megyére (Szombathely, Németújvár/Güssing), Moson megyére (Boldogasszony/Frauenkirchen) és Pozsony megyére (Máriavölgy/Marianka). Ezzekkel a központokkal a ferences atyák megalapították és megerősítettékk a nyugat-magyarországi horvátoknál a barokkos ízű lelkiséget, amelyek a mai napig hatással van vallási életükre és gyakorlatilag megkülönbözteti a horvát vallásosságot a magyartól és az osztrák-némettől.

Imakönyv fedőlapja

sopron magyar39:Layout 1 8/4/2008 8:59 Page 46

Alapját az ellenreformációval rakták le, amikor is a horvát jobbágy-gyerekeknek nagy számban lehetőséget adtak teológiai tanulmányaik elvégzésére, miközben a magyar és a a német nyelvű teológiai hallgatók alulreprezentálva voltak. Ebben kereshető a horvát nemzetiségű papok túlsúlya a magyar és a német plébániákon a barokk időktől a 19. század végéig, a Balatontól a Bécsi erdőig.

Sopron város nagy súlyt fektetett a reformáció idejében az iskolarendszer kiépítésére. A német és a magyar általános elemi képzés ekkor indul virágzásnak. Nem vonatkozik ez Sopron horvát falvaira, mivel ezek csökönyösen ragaszkodtak a római katolikus egyházhoz, nem sokat bajlódott velük a prostenstáns Sopron, mint kegyúr. Annak ellenére, hogy a vizitációk már a 17. században is említett számos iskolát a horvát falvakban az iskolák a18. században kezdik el széleskörű munkálkodásukat az egyházi iskolákon keresztül.
A Slabikar és még számos kiskatekizmus utal erre a tényre.
Tehát a reformáció meghozta a németeknek és a magyaroknak az elemi képzés lehetőségét, de Sopron a horvát falvairól, Kópházáról és Kelénpatakról megfeledkezett.

Bár a XVIII. századi magyar-horvát rendi viszony nem volt zavartalan, a két ország nemessége II. József uralkodása idején közös küzdelmet folytatott a rendi alkotmány védelmében.

Ellentétek alakultak ki azonban például a nyelvkérdés tárgyában. Míg a magyar országgyűlések 1790 és 1844 között fokozatosan uralkodóvá tették a magyar államnyelvet, a horvátok továbbra is ragaszkodtak a latinhoz.

Területi kérdésekben heves viták folytak a három szlavóniai vármegye, valamint a fiumei kikötő és környéke hovatartozása körül. Az osztrák tengermellék gazdasági területének megszüntetése után, melynek központja Trieszt volt 1776-ban, Mária Terézia adománylevelében Fiumét (Rijeka) a horvát királysághoz és ezzel a magyar korona országaihoz csatolta. A horvát királyi tanács megszüntével 1779-ben, ügyei a magyar Helytertótanácsra szálltak Budán és ekkor a királynő új diplomájával Fiumét az ő hatásköre alá helyezte. II. József idejében alakult ki a Littorale Hungarikum, mely mint „corpus separatum" magába foglalta Rijekát és járását.

A béke beköszönte sem hozott lényeges változást a városra. Még a szatmári béke megkötése előtt pestis járvány tört ki országban. A járvány Sopronban is több halálesetet okozott, bár a tanács az ideérkezőket a Magyar kapu előtt felállított barakktáborban 40 napos vesztegzár alá helyezte, nem kivételezve a főnemesekkel sem. A háború és járvány hatására megfogyatkozott lakosságú város, minden külső segítség nélkül, csakis saját polgárai, és lakosai szorgalmától várhatta a felvirágzását. Hiába gyűjtöttek a Német Birodalomban segélyeket a sokat szenvedett városoknak, ebből Sopron nem látott semmit. Az uralkodó a város hűségét csupán a régi kiváltságok megerősítésével és újabbak adományozásával ismerte el, így a császárhű magatartás miatt Sopron csupán tíz évre kapta meg a külföldre szállított borok után járó harmincadot. Ezek után nem csodálkozhatunk azon, hogy a város újjáépítése csak nehezen indult meg, még az 1715-ös és 1720-as országos összeírások is a város sanyarú gazdasági helyzetéről adtak képet. 1719-ben azonban rendkívül jó volt a szőlőtermés, ezért a soproniak szinte örültek a maláta- és sörház leégésének, hiszen így várható volt a bor fogyasztás fellendülése. Ennek az évnek a termése is nagyrészt Sziléziába ment ki. A harcok és a járvány után megindult békés építő időszak alig három évtizedig tartott. Mária Terézia trónra lépésével kitört az osztrák örökösödési háború (1740–1748). 1741-ben, Bécsben már egyenesen attól féltek, hogy a bajor hadsereg hamarosan bevonul az osztrák fővárosba. Ezért sokan Sopronban kerestek menedéket, aminek hatására átmenetileg nemcsak a lakosság száma nőtt meg, hanem az árak is. Bár a hadicselekmények nem érintették Sopront a beszállásolások és egyéb a katonaságnak nyújtott szolgáltatás, nemcsak ekkor, hanem a hét éves háború (1756–1763) idején is nagy terhet jelentett a városnak. Nem sokkal a hét éves háború kitörése előtt, 1753-ban épült meg a lovasság számára Sopron első kőlaktanyája. Az idetelepülő tiszti családok mellett, a katonazenekarok is aktív résztvevői voltak a kulturális eseményeknek, ami pezsdülést hozott a város zenei életében is.

A vesztes örökösödési háború után elveszett Szilézia, a soproni bor legnagyobb felvevő piaca. A borpiac elvesztésének következtében a lakosság szőlőművelés helyett, kezdett áttérni szántógazdálkodásra. Ugyanakkor megfigyelhető a vagyoni átrendeződés folyamata is. A század elején egy-egy belvárosi polgárra jóval nagyobb földterület, így szőlő jutott, mint a külvárosira. A század közepétől viszont kezdenek a belvárosiak szőlőiken túladni, illetve bérbe adni. Az új tulajdonosok a külvárosiak lesznek. Mindez a mezőgazdaság és az ipar fokozódó szétválása felé mutat.

Nyílás a várfalon

Belső udvar

sopron magyar39:Layout 1 8/4/2008 8:59 Page 47

Gazdaság és társadalom

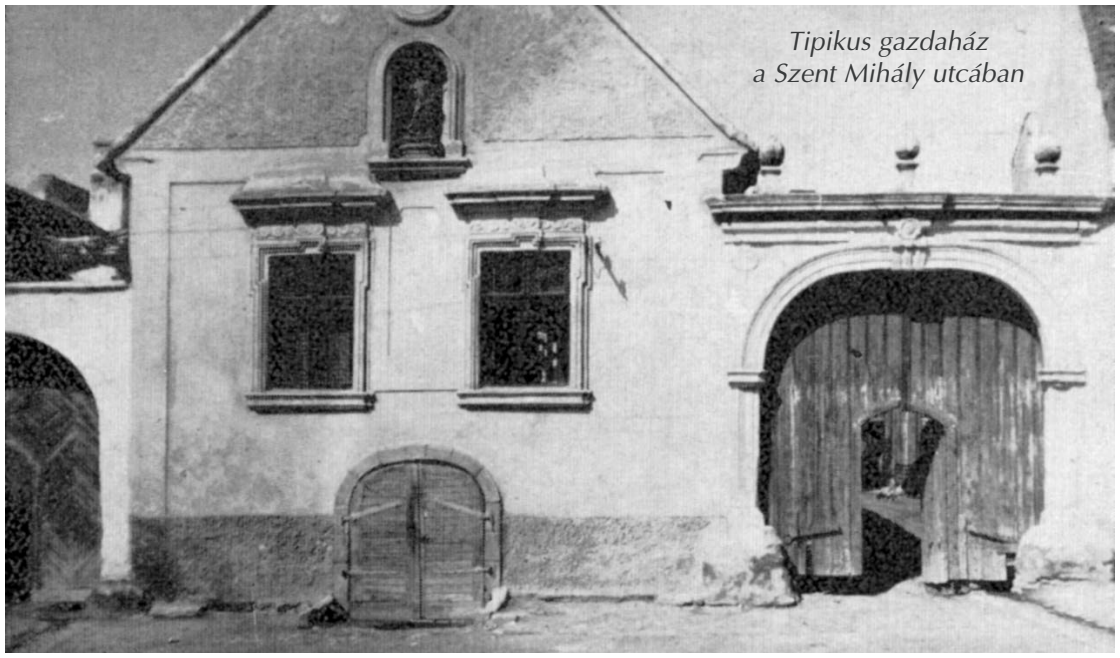

Tipikus gazdaház a Szent Mihály utcában

Szilézia elvesztése, illetve Poroszországhoz csatolása Sopron legjelentősebb kiviteli cikkére, a borra mért csapást, így ez érzékenyen érintette a várost. Egy 1757-es felterjesztésből kiderült, hogy a borkivitel szünetelése és a hadiadók miatt a lakosság nagy része kölcsönre szorult. Sopron még az ispotályban és a szegényházban elhelyezett szegények természetbeni jutatását is kénytelen volt megszüntetni. Természetesen ebből a gazdasági válságból kiutat jelenthetett volna új piacok megszerzése, az erre irányuló kísérletek, azonban nem hoztak tartós eredményeket. A század végére a soproni bor felvevő piaca Ausztria lett.

Jelentős szerepet játszottak a város gazdasági életében a vásárok. Itt nem csak borral, hanem gyümölccsel, illetve állatokkal is kereskedtek. Ezek a vásárok vonzották a kereskedőket, tőzséreket, akik elszállásolásra a városban nem is volt mindig lehetőség, úgyhogy Kópháza 1746-ban új vendégfogadót épített, amelyből tetemes haszna származott.

A 18. századi ipar egyértelműen céhes kereteken belüli kézműves ipar. Pfistermeister János József 1745-ben honosította meg a harang- és ágyúöntést, kezdeményezése országos viszonylatban is az első között volt. A város határában kezdték meg az ország első kőszénbányájából a kitermelést. A Sopron mellett fekvő település mai neve is ebből származik „am brennenden Berg", ennek rövidebb formája a Brennberg. A szenet, mivel egyelőre különösebb ipari jelentőséggel, a kitermelés növekvő volumene ellenére sem bírt, nem a város termelte ki, hanem folyamatosan bérbe adta. A bérlők között találjuk többek között a Wienerisch-Neustädter Steinkohlengewerkschaftot, a csász.-kir. kincstárat és a vasút építéseiről híres báró Sina Györgyöt is. A század végére a céhrendszer megmerevedett. Míg 1798-ban 35 céh működött a városban, addig 1840-re ez a szám csak kettővel emelkedett.

Fontos megemlíteni a város gazdasági élete kapcsán Sopron nyolc jobbágyközségét, köztük a horvátok lakta Kelénpatakot és Kópházát is. A város, mint a megye egyik

II. József halála után a horvát nemesség megijedve az erősödő bécsi abszolutizmustól, meg szerette volna szilárdítani kapcsolatait a magyar nemességgel. A horvát Szábor (Országgyűlés) 1790-ben határozatával a végrehajtó hatalmat a magyar Helytartótanácsra bízta arra az időre amíg Dalmácia és „Török Horvátország" (ma nyugat Bosznia) újból fel nem szabadulnak és így Horvátország területileg ki nem egészül, hogy újból saját királyi tanácsa lehessen, mint 1767–1779 között. A magyar Országgyűlés 1790-ben elfogadta ezt a döntést, de a törvény 58 és 59. cikkelyében sehol nem szerepel területtel kapcsolatos feltétel. Mindamellett meghozta 10. cikkelyét, melyben a magyar korona függetlenségét állapítja meg a többi királyi országok között, a további pontokban pedig leszögezik, hogy a király a magyar korona területén uralkodni és törvényeket hozni csak a magyar Országgyűlés beleegyezésével tud. Ezzel vált reálissá az unió felé tett lépés még az 1723-as évből, amikor a magyar Pragmatico Santcióval a magyar korona országainak oszthatatlanságát megerősítették az oszthatatlan Habsburg Monarchiában. II. Lipót császár 1791-ben a magyar Országgyűlés által hozott összes törvénypontot, melyek Horvátországra is vonatkoztak, megerősítette és így megszületett a magyar-horvát reális unió.

Magyar nyelvészek (szlavisták, Hadrovics, Nyomárkay) egyetértenek abban, hogy a nyugat-magyarországi horvát írott nyelv a 18. sz. vallásos – főleg ferences – irodalmán keresztül rakja le alapjait. Itt kezdődik (vagy fejeződik be) a nyelvi leválásuk az anyaországról. Ettől kezdve beszélhetünk a nyugat-magyarországi horvát (vizihorvátok) nyelvi egységéről, amely a sopron környéki csa-nyelvjáráson alapszik és a mai napig őrzi jelleg(zetesség)ét és identitását.
A vallásos lelkiség központja a Sopron környéki horvát falvakban volt.

A 18. század első felében a gazdaság hanyatlásnak indul, ezért a földesurak növelték az adókat, robotot, a beszolgáltatásokat. 1730 és 1750 között új, a jobbágyfalvakra nézve hátrányos kontraktusokat kötöttek.
Csak Mária Terézia „Urbariumával" (1767) kezdett javulni a jobbágyok helyzete.
A megoldást az 1848-as jobbágyfelszabadítás hozta meg.

1700-ban a domonkosok beköltöztek Sopronba.
1703-tól kezdődnek az ún. „Kuruzzenrummel" = Kuruczavargások időszaka, amikor Sopron környékét is megsarcolták, Kelénpatakot és Meggyest kirabolták.

sopron magyar39:Layout 1 8/4/2008 8:59 Page 48

A kereskedelem a város fontos profilja a XVIII. században is. Sopron kereskedői messziföldre vitték portékáikat, amelyek közül a legfontosabb a bor. Erre az édes, magas alkoholtartalmú nedűre nagyon vigyáztak a soproniak. A szőlő már a rómaiak előtt honos volt itt. Feltehetően már a keltákkal megismertették a szőlőtermesztést a görög borkereskedők, akik észak felé haladva, az akkor még a kelta „keresztúton" találkoztak e tájjal, és itt lakó népeivel, szlávokkal, keltákkal. Nem véletlen tehát ez a kapcsolat, a borral hiszen három klíma találkozik itt a kiváló adottságú területen.

A Fertő-tó, és az észak-nyugati uralkodó szél mérsékelik a nyár és a tél nagy kilengéseit, de a dolgos kezekről sem feledkezhetünk meg.

legnagyobb földesura, igyekezett különféle szolgáltatásokkal a jobbágyok terheit növelni. Az 1767. évi úrberendezés javított helyzetükön a szolgáltatások csökkentése tekintetében és életkörülményeik alapvetően jobbnak tekinthető, mint megyei társaiké.

A külvárosok szerepének növekedésével együtt a 18. században változáson ment át az egész városkép is. A lakosság száma a bevándorlásoknak köszönhetően megkétszereződött (1720-ban 5486, 1787-ben 12338 a lakosok száma). A város tehát terjeszkedett és a tűzvészek is ritkábbak és kevésbé pusztítóak lettek ebben az időszakban. Terjeszkedésre a belvárosban már nem volt lehetőség, ezért itt a házak megújultak, megszépültek. Felújításra került a század elején a régi városháza, 1782-83-ban régi fatemplom helyén felépült a mai evangélikus templom. A város áttörte a városfalat is, a törmeléket a hadászatilag jelentéktelenné vált vizesárokba hányták. A kuruc háborúkat követően a belváros bástyaöve mindinkább veszített jelentőségéből. Apró házak és boltok épültek a belső városfal és bástyák mentén, ez lesz az alapja a mai Várkerületnek. A tanács hiába tiltotta egy 1725-ös rendeletben a városfalon kívüli építkezést, a század közepétől már megjelentek a házak ezen a területen is. A város eme része a század végére gazdasági szempontból egyre meghatározóbb lett, amit a házak

A felvilágosodás és a reformkor a Sopron környéki horvátoknak nem sok változást hozott, hiszen jobbágystátuszuk kötötte őket törvényes földesuraikhoz. A soproni polgárlistából kivehető, hogy egyeseknek mégis sikerült megváltani magukat, akik a városba költöztek, vagy elhagyták falujukat. Van példa arra is, hogy a faluban maradtak és hosszúfuvarozást vállaltak, hiszen vasút még nem volt, ez jó jövedelmet, jelentett de hosszú távollétet, továbbá bizonytalanságot is (kirabolták, megvámolták, megsarcolták őket útközben), [mivel Fiume (a horvát tengerpart), a birodalom nagyvárosai és a német tartományok között fuvaroztak].

Szőlőművelés egykor és ma

sopron magyar39:Layout 1 8/4/2008 8:59 Page 49

magasabb adó besorolása is bizonyít. Ezzel értelmét vesztette az a középkori szemlélet, amely a társadalmi emelkedés fokmérőjét a belvárosi ház megszerzésében látta. A külvárosban épült fel a domonkosok temploma és az orsolyiták kápolnája is. Sopron erős városias jellegét az is mutatja, hogy a házak 55%-ban több lakás is volt. A belvárosban éles ellentét volt aszerint, hogy a lakást bérelték vagy tulajdonolták. Tulajdonosként itt laktak a város patríciusai, főúri családjai, megyei tisztviselők és honoratiorok és a vagyonos birtokosok. A belvárosban tulajdonoltak házat vagy palotát többek között az Esterházyak, Széchényiek, báró Schilson Keresztély, Caraffa gróf. A város patríciusai közül itt laktak az Artnerek, Dobnerek, Wohlmuthok. Megfigyelhető az a tendencia is, hogy a belvárosból a külváros felé haladva, egy szobára egyre több személy jutott, vagyis nő a zsúfoltság. Míg a belvárosban egy szobára átlagosan kb. egy személy jutott, addig a külvárosban előfordult, hogy közel öt fő szorongott egy szobában. A társadalmi vagy gazdasági ellentét a külvárosban kisebb volt, bár az egészségesebb külső területekre egyre több főúr és patrícius telepedett le. Mindazonáltal erre a területre elsősorban a zsellérek és a század végétől magukat gazdapolgárnak – Wirtschaftsbürgernek – nevezett szőlőbirtokosok a jellemzőek. Ez a társadalmi réteg csak Sopronban létezett, a városiasság és a vidéki tulajdonszerzési hajlam egészséges keveréke volt. Ez egy olyan szőlőművelő, kisbirtokos réteg, amely szántógazdálkodást is folytatott, a város környékén jelentős földterületeket tulajdonolt és polgárjoggal rendelkezett. Ebbe a rétegbe tartozni egészen az 1946-os német

Ifj. Stornó Ferenc:
Kékfestő ház az Ikva parton (1874. olaj)

1709-ben Sopron visszaváltotta Kelénpatakot/Klimpát a jezsuitáktól. 1760-tól működik az első kaszárnya a Lackner-féle majorban. Addig a katonákat, zsoldosokat a városi és falusi magánházakba szállásolták el, akik aztán sokszor garázdákodtak a civil lakoság között.

Sopron barokk címere, házdíszként szolgál

Sopronból az Adriáig vezető legrövidebb útnak, Károlyvárostól (Karlovac) Zenggig vezető szakasza a Josefinának nevezett út, mely II. Józsefről, a kalapos királyról kapta nevét és távolságait német mérföldben jelző kőoszlopán szerepel Sopron (Sopronium) neve is.

sopron magyar39:Layout 1 8/4/2008 8:59 Page 50

Hauser Károly:
Bécsi utcai udvar
(Olaj, XVIII. század)

Anton Sigel: (1763 - Bécs, 1846)
A Rák-patak hídja Bánfalván, 1836
(akvarell, toll, papír)

Sterbenz Károly:
Városkép a Bécsi dombról, (akvarell)

Anton Sigel: A Kaszinó-tér a Pejacsevich palotával
(ma Petőfi tér)

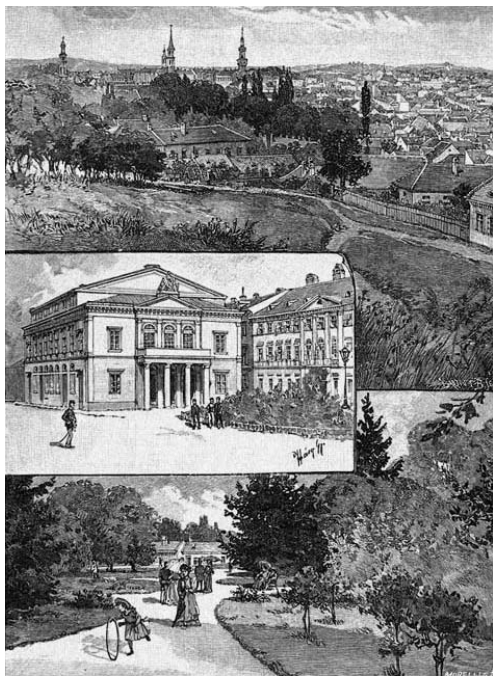

A város Sopron, Színház, Városi kert.
(Háry Gyula alkotása)

kitelepítésig rangot és elismerést jelentett. A gazdapolgárok polgárjoggal rendelkeztek, ami azt jelentette, hogy a polgári eskü letételével a polgár egy olyan közösségnek a városi polgárságnak lett tagja, amely összehasonlíthatatlan előnyöket élvezett a jobbágysággal szemben. A polgár főleg háborús időszakokban nagyobb személy és vagyonbiztonságban élt. Számíthatott a város erkölcsi és anyagi támogatására, saját maguk választhattak tisztviselőket. A jogok gyakorlása mellett természetesen kötelességeik is voltak: adózás, őrség a falakon és a városkapuknál. 1775-ben a városi tanács a felvétel követelményein könnyített. Már nem volt követelmény a házbirtoklás, elegendő volt, ha az illető ipara, vagy ingatlana után adót fizetett. Továbbra is követelmény maradt viszont, hogy a jelölt házas legyen, vagy rövid időn belül megházasodjon és fizetni kellett a felvételi díjat is. Fontos kitétel volt: bizonyos feltételek mellett kimérhették a borukat, mégpedig a meghatározott ideig, évente több alkalommal és nem akárhol, hanem saját házuk egyik helyiségében az ún. Buschenschankban. Nevét onnan kapta, hogy a ház kapuja felett, az utcára hajló rúdra zöld fenyőgally csomót akasztottak. Ennek aljára vörös vagy fehér szalagot kötöttek aszerint, hogy milyen bort mértek. A szalag mellet a kereszt alakú fapálcika az óbort jelenti.

sopron magyar39:Layout 1 8/4/2008 8:59 Page 51

Események, ünnepek a 18. században

Az uralkodói koronázások, látogatások, estleges haláluk mindig megbolygatták a város életét, azok jelentős eseményeknek számítottak. 1745-ben néhány napra Lotharingiai Ferenc császárrá koronázásakor a városi Lövészegylet lövészetet rendezett, amelyet öt napon keresztül muzsikával is kísértek. Az október 18-i ünnepi vacsorán résztvevők a császár egészségére ürítették poharukat.

A várost az a megtiszteltetés is érte, hogy Mária Terézia és fia II. József is meglátogatta. 1770. április 26-án II. József, Albert herceggel, Magyarország helytartójával érkezett a városba. A Fehér Angyalhoz címzett fogadónál a lakosság, a városi tanács és a városban állomásozó tisztikar is nagy tisztelettel fogadta a küldöttséget. Este a társuralkodó és kísérete a színházban egy a tiszteletükre előadott darabot tekintettek meg. A színházba II. József állítólag gyalog sétált át. Másnap misén vettek részt, majd távoztak a városból. Mária Terézia királynő 1773-ban tartózkodott Sopronban. A királynő Esterházy Miklós herceg egyik ünnepélyén vett részt Eszterházán, és Bécs felé tartó útján vendégeskedett a városban. A város lakossága felbolydult, mindenki őt akarta látni, már csak azért is, mert eredetileg úgy volt, hogy az uralkodónő már az Eszterházára vezető úton megáll a városban. Ekkor azonban a felsorakozott fogadó bizottságnak, zenészeknek, polgári lövészeknek csalódniuk kellett. A díszes menet megállás nélkül hajtott át a városon. Nem így a visszafelé vezető úton. A királynő kocsija nagyon lassan haladt az Előkapun át, az Esterházyak városi palotájába, ahonnan az ebéd elfogyasztása után délután 4-kor távozott. Fogadására a város igyekezett minden tiszteletet megadni. A polgárság díszfalat (Spalier) alkotott, minden harang zúgott, az ágyúkkal díszsortüzet adtak. Ennek során történt egy sajnálatos baleset is. Az egyik mészáros mester éppen az elsütés pillanatában haladt el az ágyú torkolata előtt, és bár golyó nem volt az ágyukban, a torkolattűz elkapta és meghalt.

1780-ban, amikor a belvárosi fegyvertárat iskolának rendezték be, mivel az elavult fegyverek tárolására már nem volt szükség, a régi fegyverek elvitele közben találtak egy ágyút a következő felirattal: „Stadt Oedenburg hat mich giessen lassen”, vagyis Sopron város öntetett engem. Ugyanebben az évben halt meg Mária Terézia. A városban az udvari gyász miatt tilos volt mindenféle zene és mulatság.

Fontos megemlíteni az 1791-ben újjászervezett polgárőrséget (Bürgermiliz), hiszen ennek jelentős rendfenntartó szerepe lesz a fejezet határnak tekintett francia megszállásban is. Az önkéntesek élén egy százados, egy fő- és alhadnagy, egy őrmester és tizedes, illetve egy trombitás állt, létszámuk pedig 100 fő körül mozgott. Első felvonulásukat 1791. augusztus 2-án a nádor látogatása alkalmával tartották. A rendfenntartás mellett feladatuk a városi ünnepek fényének emelése is volt.

A teljes 18. században problémát jelentettek a tűzesetek. A nagy tűzvészek oka abban keresendő, hogy akkoriban a házakat nem cseréppel, hanem zsindellyel vagy szalmával fedték. Bár a tanács igyekezett a szalma használatát tiltani, erre véglegesen csak 1752-ben került sor, a cseréptetős házak elterjedése pedig csak az 1830-as évekre lesz jellemző. Hogy milyen veszélyesek és komolyak voltak a tűzesetek, jól mutatja a következő példa: 1765. április 12-én a Szent Mihály utcában, a Deimel házból kiindulva tűz ütött ki, aminek során 33 ház égett le. Május 3-án ugyanebben a házban ütött ki a tűz, mégpedig öt egymás után rakott tűz nyomán. Az ügy felkeltette többek gyanúját, meg is kezdődtek a kihallgatások, amibe a szintén a környéken lakó Ebner Borbála is

Matija Petar Katančić versei között megtaláljuk 1790-ben a magyar korona tiszteletére írt ódát. „Magyar Lant” című költeményében pedig az évszázados horvát-magyar barátságról szólt.

Sterbenz Károly: Városkép a Bécsidombról

Bielitz Margit: A két mór ház

Ágoston Ernő: A behavazott Kurucdomb

sopron magyar39:Layout 1 8/4/2008 8:59 Page 52

Vessünk egy pillantást a tér közepén lévő Mária-kútra, amely a XVIII. sz. második felében készült, s eredetileg az egykori ferences, majd bencés kolostor udvarán állt. Az 1930-as években került mai helyrére.

Mária-kút

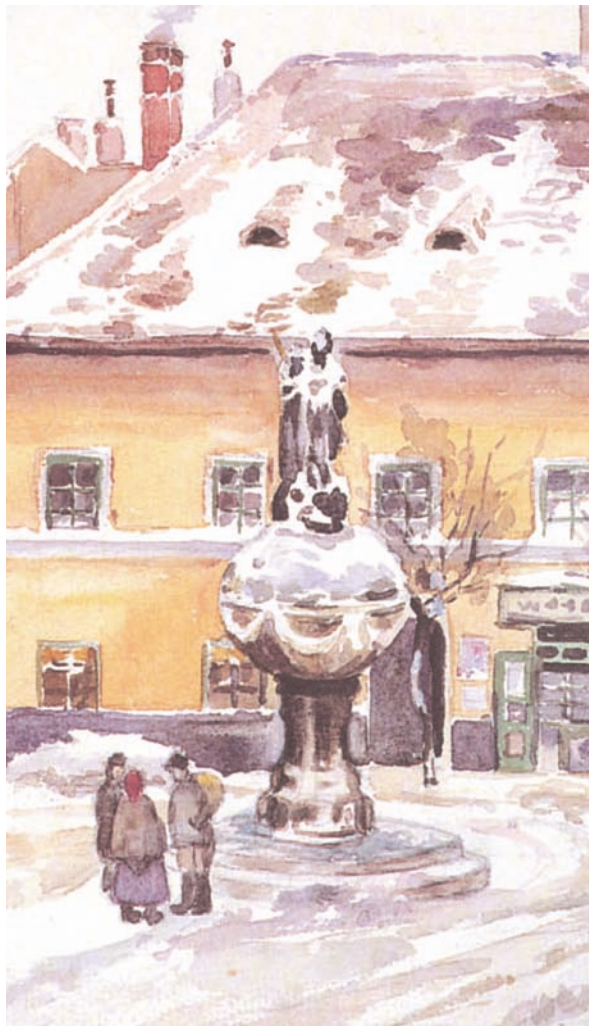

Bielitz Margit: Orsolya tér

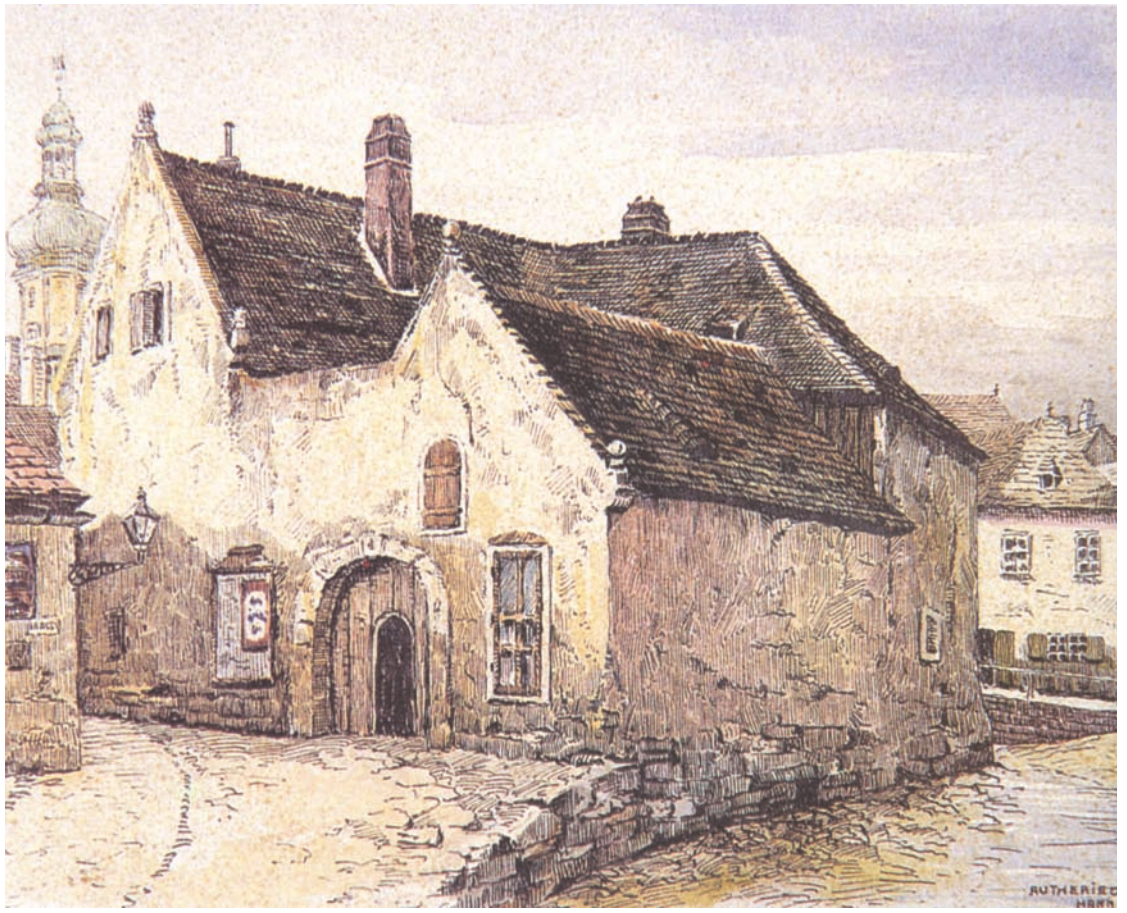

Autheridné, Hannibál Gizella: Festőház

belekeveredett, mivel a „szigorú vizsgálat” során bevallotta, hogy Deimel Borbálától több ajándékot, többek között egy fél disznót is kapott, csakhogy magára vállalja az esetet. Ráadásul a ház körül rakott tűzben felismertek egy fatönköt, amit a sajátjaként azonosított. A vizsgálat, amely során a hüvelykujj szorítót is használtak a vallomás kicsikarására, kiderítette, hogy mivel az első tűz Deimelné hanyagsága miatt keletkezett, amiért neki többen naponta szemrehányást tettek, most azt a gyanút szerette volna kelteni, hogy gonosz emberek okozzák a tűzet. Ebben nyújtott neki segítséget Ebner Borbála. A bíróság mindkettőjüket halálra ítélte, lefejezték, majd elégették őket. A tűzesetek mellett egy 1774-es majdnem kilenc percig tartó földrengés is emlékezetes maradhatott s soproniak számára. 1787-ben komoly árvíz is pusztított a városban. A Rózsa, Szélmalom és a Patak utcában olyan magasan állt a víz, hogy a szobákat is elöntötte.

Az 1789-es év nemcsak a francia forradalom miatt volt jelentős, hanem Ausztria törökök feletti győzelme miatt is. Különösen fontos volt Belgrád eleste, amely ez év októberében történt meg. Országszerte, így Sopronban is Te Deumot tartottak, esténként pedig az egész várost megvilágították.

1790 tavaszán a gróf Pejachevich-féle teremben tartott a megyegyűlést, ahol Esterházy Antalt főispánnak választották meg, beiktatásra a következő évben Eszterházán került sor.

sopron magyar39:Layout 1 8/4/2008 8:59 Page 53

Vallások, egyházak és kultúra a 18. században

Míg a 17. század elején a város egyértelműen evangélikus többségű, addig az ellenreformáció eredményeinek köszönhetően a 18. század első évtizedeiben már 1800 katolikus élt 3700 evangélikus mellett. 1777-ben viszont már a lakosság 51%-a katolikus, ez az arány a következő években pedig tovább nőtt. Ez többek között a jezsuiták városba telepedésének is köszönhető volt, akik iskolájuk és hatalmuk segítségével tudtak a város életére hatást gyakorolni. Természetesen nem lehet szó nélkül hagyni azt sem, hogy a Habsburgok a katolikus vallás támogatói voltak. Sopronban jelentős tevékenységet fejtett ki Primes György plébános, a katolikus ellenreformáció helyi alakja. Ő rendezte a Konvent anyagi helyzetét, tehetősebb híveit alapítványok tételére buzdította, előkészítette a soproni társaskáptalan megalapítását. Különösen kemény eszközökkel lépett fel a vegyes házasságokból születendő gyerekek katolikus hitre térítése során. Az evangélikusokat a katolikus ünnepek megtartására, a céhek evangélikus tagjait a körmentben való részvételre kötelezte. A Helytartótanács megbízta őt a könyv cenzúrával is. Primes idején egyébként három katolikus népiskola működött a városban. Az evangélikus egyház működtette viszont az országszerte ismert és elismert Líceumot. Itt tanult és nevelődött Hajnóczi József, Széchényi Ferenc titkára és könyvtárosa, akit a jakobinusszervezkedésben való részvétele miatt végeztek ki. De ide járt iskolába Kis János, aki Arany János, Petőfi Sándor és Vörösmarty Mihály verseit fordította németre, továbbá a költő Berzsenyi Dániel és több később kiváló orvossá lett diák. 1769-ben készült el a városban Pozsony után az ország második állandó színháza, ami egyben az ország első kőszínháza volt. Az előadások nyelve ekkor még természetesen a német.

A kor névtelen építészei mellett, Sopronban működött Dorfmeister István festőművész. Az ő freskói díszítették a város templomait, a városházát és több főúri

A magyar nyelv ügyében kialakuló konfliktus ellenére a 19. század első harmadának végéig nem beszélhetünk folyamatos horvát-magyar szembenállásról. Dalmáciának a magyar koronához történő visszacsatolása érdekében a magyar és a horvát rendek például közösen léptek fel. Hasonló volt az együttműködés a Martinovics-féle összeesküvés kapcsán is.

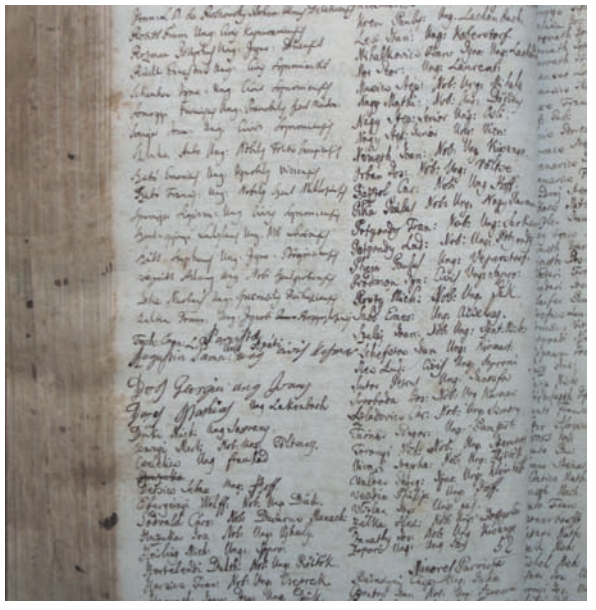

Pannonhalmi Szt. Benedek Rend Soproni Szt. Asztrik Gimnázium névjegyzéke

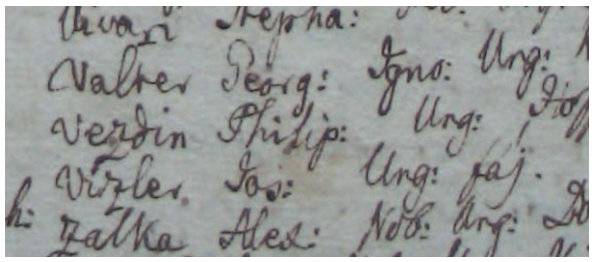

Filip (Fülöp) Vezdin szerzetesi nevén Paulinus a Sancto Bartolomaeo, (1748-1806) a nyugat-magyarországi horvát származású tudós is az ismert soproni jezsuita gimnázium diákja volt. Itt tanult 6 éven keresztül, amit az iskola névjegyzékei is bizonyítanak.
Több ismert tudományos eredménye mellett, ő volt az első nyelvész, aki az indoeurópai nyelvek rokonságáról írt, műveit pedig az összes ismert világnyelvre lefordították.

Részlet a Stornó-ház zárt erkélyének ablakából

sopron magyar39:Layout 1 8/4/2008 8:59 Page 54

Tipikus Sopron környéki falusi ház a 18. században

Báró Trenk Ferenc az osztrák örökösödési háborúban Mária Terézia császárné és királynő oldalán harcolt pandúrjaival (1741–1748). Iskoláit Sopronban és Pozsegában végezte. Mivel szerette a zenét saját csapataiba bevezette az, ún. török bandát, 12 zenészt, ezért a katonazene megalapítóját tisztelhetjük személyében. Elítélése után birtokait két udvari tanácsosra Kempf-re és Pejacsevich Marko báróra bízta.

A bécsújhelyi katonai akadémiát nagyon sok horvát származású ember végezte el, és gyakorlatilag biztosra vehető, hogy Sopron közelsége és fontossága miatt legtöbbjük megfordult városunkban.

A francia megszállás idején van itt bajor és olasz katona is a franciák mellett.

Megrázó eseményét a horvát történelemnek II. József rendeket (pálosok, ferencesek) eltörlő rendelete jelentette, mely helyrehozhatatlan és visszafordíthatatlan károkat okozott a horvát társadalomban.

Pejacsevich-ház

palotát is. Ebben a században állították a Fő téri Szentháromság szobrot és a Várkerületen a Mária szobrot.

II. József uralkodásából a soproniak számára több minden is emlékezetes maradt. Ekkor kezdődött meg az úgynevezett „Bancozettel”-ek nyomtatása. Ennek a papírpénznek az értéke kezdetben egyenlő volt az arany-, és ezüstpénzekével, később aztán megkezdődött a pénz elértéktelenedése. Ugyancsak II. József parancsára országszerte megkezdték a házak számozását, a munkát halálával abbahagyták. A „kalapos király” rendelete tette lehetővé az evangélikusok szabadabb vallásgyakorlatát. Mindez megmutatkozott a templomépítésben is, 1783-ban kétévi építés után avatták fel a mai templomot, ekkor még torony nélkül. A lelkész Torkos József volt. Az első teljes népesség-összeírást Mária Terézia rendelte el, de már fia hajtotta végre 1784-ben. Sopronban az összeírás a belvárosban 120 házat 1674 lakóval mutatott ki, ami enyhe emelkedés 1715-höz képest, a külvárosokban pedig 595 házat 10078 lakossal, ami a duplája az 1715-ös összeírásnak.

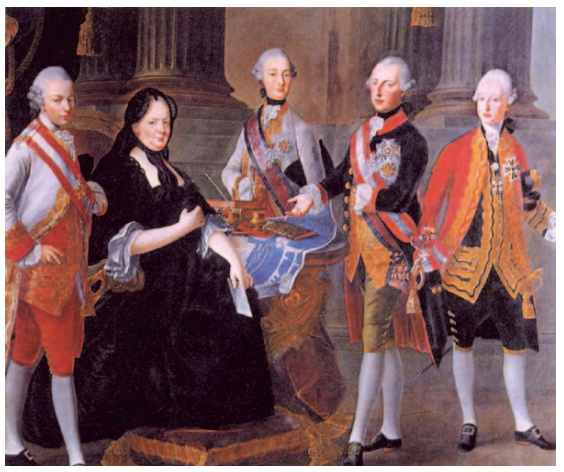

Mária Terézia és az előkelő uraságok

A horvátok nagy ellenszenvvel vették a jozefinista reformokat, hiszen azok eltöröltek, megváltoztattak sok mindent, ami a vallásos horvátoknak szent volt. Így például csökkentek a vallási ünnepnapok és eltöröltek egy sor népi szokást.

sopron magyarr55:Layout 1 8/4/2008 8:57 Page 55

Anyanyelvi és nemzetiségi viszonyok

A város 18. századi nemzetiségi összetételéről nincsenek megbízható adataink. Sopron nyelvi összetételére egyedül a családnevekből következtethetnénk, ez azonban ebben a térségben csak megbízhatatlan eredményre vezethet. Annyi biztos, hogy Sopronban ebben a században is a németség van túlsúlyban, a magyarság aránya erősebb a kismartoninál vagy a rusztinál, de gyengébb a kőszeginél. Az egyéb ajkúak száma jelentéktelennek tekinthető. A város tehát egyértelműen németajkú, magyar kisebbséggel, de a környék horvátságának jelenléte sem zárható ki. Az 1850-es népszámlálásig a nemzetiségi hovatartozásról nem rendelkezünk pontos adatokkal, csupán közvetettekkel. A 18. század az utolsó, ahol az emberek nemzetisége még nem volt fontos, elég volt egy országhoz, birodalomhoz tartozni, vagy az uralkodó alattvalójának lenni. A következő század már magával hozza a nacionalizmust.

Összességében elmondható a 18. század a város fellendülésének időszaka, Sopron ekkor nyerte el igazán városias színezetét. Az egyik városi krónikás, utalva a francia eseményekre, úgy fejezte be ennek az évszázadnak a tárgyalását, hogy egy új időszak kezdődik nemcsak nekünk, soproniaknak, hanem az egész emberiségnek. Nem sokkal később 1809-ben a kor legmodernebb tömeghadserege foglalta el Nyugat-Magyarországot, amely nem a katonai pusztítások miatt maradt emlékezetes, hanem a térség gazdasági lehetőségeinek maximális kihasználása miatt. Mindez több évtizedig elhúzódó pénzügyi nehézségeket hozott.

Mária Terézia uralkodását a rokokó korszakának szokták nevezni. Hatással volt kora gondolkodására és külsőségeire is. Esterházy Miklós ilyen stílusban élt. Pompás kastély, vigadalmai, előadások sora, Haydn mint udvari zenész és zeneszerző (mivel Miklós szeretett zenélni is), kínai ház jellemezték a mindennapokat. Költekezett és élvezte az életet. 1790-ben halt meg. Ekkor már Sopronban van a másik mecénás Pejácsevich Károly.

Haydn műveiben felhasználta az itteni horvátok népdalkincsét is.

Sopron a Tűztoronyból

CALENDARIUM
SOPRONIENSE
Ad Annum CHRISTI
M. DCC. XXVII.
EX
Notitia uniuscuiusque DIEI, tam Astronomica & Politico - Juridica, quam Oeconomica,
ET
Annotationibus in singulos Dies
Habito respectu ad
PROVENTUS, EXPENSAS, NEGOTIA EXPEDITA, & EXPEDIENDA,
Juxta uniuscujusque Statum et conditionem.
Annexis Novellis curiosis, jocosis, & quibusdam inauditis
CASIBUS JURIDICO - POLITICIS.
Ad specialem animi recreationem
In gratiam suique Commendationem Inclytis
REGNI APOSTOLICO - MARIANI
HUNGARIÆ
STATIBUS ET ORDINIBUS,
Novello artis Typographicæ Institutore impressum, & prima vice
Cum Gratia Superiorum quovis ANNO futuro continuandum et augendum,
SOPRONII,
Typis JOSEPHI ANTONII STAHRING,

Soproni Kalendárium 1777-ből

sopron magyarr55:Layout 1 8/4/2008 8:57 Page 56

A 19. század elején Horvátország közigazgatásilag a magyar Helytartótanács alá tartozott. Isztria, Dalmácia, Dubrovnik (Ragusa) és Boka Kotorska (Kataró) rövid időre elismerték uralkodóként I. Napóleont, ám 1813 után ezek a területek Ausztria fennhatósága alá kerültek.

Dubrovnik

Naplemente Dalmáciában

Magda Pál, a soproni líceum híres tanára 1819-ben megjelent statisztikájának bevezetőjében élesen elítélte a patriotizmussal szerinte ellentétes nacionalizmust, mely véleménye szerint „darabokra szaggatja Magyarországot".
A magyarok és nemzetiségek közötti ellentéteket regisztrálva ugyanakkor természetesnek tartotta, hogy minden magyar állampolgár tetszése szerint írhat és beszélhet bármelyik nyelven.

Széchenyi István a türelmes nemzetiségi politika híve volt, amiért nem övezte széles népszerűség idehaza.

Sopron a XIX. században

Fellendülés és reformok a XIX. századi Sopronban

A napóleoni háborúkkal meggyorsult a pénztőke felhalmozódása, 1794-ben Nagy György megalapította az első hazai cukormanufaktúrát, amelyet a Rupprecht család a század közepén virágzó üzemmé fejlesztett. 1828-ban 72 iparág elégítette ki Sopron és a környék lakosságának általános szükségleteit. Még alakultak új céhek (1840-ben összesen 37 működött), de már létrejött néhány céhkeretet áttörő ipari vállalkozás is: Seltenhofer haragöntő, majd tűzoltószereket gyártó üzeme (1817), Hillebrand Vince likőrüzeme (1844), Zettl József szeszfőző és ecetüzeme (1844), Hild Károly kőfaragó üzeme (1835). 1836-ban megalakult az ország első gőzmalom-részvénytársasága Széchenyi István védnöksége alatt, 1845-ben pedig a Selyemfonóda Rt. Az 1847-es iparkiállítás már a szabadversenyt jutatta érvényre, a mesterek munkáján kívül a segédekét és inasokét is elfogadta. Széchenyi István egyben a soproni ipar újjáteremtője is volt. Az ő érdeme a soproni (első hazai) gőzmalom (1836) létrehozása. Ő készíttette el Angliában a gépi felszereléseket, és ő lett a malomtársaság fővédnöke. Elindította a selyemhernyó-tenyésztést (1840) is. Hatására létesült a Takarékpénztár (1842), 1843-ban pedig megalakult a soproni Kaszinó Egyesület. A javaslatára a várost már postajáratok kötik össze az ország belsejével, majd a Sopront Bécsújhellyel összekötő vasútvonal megépítése felett is ő bábáskodott (1847).

Sopron iparára jótékonyan hatott a brennbergi szén felfedezése, majd a szénbánya beindulása. Magyarország első barnakőszénbányájának megnyitása, Zoller órásmesternek volt köszönhető. Részvénytársulat alakult a bánya kiaknázására, élén I. Ferenc császárral.

A Magyar kapun kívül salétromfőző létesült, a Balfi kapun kívül üveghutát alapított Saurau államminiszter. Itt már pezsgősüvegeket is gyártottak, de sok baj volt a rendszertelen szénszállítások miatt. 1805-ben pamutgyárat és pecsétviaszgyárat létesítettek a városban. A céhek alkonyához vezetett a gyárak létesülése. Egy nagyobb ecetgyáron kívül több kisebb is működött ekkor. Az első soproni iparkiállításra 1847-ben került sor.

Takarék és kölcsön egylet háza

Az iparkiállítást az orvosok és természetvizsgálók itteni kongresszusára rendezték. A kiállítás anyagát három helyen gyűjtötték össze. A legnagyobb részt a Fövényverem utcában helyezték el, a volt polgári leányiskolában. Itt volt látható az ipar és a művészet. Erről német és magyar nyelvű katalógust jelentettek meg. A kiállítás másik része a színház egyik termébe költözött. Itt a régiségeket és a ritkaságokat mutatták be. A harmadik csoportot, a terményeket és virágokat, a Kaszinó kávéházában állították ki. A nevezetesebb iparágak a következők voltak: asztalos 24 fő 80 segéd-

sopron magyarr55:Layout 1 8/4/2008 8:57 Page 57

Piac a Várkerületen 1870-ben

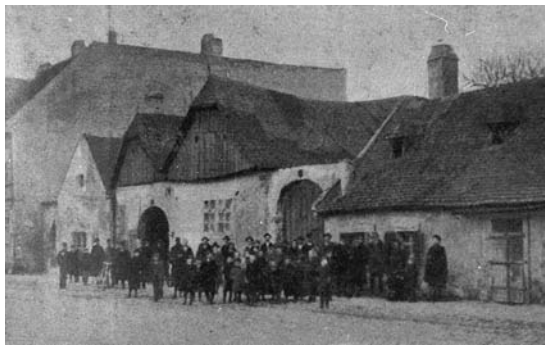

Kovácsműhely és gazdakovácsházak a Széchenyi téren a Postapalota helyén

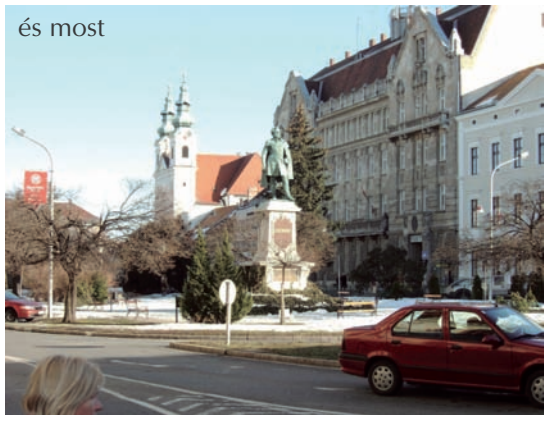

del, csizmadia 70 mester, akiknek évi termelése negyvenezer pár lábbeli volt. Az enyvfőzők 1835 körül Itáliába szállítottak, de hamarosan a pozsonyi és pápai gyárak átveszik helyüket. Nyolc esztergályos különösen a rokka készítésében jeleskedett. Évi termelésük 800 db volt. Öt soproni fazekas mester versenyzett Csáva (ma Stoob Ausztriában) községgel. Fésűs hat fő volt, akiknek Horvátország jelentette a piacot. Még volt hamuzsírfőzés, és tíz kádár 6000 akó térfogatú hordót gyártott. Hat kalaposmester Zalában, Vasmegyében és Ausztriában árusított. A rézművesekkel vetekedésre kelt a csákógyár. A posztócsinálók száma 45 fő volt, évi 3000 véget termeltek. A posztósokat még Horvátországból is felkeresték megrendelésekkel. Szappanosmester 11 fő volt és szűrszabó csak három. Utóbbiak 2000 gubát vittek helybeli és osztrák vásárokra. Öt téglavető kemence 3 millió faltéglát és 1,5 millió tetőcserepet gyártott.

Kiváló iparosok tűntek fel: Igler gombkötő, Hillebrand szeszfőző, Krausz posztós, Durat parókakészítő.

De Sopronban inkább a nagyipar virágzott.

Golub 1846-ban festői képet rajzolt a reformkori Sopronról. A várost falak vették körbe, amin azonban túlnőtt már a terjeszkedő Sopron. Öt kapu vezetett be a városba. A kapukat hajdúk őrizték. A belváros utcáit ekkor már teljesen kikövezték. A szerző hangsúlyozta: „a sima gyalogjárdáknak az egész országban párja nincsen.” A városi házak száma megközelítette a hétszázat. Az épületek közül megemlíti a színházat, a vármegyeházát, a Széchényi palotát, a Kaszinót. A város lakossága több mint tizenötezer fő. Az egymást érő boltok a Várkerületen cifrábbnál cifrábbak, és kirakataik pompáját a szerző az Ezeregyéjszaka fényeihez hasonlította. „Mit Sopronban az ipar előteremt, a kereskedelem forgásba hoz, ingerlő szépségben látható s a sétálót gyönyörködteti.”

Széchenyi István a türelmes nemzetiségi politika híve volt, amiért nem övezte széles népszerűség idehaza. *1832-ben jelent meg Janko Draškovićnak az erőszakos magyarosító politikát bíráló, (itt nem a nyelvi magyarosításról, hanem a területi pretenziókról van szó) Disertacija című röpirata, mellyel a magyar politikusok közül elsősorban Széchenyi István értett egyet. Széchenyi bírálta a magyar liberális nemesség nacionalizmusát és a magyar nyelv erőszakos terjesztését.*

1837. Sopron Vármegye címerbővítő oklevele

1840. Sopron város magyar nyelvű köriratos címeradományozási okleve V. Ferdinándtól

sopron magyarr55:Layout 1 8/4/2008 8:57 Page 58

A II. József abszolitzmusa elleni közös küzdelem példája fellelhető a horvát irodalomban. Az alkotmányért küzdő magyarság képe alapvetően pozitív volt a horvátok körében.

A szőlő, mely a „mindenttudó” könyvben, a Bibliában leggyakrabban említett gyümölcs, és a bor már jelen van ezen a vidéken a rómaiak előtt. (Zárány, Cogerštof, Zagersdorf…).

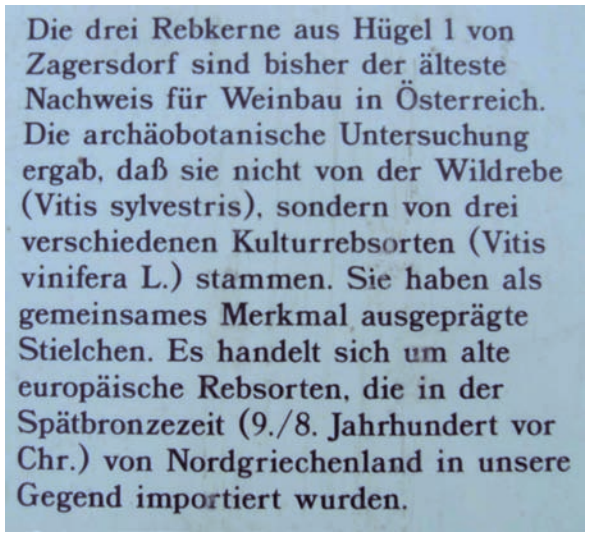
Die drei Rebkerne aus Hügel 1 von Zagersdorf sind bisher der älteste Nachweis für Weinbau in Österreich. Die archäobotanische Untersuchung ergab, daß sie nicht von der Wildrebe (Vitis sylvestris), sondern von drei verschiedenen Kulturrebsorten (Vitis vinifera L.) stammen. Sie haben als gemeinsames Merkmal ausgeprägte Stielchen. Es handelt sich um alte europäische Rebsorten, die in der Spätbronzezeit (9./8. Jahrhundert vor Chr.) von Nordgriechenland in unsere Gegend importiert wurden.

A tábla szövege kiemelve melyen a Sopron környékén szőlőtermesztés görög eredetére utalnak

A lelőhely, szépen megjelölve, a mai Ausztria területén található, és a legrégebbi lelet a szőlő és borgazdálkodásról. Sopronban a Jereván lakótelep építésekor kerültek elő a vaskorból származó hallstadti szőlőmagvak. Ezek legalább ugyanolyan idősek – ha nem idősebbek – mivel eddigi tudásunk szerint e kultúra Görögországból, szárazföldi uton terjedt észak felé.

A bor hadászati jelentőségét viszont kétségkívül a rómaiak ismerték fel. A légiók általános állapota függött tőle. Ettől az időtől a bor és Sopron szinte elválaszthatatlanok.

A korszak az illír mozgalom korszaka, a század első felére jellemző. Követői a horvát nyelv szabad használatáért harcoltak. Ez egyben a horvát nemzeti öntudat ébredésének ideje is.

Zagersdorfi (Zárány, Cogrštof) emlékmű

A kereskedelemben az előrelépést a Lenck- (1792) és Flandorffer-féle (1814) fűszer- és gyarmatáru nagy-kereskedés jelentette, őket követte Hofer Péter, Drobnits Antal (1842) és Hauer Antal (1848) vállalkozása. A vállakozó polgárság gazdasági megerősödését az 1810-es évek devalvációi megnehezítették. Sopron fejlődése a dunai víziút mellett fekvő városokéhoz képest elmaradt. Sopron mégis kapocs volt nyugati vidékeink és Ausztria között. Majd a vasúti közlekedés létrejöttével, a Dunántúli kerület száraz piacai közül a város jelentős helyet foglalt el magának. Az egész Rábaköznek Sopron volt a felvevőpiaca.

A Hofer és Flandorffer házak pedig egész Németországgal és Ausztria tengerparti városaival kereskedtek.

A 19. század első felének legnagyobb közlekedési vívmánya, a vasút a reformkor utolsó évtizedében kapcsolta be a várost és környékét Európa vasúti hálózatába. Széchenyi István 1843-ban a Sopron-Bécsújhelyi Vasúttársaság elnökeként (1845-től a Helytartótanács közlekedési bizottságának élén) a bécsújhelyi vonalnak Sopronig, majd Kanizsán át Fiuméig való meghosszabbítását szorgalmazta. Az első soproni vasútvonal 1847-ben készült el Bécsújhely és Sopron között.

Mesterember cégtáblája

Figyelemreméltó volt Sopron akkori borkereskedése. A város leghíresebb borkereskedői az 1840-es években a Lenck és Boor házak voltak. A soproni kereskedőt műveltnek, finom úriembernek tartották, „akik hitelük fönntartására nagyon ügyelnek.” Sopronban kaphatók ekkor legolcsóbban a hazai gyáripar termékei valamint a külföldi iparcikkek. A kereskedők fényes és ízlésesen berendezett kirakatokkal csábították vásárlóikat. Sopron műiparosai, a hatalmas külföldi verseny mellett is tökélyre vitték mesterségüket. Legvirágzóbb műiparág volt a posztókészítés. A város gyáriparáról is elismerően írt Golub. Első helyen említi a Rupprecht cukorgyárat, amely Magyarországon is az első volt. A gyár évenként az amerikai cukorlisztért vámként 100 000 Ft-t fizetett! Kiemeli Hillebrand légszeszgyárát

sopron magyarr55:Layout 1 8/4/2008 8:57 Page 59

A Déli pályaudvar épülete

és Sopron két csokoládégyárát. Az Ikva patak mentén még számos malom őrölte a lisztet. A kőfaragás is igen jövedelmező iparág volt ekkor a közeli kőbányák miatt. Golub legnagyobb dícséretét az aranyműveseknek és órásoknak adta. Ezek „bármely világhírű város művészeivel versenyezhetnek”, olvashatjuk leírásában. Az 1847-es kiállításon is ott találjuk a Klennert és Niewelt-et. A serfőzés minősége is kiváló volt. A soproni iparosok fogékonyak voltak az új találmányok iránt. Iparüzleteikben gépeket használtak. A szőlő- és gyümölcstermesztésben pedig messze földön kitűntek a soproniak.

Sopron borával és aszalt gyümölcseivel kiterjedt és jövedelmező kereskedelmet folytatott a korszak elején. 8-12 garasos díszes dobozokban küldték szét a gyümölcsök termését, de 1850 táján már alig emlékeztek erre a kereseti módra. Az ok egyszerű: a gyümölcsösök magánosok kezébe kerültek, akik a saját szükségletüket óhajtották csak fedezni.

Az 1847-es kiállítás szépen tükrözte a város ipari fejlettségét, de rámutatott a kibontakozás korlátaira is. Hiányzott a továbbító kereskedelem. És a nyugat-dunántúli városok, amelyek az 1840-es években még csak iparról álmodoztak, hamarosan túlszárnyalták Sopront. Gondolunk itt Győrre és Szombathelyre.

Ágoston Ernő: Külvárosi részlet

Kokál Károly: Piactér a Várkerületen

A Fertő tó nagyon ingadozó vízállású, így történhetett meg, hogy többször kiszáradt az utóbbi 400 évben. A Bruckner krónika említi az 1866-os esztendőt, amikor a kiszáradt tó közepén nagy ünnepséget rendeztek a környező települések lakói.

Sopronkőhidai cukorgyár ma fegyház

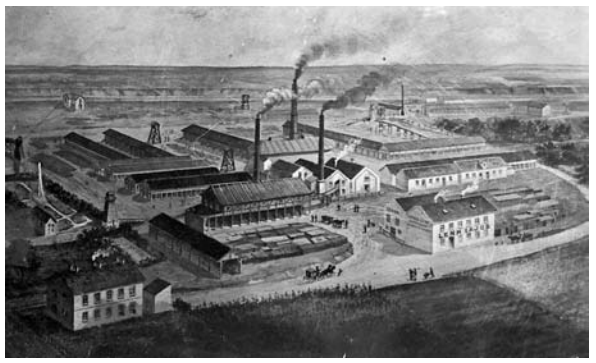

Ludwig Lenck-féle téglagyár

Sopronbánfalva,
karmelita kolostor barokk lépcsője

Sopronbánfalva (Wandorf) pálosrendi kolostor, mely később a karmelhegyi apácáké lett. A kolostor alatt pincerendszer húzódik, melyet – Fényes Elek munkája után tudjuk – a soproni borkereskedők, bortárolásra használtak, mivel a városba vidéki bort nem vihettek.

sopron magyarr55:Layout 1 8/4/2008 8:57 Page 60

1890 körül bontják a leendő városháza helyén a házakat

Háttérben a mai városháza épülete

Autheridné, Hannibál Gizella: Festőház

Szőlősorok a Fertő-menti lankánkon

A város gazdasági fejlődése megtorpant. A várost elkerülték a főbb vasútvonalak. 1863-65 között a soproni piac legfontosabb árucikke a gabona volt. A Nyugat-Dunántúl távolsági kereskedelme az Adria felé nyitott. 1865-ben átadták a forgalomnak a Sopron–Kanizsai vasútvonalat. Kezdetét vette az olcsó, vasúton történő szállítás. Kevésbé ismert tény, hogy 1865-től a sertéskereskedelem központja ismét Sopron lett. Az 1870-es évektől a piaci élő állat forgalom több mint 80%-át a sertések jelentették. Vezető szerepét a város 1881-től elvesztette. Bécsújhely vette át Sopron szerepét.

Hauser Károly: Bécsi utca

sopron magyarr55:Layout 1 8/4/2008 8:57 Page 61

1848 és Sopron

A város az 1848-as forradalomból becsülettel kivette részét, bár igazán jelentős eseményeknek nem volt színtere. A polgárság adakozott a haza oltárán (arany, ezüst, termény). A Neuhof-ban és Szarvas vendégfogadóban honvéd toborzás folyt. A soproni nemzetőr század (Ihász Rudolf vezetésével) részt vett a Muraköz visszafoglalásában.

A városban, Pozsony közelsége folytán vidéki városaink közül elsőként alakult meg a nemzetőrség. A fegyveres testület létszáma az év októberére elérte az 1600 főt. A nemzetőrök őrizték a város nyugalmát, a polgárság vagyonát. Az ő feladatuk volt a stratégiai pontok őrzése is (Posta, Sóhivatal, Harmincad). Minden idegent ellenőriztek valamint feltartóztattak a városkapuknál. A város gyenge pontjait esetleges támadás ellen igyekeztek megerősíteni. Murmann Sámuel, a későbbi vértanú volt a Sopron megyei és a város nemzetőrségének kiképzőtisztje. A forradalmi Sopron polgármestere Pfeiffer Péter, városkapitánya Krenosz István volt. A népképviseleti országgyűlésre követnek közfelkiáltással Martini Frigyest jelölték. Martini politikailag az alkotmányos monarchia oldalán állt. Mindvégig kitartott Kossuth kormányzata mellett. A Sopront megszálló osztrákok őt még távollétében teljes vagyonelkobzásra ítélték. Az aradi kivégzések után Haynau Sopron díszpolgára lett. 1920 körül törölték a listáról. Sopron alkalmazkodó város, reálisan gondolkodó embereivel, akik pontosan tudták, ki hova tartozik, de azt is, hogy Bécs mindig csak 70 kilométernyire van.

A horvátok átvonulása Sopron vármegyén. A város a szabadságharcot követően

Még egy történelmi eseményt kell felelevenítenünk. Moson és Sopron megyén keresztül vonultak el Jelačsić csapatai a schwechati/pándorfalvi ütközet után Theodorovich tábornok vezetése alatt, aki okt. 8-án vált el a horvát főseregtől. Eszterházánál várták okt. 9-én a rábaközi és a soproni honvédek, de harcra nem került sor, mivel közös megegyezés alapján átvonulást biztosítottak a horvát seregnek. Október 10-én a horvát csapat Röjtöknek vette útját, és Lövőnek tartott. Lövő határában aztán a magyar csapatok Kovács Mihály hadnagy vezetésével megtámadták a horvátokat, akik puskatűzzel és ágyukkal védekeztek. A harcban lángba borult Lövő alsó része, mire a rosszul felszerelt felkelők, a csekély számú rendes katonaság, meg a soproni nemzetőrök egy Ernő ezredbeli rendes katona vezetésével megfutamodtak. A horvát sereg erre bevonult Lövőre és kifosztotta a mezővárost, majd Völcsejen, Horpácson átvonulva, letáborozott a lédeci mezőn. A menet közben elmaradó, fosztogató horvát katonákat a nép lebunkózta. Így történt Lövőn, Frankon/Répcesarudon/Frankenau (ahol ma kereszt áll emlékükre), továbbá Völcsejen, Csepregen és Kislédecen. Október 11-én Kisgogánfa, Gyalóka és Peresznye között került újra sor harcra, és csak délután vonultak vissza a magyarok, mire a horvátok fölégették Zsirát. A harc színhelyén Brigovits Ferenc peresznyei földbirtokos keresztet állítatott (ma is áll!). A horvát tábor délután továbbvonult Kőszeg felé, átvonultak a horvát lakta Peresznyén és Zsidányon, ahol nagyon barátságosan viselkedtek, és Kőszeg előtt álltak meg. Itt, a Kőszegtől keletre fekvő mezőn október 12-én akarták a magyar csapatok megtámadni a horvátokat, de Theodorovic meg-

A márciusi forradalom után megalakult pesti Batthyány-kormány az 1848. április 19-i minisztertanácson kijelentette, hogy mindent megtesz annak érdekében, hogy „a Magyar- és Horvátország közötti kölcsönös bizalom megerősíttessék”.

A törvényeket, rendeleteket horvát nyelven is kihirdették, döntöttek horvát államtitkárok és minisztériumi tisztviselők kinevezéséről és lehetővé tették a horvátoknak, hogy nemzeti nyelvüket használhassák a kormánnyal való érintkezésben.

Az 1848-as magyar törvények megszüntették Horvátország autonómiáját, mivel kijelentették, hogy a képviselők a lakosság számától függően választatnak, míg Horvátországnak azelőtt delegációra volt joga, mely a magyar Parlamentben Horvátországot paritásos alapon képviselte a többi képviselővel.
A lakosság számához igazodó választás az egyensúly Horvátország rovására megbillent, melynek automómiája csak a Dráva és tengerpart között ismertetik el (Szlavónia nélkül),
a bánnal és területi parlamenttel, da a valódi illetékesség definíciója nélkül.

A Brigovich-féle kereszt

sopron magyarr55:Layout 1 8/4/2008 8:57 Page 62

neszelte és Kirschlag felé osztrák területre vonult el csapatával. A horvát foglyokat, kb. harminc főt, Kőszeg város népe világos nappal lebunkózta, sírhelyük a kőszegi temetőben ma is látható. (vö. Mohl Adolf: A horvátok átvonulása Sopronmegyén, 1898). Mohl a dunántúli horvát nemzetiség jó ismerője volt és a horvát néprajz lelkes kutatója. Jelacsichot Sopron városa a szabadságharc bukása után díszpolgárává választotta.

A forradalmi Sopron utolsó nemzetőrparancsnoka Pavleković (Pavlekovich) Károly volt. Pavlekovich 1815-ben Rovnoban született. Apja császári, királyi tiszt volt. Származását tekintve horvát, római katolikus, nőtlen fiatalember. Elvégezte a graci katonaiskolát. 1833-tól hadfi, 1841-től hadnagy volt a 48. gyalogezredben. 1848. július 13-tól főhadnagy és ezrede soproni főhadfogadójának parancsnoka. Nagy népszerűségnek örvendett a városban. Október elejétől részt vett a Jelačić elleni harcokban. A lövői csata (1848 október 10.) egyik kezdeményezője. November 2-ától egy hónapig Sopron utolsó nemzetőr parancsnoka. A város eleste előtt már csatlakozott Görgey seregéhez. December 16-án, a város elfoglalásának napján a nagyszombati ütközetben fogságba esett. Az osztrák vizsgálati fogságban megfosztották rangjától. A kiegyezés idején ellenőr volt a Duna Gőzhajózási Társaságnál Zimonyban. További sorsát nem ismerjük.

Jelačić lovasszobra Zágráb főterén

1848. december 16-án Sopront elfoglalták az osztrák-horvát csapatok. 1850 tavaszán a városon átterelt, az osztrák hadseregbe kényszerrel besorozott honvédek látványa nagy részvétet keltett a lakosságban. A forradalom Sopronban a katonai vereség ellenére sem bukott el, sőt győzött. Igaz, hogy e győzelem eredményei csak a század utolsó harmadában váltak látványossá abban a magyar történelemben addig, és azóta is szinte páratlan anyagi gyarapodásban, társadalmi és szellemi átalakulásban, amely a millennium körül csúcsosodott ki, és Magyarországot a fejlett nyugati államok szintjéhez közelítette. Az ehhez belépőt jelentő 1867-es kiegyezést megelőzően Sopron már további lépéseket tett a fejlődés útján. A neoabszolutizmus (Bach-korszak) idején Buda, Pozsony, Kassa, és Nagyvárad mellett egyike lett az országot behálózó öt katonai, polgári közigazgatási kerületnek. Hatóköre az egész Dunántúlra kiterjedt. A nemzeti szempontból hátrányos időszak szakképzett és modern hivatalnokgépezet alkalmazása volt fontos modernizációs eredményeket tudott felmutatni. Sopron ennek előnyeit nem érezte jobban, mint a többi magyarországi város, itt is épült azonban új vasútvonal, mely Kanizsáig vezetett, az idetelepülő, nagy létszámú bürokrácia pedig hozzájárult a piac szélesedéséhez, sőt a „beamterek” megjelenése kulturális eredményeket (például a sajtó fejlődése) is hozott magával. A város kedvező fekvése és mezőgazdasága mágnesként vonzotta a befektetőket, ami elsősorban a hitelélet élénkülésében öltött testet.

A független Magyarország megteremtésének próbája legitim volt, de nem olyan formában, hogy a magyar koronához tartozó összes csatolt rész Magyarországgá váljon, mivel ez a magyarokat mindenkivel konfliktusba hozta, beleértve a horvátokat is, kik szintúgy szerették volna saját emancipációjukat, mely a népek természet adta jogán a függetlenségre őket is megilletett, ugyanúgy mint a magyarokat. A horvátok elutasították a magyar kormány illetékességét és egyenrangú, perszonáluniós viszonyt kívántak létesíteni a magyarokkal. Az 1848. június 25-én összeült Szábor – kijelentve, hogy Magyarország népeivel baráti viszonyt kíván fenntartani – minden közigazgatási és törvényhozási kapcsolatot megszűntnek nyilvánított Magyarországgal. Augusztus végén a minisztertanács – Deák Ferenc javaslatára – elfogadta azt a törvényjavaslatot, mely szerint Horvátország a közös ügyet képező kül-, had-, pénz- és kereskedelemügy kivételével – teljes belső önkormányzatot kapna. Előbbieket horvát államtitkárokkal felálló közös minisztertanács intézné.

Ez a kezdeményezés, Jelačić (Jellasics) Batthyányival Bécsben való találkozása ellenére (mely nem hozott eredményt), nem lett megjelentetve, mivel ekkor Jelačić már a bécsi udvarral tart kapcsolatot és a horvát függetlenségi mozgalom hullámán már a magyar kormány ellen irányuló intervenciót tervezte, mely nemsokára be is következett. A hadiállapotot szeptember 7-én jelentették be, Jelačić csapatai pedig 1848. szeptember 11-én átlépték a határt.

Az elkésett horvát-magyar egyezkedési kísérletek kudarca után Jelačić határőreivel megszállta Fiumét, a tengerpartot, majd a Muraközt. Ezt a területi gyarapodást 1849 őszén Bécsben is jóváhagyták, ugyanakkor elszakították Horvátországtól Szerém vármegyét, s az akkor létesített Szerb Vajdasághoz csatolták.

1840 körül – Fényes Elek adatai szerint – Magyarországon, Horvátországban és a katonai határőrvidékeken 886 ezer horvát, 430 ezer szlavón és 41 ezer szlovén nyelvű lakos élt.

sopron magyarr55:Layout 1 8/4/2008 8:57 Page 63

Az új hivatalokkal beköltöző idegenek elől azonban lakosságának egy része elzárkózott. A soproni iparosok tüntetőleg magyar ruhában jártak. Nagy lett a lakásínség, hiszen a hivatalok jórészt magánlakásokat foglaltak le. A városban nagyarányú lakásépítkezés vette kezdetét. 1857. augusztus 8-án Ferenc József császár több napra Sopronba látogatott. Kivilágítással, fáklyás felvonulással, nagy parádéval köszöntötték. Vele együtt több mint tízezer idegen érkezett a városba. A Neuhof-ban (Erzsébet kert) népünnepély volt. Együtt táncoltak magyarok, németek és horvátok.

Mindmáig alig ismert tény, hogy 1866-ban a königrätzi csatában az osztrák főerőket soproni születésű tábornok, Benedek Lajos táborszernagy vezette. Ő előrelátta Ausztria vereségét, és Ferenc Józsefet erről tájékoztatta. A vesztes ütközet után minden felelősséget magára vállalt.

Az 1867-es osztrák-magyar kiegyezést a város is lelkesen ünnepelte. Sopron kedvező fekvése és mezőgazdasága mágnesként vonzotta a befektetőket. Fellendült a hitel- és bankélet. Töretlenül fejlődött a civil társadalom. Soha nem látott számban szaporodtak az egyletek és az egyesületek. A polgárok önsegélyező, betegápoló, gazdasági, kulturális, irodalmi, művészeti és sportegyesületekbe tömörültek. Sopronban készült el az ország első fedett tornacsarnoka a Pap réten.

Épült és szépült a város.

Már 1872-ben áll a városi Kaszinó új épülete, díszes tánctermekkel, gazdag könyvtárral, kerthelyiséggel.

A Széchenyi téren felépült a Soproni Takarékpénztár impozáns épülete. A leggyorsabb változás a két pályaudvar felőli városrészben következett be. Teljes szépségében elkészült a Deák tér. Az Erzsébet kert pompás ültetvényeivel, fasoraival és vendéglőjével a látogatók kedvencévé vált. A II. Rákóczi Ferenc úton ott magasodik a Ferenc József által 1884-ben felavatott katonatisztek leányai nevelőintézet épülete. A Kossuth Lajos utca lett a város legszebb utcája, a maga díszes úri házaival, villáival és nyaralóival. Elkészültek a Lenck, a Weiss Fülöp-féle és a Flandorffer villák. A század végéré állnak a város laktanyái. Megépül a gyalogsági, lovassági (huszár) és tüzérlaktanya. Így lett Sopron garnizon, azaz katonaváros is egyben. 1866-ban kigyulladtak az első gázlámpák, 1892-ben megépült a vízvezeték.

Az ezredfordulós nagyberuházás, a soproni új városháza felépítése volt. A város képviselő testülete az 1896. május 11-én tartott díszközgyűlést követően vette birtokba a Ferenc József arcképével ékesített dísztermet. 1897. májusában került sor Széchenyi szobrának felavatására, ugyanebben az évben adták át a Lackner Kristóf utcai új törvényház épületét, melyben helyet kapott az addig külön-külön,

Lenck villa

Ifj. Storno Ferenc:
Szélmalom a Kurucdombon, 1869

A szőlő, mely a „mindenttudó" könyvben, a Bibliában leggyakrabban említett gyümölcs,- és a bor- már jelen van ezen a vidéken a rómaiak előtt. (Zárány, Cogerštof, Zagersdorf…).
A lelőhely, szépen megjelölve, a mai Ausztria területén található, és a legrégebbi lelet a szőlő és borgazdálkodásról.
Sopronban a Jereván lakótelep építésekor kerültek elő a vaskorból származó hallstadti szőlőmagvak. Ezek legalább ugyanolyan idősek – ha nem idősebbek – mivel eddigi tudásunk szerint e kultúra Görögországból, szárazföldi uton terjedt észak felé.

A bor hadászati jelentőségét viszont kétségkívül a rómaiak ismerték fel. A légiók általános állapota függött tőle. Ettől az időtől a bor és Sopron szinte elválaszthatatlanok

Az 1854-es népszamlálás már nem mutatott ki szlavón népességet, mivel ezeket részben a horvátokhoz, részben a szerbekhez sorolták.
Az akkori adatok 1180 000 főnyi horvátságot és 45 000 szlovént rögzítettek.
„Szlovén" valószínűleg szlávot jelentett: „slavjam" – akik nem akarták magukat sem a szerbekhez, sem a horvátokhoz sorolni!

Az 1860-as októberi diploma után, 1861 elején a Muraközt visszacsatolták Magyarországhoz, Horvátország viszont a Szerb Vajdaság megszűnése után visszakapta Szerém megyét.
Fiume státusa nem változott, bár az olasz polgárság az 1848 előtti helyzet visszaállítását követelte, s nem volt hajlandó képviselőt választani a horvát országgyűlésbe.
1861-ben kiújult a vita a szlavón megyék körül is, amelyekhez a magyarok egy része ragaszkodott, bár Deák ismételten lemondott róluk.
Fiume és a Muraköz átengedéséről azonban ő sem akart hallani.

sopron magyarr55:Layout 1 8/4/2008 8:57 Page 64

Ormódi Bertalan:

A horvát testvérekhez

Pest 1861. Jelige:

Együtt védtük mi nyolcszáz éven át
Szívünk vérével a közös hazát.

Ki ne ismerné azt a bús regét
A testvérről, ki testvér ellenében,
Őrült dühében, tajtékzó ajakkal
Halálharcot vív fegyverrel kezében.

Ki ne ismerné azt a bús regét
Midőn az egyik testvér a porba hull
Egy hörgés még – s egy szörnyű rémes átok
Mely égre száll haldokló ajkirul?

S másik ott áll sírszobor gyanánt
A drága vért kardjáról mossa, mossa,
Odádná annak saját életét
Ki a meggyilkolt életét visszahozza.

Ott áll sokáig sírszobor gyanánt,
De végre megerednek könyvei,
Ily győzelem vesztésnél gyászosabb
Ezt szívének mélyében érezi.

S e szívindító jelenet mögött
Egy démon áll vérlázító mosollyal
Szemében gúny, arczán vad káröröm
S undok vigyorgás közt suttogja halkal:

Győztél fiam, győztél, derék fiu vagy,
De nem magadnak győztél – énnekem:
– Egyik testvért a másik által verni,
Ez már megpróbált régi módszerem.

És most az árva gyászoló fiut,
A gonosz démon nehéz láncra verte
Aztán szentségtelen piszkos kezével,
A holtat is czibálta, ütlegelte.

És a cibálás közben a halott
Kiben maradt még egy szikrácska élet
Mozogni kezdett eszméletre jött
S kérdő szemekkel kinzójára nézett.

De ez réműlve visszatántorog,
S a két testvér egyinás keblén pihen.
S megesküszik, hogy szíve kapacsait
Nem oldja meg ezentúl senkisem!

És a kaján démon mögöttök áll,
Vesztökre folyvást terveket kohol,
De már bírják a talizmánt azok,
Melyen nem bír kifogni a pokol.

E talizmán: a testvérszeretet!
Mit a közös nyomorban feltaláltunk,
S e talizmánnak oltalma alatt
A félvilággal bátran szembeszállunk.

Jól vigyázunk rá mert hátunk mögött
A sötét démon kullog vigyorogva Horvát!
Magyar! Mutassuk végre meg
Hogy nem fog rajtunk a pokol hatalma!

Szent Háromság Szobor és a mai Bencés templom tornya

Toronydísz

bérházakban elhelyezett királyi törvényszék, a járásbíróság és az ügyészség. Ugyanekkor fejeződött be az új tüzérlaktanya építése is. 1900. április 30-án pedig a kereskedelemügyi miniszter jelenlétében adták át a forgalomnak a város villamos közúti vasútját, mely ezt követően 23 éven át, szolgálta Sopron polgárait. A város anyagi helyzete ugyanakkor romlott, növekedett a költségvetés hiánya, melyben nagy szerepet játszottak a fentebb említett beruházások. Az ezekkel járó kiadások nyomasztóan hatottak a költségvetésre, ugyanakkor emelték is a város fényét és tekintélyét, javítva egyben a városlakók közérzetét is.

A hirtelen elrugaszkodás, ami a nyolcvanas-kilencvenes évek Magyarországát jellemezte, bizonytalanságot is keltett a századvég gazdasági – politikai – társadalmi és kulturális életében. A sűrűsödő botrányok, panamák paradox módon a növekedés szimptómái voltak, melyek a századforduló táján Sopronon kívül más városokat is elértek. A hagyományos polgári gondolkodás kánonját épp a mélyreható változások dinamikája ingatta meg.

A század második felében feléled a Sopron környéki horvátok iránti érdeklődés Horvátországban. Így Ivan Milčetić és Fran Kuhač is érdekes információkkal szolgálnak a városról. A kiegyezés utáni politikai élet egy Sopron környéki horvát plébánost is bejuttatott, mint országgyűlési képviselőt a budapesti parlamentbe, mégpedig Herics Antal (1825–1905), cinfalvi (Siegendorf) plébánost, mint a jobboldali Deák párt képviselőjét, három perióduson át, 1875–1884-ig. A Sopron-Wulkaprodersdorf–Ebenfurti vasútvonal nagy támogatója volt.

sopron magyarr55:Layout 1 8/4/2008 8:57 Page 65

Kulturális és irodalmi élet

A városba költözött előkelő és mágnás családok szalonjaiban élénk kulturális élet zajlott. A Széchenyiek, Esterházyak, Festetichek és Erdődyek házán kívül az Auersperg, Amade, Laszberg, Pejácsevich, Sigray, Viczay, Zay, Horváth és Bezerédy családok is szívesen fogadták körükben a város születési és szellemi előkelőit. A korabeli tudósítások Pejácsevich gróf és Zay Mária báróné fényes házibáljairól számoltak be.

Kis János evangélikus szuperintendens munkálkodása már 1808-ban Sopronba vonzotta Kazinczy Ferencet és Berzsenyi Dánielt. A szilaj természetű Berzsenyiben legnagyobb ódaköltőnket tiszteljük. Megfordult Sopronban Dukai Takács Judit költőnőnk, aki keresztneve helyett a Malvina nevet használta versei jelzéséül. A nagy tehetségű Kis János (1770–1846) 30 évig volt lelkésze a soproniaknak. Igazi szervező, Berzsenyi felfedezője, maga is jelentős író-költő. Legmaradandóbb műve, „Emlékezései" 1845-ben jelent meg Sopronban. Könyvében megelevenedik Sopron előkelő világa. Leopold Petz német nyelven írt. Emelkedett hangú költeményei közül többet meg is zenésítettek. Shakespeare műveket is fordította. Az 1840-es évektől Kis János utóda az a Kolbenheyer Mór (1810–1884) volt, aki Arany Toldiját, Vörösmarty, Petőfi, Czuczor verseit fordított németre. A magyar nyelv művelésére fontos hatást gyakorolt az 1827-ben alapított Deákkúti Vármegye nevű ifjúsági egyesület, amely 1883-ig állt fenn.

1841-re elkészült az új színház klasszicista épülete. 1841. október 9-én Bellini Norma című operájával nyitotta meg kapuit. A színház 163 800 forintba került bécsi értékben.

A német ajkú városban a magyar kultúra fellegvárává a 18. század végén az Evangélikus Líceum (alapítva 1557) keretében működő nemes Magyar Társaság (1790) vált. A társaságban az ország első magyar nyelvű ifjúsági körét tiszteljük. Ebbe az iskolába járt többek között Kis János, Berzsenyi Dániel, Döbrentei Gábor. A diákok irodalmi estéket és színielőadásokat tartottak. Üléseiket, ünnepélyeiket a magyar mágnások is látogatták. De a diákok és társasági tagok között lelt barátokra az itt katonáskodó Petrovics (Petőfi) Sándor is. A 19. század az iskolaalapítások évszázada volt. Egymás után létesültek oktató-nevelő intézetek, magániskolák. A protestáns intézetek közül 1853-ban önállósult a Tanítóképző és a Teológia.

Villa a Lővérben

1868 tavaszán az unionista összetételű Szábor feladta a perszonálunió elvét és elfogadta a kiegyezés feltételeit. A tárgyalások eredményeképp elfogadták az 1868. XXX. törvénycikket, mely szerint Magyarország és Horvátország egy és ugyanazon állami közösséget képez, utóbbi külön területtel bíró politikai nemzetet képez, belügyeiben pedig saját törvényhozói és végrehajtó hatalommal rendelkezik. Önkormányzata kiterjed a beligazgatásra, a vallás, az oktatás és az igazságügy kérdéseire.

Fiume kérdésében 1868-ban sem tudtak végleges egyezségre jutni, mert a városhoz mindkét fél ragaszkodott. Ezért 1870-ben „ideiglenesen" rendezték a város és környéke státusát. Fiume városa és kikötője, mint „a magyar koronához csatolt külön test", a magyar kormány közvetlen igazgatása alá került, s a város hivatalos nyelve az olasz lett. Buccarit (Bakar) és területét viszont Horvátországhoz csatolták. Ez a fiumei „provizórium" 1918-ig érvényben maradt. Fiume a dualizmus korában Magyarország tengeri kapuja volt, amelyet vasútvonalak kötöttek össze Budapesttel és az Alfölddel. A magyar kormányzat jelentős beruházásokkal korszerű kikötővé fejlesztette a várost, amelynek hajó- és áruforgalma rendkívül gyors ütemben növekedett.

„Az Alpok patakjai C-dúrban csobognak"
N. C. Zsupáncsich (Župančić)

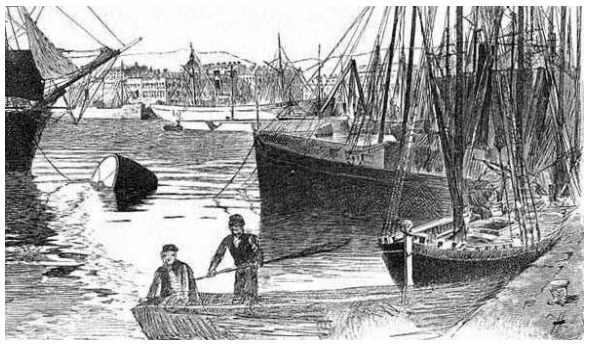

Fiume kikötője

sopron magyarr55:Layout 1 8/4/2008 8:57 Page 66

Fran Kurelac

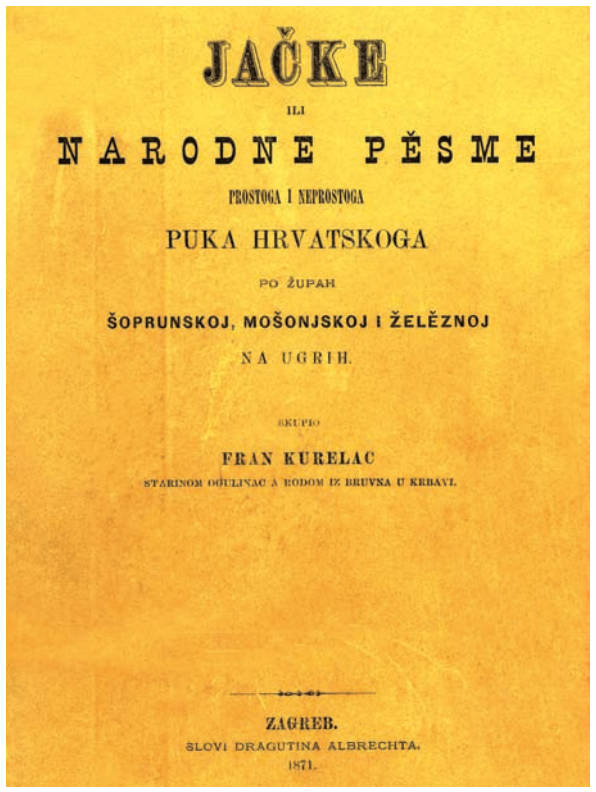

Kurelac népdalgyűjtemenye, a Nyugat-Magyarországon 1846–1848-ig gyűjtött dalokból, Zágráb 1871

Mihovil Nakovich kópházi iskolában a tanítványaival

A Sopronban újra megtelepedő bencések 1802-ben megkezdték tanári működésüket. A Szent György utcai gimnáziumuk 1875-ben épült. A Széchenyi gimnázium (reáliskola) mai épülete 1856-ból származik. Katolikus intézmény volt, ami 1875-től állami intézmény. Neves intézmények voltak a Laehne- és a Csöndes-féle nevelőintézetek. Az állami felsőbb leányiskola létrehozásánál maga Trefort Ágoston bábáskodott. Ezek az intézmények számos kiváló közéleti személyiséget neveltek Magyarországnak.

A horvát szellemi életet a neobarokk irányzat határozza meg amelyet a peresznyei plébános, Fickó József (1772–1843) szab meg az ún. „peresznyei” könyvekkel (nagy katekizmus, újszövetségi magyarázat, Bogovics imakönyvek modernizálásával). A szellemi és a vallási élet megújulása csak a század második felében indul meg a magyar, osztrák (német) és illír nemzeti ideák hatására.

A szláv nyelvekkel foglalkozók között különösen két tudóst kell kiemelnünk, Fialka Móricot és Kurelac Ferencet Francot, akik a Sopron környéki horvátokra hívták fel a szlavisták figyelmét, egyben a népcsoporton belül hatalmas (népi-nemzeti) felvilágosító munkát végeztek.

Fialka Móric (1809–1869) a bécsújhelyi Theresianum tiszti-akadémia cseh tiszti nyelvtanára volt, aki maga is foglalkozott népdalgyűjtéssel, a Sopron megyei horvát falvakban és ezt a prágai „Kwěty” (virágzás, virulás) tudományos lapban, több folytatásban 1842-ben közzé is tette.

Fialka valószínűleg a Hont megyei Csaplovics János első összefoglaló monográfiája révén (Croaten und Wenden in Ungern, Pozsony, 1828) lett figyelmes erre az elhanyagolt, elhallgatott népcsoportra. Fialka 1842-ben a híres pétervári filológus szlavistát, Izmail Szreznjevszkit vezette Bécsújhely-Sopron-Fertő környékére. (Erről az útjáról Szreznjevszki beszámolt anyjának március 16-án kelt levelében.)

Emlékezetesebb hatással volt Kurelac Franc (1811–1874) utazása a soproni, nyugat-magyarországi horvátokhoz, aki illír meggyőződését dalgyűjtései során 1846-ban és 1848-ban nem tudta megtagadni. Felébresztette a magyar hatóságok gyanúját, akik 1848 tavaszán elfogták Mosonújfalun (Novo Selo, Neudorf b. P.) és Óvárott bebörtönözték. Alig sikerült megmenekülnie a forradalom zavaros hónapjaiban.

Kurelác végiglátogatta a nyugat-magyarországi horvát falvakat, hogy népdalokat gyűjtsön. Számos népdalt gyűjtött Kópházán és Klimpán (Kelénpatakon), és természetesen a Sopron megyei horvát falvakban. E gyűjteményből válogatott kiadást adott ki 1871-ben Zágrábban „Jačke ili narodne pěsme...” (Dalok és népi énekek...) címmel, amivel megmentette a nyugat-magyarországi horvát népdalokat a feledéstől, és felébresztette a későbbi gyűjtők és feldolgozók figyelmét, a mai napig... De Kurelác egy terjedelmes útleírást is közöl a könyvében, amelyben hű leírást ad a forradalom előtti nyugat-magyarországi horvát falvak életéről. Természetesnek vehető, hogy terjesztette a nyugat-magyarországi horvátok között a illír mozgalom gondolatait, és politikai tanácsokkal látta el a horvát plébánosokat és tanítókat. (Levél Ljudevit Gajhoz Pozsonyból

sopron magyarr55:Layout 1 8/4/2008 8:57 Page 67

1848 április 20.) Sőt neki tulajdonítható két (egy német- és horvátnyelvű) névtelen röpirat is Jellasics Magyarországba való bevonulása alkalmával.

A horvátok iskolaügyét érinti az a már említett – Kuhač leírásából ismeretes – körlevél, amelyet a kópházi igazgatótanító, Nákovich (Naković Mihály 1840–1900) küldött szét 1877. október 16-án a nyugat-magyarországi győregyházmegyei horvát falvak plébánosainak és iskoláinak a gaji nyelvreform érdekében. Miről is van szó?

A nyugat-magyarországi horvátok egészen az 1870-es évekig a magyar helyesírást és betűformát alkalmazták, csak a gaji illír nyelvreform hatására tértek át a horvát betű- és helyesírásra. Mindez a kópházi igazgatótanító, mint a horvát tanítók nyugat-magyarországi győregyházmegyei vezetőjének működése idején történt. Nakovichnak még egy nagy érdeme van. Ő irányította a horvát iskolák kiegyezés utáni reformprogramját, ami mai szemmel nézve a kisebbségi iskolák vonatkozásában egyedülálló volt. Minden tantárgy részére (abécés könyv, olvasókönyv, nyelvtan, magyar nyelv, német nyelv, hittan, nagy és kis káté, történelem, fizika, természetrajz, énekkönyv, gazdaságtan, új mértékek, stb.) külön tankönyv jelent meg. Nakovich gondoskodott arról is, hogy teljesen felújítsa a horvátnyelvű imakönyveket és hogy a kalendáriumot rendszeresen adják ki. Megpróbált egy folyóiratot kiadni a vidéki horvát parasztság számára, de ez kudarccal végződött. Nagy sikere volt a postumus kiadásban megjelent Crikvene jačke (Egyházi énekek) Győr, 1901 c. kiadványának, amely a mai napig megszabja a horvát egyházi ének gyakorlatát a nyugat-magyarországi horvátoknál.

Sopron továbbra is a horvát könyvkiadás központja maradt, különösen a század első felében. Kedvelt nyomda a Siess családé. Siess Antalhoz csatlakoznak később: Kulcsár Katalin, Jentsch András, Romwalter Károly, Printz József, Kenyeres Károly és a Litfass nyomda. A század folyamán mintegy negyven kiadvány (könyv) jelent meg a soproni nyomdákban.

Domovini

Éljen! Ugarska zemljica,
domovina slatka!
Kade nas je hranil otac
i gojila majka.
Zaostavit tebe nikad
va žitku nećemo,
Bogu, kralju, domovini
verni ostat ćemo.

Bude triba tebe branit
ili kralja svoga,
stat, ćemo se jedan za vse
a vsi za jednoga.
S mečem v ruki ćemo se bit
za ugarsku slavu,
naš žitak ćemo aldovat
za slobodu pravu.

Nij med nami ništ razlike,
med sobom smo brati,
vsi smo tvoji verni sini, a ti naša mati;
tebe serdačno ljubimo
vsi skupa jednako,
je naš jezik i hervatski,
serdce je ugarsko.

Innen is lehet látni, hogy az itteni horvátok ezt a földet, Magyarországot tekintették hazájuknak.

A XIX. század eleji horvát-magyar kultúrközösség egyik fő központja a pesti egyetem volt.
A korszakban például itt működött a szalvóniai ferences költő és tudós, Matija Petar Katančić.

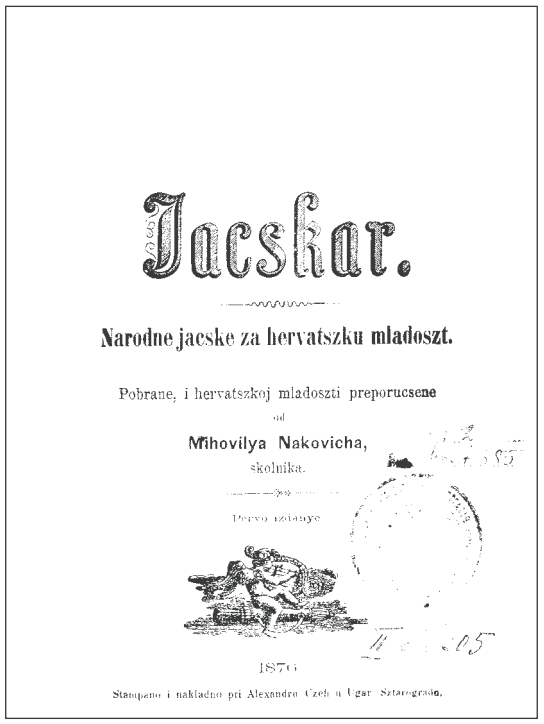
Jacskar.

Narodne jacske za hervatszku mladoszt.

Pobrane, i hervatszkoj mladoszti preporucsene
od
Mihovilya Nakovicha,
skolnika.

Perve izdanye

1870

Stampano i nakladno pri Alexandru Czeh u Ugar. Sztarogradu.

Nakovich népdalgyűteménye iskolások számára

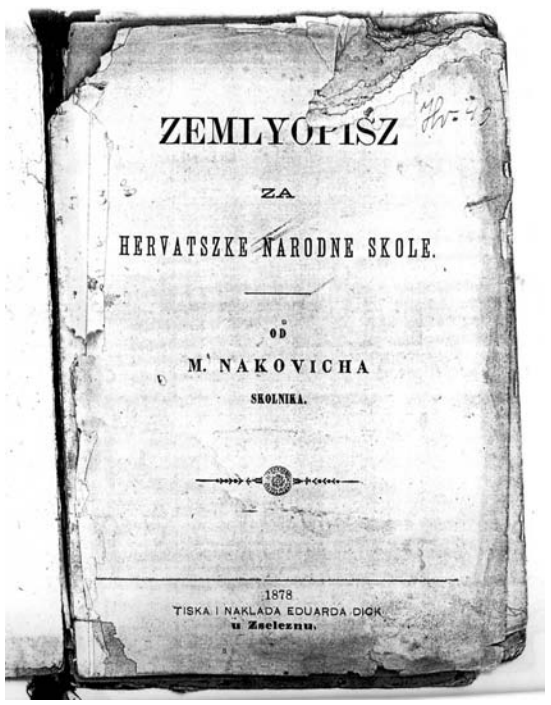
ZEMLYOPISZ
ZA
HERVATSZKE NARODNE SKOLE.
OD
M. NAKOVICHA
SKOLNIKA.
1878
TISKA I NAKLADA EDUARDA DIGK
u Zselezna.

Földrajz tankönyv horvát népi iskolák részére

Sopron Domonkos templom

sopron magyarr55:Layout 1 8/4/2008 8:57 Page 68

Az 1868-as kiegyezés nem hozott tartós békét a horvát–magyar viszonyban. A horvátok szerették volna teljes állami önállósággá bővíteni az autonómiát, s főleg gazdasági és pénzügyeiket kívánták kizárólagos kezelésükbe venni. A magyarok viszont igyekeztek megnyirbálni az autonómia hatáskörét, kiterjeszteni a budapesti kormány ellenőrzését a horvát ügyekre, s néha kísérletet tettek a magyar nyelv hivatalos használatának bevezetésére is Horvátországban.

Mihovil Nakovich kópházi kántortanító

Nakovich Mihály azonkívül, hogy agitált és vezéregyénisége volt az itteni horvátságnak, gyönyörűen orgonált. Több koncertet is adott a Szent Mihály templomban. Kitűnő festő és rajzoló. Kiadványait maga illusztrálta. Magánélete nem volt szerencsés. 14 gyermeke közül csak 3 lánya élte meg a felnőttkort. Unokája még ma, 2006-ban itt él Sopronban.

Sok érdekes információkat tudtunk meg tőle is.

Egyik versében, melynek címe Domovina (Haza) így ír:

Fordítása:

Éljen! Magyar föld,
Kedves hazám!
Hol apánk éltetett
És anyánk nevelt minket
Elhagyni téged soha
Az életben nem fogunk
Istenhez, királyhoz, hazához
Mindig hűek maradunk

Ha oltalmazni kell majd
Téged, avagy királyunkat
Mind felkelünk, egy mindenkiért
És mindenki egyért.
Kardal a kézben harcolunk
Majd a magyar dicsőségért
Életünket áldozzuk fel
Igaz szabadságért.

Nincs közöttünk különbség
Testvérek vagyunk mind
Mind hű fiaid vagyunk
Te pedig az anyánk
Mind szívélyesen szeretünk
Egyenlően téged
Ha horvát is a nyelvünk
A szívünk az magyar.

Az első ismert horvát naptár, a nyugat-magyarországi horvátok ma is legelterjedtebb nyomtatványa Sopronban jelenik meg 1806-ban (Novi horvacki kalendar = Új horvát kalendárium) a Sziess nyomdában.

A tudományos élet terén főleg a történetírás virágzott. A helyi históriának lelkes búvára volt Gamauf Teofil. Nagy szorgalommal, szinte megszállottként gyűjtötte adatait. Németül írt. Kéziratban maradt munkái köteteket tesznek ki. Főorvos létére kiváló történész volt Töpler Károly, aki az 1847-es soproni orvoskongresszus tiszteletére megírta a város középkori történetét. 1855-től a városnak önálló helyi lapja is volt „Oedenburger Intelligenz- und Anzeige-Blatt” címmel. Magyar nyelvű újság 1878-tól indult, Sopron címmel. Az irodalmi élet fő mozgatója 1877-től a Frankenburg Adolf által létrehozott „Soproni Irodalmi és Művészeti kör” volt. 1896-ban alakult meg a Soproni Képzőművészeti Kör, amely színvonalas kiállítások rendezésével fejlesztette a soproni polgárok műízlését. Nem hagyhatjuk említés nélkül a város zenei életét sem. A polgárság zenekarokat, dalegyleteket tartott fenn. A magas színvonalon működő egyesületek közül a Soproni Zeneegyesület 1829-ben, a Liederkranz 1848-ban, a „Férfidalkör” 1878-ban alakult.

Kurelac útleírása másokat is az érdekes néprajzi terület beutazására késztetett. Különösen értékes Kuhacs (Kuhač) Franjo Ksaver (1834–1911) eszéki (Osijek) zenetudós 1878-i dalgyűjtő útja a Sopron környéki horvát falvakban. Gyűjtéséből számtalan dalt közöl az ötkötetes Južno-slovjenske narodne popievke... (Délszláv népi dallamok... Zágráb 1878–1941) c. munkájában, amelyek ellentétben Kurelaccal, aki csak szöveget közöl, a dallamokat is lejegyzi.

A Sopron környéki horvátokat látogatja és ír róluk 1898-ban Milcsetich (Milčetić) Ivan (1853–1921) horvát filológus és irodalomtörténész is, aki az alsó ausztriai és morvaországi horvátok mellett Sopron városában és annak környékén élő horvátok irodalmi és nyelvi értékelésével foglalkozik. Ő hívja fel a népi hagyományok értékelőinek a figyelmét az ún. halottas énekekre, ill. a horvát falvakban akkor még szokásban lévő halotti búcsúztatóénekre.

sopron magyarr55:Layout 1 8/4/2008 8:57 Page 69

Nemzetiségi viszonyok

A várost a tárgyalt időszakban túlnyomórészt német ajkúak lakják, kiknek aránya akkor elérte a 90%-t. A magyar elem inkább csak a közhivatalokban dominált és néhány nemesre korlátozódott, de a városban voltak horvát főnemesi családok is. A horvátság, amely a XVI. század első felében telepedett le Sopron vármegyének a török pusztításai folytán lakatlanná váló vidékeire (Nádasdy Ferenc telepítése 1536 körül), Sopron környékén is népes községeket alkotott. E községekből (Kópháza, Kelénpatok, Sopronkertes, Cínfalva, Darufalva, Oszlop, Völgyfalva, Büdöskút stb.) az évszázadok folyamán sok horvát telepedett be Sopronba. A falusi leányok mint házi cselédek szolgáltak a városban. Erről olvashatunk érdekességeket Golub Vilmos 1846-os leírásában:

Sopron környéki horvát viselet (Soproni Múzeum, l. 108. oldal)

„A cselédnép Sopronban többnyire falusiakból áll. Szolgálókul eziglen horvátnők alkalmaztatának, kik fényűző öltözetükkel vasárnaponként az utcáknak igen festői tekintetet kölcsönzenek…" A férfiak főleg kocsisok és munkások voltak a városban. Thalabér István Sopron vármegye levéltárnoka még Golubnál is (1846) festőiebben írta le a horvátok viseletét. Eszerint a horvát férfiak sötétkék hosszabb dolmányt és nadrágot, hosszú ujjas szűrt és nagy karimájú – sok virággal és pillangóval felcifrázott – kalapot hordanak, télen kék köpönyeget és hosszú bokán alul érő báránybőrös kabátot. Az asszonyok zsinórokkal, pillangókkal és pántlikákkal kivarrott magyar vállakat viselnek, világos színű teveszőr szoknyákkal, amelynek hátulról másfél arasznyi alsó prémje még világosabb színű anyagból való, díszes előkötőkkel. A leányok hajukat felül csigába fonják és fél arasznyi fekete pántlikával leborítják, a szalagot lelógatják és pártaként viselik. Az asszonyok pedig fejüket nagy fehér vagy színes kendővel beborítják.

Évszázadok óta érintkezett itt egymással a német lakosság a lassanként terjeszkedő magyarsággal. És harmadikként velük együtt él a csekélyebb lélekszámú horvát népesség is. Az ekkor három ajkú városban a három nemzetiség zavartalan együttélése példamutató volt. Német, magyar és horvát elem alkotta azt a városi polgárságot is, mely a kibontakozó nemzeti kultúra és a nemzeti gondolat letéteményesévé válik a tárgyalt időszakban.

A város népessége (a három legnagyobb nemzetiség) megoszlása anyanyelv szerint:

Az 1850-es népszámlálás alkalmával írták először össze a nemzetiségi hova tartozást. E szerint 314 magyar, 13883 német, 9 horvát és 98 zsidó lakta a várost.

Stornó gyűjtemény

A 19. század eleje a horvát-magyar viszony kiéleződését hozta. Horvát részről a rendi autonómia kiszélesítéséért folyt a küzdelem, és a magyar nyelvvel szemben a latin nyelv fenntartásáért zajlott.

A magyar nemesség egyre határozottabban lendült támadásba a magyar nyelv bevezetése érdekében, aminek – s a közben lassan kifejlődő polgári viszonyok és kulturális mozgalom (illírizmus) – eredményeképp a horvát fél törekvései egyre több polgári tartalommal töltődött fel.

A – valamennyi délszláv népet (horvát vezetéssel) egyesíteni kívánó – illírizmussal különösen élesen fordultak szembe a magyar lapok, s nem egyszer durva és rosszindulatú megjegyzésekkel illeték a horvát nyelvi mozgalmat, a nyomdák alapítását, tudós társaság létrehozását és az alakuló horvát olvasókörök működését.

A horvát nemzeti mozgalom jegyében született cikkek – miközben visszautasították e magyar felfogást – maguk is lekicsinylően, sértően nyilatkoztak a magyar nyelvi és kulturális törekvésről.

A nemzeti mozgalmak kölcsönhatására utal ugyanakkor, hogy a horvát nyelvújítás fontos alakja, Tomo Miklošić épp a magyart állította példának a nemzeti nyelv kiművelésének folyamán.

sopron magyarr55:Layout 1 8/4/2008 8:57 Page 70

Módosabb házaspár a XX. század elején

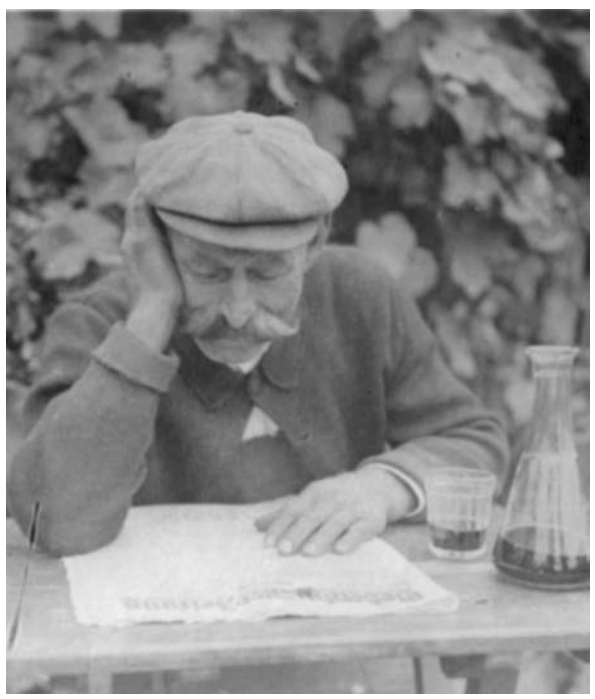

Szőlőgazda

Tipikus házaspár Kópzázán →

1880 – magyar 4877 fő, német 17115 fő, horvát 570 fő
1890 – magyar 8104 fő, német 17390 fő, horvát 804 fő
1900 – magyar 13540 fő, német 17924 fő, horvát 946 fő

Ezek alapján megfigyelhető az a tendencia, hogy a környező magyar és horvát falvakból az iparosodás hatására többen betelepülnek Sopronba, míg a németség száma jelentősen nem változik, aminek egyik oka a természetes asszimiláció és a magyarosító iskolapolitika.

Nagy változást hozott a falusi lakosság részére az 1848-as jobbágyfelszabadítás, amelynek tényleges rendezése elhúzódott 1870-es évekig. A falu képe csak a század utolsó évtizedeiben változott meg. Az iparosítás, a közlekedés kiépítése, a munkaviszonyok megváltoztatása teljesen átalakította a falusi struktúrákat.

Kópházi részlet a XX. századfordulón

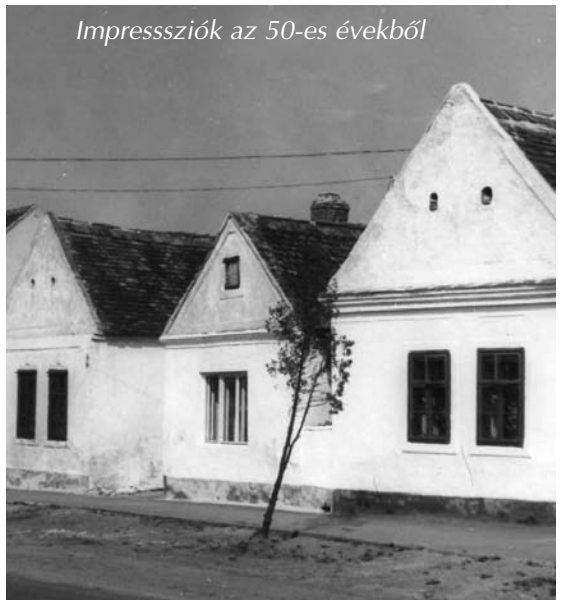

Impresszziók az 50-es évekből

sopron magyar71:Layout 1 8/4/2008 9:02 Page 71

Sopron a XX. században

A század elején még semmi sem látszott a következő évtizedek szörnyű háborúiból, szélsőséges politikai irányzataiból, gazdasági válságaiból; a város XX. századi története mégis megtorpanással kezdődött. A hirtelen gazdasági nekilendülés, ami az 1880–90-es évek Magyarországát – benne Sopront – jellemezte, bizonytalanságot is keltett a századvég gazdasági, politikai – társadalmi és kulturális közegében. Az országszerte sűrűsödő botrányok, panamák a várost is elérték. Ennek legszembetűnőbb jele, hogy 1901. október 18-án a törvényszék csődöt rendelt el a soproni építő- és földhitelbank ellen. Az új századot bevezető bankbukás emberek tömegeinek jelentett katasztrófát, de következményei nem kímélték a város gazdasági és politikai életét sem. A Sopron című napilap keményen és kíméletlenül fogalmazta meg a helyi társadalom aggodalmait. E szerint: „Sopron már nem gazdag és bőségben úszó város többé, mely egykor az egész Dunántúl kereskedelmét és iparát dominálta. Szomszédságunkban friss, élelmes városok emelkedtek fel, hirtelen fejlődéssel s váltak egy-egy nagyobb vidék központjaivá.” Az egykor szebb napokat látott Sopronnak – mint mondta – becsületes, megtisztult irányításra, új vezetésre van szüksége. A régiekről egy kiemelt mondatba sűrítette véleményét: „Szégyent hoztak a fejünkre – el velük!”

A kortársak még nem sejtették, hogy a megtorpanás csak kezdete volt a későbbi évtizedek nagy visszaesésének. E visszaesésnek legfontosabb oka maga az első világháború, a forradalmak majd az azokat követő területrendezés volt. A nacionalizmus és a háború hosszú időre bezárta Sopron mindig nyitott kapuit. A megye nagy része, Vas- és Mosonvármegyék zömében németek lakta vidékeivel együtt, a Saint-Germain-i és trianoni békékkel az Anschlusstól eltiltott Ausztriához került kárpótlásként. Szomszédunk Sopront jelölte ki legfiatalabb tartománya, Burgenland székhelyéül, ám az 1921 decemberében megrendezett népszavazás másként döntött: Sopron magyar maradt.

Domonkos templom tornyai

Felvonulás a Délu Pályaudvarnál, középen Kópzáziak

Mátyás király utca a Deák tér felől

Előkapu

József Attila út, az épület ma idősotthon

sopron magyar71:Layout 1 8/4/2008 9:02 Page 72

1918-ban a Szábor kimondta az Osztrák-Magyar Monarchiától való elszakadást, s még ugyanebben az évben Horvátország belépett a Szerb Horvát Szlovén Királyságba. Isztria, Rijeka és Zadar olasz fennhatóság alá került.

1921-ben a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság területe 247 542 km² volt. Ezen a területen nagyszámú nemzetiség élt: szerbek (montenegróiak): 43% horvátok: 23% szlovének: 8,5% macedónok: 5% bosnyákok: 6% nem délszlávok (németek, magyarok, albánok, zsidók, stb.)

A horvátok nagy számban voltak az I. világháborúban, és kihasználták a horvát nyelv adta előnyöket. Mivel többségükben nem két, hanem három nyelvet beszéltek, ezért sokkal nagyobb lehetőségük volt a nyelveket nem beszélőkkel szemben.

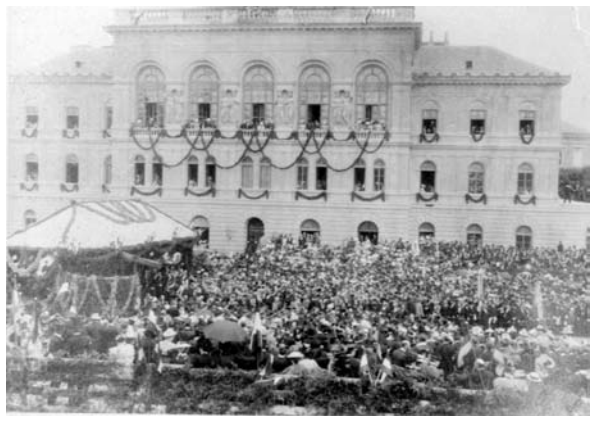

A Kaszinó impozáns épülete

Borbély és fodrász üzlet

A kópháziak a II. világháborúban is élvezték horvát nyeltudásuk előnyeit. Egyeseket csak ennek a ténynek köszönhetően, hogy magukat horvátnak deklaráltak, engedtek el fogságukból, hogy Jugoszláviában folytassák a harcot a németek ellen.

A dualizmus-kori politikai elit mégis szakított a reformkori liberális nacionalizmus hagyományaival, és nem volt híve az erőszakos magyarosításnak. A nem magyar népesség egy részének körében ettől függetlenül erőteljes spontán asszimiláció zajlott a 19. század második felében, ám a század vége felé a magyar politikai elit tagjai egyre többször hangoztatták a magyarság kárpát-medencei vezető szerepét, magatartásukat pedig erőteljesebb asszimilációs törekvések jellemezték. A magyarosító törekvések hatására aktivizálódni kezdtek a hazai nemzetiségi mozgalmak.

A sopron-megyei horvátok első jelentős lépése 1910-ben egy horvát hetilap megjelentetése volt, mely „Naše novine" (A mi hírlapunk) néven látott napvilágot Győrben. E kezdeményezés előzményének tekinthető, hogy a magyar és osztrák(német) olvasókörök (ún. „Lesevereinek") mintájára a sopron megyei horvát falvakban új eszméken nevelkedett papok és tanítók „čitaonica"-kat, azaz olvasóköröket alakítottak. Ezekben a falvak lakossága – különösen a téli hónapokban és főleg férfiak – magyar vagy német újságokból megismerte a legfrisebb híreket. Az összejöveteleken megvitatták a politikai, gazdasági élet eseményeit, valamint a közvetlen környezet híreit, a faluban és a környéken történteket. Ilyen, a századforduló táján alakult olvasókörökről tudunk Szabadbárándon, Répcesarudon, Fülesen és más helyeken is. Az olvasókör sikere adta az ötletet a rendkívül energikus, kulturális érdeklődésű és széles politikai látókörű plébánosnak, id. Mersich Mártonnak (1868–1943) egy horvátnyelvű hetiújság megalapításához. Kétéves előkészítő munka után 1909. augusztus 5-én tartottak lapalapító gyülést a Soproni Katolikus Körben.

Az összejövetel, melyen a sopron megyei horvátok színe-java jelent meg, meggyőzte a szkeptikusokat is, akik még 700 előfizetőt sem reméltek. A sopron megyeiekhez ráadásul csakhamar csatlakoztak a mosoni és a vasi horvátok is. Ennek köszönhetően az előfizetők száma már következő hónapokban felszaladt kétezerre. Az első felelős szerkesztő 1910-től 1913-ig dr. Pinezich István (1879– 1962), később parlamenti képviselő, aki a nyugat-magyarországi területek elcsatolásáig az itteni horvátok politikai és kulturális vezetője volt. A Naše novine csökkentette a megyei és nyelvi elkülönülést és a mai napig szószólója és tükre a valamikori nyugat magyarországi (burgenlandi = gradistyei) horvátoknak.

Fénykép a népszavazás idejéből

sopron magyar71:Layout 1 8/4/2008 9:03 Page 73

A dualizmus-kori politikai elit mégis szakított a reformkori liberális nacionalizmus hagyományaival, és nem volt híve az erőszakos magyarosításnak. A nem magyar népesség egy részének körében ettől függetlenül erőteljes spontán asszimiláció zajlott a 19. század második felében, ám a század vége felé a magyar politikai elit tagjai egyre többször hangoztatták a magyarság kárpát-medencei vezető szerepét, magatartásukat pedig erőteljesebb asszimilációs törekvések jellemezték. A magyarosító törekvések hatására aktivizálódni kezdtek a hazai nemzetiségi mozgalmak.

A sopron-megyei horvátok első jelentős lépése 1910-ben egy horvát hetilap megjelentetése volt, mely „Naše novine” (A mi hírlapunk) néven látott napvilágot Győrben. E kezdeményezés előzményének tekinthető, hogy a magyar és osztrák(német) olvasókörök (ún. „Lesevereinek”) mintájára a sopron megyei horvát falvakban új eszméken nevelkedett papok és tanítók „čitaonica”-kat, azaz olvasóköröket alakítottak. Ezekben a falvak lakossága – különösen a téli hónapokban és főleg férfiak – magyar vagy német újságokból megismerte a legfrisebb híreket. Az összejöveteleken megvitatták a politikai, gazdasági élet eseményeit, valamint a közvetlen környezet híreit, a faluban és a környéken történteket. Ilyen, a századforduló táján alakult olvasókörökről tudunk Szabadbárándon, Répcesarudon, Fülesen és más helyeken is. Az olvasókör sikere adta az ötletet a rendkívül energikus, kulturális érdeklődésű és széles politikai látókörű plébánosnak, id. Mersich Mártonnak (1868–1943) egy horvátnyelvű hetiújság megalapításához. Kétéves előkészítő munka után 1909. augusztus 5-én tartottak lapalapító gyülést a Soproni Katolikus Körben.

i. leto. Győr, sabotu 1. januara. 1. broj.

NAŠE NOVINE

Družtveni, gospodarski i zabavni list.

Predplata: na cielo leto . . . . . 4 korune; na pol leta . . . . . 2 „; na tri misece . . . . . 1 „

Izhaja vsaku sabotu. ODGOVORNI UREDITELJ DR ŠTEFAN PINEZIĆ SOPRONI.

Plazil ter rukopisi šalju se pod stredom: »ÖSSZETARTÁS« Győr, Barosa-ut 4. szám.

Naš program.

Zdravi bili, brati! Zdravi po vsi kraji Ugarskoga razšicani hrvati! Vidin, da me veliko gledate i vsi začudjeni pitate: da gdo sam ja i ča sam došla k vam? Da gdo sam ja? A mer mi na čel pišeno stoji: Ja sam **„Naše Novine“**. Naše Novine?. A ča čemo i mi hrvat novine imat? A zač jih ne bi imali? Va našoj ugarskoj domovini je imadu nime — pak kolike — rumuri, slovaki, rusnjak, bunjevaci i medjimurski hrvati — pak smo i mi, po šopronskoj, mošonskoj i železnoj varmegji razšireni hrvati jih ne bi imali? A pak zač ne? Ča bi ravno mi morali uvik va škuroj nezsanosti siditi? Ali ča si jih nebi znali napisat ter vse dat? A pak nač si je i siromaško hrvacko ljudstvo ziškolilo toike duhovne, te školnike i učitelje pak i druge svitske gospodine?! No ali mer sam ur ovo pr vašimi očima: mala sam nemer, ali srčena tiva — dajte mi ruku: zdravi bili!

A ča ću ja kod vas? Ja sam Novina, znam čuda povidat. Najradje povidam od dragoga *Boga*. Hrvati su uvik, bili vrli kršćani. Krivoverski učitelji su eto jednuč vse narode bili zmutili, ne same hrvate ne. Oni su va veri stali čisti kot zid. Ali sadašnji svit neverci i slobodnozidari toliko pišu i trubu, da nij Boga i drugoga svita, va knjigah i novina, toliko čemernosti i mrazoče i med hrvate skladadu, da se bome i oni počinju hludit i kvarit. *Naše Novine* ćedu i predsje nove zatornike vere srčeni stupnut, nj laži razmeljat, veru i svetu crikvu brani. I svitsku znanost ću vam rado raziage vam kazat, ča je svit spametnoga pronašal. Ar prava svitska znanost tako malo pači veri kot svića suncu.

Rado ću vam povidat od naše mile *domovine*. Ovde imamo i mi ki kutljac, kade j' stala naša zibka, kade je naš dragi dom. Ovde počivadu naši preddedi, ovde će bit i naš grob. Da si lipu domovinu vse bolje spoznate, da si ju kot dobru majku poštujete, nje zakone držite, nje nepretelje obladate — navo ćedu vas učit — zbudjat *Naše Novine*.

Bi znam i od politike rado ča čuli i Ovde vam moram najper povidat, da *Naše Novine* ne ćedu bit politične novine. Politika je nezahvalno poslovanje. Ljude razdilja, jedne na druge nahuska, nepreteljstvo gaji. Ja vas ljubim vse, va bratinskoj ljubavi vas hoću vse spojit. Volit ću vam kazat ona krščanska, socijalna družtva, ka ljude va lipom miru skupa vežu; kazat vam ona gospodarstvena družtva, ka vas uču već nagospodarit; lagodnije na zemlji živit.

Pak bud rado će te čut, ča je novoga va krajini, ča va Ugarskom, ča po širokom svitu. Bit će novin dost, kumaj ćete je dospit štat. Bit će i zabavi, povidanja i šalenja.

Evo sam kod vas prvi put. Pusti me ne neg va hižu, nego
Bit ću vam ja veran prez
— doslen se opet vidin
razdružino. Z Bogom!

„Naše novine”

Az összejövetel, melyen a sopron megyei horvátok színe-java jelent meg, meggyőzte a szkeptikusokat is, akik még 700 előfizetőt sem reméltek. A sopron megyeiekhez ráadásul csakhamar csatlakoztak a mosoni és a vasi horvátok is. Ennek köszönhetően az előfizetők száma már következő hónapokban felszaladt kétezerre. Az első felelős szerkesztő 1910-től 1913-ig dr. Pinezich István (1879–1962), később parlamenti képviselő, aki a nyugat-magyarországi területek elcsatolásáig az itteni horvátok politikai és kulturális vezetője volt. A Naše novine csökkentette a megyei és nyelvi elkülönülést és a mai napig szószólója és tükre a valamikori nyugat magyarországi (burgenlandi = gradistyei) horvátoknak.

Rövid megszakításokkal – a Tanácsköztársaság majd a nemzetiszocializmus idején – folyamatosan jelent meg a második világháború után „Naš tajednik” (Hetilapunk) majd „Hrvatske novine” (Horvát Újság) néven.

Pinezich István Sopron város képviselője

A régi paraszti struktúrák megszünésével és a TSZ rendszer bevezetésével nagyon sok horvát költözik a városba.

Ők hazajöttek. Azok, akik közülük magyarnak vallották magukat Szibériában építették több éven keresztül a kommunizmust.

Nagyon sok horvát települt külföldre már a 19. század végétől. A legutolsó nagy exodus 1956-ban, a forradalom idején és utána történt.

Néhány horvátnak vidékünkről kellemetlenséget is okozott olykor a horvát nyelvtudás, olyan értelemben, hogy tőlünk távoleső határvidékeken (mint pl Bosznia-Hercegovina), ahol katonai szolgálatot teljesítettek, többször kémkedéssel gyanúsították őket.
Csak hosszas magyarázkodás és kellemetlenségek után tudták magukat tisztázni, hogy messze földről érkeztek, ők a nyugat magyarországi horvátság tagjai.

1907-ben Apponyi miniszter rendelete folytán megszűntették a magyarországi nemzetiségi iskolákat és ezzel megszakították az addigi gyakorlatot, visszafordíthatatlan kárt okozva ezzel a nemzetiségeknek, így a horvátoknak is. Az alább idézett cikkből, melyet Frankovits György kutatásainak köszönhetően olvashattunk el, kitűnik, hogy a horvátok tudatosan kérik vissza az előtte fennálló rendet, akárkitől, aki hatalmon van, legyenek azok akár a kommunisták is.

sopron magyar71:Layout 1 8/4/2008 9:03 Page 74

Az 1919-es év viharos volt. Magyarországon megalakult a Tanácsköztársaság Kun Béla vezetésével. Agitátoraik Sopronban és környékén is működtek. A Vörös lobogóból, mely a magyarországi délszlávok hetilapja volt, egyik héten cirill írással és szerb nyelven (ekavicával), a másik héten latin írással horvát nyelven (ijekavicával) jelent meg.

A magyarországi horvát sajtó történetéből

Agitáció Nyugat-Magyarországon

Mivel az osztrák kormány, mely összetételét tekintve szociáldemokrata és keresztényszociális többségű, a magyar ellenforradalmárokkal szövetkezve olyan propagandát folytat, mely arra irányul, hogy Nyugat-Magyaorszégot Ausztriához csatolja. Klaić úr vezetésével a Magyar Szovjet Köztársaság erre a vidékre 8 agitátort küldött ki. A propaganda nagy sikerrel zajlott.

Klaić Úr jelenti:
Április 25-ére összejövetelt hívtam össze Czinkfalvára. 1 órányi útra van Sopontól kocsin. A falu közelében cukorgyár van, melyben a falu szegénynépe dolgozik. A többiek földműveléssel foglalkoznak. Mikor a faluba értem, megkérdeztem a helyi tanács elnökét, Špingšić elvtársat, ki érkezésemről értesítve volt. Jól megértettük egymást, noha ők más dialektust használnak. Délelőtt a helyi tanács ülését szerveztem meg, délután 1 órakor pedig gyűlést tartottunk. Az egész falu kicsiktől az öregekig, a gyerekektől az aggastyánokig megjelent, hogy meghalgassák a szerb komunistát, mit is mond nekik. Špringšić elvtárs megnyitotta a gyűlést és bejelentette, hogy megérkezett a jugoszláv kommunisták képviselője Budapestről és átadta nekem a szót. Beszédem közepén az utcáról lakodalmas zenészek jelentek meg. Miután észrevették, hogy ülést tartunk, azon nyomban csatlakoztak hozzánk. Beszédem végeztével kijelentették, hogy nem csak gyári munkájukkal és mezei munkájukkal, hanem puskával a kezükben is hajlandóak a munkás paraszt kormány segítségére lenni. Látják, hogy a szovjet vezetés nem felejtette el őket.

Az újságot 1922-ig a győri egyházmegyei nyomdában szerkesztették, és csak az osztrák hatóságok nyomására tették át szerkesztését és nyomtatását Ausztriába.

A magyar nemzetiségi politika változása következtében a magyarországi németek is veszélyeztetve látták érdekeiket. Az osztrák birodalomrészen sokan az 1867-es kompromisszum megkötésében a németség történelmi hegemóniájának elvesztését látták és aggodalommal figyelték a birodalom egyes osztrák koronatartományainak elszlávosodási folyamatát is. A magyar birodalomalkotó elem súlyának növekedését presztízsveszteségként értékelték, és a német vezető szerep visszaszerzését a különféle védmozgalmak megszervezésével képzelték el. A század elején Ausztriában kiadott lapokban cikkek jelentek meg, amelyek a zömében németek által lakott nyugati magyar határszél Német-Ausztriához való csatolásáról szóltak. A sok elképzelés között felmerült olyan javaslat is, hogy a Magyarország és Ausztria közötti viszony rendezése érdekében Bécs egyesítse ismét Dalmáciát Horvátországgal, mondjon le Bosznia-Hercegovina kormányzásáról, és azt ruházza át Magyarországra.

Az első világháború végéig – mindezek ellenére – nem beszélhetünk nyugat-magyarországi kérdésről. A viták elméleti síkon mozogtak, igazán komoly hatást nem váltottak ki a politikai színtéren. Az első világháború utáni rendezés alapjaiban változtatta meg a nyugat-magyarországi térséggel kapcsolatos elképzelések sorsát. Ausztria és Németország egyesülésének (Anchluss) megakadályozása miatt az osztrákok életképtelenségükről próbálták meggyőzni a párizsi békekonferencia döntéshozóit, akik Nyugat-Magyarország átadásával kívánták javítani Ausztria életfeltételeit. A terület átadásának javaslata annál is inkább használható ötletnek bizonyult, mert ezáltal mód nyílt az elsősorban cseh politikusok által követelt ún. korridor-tervek meghiúsítására.

Valamikori „folyosó" terve

Az egyetemi hallgagók és az értelmiségek körében feltehetően már a XIX. században felmerült a déli és északi szláv területeket összekötő folyosó gondolata. Az Osztrák-Magyar Monarchia fennállása alatt ezek az elképzelések azonban nem számíthattak sikerre. Az első világháborút közvetlenül megelőzően, 1914. június 7-én, Karel Kramář, a későbbi Csehszlovákia első miniszterelnöke terjesztett elő egy csaknem negyven oldalas memorandumot az orosz követnek. Ebben olyan nagyszláv állam eszméjét vázolta, mely a cári korona égisze alatt egyesítette volna a lengyel, cseh és szlovák területeket. Bulgária és a szerbek által létrehozott délszláv állam kapcsolódása révén – a tervezet szerint – egy hatalmas, „Nagy-szláv föderáció" jött volna létre. A két államcsoport kapcsolatát nyugaton a „Korridor" lett volna hiva-

sopron magyar71:Layout 1 8/4/2008 9:03 Page 75

tott biztosítani, mellyel egyben Ausztria és Magyarország különválasztását is el lehetett érni. A Trieszt és Fiume felé közlekedési útvonalként is szolgáló sáv – ellentétben a későbbi korridortervekkel – elsősorban osztrák területeket foglalt volna magában.

Az utóbb ismertebbé vált korridor ötletét az emigrációba vonult Tomáš G. Masaryk vetette fel Rober William Seton-Watsonnak, a Közép-Kelet Európával foglalkozó befolyásos angol történésznek. Az elképzelés lényegét később kifejtette az angol kormány számára készített, 1915. május 3-i memorandumában is. Az elgondolás Eduard Beneš „Détruisez l'Autriche-Hongrie!" című vitairatában is megjelent 1916-ban. A Pozsony és Zágráb közötti korridor tervét jelentős magyarországi területek, Pozsony, Moson, Sopron, Vas és Zala megyék egy részének elvétele árán lehetett csak megvalósítani. Az így kialakított területsáv északi része a csehszlovák, a déli a szerb-horvát államhoz került volna.

A nyugat-magyarországi horvátok a korridor kérdésében meglehetősen tájékozatlannak és gyanútlannak mutatkoztak. Az itteni horvátság csekély politikai tapasztalattal rendelkezezett, csak a kiegyezés után kapcsolódott be a közéletbe. Provinciális gondolkodásukat megzavarta a hirtelen megélénkülő párt- és politikai élet. Még inkább elkerülték őket és átláthatatlanok voltak számukra a „nagypolitika", a diplomácia forgatókönyvei, ezért naivan szemlélték a csehek politikai törekvéseit, melyek hátteréül épp mely a horvát lakosság itteni jelenléte szolgált.

A háború utolsó évében, amikor megindult az átalakulás és érezhetővé vált a krízis, Pinezich István és id. Mersich Márton is lázas társadalompolitikai tevékenységbe kezdett. A magyar kormány küldöttei útján agitálta a horvátokat. Mikor a területtel kapcsolatban felvetődött a német önkormányzat kérdése, és a létrehozandó autonóm területbe a horvátokat integrálni kívánták, 1919. februárjában Sopronban Hervati (Horvátok) című kiáltványukkal tiltakoztak az elhatározás ellen. Ennek fő jelszava: Nedajmo se na daciuplaćnike (poreznike) nimške kulture spravit (Nem hagyjuk magunkat a német kultura adófizetőjévé sorvasztani)! A dokumentumban horvátnyelvű kiskörzetek létesítését követelték azzal a felkiáltással, hogy „senki se parancsolgasson nekik" (zapovidat snami nima nedan!). Pinezich 1919. január 5-én Kópházán a „Horvát Népi Tanács" (Hervatcki Narodni Tanač) alapításába fogott, a mely létrejöttét követően egészen 1921-ig a nyugat-magyarországi horvát kisebbség szószólója maradt, később „Horvát Kultúregyesület" (Kulturno društvo 1921) néven. A szervezet a horvát falvak elcsatolása ellen már nem tudott fellépni. Ausztriában (Burgenlandi Horvát Kulturegyesületté (Hrvatsko kulturno društvo u Gradišću) (1929) alakult át. A HNT maga is tiltakozott a horvátoknak a

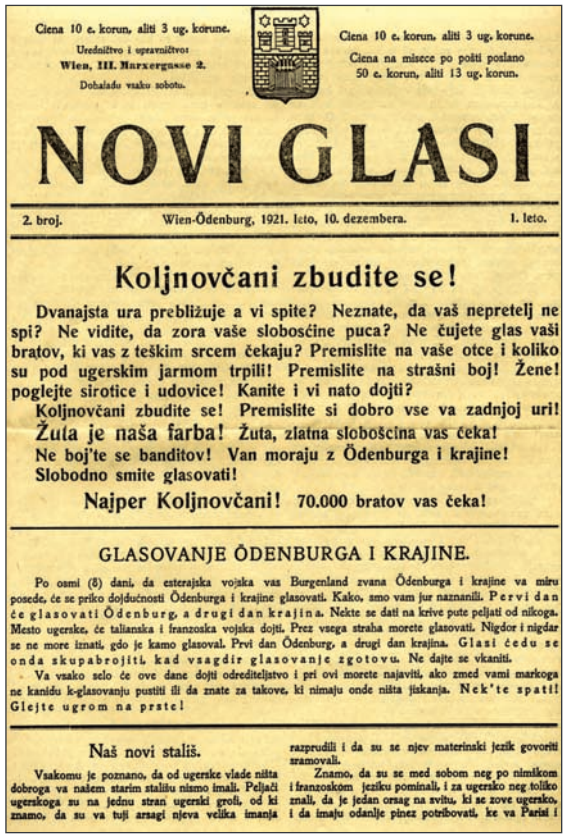

Ciena 10 c. korun, aliti 3 ug. korune.
Uredništvo i upravničtvo:
Wien, III. Marxergasse 2.
Dohaladu vsaku soboto.

Ciena 10 c. korun, aliti 3 ug. korune.
Ciena na misece po pošti poslano
50 c. korun, aliti 13 ug. korun.

NOVI GLASI

2. broj. Wien-Ödenburg, 1921. leto, 10. dezembera. 1. leto.

Koljnovčani zbudite se!

Dvanajsta ura prebližuje a vi spite? Neznate, da vaš nepretelj ne spi? Ne vidite, da zora vaše slobosćine puca? Ne čujete glas vaši bratov, ki vas z teškim srcem čekaju? Premislite na vaše otce i koliko su pod ugerskim jarmom trpili! Premislite na strašni boj! Žene! poglejte sirotice i udovice! Kanite i vi nato dojti?

Koljnovčani zbudite se! Premislite si dobro vse va zadnjoj uri!

Žuta je naša farba! Žuta, zlatna slobosćina vas čeka!

Ne boj'te se banditov! Van moraju z Ödenburga i krajine!

Slobodno smite glasovati!

Najper Koljnovčani! 70.000 bratov vas čeka!

GLASOVANJE ÖDENBURGA I KRAJINE.

Po osmi (8) dani, da esterajska vojska vas Burgenland zvana Ödenburga i krajine va miru posede, će se priko dojdućnosti Ödenburga i krajine glasovati. Kako, smo vam jur naznanili. Pervi dan će glasovati Ödenburg, a drugi dan krajina. Nekte se dati na krive pute peljati od nikoga. Mesto ugerske, će talianska i franzoska vojska dojti. Prez vsega straha morete glasovati. Nigdor i nigdar se ne more iznati, gdo je kamo glasoval. Prvi dan Ödenburg, a drugi dan krajina. Glasi čedu se onda skupabrojiti, kad vsagdir glasovanje zgotovu. Ne dajte se vkaniti.

Va vsako selo će ove dane dojti odrediteljstvo i pri ovi morete najaviti, ako zmed vami markoga ne kanidu k-glasovanju pustiti ili da znate za takove, ki nimaju onde ništa jiskanja. Nek'te spati! Glejte ugrom na prste!

Naš novi stališ.

Vsakomu je poznano, da od ugerske vlade ništa dobroga va našem starim stališu nismo imali. Peljači ugerskoga su na jednu stran ugerski groši, od ki znamo, da su va tuji arsagi njeva velika imanja razprudili i da su se njev materinski jezik govoriti sramovali.

Znamo, da su se med sobom neg po nimškom i franzoskom jeziku pominali, i za ugersko neg toliko znali, da je jedan orsag na svitu, ki se zove ugersko, i da imaju odanilje pinez potribovati, ke va Parizi i

Hogy ezek nem puszta szavak voltak, mi sem bizonyítja jobban, 11 önkéntes jelentkezett a gyűlés után a Vörös hadseregbe, hogy az országot védjék, melyben a nép megszabadult a gyárosoktól és bankároktól.
Minden elvtárs a faluban arra panaszkodik, hogy eddig nem voltak horvát iskoláik és hogy irányukban sovinisztán léptek fel.
Nagyon megörültek, mikor megígértem nekik, hogy mi jugoszláv komunisták megteszünk mindent tőlünk telhetőt, hogy nem csak ők, hanem a többi falu, ahol horvátok élnek horvát iskolát kapjon.
Az elvtársak követelik az újságot és könyveket is.
Savić elvtárs Kópházán rendezett gyűlést.
Iskolát kérnek az emberek.
Megalakítottuk helyi szervezetünket.
Megállapítom, hogy a nyugat-magyarországi agitáció látható eredményekkel zajlik.
A Crvena zastava (Vörös lobogó) című lapból 1919. Június 9.

Képek a század elejéről

sopron magyar71:Layout 1 8/4/2008 9:03 Page 76

Stipan Radić, a horvátok két világháború közötti vezéralakja, akit két képviselőtársával együtt halálos találat ért a belgrádi parlamentben, szintén kitűnő kapcsolatokkal rendelkezett Sopronban.
A szerb radikálisokkal való összeütközés idején, többször gondolt arra, hogy felhagyva a politikával Sopronban telepszik le.

német autonóm területhez való csatolása ellen, külön nyugat-magyarországi horvát püspöki helynököt követelt. Elhatározták, hogy memorandumot küldenek a magyar kormánynak a horvát ügyekről, nyilatkoznak a közös horvát nyelvről, és javaslatot tesznek a horvát kérdés kedvezőbb megoldására. (A kópházi memorandumhoz hasonló dokumentumot nyújtott át Jandrisevits Péter, a vasi horvátok ügyében a szombathelyi kormánybiztosnak. Ezen kívül ismert a Vukovits József által az osztrák kormánynak átadott emlékirat Burgenland berendezéséről és a horvátok helyéről az új tartományban.)

A Legfelsőbb Tanács 1919. május 27–31. között fogadta csak el a nyugat-magyarországi térség – benne Sopron – Ausztriához csatolásának gondolatát. A terület átadására 1921 augusztusában került volna sor. Ezt azonban a környéken szerveződő, és a magyar kormány által hallgatólagos támogatásban részesített szabadcsapatok felkelése megakadályozta. A magyar fél a felkelésre hivatkozva próbált meg engedményt kicsikarni a győztesektől, és Sopront visszaszerezni Magyarország számára.

Több diplomáciai kerülőút megtétele után, olasz közvetítéssel sikerült létrehozni a velencei megegyezést, melynek értelmében Sopronban és a nyolc faluban népszavazást tartanak a terület hovatartozásáról.

Kölcsönös rágalmazások és kiélezett propagandaháború közepette kezdődtek meg az előkészületek a szavazás lebonyolítására. A propagandaküzdelemben – mindkét oldalon – a horvátok is kivették a részüket. Utóbbiak nézetei megoszlottak. Az iskolázottak nagy része és a mezőgazdasággal foglalkozó horvát falvak lakói – különösen a sopron megyeiek – a Magyarországon maradás mellett sorakoztak föl, mivel féltették regionális piacaiakat (Pozsony, Óvár, Sopron, Kőszeg, Szombathely).

Az érdekeiket fogalmazta meg Pinezich, Mersich, valamint a vasi Jandrisevits és Kausz. A Soprontól távolabb eső, az alsó-ausztriai Pottendort textiliparával, a bécsújhelyi nehéziparral és a schweháti iparközponttal kapcsolatot tartó munkásfalvak lakossága előnybe részesítette az osztrák megoldást. Érdekközösségeik vezetői az osztrák fővárosban, Bécsben ültek és a burgenlandi osztráknémet egyesületek céljaival összehangoltan munkálkodtak. Ide kell sorolnunk a vasmegyei Jože Vukovićot (Vukovics József), a kelénpataki Mate Jurasovićot (Juraszovics Mátyás), akikhez később Koloman

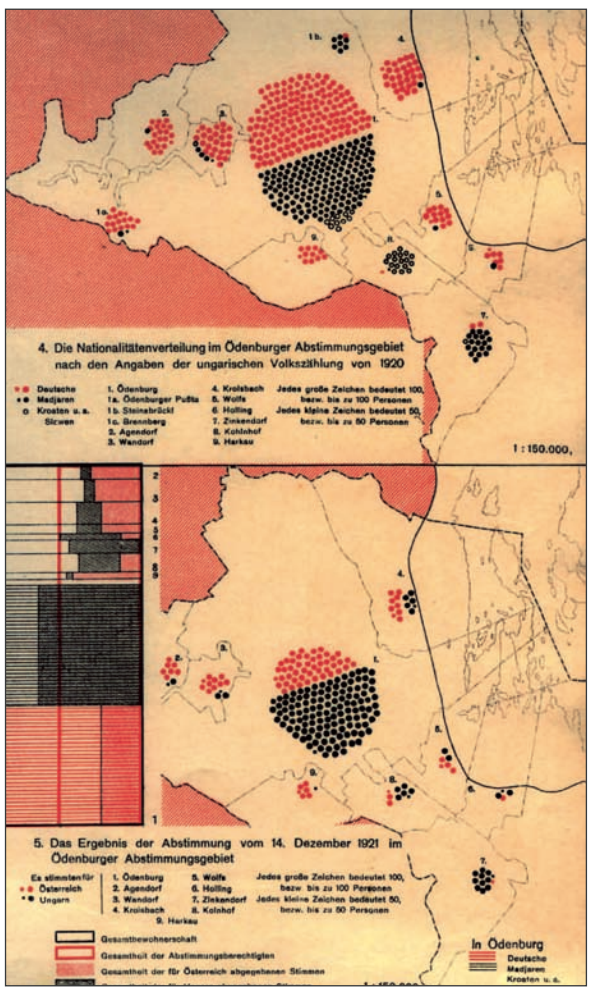

Népszavazás értékelés

Ünnepség Hűségkapu előtt

sopron magyar71:Layout 1 8/4/2008 9:03 Page 77

Tomšić (Tomsich Kálmán) tanító és a sopronbánfalván is működő Ivan Čuković (Csukovits János) lelkész is csatlakozott.

Az osztrák érzelmű „Soproni honvéd szolgálat” horvát aktivistákat is alkalmazott: Vezetőik az említett Juraszovics és Vukovics a burgenlandi közigazgatási hivatal tanácsadói, továbbá Csukovics volt. Feladataik közé tartozott a röpcédulák horvát nyelvre fordítása, és szórólapok készítése a horvátok számára. Létrehozták a „Novi Glasi” (Új hírek) című hetilapot, amely a magyar oldalon működő „Naše novine” cikkeire adott választ. A magyar lapok biztosra vették, hogy Nagycenk magyar és Kópháza horvát lakossága nem fog csalódást okozni a magyar ügynek, míg a német falvak voksai meg fognak oszlani.

A „Novi Glas” horvátországi laptársainak állásfoglalásai ellenére folytatta propaganda munkáját. Az ottani újságok határozottan Ausztria oldalára álltak a szavazás előtt. A Zágrábban megjelenő „Hrvat” és a „Jutarnji List” december 15-i száma is a népszavazás legitimitását kérdőjelezi meg. Míg előbbi botrányról ír a népszavazással kapcsolatban, utóbbi az olasz diplomácia szemére hányja, hogy Magyarországgal szövetkezve a kisantant szláv országai ellen tör, s egy későbbi szívességért cserébe Sopront a magyaroknak adja. A cikk szerint lépéssel ellentételezni kívánják Ausztria és a kisantant utóbbi időkben történt közeledését is.

December 8-án megérkeztek a városba a nemzetközi rendfenntartó alakulatok, s a magyar csapatok 12-én elhagyták a szavazás helyszínét. Az osztrák kormány kevesellte a felkészülésre rendelkezésre álló időt, és követelte a december 14-17-re kitűzött voksolás elhalasztását. A Tábornoki Bizottság azonban ragaszkodott az eredeti dátumhoz, így 14-én és 15-én Sopronban, 16-án pedig Brennbergbányán és nyolc községben lebonyolították a szavazást. A 26900 jogosult közül 24063-an járultak az urnákhoz. Közülük 15334 fő Magyarországra, 8227 Ausztriára adta le voksát. Ez a teljes népszavazási területen 65,8%-os, Sopron városában pedig 72,5 %-os magyar sikert hozott.

Ausztria tiltakozott a Nagykövetek Tanácsánál, és megpróbálta érvényteleníttetni a népszavazás eredményét. December 23-án azonban Párizsban elutasították az osztrák panaszokat, öt nappal később pedig Hainisch szövetségi elnök aláírta azt a nemzetközi okmányt, mely a békeszerződéseket módosítva, Sopron nélkül is elismerte Nyugat-Magyarország elcsatolását. A győztesek egyúttal felhatalmazták a magyar kormányt a népszavazási terület hivatalos átvételére, melyre 1922. január 1-jén sor is került. (Az Ausztriának ítélt országrészen kitört zendülés nyomán az úgynevezett Velencei Egyezmény nemcsak a soproni népszavazást rendelte el, hanem intézkedett arról is, hogy a határmenti 3-5 km-es sávban Ausztriához csatolt falvak népe hallgattassék meg. A határmegállapító bizottság 1922. március 28-ig vizsgálódott, majd döntésért az úgynevezett „érdektelen államokhoz” és a holland királynőhöz fordult. Csaknem egy évig tartott a huzavona. A falvak népe kitartott Magyarország mellett. A fegyveres ellenállás is kiújult, így a tíz határ menti falu 1923. január 10. és március 9. között visszatérhetett Magyarországhoz. A falvak lakosságának túlnyomó többsége horvát, illetve német volt.)

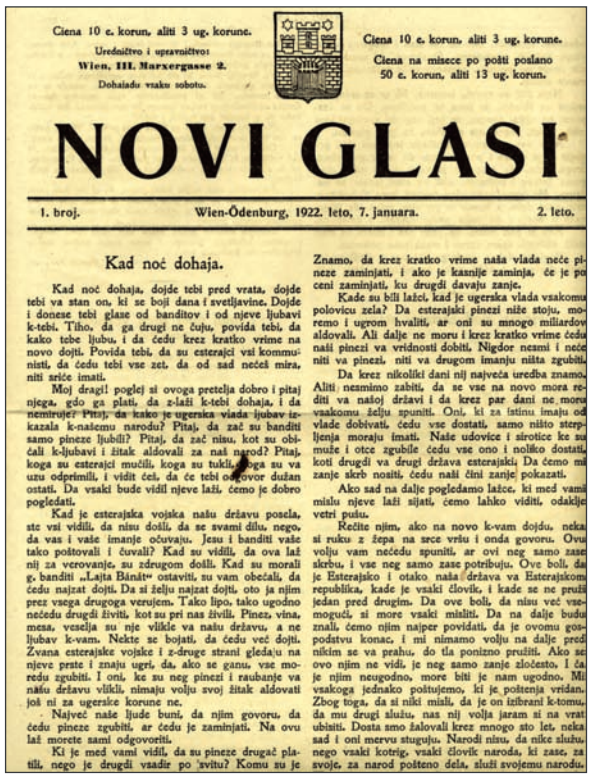

Ciena 10 c. korun, aliti 3 ug. korune.
Uredničtvo i upravničtvo:
Wien, III. Marxergasse 2.
Dohajadu vsaku sobotu.

Ciena 10 c. korun, aliti 3 ug. korune.
Ciena na misece po pošti poslano
50 c. korun, aliti 13 ug. korun.

NOVI GLASI

1. broj. Wien-Ódenburg, 1922. leto, 7. januara. 2. leto.

Kad noć dohaja.

Kad noć dohaja, dojde tebi pred vrata, dojde tebi va stan on, ki se boji dana i svetljavine. Dojde i donese tebi glase od banditov i od njeve ljubavi k-tebi. Tiho, da ga drugi ne čuju, povida tebi, da kako tebe ljubu, i da čedu krez kratko vrime na novo dojti. Povida tebi, da su esterajci vsi kommunisti, da čedu tebi vse zet, da od sad neće mira, niti sriće imati.

Moj dragi! pogljej si ovoga pretelja dobro i pitaj njega, gdo ga plati, da z-laši k-tebi dohaja, i da nemiruje? Pitaj, da kako je ugerska vlada ljubav izkazala k-našemu narodu? Pitaj, da zač su banditi samo pineze ljubili? Pitaj, da zač nisu, kot su obićali k-ljubavi i žitak aldovali za naš narod? Pitaj, koga su esterajci mučili, koga su tukli, koga su va uzu odprimili, i vidit ćeš, da će tebi odgovor dužan ostati. Da vsaki bude vidil njeve laži, ćemo je dobro pogledati.

Kad je esterajska vojska našu državu posela, ste vsi vidili, da nisu došli, da se svami dilu, nego, da vas i vaše imanje očuvaju. Jesu i banditi vaše tako poštovali i čuvali? Kad su vidili, da ova laž nij za verovanje, su zdrugom došli. Kad su morali g. banditi „Lajta Bánát“ ostaviti, su vam obećali, da čedu najzat dojti. Da zi želju najzat dojti, oto ja njim prez vsega drugoga verujem. Tako lipo, tako ugodno nećedu drugdi živiti, kot su pri nas živili. Pinez, vina, mesa, veselja su nje vilike va našu državu, a ne ljubav k-vam. Nekte se bojati, da čedu več dojti. Zvana esterajske vojske i z-druge strani gledaju na njeve prste i znaju ugri, da, ako se ganu, vse moredu zgubiti. I oni, ke su neg pinezi i raubanje va našu državu vilikli, nimaju volju svoj žitak aldovati još ni za ugerske korune ne.

Največ naše ljude buni, da njim govoru, da čedu pineze zgubiti, ar čedu je zaminjati. Na ovu laž moremo sami odgovoriti.

Ki je med vami vidil, da su pineze drugač platili, nego je drugdi vsadir po svitu? Komu su je Znamo, da krez kratko vrime naša vlada neće pineze zaminjati, i ako je kasnije zaminja, će je po ceni zaminjati, ku drugdi davaju zanje.

Kade su bili lažci, kad je ugerska vlada vsakomu polovicu zela? Da esterajski pinezi niže stoju, moremo i ugrom hvaliti, ar oni su mnogo miliardov aldovali. Ali dalje ne moru i krez kratko vrime čedu naši pinezi va vridnosti dobiti. Nigdor nemi i neće niti va pinezi, niti va drugom imanju ništa zgubiti.

Da krez nikolike dani nij največa uredba znamo. Aliti nesmimo zabiti, da se vse na novo mora rediti va našoj državi i da krez par dani ne moru vsakomu želju spuniti. Oni, ki za istinu imaju od vlade dobivati, čedu vse dostati, samo ništo sterpljenja moraju imati. Naše udovice i sirotice ke su muže i otce zgubile čedu vse ono i nolićo dostati, koti drugdi va drugi državi esterajski. Da ćemo mi zanje skrb nositi, čedu naši čini zanje pokazati.

Ako sad na dalje pogledamo lažce, ki med vami misiu njeve laži sijati, ćemo lahko viditi, odakle vetri pušu.

Rečite njim, ako na novo k-vam dojdu, neka si ruku z žepa na srce vrišu i onda govoru. Ovu volju vam nećedu spuniti, ar ovi neg samo zase skrbu, i vse neg samo zase potribuju. Ove boli, da je Esterajsko i otako naša država va Esterajskom republika, kade je vsaki človik, i kade se ne pruži jedan pred drugim. Da ove boli, da nisu več vsemogući, si more vsaki misliti. Da na dalje budu znali, ćemo njim najper povidati, da je ovomu gospodstvu konac, i mi nimamo volju na dalje pred ničim se va prahu, do tla ponizno pružiti. Ako se ovo njim ne vidi, je neg samo zanje zločesto. I ča je njim neugodno, more biti je nam ugodno. Mi vsakoga jednako poštujemo, ki je poštenja vridan. Zbog toga, da si niki misli, da je on izibrani k-tomu, da mu drugi služu, nas nij volja jaram si na vrat ubiniti. Dosta smo žalovali krez mnogo sto let, neka sad i oni mervu stugaju. Narodi nisu, da nike služu. nego vsaki kotrig, vsaki človik naroda, ki zase, za svoje, za narod pošteno dela, služi svojemu narodu.

„Novi Glasi” propaganda lap a soproni népszavazás idejéből. Ausztriából finanszírozott a (bungenlandische Heimatdienst) környékbeli horvátság részére 1921–1922. Megjelent hat alkalommal Sopronban

Hagymát árulo horvát asszony

sopron magyar71:Layout 1 8/4/2008 9:03 Page 78

Sopron barokk címerét bővíti a nemzetgyűlés

Pillanatképek az egykori szavazásról

Sopron a népszavazást követően

Gazdaság és politika

A népszavazás óriási erkölcsi sikert jelentett a magyar kormány és a város számára egyaránt, de gazdasági következményei katasztrofálisak voltak. Az új határok mögött a várost és környékét körülvevő gazdasági tér jelentősen megváltozott. A terület Monarchián belüli centrális elhelyezkedése megszűnt, aminek számos korábban idetelepített ipari létesítmény lett a vesztese. A határok meghúzása olyan következményekkel járt, melyekre nem voltak felkészülve az ott lakók. A végleges határkijelölés után korábban ismeretlen helyzetet, olyan új jelenségeket kellett megtapasztalni és megszokni (vámsorompó, vámőrség, határátlépési igazolvány, útlevél és vízum), melyeket addig csupán hírből ismertek az itt élők. A nagyobb problémát azonban nem is ez jelentette, hanem az, hogy a határok évszázados kereskedelmi, kommunikációs kapcsolatoknak vetettek véget. A Monarchia idején az osztrák iparcikkek és a magyar nyerstermékek első számú piacát a térségben Sopron jelentette. Súlyossá vált a helyzet a Kisalföldön, illetve a Rábaközben is, ahol a soproni piac forgalmának visszaesése önmagában is gondokat okozott, s ezt tetézte a különböző kiviteli és behozatali tilalmak bevezetése. Bizonyos termékekből hiány, másokból többlet keletkezett. A meglazult, illetve elszakított kötelékek újrateremtésében óriási szerepet játszott a csempészet.

Sopron természetesen nem vonhatta ki magát az ország általános gazdasági bajai alól. A háborúban, majd a forradalmak idején szétzilálódott gazdaság, a súlyos pénzügyi válságot okozó infláció, a mesterségesen meghúzott határok gazdasági következményei azonban itt még súlyosabbak voltak. A monarchia közös piacának elvesztése, majd pedig saját piackörzetének elcsatolása rendkívül érzékenyen érintette Sopront. A határváltozások egyedüli – ugyan nem elhanyagolható – jótéteménye a selmecbányai Bánya- és Erdőmérnöki Akadémia 1919-ben történt átköltözetése volt, ami által Sopron centrális funkciói oktatási-művelődési elemekkel bővültek.

Egyetem épülete

sopron magyar71:Layout 1 8/4/2008 9:03 Page 79

(A főiskola a XVIII. század végén Európa legjelentősebb műszaki akadémiája volt, a párizsi École Politechnique felállításának is mintául szolgáló intézményben alkalmaztak a kontinensen először gőzgépet a bányavíz kiemelésére, az iskolához kapcsolódó – világviszonylatban első – tudományos társaságnak pedig olyan tagjai voltak, mint Goethe, J.Watt, és Lavoisier. Az intézmény, mely Sopronban egyetemi rangot kapott, egyszersmind társadalmi, sőt politikai tényezővé vált, aminek első jelei a népszavazás alkalmával mutatkoztak meg.)

1921 után lehangoló kép fogadta a városba érkezőket. A piactér elnéptelenedett, még a hetivásárok napjaban is kihalt volt, csakúgy, mint az üzletek, melyek kongtak az ürességtől. Sopron saját erejére és a kormányzati szervek segítségére támaszkodva próbált kilábalni a válságból. Bár a város felkarolása érdekében több nagyra törő terv született – leginkább a húszas évek közepéig –, ezek jó része papíron maradt. A kormány ígéretei az 1921 utáni nagy felbuzdulást követően alábbhagytak. Az éljenzések elhalkulása után kiderült: a város a gyakorlatban vajmi kevésre számíthat. Tudomásul kellett venni, hogy a külső támogatáson kívül a városnak elsősorban saját erejére kell támaszkodnia.

A dualizmus alatt még jelentős kereskedőváros beszűkült gazdasági terének újraszerkesztéséhez ezért nagyon tudatos várospolitikára volt szükség. Olyan tervszerű politikára, mely új funkciókkal gazdagítja Sopron regionális és országos gazdasági szerepét. Erre adott lehetőséget a Trianon után elszakított, hagyományosan magyar üdülőhelyek kieséséből származó űr, melyet a húszas évektől Sopron próbált meg betölteni. A turizmus a város egyik stratégiai ágazatává fejlődött. Az ország belsejéből egyre többen fedezték fel természeti és kulturális értékeit, miközben a Civitas Fidelissima felkeresése egyfajta hazafias kötelességnek is számított Magyarországon. A körülményekhez képest sikerült viszonylag élénk kapcsolatokat kialakítani a határ osztrák felén élő lakossággal is a bevásárlók „átszippantására”. Újszerű próbálkozás volt a textilipar bővítése is, melynek köszönhetően a várost a „magyar Manchesterként” emlegették a két háború idején. A városvezetés mindehhez infrastruktúra-fejlesztéssel, adókedvezményekkel járult hozzá. A pragmatikus várospolitikához hozzátartozott, hogy gazdaságpolitikai kérdésekben az ellenzék is a polgármester mögé sorakozott fel, aki pedig ezekben az ügyekben politikai, hazafias érzelmeit is igyekezett félretenni. Erre nagy szükség volt, mivel a 20-as években Sopron nem csupán nyugat felé, hanem keleti irányban is jelentősen veszített gazdasági befolyásából. 1921 után egy ideig még a soproni állatvásár maradt a burgenlandi gazdák fő beszerzési forrása. Az osztrák hatóságok azonban különféle engedélyeztetési eljárások bevezetésével, állategészségügyi rendelkezések életbe léptetésével próbáltak véget vetni annak, hogy a város maradjon Burgenland piaci székhelye. Ezzel lehetetlenné tették a vásárok működését. Sopron vonzáskörzete ezzel egyidejűleg a másik irányban is csökkent. A megyebeli gazdák szívesebben vitték áruikat Győr felé, míg délen Szombathely piaca gyakorolt komoly szívó hatást a vidék gazdaságára.

Csak sejteni lehet, hogy keserves vívódások közepette kellett megalkudni a realitásokkal, akár az osztrák bank- és ipari tőke beengedése, sőt becsalogatása árán is. A város akkor is támogatta ausztriai érdekeltségek megjelenését, amikor a vele szomszédos tartományban mindent elkövettek a magyar tőkebefolyás visszaszorítása érdekében. Ráadásul a számos nehézséggel küszködő soproni és nyugat-magyarországi gazdasági élet lassú konszolidációját is megállította a húszas évek végén megjelenő és a következő évtized elején nyomasztóvá váló gazdasági válság.

Városi címer

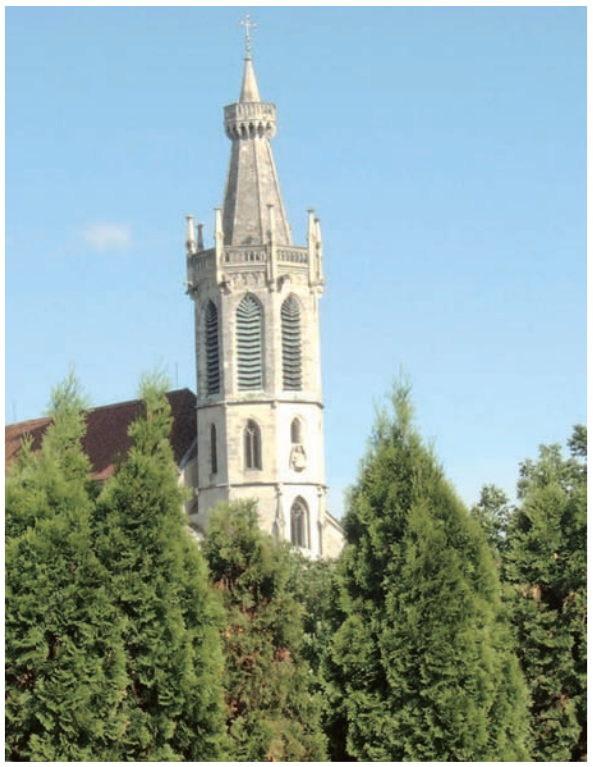

Szent Mihály templom

sopron magyar71:Layout 1 8/4/2008 9:03 Page 80

Mate Meršić Miloradić idős korában

Mate Meršić Miloradić sírja Kimlén

Sopron mellett Brenbergbányán élt Tito testvére, fia Broz Franjo most is Sopronban lakik.

A Corvinus étteremben ma is fellelhető Mátyás recepje, mint érdekesség.

Lakosság, nemzetiségek, életmód, a XX. század első felében

Sopront az 1910-es népszámlálás adatai alapján 44,2%-ban lakták magyarok és 51,1%-ban németek. 1920-ban ugyanezek az arányok 48,8 % illetve 48 % körül alakultak.

A város nemzetiségi lakosságának szavazatai meghatározták az 1921. decemberi voksolás végeredményét. Döntésüket összetett hatások befolyásolták. Az egyik ezek közül a városi, iskolázott rétegekre jellemzőbb spontán asszimiláció volt. A tanulmányaik után értelmiségi, köztisztviselői, hivatalnoki állásokban elhelyezkedett és egzisztenciát teremtett polgárok egyre inkább kötődtek a számukra közpályát biztosító magyar államhoz. Érdemes azonban azt is kiemelnünk, hogy a határrégiók lakosságát – különösen az tosztrák-magyar határ mentén élőkét – élénk, évszázadokra visszanyúló multietnikus kapcsolatok jellemezték. Jóllehet az 1920–21-es határkijelölés polarizálta a határmenti közösségeket, a törésvonalak nem feltétlenül követték a német-magyar-horvát nyelvi vonulatot, sokkal inkább politikai, vallási orientációt vagy gazdasági preferenciákat fejeztek ki. Az eddigi kutatások alapján úgy tűnik, hogy a soproni és Sopron környéki németség Ausztria-Magyarország osztrák államterületének szomszédságában is gyenge birodalmi identitással rendelkezett. A monarchia széthullása nem okozott számára komoly traumát. A horvátság az anyaországtól való távolság miatt erősen helyhez kötődő, népi identitással rendelkezett. Horvátország és Magyarország ugyan egy államközösséget alkotott, melyben Horvátországnak saját bánja volt, saját végrehajtó hatalommal, parlamenttel, bizonyos fokú politikai autonómiával, belső törvényhozással rendelkezett; a nyugat-magyarországi horvátok alig tartottak kapcsolatot ezzel a horvát állammal. Nem voltak részesei a horvát nemzeti felvilágosodásnak, újjászületésnek sem.

Az identitás keresés érdekes mozzanata Mate Meršić Miloradićnak, a nyugat-magyarországi horvátok költőjének javaslata. E szerint Burgenland horvát megfelelője Gradišće legyen. Ötletét a térség lakói elfogadták és önmagukat Gradistyei horvátoknak kezdték nevezni. Az új név lassan szubetnikai megjelöléssé vált, megváltoztatva ezzel a területen élők identifikációs szimbólumrendszerét is. Egyes értelmiségiek szerint a gradistyei horvátok saját történelmi fejlődéssel, tudattal rendelkeznek. A nyugat magyarországi horvát falvak szétszakítása egyébként teljesen megakasztotta, megbénította a tucatnyi magyar-horvát község kulturális fejlődését. Megszakadtak az iskolai, egyházi, kulturális, gazdasági, nyelvi és individuális kapcsolatok. A nyugat-magyaországi horvát falvak teljes elszigeteltségbe kerültek, és megindult rohamos asszimilálódásuk. Idehaza csak 1939-ben, Budapesten jelent meg iskolai olvasókönyv (Početnica, Prva štanka) melyet a második világháború kitörése után már nem használtak.

Bár a soproni nemzetiségek – elsősorban a németség képviselői – megfogalmaztak nyelvi, kulturális követeléseket a hatalmat gyakorlókkal szemben, nem érezték magukat a dualizmus kori magyar nemzetiségi politika kiszolgáltatottainak. Azt gondolhatnánk, hogy abban a városban, melynek nemzethűségében a lakosság nem magyar anyanyelvű csoportjai 1921-ben jelentősen osztoztak, a magyarországi átlagtól eltérően nagyobb bizalom nyilvánult meg a nemzetiségekkel szemben. Ezzel szemben a helyi politikai osztály népszavazás utáni kommunikációjából az derül ki, hogy a társadalom más nyelvet beszélő tagjai a „gyanúsak” kategóriájába kerültek, és emiatt nem tudtak az őket körülvevő társadalmi közegbe beilleszkedni. Mivel a „hűségeseket” a „hűtlenek-

sopron magyar71:Layout 1 8/4/2008 9:03 Page 81

től” elválasztani – néhány egyedi esetet kivéve – nem lehetett, a diszkriminatív közbeszéd és a hozzá kapcsolódó cselekvések a más nemzeti közösséghez tartozó polgárok összességét érintették hátrányosan.

A másik oldalon az osztrák állami titkosszolgálat 1925-ig követte éber figyelemmet az akkor már burgenladi (gradistyei) horvátok tevékenységét és számos titkos jelentést készített a figyelemre méltó és méltatlan megmozdulásokról. 1925 után csak évi összefoglaló jelentések léteznek az ún. „horvát kérdésről” Burgenlandban.

Ami a lakosság teljeségét illeti, elmondhatjuk, hogy Sopron népességét – mint annyi más települését Európában – óriási változások érték a XX. században. Míg korábban elsősorban a természet és a technika fejlettsége befolyásolta a népesség számának és összetételének alakulását, a XX. században a fő alakító tényezővé a politika vált. A XX. század első „nagy háborúja” emberek tömegeit kényszerítette a halálba. Az első világháborút megelőzően Sopron jelentős katonai népességgel rendelkezett, a két háború között azonban a korábban 2-3000 fős katonaság néhány száz főre csökkent. A forradalmak és ellenforradalmak sodrában bizonytalanná váltak az emberek mindennapjai, a háborút lezáró békék pedig hosszú időre lehetetlenné tették a szűkebb és a tágabb térség lakosságának életét. A közegészségügy fejlődésével elmúltak az előző századok ismétlődő demográfiai katasztrófákat okozó járványai. A város még a háború előtt elkezdte új kórházának építtetését, javultak az életkörülmények, bár a munkásság lakásviszonyai még a század közepén is katasztrofálisak voltak.

A századelő polgári életritmusa során egyre jobban elvált egymástól az az idő, melyet, a soproni polgár munkájával, üzleti vállalkozásával töltött, attól mely alatt kipihente fáradalmait. A munkától elkülönült szabadidő kikapcsolódást, szellemi és testi élvezetet biztosított az embereknek. A testkultúra Sopronban is fejlődött. A 19. században egyre népszerűbbé váltak a város és környéke természetes és mesterségesen kialakított fürdőhelyei. A reformkorban a fürdőzés mellett kísérlet történt vitorlázás

A Szentlélek templom – az egyedüli templom
mely mindvégig katolikus maradt.
Most a horvátok itt tartják horvát miséiket.

Hűségkút

sopron magyar71:Layout 1 8/4/2008 9:03 Page 82

Blazsevich János neves papköltő

meghonosítására is a Fertőn, gróf Széchenyi István kezdeményezte. A soproniak kezdték felfedezni a környező vidékek szépségét és egyre szívesebben hódoltak a természetjárásnak. Emellett olyan új sportokat gyakoroltak, mint a kerékpározás, korcsolyázás, „rúgólabdázás", síelés és a tenisz. Hagyományos elfoglaltságnak számított, ugyanakkor tovább fejlődött a lövészet és a vívás. A XIX. század végétől sorra alakultak az egyes sportágaknak az egyesületei.

A XX. századi horvát szellemi kultúra részeként 1912-ben *Szedenik Fülöp (1862–1920).* kell megemlíteni.

A borisfalvi származású peresztegi igazgató, a sopron-megyei tankerület neves tanítója és A népiskolások egyesített tankönyvének (Sopron 1897) szerkesztője megjelentette az első horvát világi verseskötetet Jačke (Dalok) címmel Sopronban. Ugyancsak az ő gondozásában jelent meg ugyanitt 1912-ben Naši pisci i književnost (Íróink és irodalmunk) címen Nyugat-Magyarország horvát irodalomtörténetének összefoglalása. Röviddel ezt követően a kópházi Egresits Elisabet/Erzsébet ugyancsak Sopronban adja ki a Spominak na 1914, 1915. leto (Emlékezés az 1914-es és 1915-ös évre) című háborúellenes könyvét. A szerző a nyugat-magyarországi horvát irodalom első női írója.

A két világháború között Blazsevich János (1888–1946) neves papköltő működött Kópházán. (Blazsevits a második világháború után a lakosság védelmében áldozta fel életét.)

A (könyv)nyomtatás területén Sopron elveszítette a korábbi századokban játszott szerepét. A horvát nyelvű nyomtatványok zömét Győrben, és Horváth Viktor nezsideri nyomdájában készítették. Utóbbi nyomdát a hidegségi horvát eredetű Horváth család alapította 1855-ben. A roppant céltudatos üzemfejlesz-

Tekintetes Szedenik Fülöp úrnak,
főtanítónak
Pereszteg

Igen tisztel Főtanító Úr!

Annyi szépet olvastam már az Ön tollából, hogy mint a „Naše novine" felelős szerkesztője nem mulaszthatom el, Önnek buzgóságáért és szép sikerű támogatásáért köszönetemet nyílvánítani. Örömmel hallottam arról a mozgalomról, mely barátai köréből indult ki, s melynek célja igen tisztelt Főtanító uramat arra bírni, hogy szétszórtan megjelent verseit összegyüjtve kiadja, ezzel a horvátajku nép kezébe igazán becses munka kerülne, mer horvát nyelven írt dalaiban szinmagyar érzelem lüktet s igazi magyar hazaszeretet nyilvánul meg bennük. Az Ön költeményei alkalmassak arra, hogy a horvátajku nép szívét és érzelmeit lángóló magyar érzéssel töltsék el.

Mondhatom gyönyörrel olvastam „Ostavna rodoljubav" és a „Pravicu nam" cimű legutóbb megjelent költeményeit. Megkapó könnyed és zengzetes nyelvezet, a versekre jellemző igazi költőiesség szinte magukkal ragadják az embert.

Hálás lesz az egész magyar horvátság ha Főtanító uram meghozza az áldozatot és összegyüjtött verseit kiadja.

A magam részéről fogadja hálás köszönetemet nagyrabecsült támogatásáért s kérem a „Naše novine" részére a jövőben is szíves közreműködését, melyel az újság olvasóinak már eddig is oly sok élvezetet nyújtott.

További működésére Isten áldását kérve maradok őszinte tisztelője.

Dr. Pinezich István

Dr. Pinezich István levele Szedenik Fülöpnek

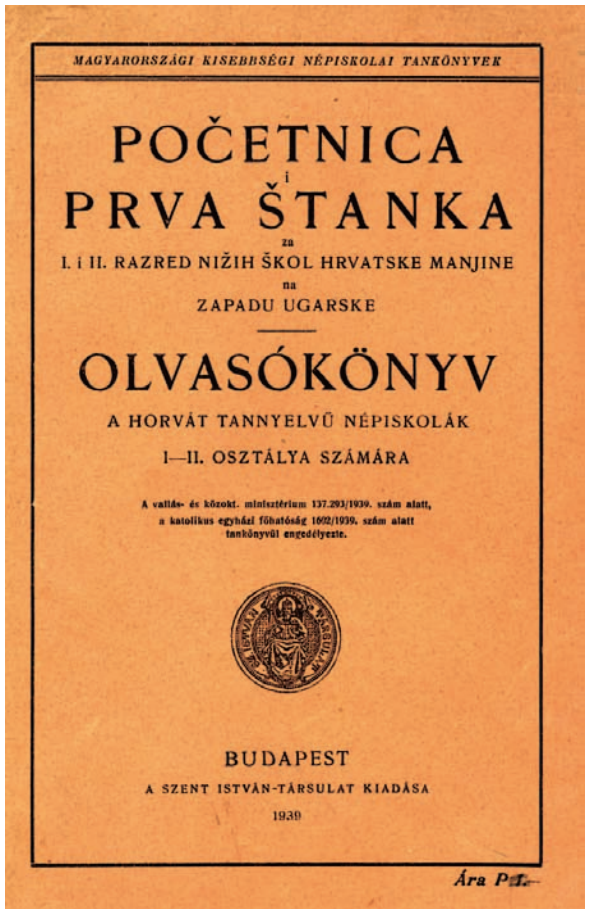
MAGYARORSZÁGI KISEBBSÉGI NÉPISKOLAI TANKÖNYVEK

POČETNICA
i
PRVA ŠTANKA
za
I. i II. RAZRED NIŽIH ŠKOL HRVATSKE MANJINE
na
ZAPADU UGARSKE

OLVASÓKÖNYV
A HORVÁT TANNYELVŰ NÉPISKOLÁK
I—II. OSZTÁLYA SZÁMÁRA

A vallás- és közokt. minisztérium 137.293/1939. szám alatt, a katolikus egyházi főhatóság 1602/1939. szám alatt tankönyvül engedélyezte.

BUDAPEST
A SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT KIADÁSA
1939

Ára P[illegible]

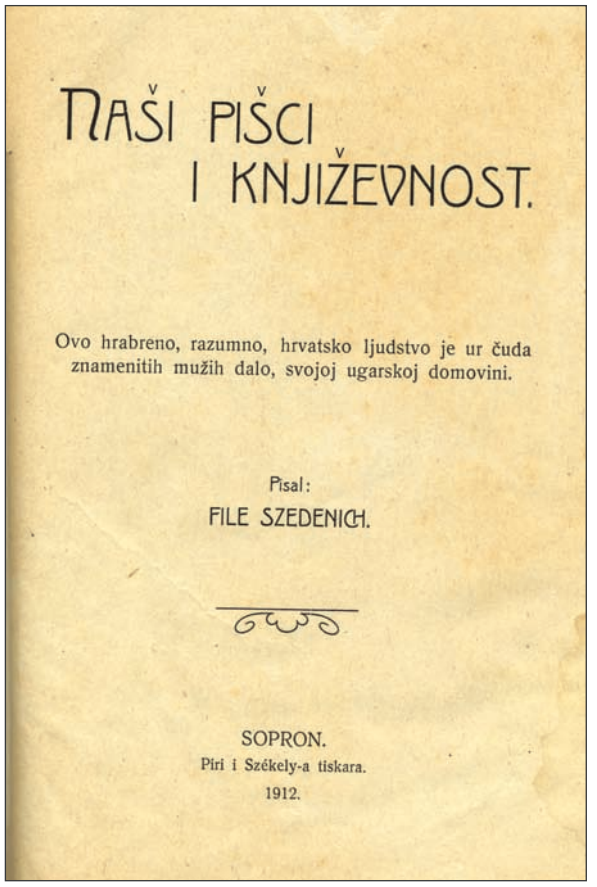
NAŠI PIŠCI
I KNJIŽEVNOST.

Ovo hrabreno, razumno, hrvatsko ljudstvo je ur čuda znamenitih mužih dalo, svojoj ugarskoj domovini.

Pisal:
FILE SZEDENICH.

SOPRON.
Píri i Székely-a tiskara.
1912.

sopron magyar71:Layout 1 8/4/2008 9:03 Page 83

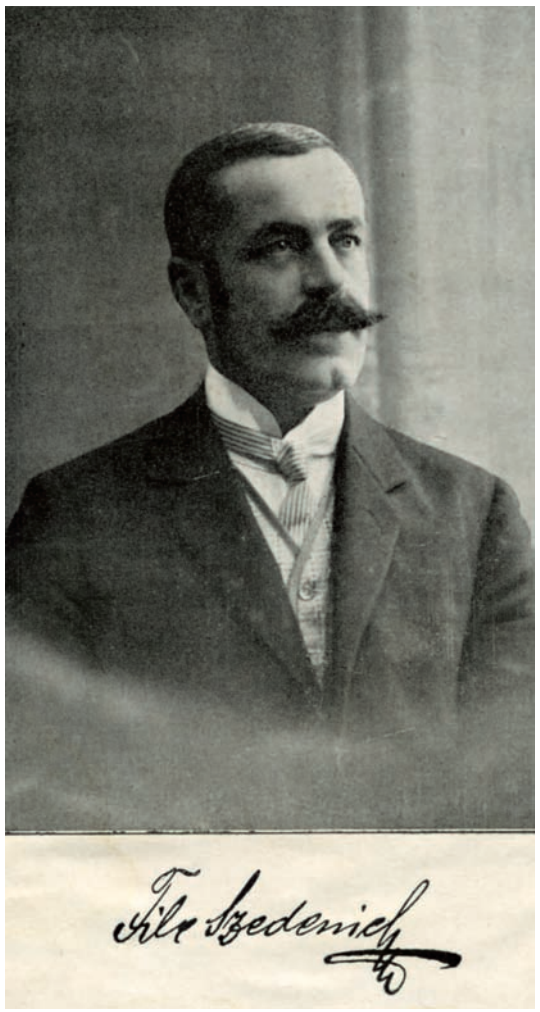

Szedenik Fülöp

tés alapja az volt, hogy Horváth mindent megtett a környék horvát nyelvű könyveinek kizárólagos kiadása érdekében. A XIX. század végétől a második világháborúig a horvátok túlnyomó többségében valóban nála nyomtatták könyveiket. A csekély számú könyv, amelyet Sopronban nyomtattak különböző helyeken – Röttig Gusztáv, Török Kálmán, Novak László, Hawrlaut Karola, Piri és Székely, Székely &Szabó nyomdáiban – került kiadásra.

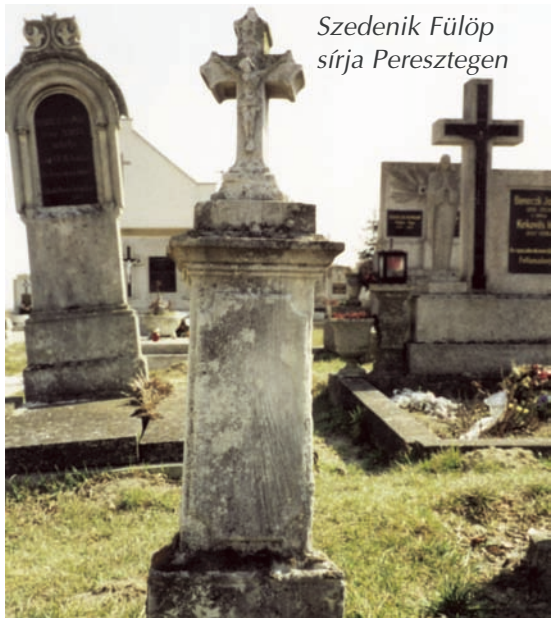

Szedenik Fülöp sírja Peresztegen

Egy a Pejáchevich kastély közül a Fövényverem utcában

A helyi horvátság a www.hrvati.hu honlapon a Delekozor információs magazinban talál információt.

Konferenciák, utazások, előadások, kiadványok igazolják az itt élő horvátok aktivitását.

2005-ben Sopronban rendezték meg az Országos Horvát Napot, ennek keretében látogatott el a városba a magyar és a horvát államelnök.

Esti díszben

A fesztivál idején

Pejáchevich László

sopron magyar71:Layout 1 8/4/2008 9:03 Page 84

A XX. sz-i trauma, mely a kitelepítésekkel a várost érte – ugyan ez történt a város környéki német falvak lakosságával is –, olyan megrázkódtatást okozott, hogy ez még ma is érződik. A lakosság már nem ugyanaz. Sajnos a régi helyi szokások sem tudtak tovább élni. Akik itt maradtak, félelmükben inkább csak otthon, a négy fal között élték meg németségüket. Akármilyen nagymúltú is volt a város, sokminden elveszett mindörökre.

Sopron 1945 után

Az 1945 utáni időkre utalva szokás azt mondani, hogy Sopront elhanyagolták, nem törődtek vele. Ezt némileg pontosítanunk kell annyiban, hogy az érdeklődés hiánya helyett a valóságban nagyon is élénk figyelem kísérte a várost, igaz, hogy ez a mindennapokban semmiféle jótékony hatással nem járt és a gyakorlatban jobb esetben is mellőzésnek tűnt. A város az új rendszerben nehezebben tudta elfogadtatni magát. Az új rendszerben a két háború korának jelszavai (népszavazási szereplés, nemzethűség) érvényüket vesztették nacionalista kisugárzásuk miatt. Sopront „reakciós” városként könyvelték el. Nem hatottak jól a kulturális hagyományok és az egykori iskolavárosi rang sem, a sokkal értékesebb „munkásváros” kifejezéssel szemben, melyet Sopronra csak korlátozott mértékben lehetett alkalmazni. (Ezzel összefüggésben felmerült, sőt hosszú ideig tartotta magát az egyetem áttelepítésének gondolata is. A Bányászati Minisztérium a város vezetése előtt félreérthetetlenül utalt arra, hogy ha Miskolcon a munkásokat megmozgatják az egyetem érdekében, nekik minden bizonnyal nagyobb súlyuk lesz, mint az ittenieknek. A költözés mellett ugyanakkor súlyosan esett a latba az intézmény előző rendszerben betöltött szerepe, a hallgatók és a professzorok által tanúsított hazafias magatartás is.) Ezeknek, és a földrajzi helyzetének köszönhető, hogy a ötvenes évek végéig „parkolópályára” állították, a fejlesztések során mellőzték, miközben azonban vigyázó szemeiket rajta tartották.

A 50-es években országszerte meghirdetett éberségi kampányok Sopronban sokszorta dinamikusabban törtek elő. Az egyházak hagyományosan fontos szerepe, a forradalmi hagyományok hiánya és az a tény, hogy a késői felszabadulás miatt az országban máshol elindult spontán hatalmi szerveződés helyett Sopron felülről, „készen kapta” az új rendszert nem segítette a politikai rendszer szervesülését. Rontotta a város megítélését, hogy az 1945-ös választásokon – több más nyugat-magyarországi választókerülethez hasonlóan – a kommunista párt legfőbb ellenfelének számító Független Kisgazda Párt magasan az országos átlag feletti eredményt ért el, s a megyéből hat kisgazda képviselő jutott be a nemzetgyűlésbe.

Thurner Mihály szobra

Az internacionalista és alapvetően osztálystruktúrákban gondolkodó kommunista világnézet számára problematikus volt Sopron nemzetiségi összetétele, a német kultúra, melyet nem sikerült gyökeresen kiirtani. A németek kitelepítése után is tartotta magát a probléma olyannyira, 1954-ben a nagyobb önállóság megítélésének feltétele a nemzetiségi kérdés megoldása volt. A kommunista rendszer igyekezett gleichschaltolni a nyugat-magyarországi horvátokat. A falvak lakosságát az ún. „Délszláv egyesületbe” kényszerítette, kötelezve a délszláv nyelv tanítását. Mindez passzív ellenállást váltott ki a nyugat-magyarosrzági horvátok körében, ám fokozta az asszimilálódást.

sopron magyar71:Layout 1 8/4/2008 9:03 Page 85

A város megítélését azonban alapvetően határmenti helyzete határozta meg. Annak ellenére, hogy a szomszédos Ausztria egy része a szovjet enkláve részévé vált (még a szomszédos Burgenlandnak sem volt egyetlen olyan pontja, amely a nyugati megszállási zónákkal érintkezett volna), a város a vasfüggöny közvetlen szomszédságába került. Sopron és környéke olyan cordonne sanitaire-ré vált, mely több mint két évtizeden át nyugatról, de főleg keletről, az ország belseje felől szinte megközelíthetetlen volt. Ez eredményezte, hogy az ország közvéleményében lassan kialakult az a kép, mely egyszerűen csak „Sopronországként" aposztrofálta a várost, ami szívósan része is maradt a hazai köztudatnak, olyannyira, hogy a határsáv megszűntetése után még sokáig valamiféle vonzást gyakorolt a távolabb lakókra.

Sopron „civitas non grata"-vá vált, hosszú ideig „leírták", fejlesztéséről szó sem lehetett, sőt egykori szerepét is igyekeztek korlátozni. A legszembetűnőbb változás a megyei rang elvesztése volt, mely az 1950. évi tanácstörvénnyel vált véglegessé. Sopron megyeszékhelyi rangját már a két háború között is elsősorban politikai okokból tarthatta meg. A várost ért legfőbb sérelem azonban nem is a megyeszékhelyi rang elvesztése volt, hanem hogy Sopron törvényhatósági jogát is visszavonták. A közigazgatás egyszerűsítésével párhuzamosan megszüntették a gazdag hagyományokkal rendelkező soproni sajtó utolsó helyi újságját, a „Sopron megyei Hírlapot" is.

Az 50-es évekbeli iparosítási hullám nagyberuházásai elkerülték a környéket. A stratégiai fejlesztések elmaradása tudatos leépítés eredménye volt. Határközelben veszélyesnek számított bármiféle komoly iparfejlesztés. Ennek meghatározó jelentősége lett a hatvanas években a kialakuló idegenforgalmi szerepben, de előzményeit már az 50-es évektől lehetett követni. A forgalom azonban jelentősen visszaesett. A 42 ezer lakosú város ellátása akadozott, az árak az országos átlag felett álltak.

Az 1953-as átmeneti enyhülést követő visszarendeződés után a város és az egyetem polgáraira várt a feladat, hogy saját emberi szabadságuk kivívása mellett Sopront is visszahelyezzék jogaiba. 1956-ban a városi egyetem hallgatói is aktívan részt vettek az októberi forradalomban. Megalakították a MEFESZ (Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége) helyi csoportját és a Soproni Ideiglenes Nemzeti Tanáccsal közösen szervezték a város közigazgatását, ellátását, a nyugat felől a határra érkező segélyek elosztását és továbbítását az ország belsejébe. A forradalom rövid néhány napja azonban kevés volt ahhoz, hogy bármi lényeges és visszavonhatatlan változást el lehessen érni a város fejlődése terén.

1956-nak nem csupán politikai, hanem pénzügyi következményei is hátrányosan érintették a fejlesztési programot, így Sopron gondjai egyáltalán nem enyhültek. 1957 májusában emlékiratot fogalmaztak a Minisztertanácsnak, az Országos Tervhivatal és az Ország-gyűlés elnökének. A központi szervek részéről többen is támogatták, hogy nyilvános fórumon vitassák meg Sopron fejlesztésének kérdéseit. A város vezetése elsősorban a város jogi státu-sának megváltoztatásában illetve a gazdaságfejlesztésben kereste a kivezető utat. Az iparfejlesztéssel kapcsolatos igények irrealitását tudomásul vették és a megoldást az idegenforgalom fejlesztésében keresték.

Az egykori törvényhatósági jog visszaszerzésére ugyan kevés esély mutatkozott, az elzártság fokozatos oldása nem tűnt lehetetlennek. 1957-ben persze ennek még nem volt túl nagy esélye, de néhány év múlva óvatos elmozdulás történt. Ennek feltétele a településfejlesztési koncepció, s vele együtt az idegenforgalmi szerep elfogadtatása a kormányzattal. A város már megtette az első lépéseket. 1951-52-ben elsőként alakult

2004-től minden évfordulón Sopronban rendezték meg az Országos tambura és tánctábort.

A soproni horvátok, a kópházi származású, Krizanits István véletlenül felfedezett egy Sopron nevű kisfalut Horvátországban. A soproni horvátok felvették a kapcsolatot a falu vezetésével. A név eredetére még nem derült fény. Reméljük, a kialakult jó kapcsolatnak köszönhetően többet is megtudunk erről a vidékről. Már a 2005-ös évben többször látogattak soproniak a kőrösi megye eme kis településére. A környéknek több magyar történelmi vonatkozása is van.
A kőrösi horvát Szábor, melyen Zsigmond király parancsára meggyilkolták a bánt és kíséretét, azóta is a véres országgyűlés nevet viseli. Ugyanez a Zsigmond adományozza Kópházát Sopronnak. Kalnik vára a király feleségéről is híres. Itt töltötte élete egy részét Cillei Borbála. A vár IV. Béla királyunknak adott menedéket az itt maradt tatár hadak elől, miközben Trogirból igyekezett visszatérni az országba.

A régi paraszti struktúrák megszünésével és a TSZ rendszer bevezetésével nagyon sok horvát költözik a városba.

sopron magyar71:Layout 1 8/4/2008 9:03 Page 86

Kálnik vára a horvátországi Sopron mellett

Soproni delegáció a horvátországi Sopronban

Soproni delegáció a horvátországi Sopronban és vendéglátóik

Műemléki Albizottság a Soproni Városi Tanácsban. Feladata a a középkori város felkutatása.

A tervek megvalósulását mindazonáltal segítette, hogy sikerült megnyerni a műemlékvédelmi, művészettörténész szakmai elit támogatását. Közbelépésükre a belváros feltárását már nemzetközi érdeklődés kísérte, s ez kényszerítően hatott az országos vezetésre is. A soproni műemlékvédelem ügye 1962-re kormányprogram szintjére emelkedett, 200 millió forint érkezett a feltárások meggyorsítására. Komoly eredményt az 1970-es évekre sikerült elérni, amikor a város – a németországi Colmar után másodikként – Európai Műemléki Aranyéremben részesült. A kitüntetés legfontosabb politikai következménye az lett, hogy Sopront képtelenség volt tovább mellőzni, s ez nagyfokú védettséget biztosított a városnak.

Mindeközben már az adminisztratív nyomás enyhülése is érzékelhetővé vált. (Kezdetben még azért is harcot kellett vívni, hogy Sopron bekerüljön a Magyar Rádió országos időjárás jelentésébe, többször más vidéki hatóság intézkedéseit kellett kivédeni. A kormányzat egyre nagyobb megértést tanusított a város fejlesztési tervei iránt. 1963-ban a Soproni Ünnepi Hetekre könnyített vizumeljárás vezettek be a külföldi forgalom biztosítására. 1969-ben végre elmozdulás történt a határsáv ügyében is. Május 1-jén sor került a több mint két évtizedes határövezeti kötöttségek megszűnésére.

Az 1960-as években javult a város megítélése a hatalom szemében, a város igen erős gyökerekkel rendelkező lokálpatriotizmus újra jóváhagyásban részesült és lassan megindult (folytatódott) egyfajta – elsősorban fogyasztási – polgárosodás is a társadalomban. A hetvenes évektől kialakuló sajátos „kirakatszocializmus” révén új fegyverrel gazdagodott a helyi politika eszköztára. Sopron, visszaszerezve valamit egykori történelmi szerepéből, újra „Nyugati Kapu” lett, ahol az országba érkező külföldiek első benyomásaikat szerezhették a szocialista rendszerről. Egyre nagyobb súllyal esett latba, hogy a városba érkező külföldiek itthagyott valutája jelentősen hozzájárult az ország fizetési mérlegének javításához. Az egy lakosra jutó tőkés idegenforgalmi bevétel az országos átlag tízszerese volt. Ez újabb érv, melyet a hatalom akceptálni volt kénytelen. Ez idő tájt egyébként már korszerűbb szemlélet, egyfajta technokratizmus uralkodott el az országos és a helyi politikában egyaránt. Legfőképpen ott, ahol ennek meghatározó szerepe volt, vagyis a párton belül. Új, elsősorban közgazdászokból álló pártelit váltotta föl az addigi hagyományos apparátust. Az új káderpolitika immanens eleme a szakértelem lett, szemben a korábbi megbízhatósággal. A központi államapparátus részéről ekkor már nyoma sem volt Sopron hátrányos megkülönböztetésének, bár a geográfiai fekvésnek kijáró figyelem továbbra is megmaradt. Ezt jelezte többek között a Belügyminisztérium III/II. csoportfőnökségének működése a városban.

Nem sokkal a rendszerváltást megelőzően az MSZMP gazdaságpolitikai titkárságán felmerült egy soproni vámszabadterület létrehozásának gondolata is. A terv révén Sopronból egyfajta kis „Hong-Kong” válhatott volna. Ez azonban olyannyira feszegette volna a rendszer kereteit, hogy átmenetileg nem foglalkoztak vele, később pedig okafogyottá vált.

sopron magyar87:Layout 1 8/4/2008 9:36 Page 87

Sopron az ezredfordulón

A kilencvenes évek megváltoztatták a Sopronról addig alkotott képét. A város vonzereje csökkent, a határ megnyitásával elvesztette korábbi különlegességét. A határnyitás az 1990-es Páneurópai piknik révén mégis új színnel gazdagította a várost. Ismét megadatott, hogy a város átélje régi történelmi szerepét, és kaput nyisson a világra. Az 1989 augusztusában Sopronpusztán szervezett Piknik szimbolikus eseménnyé vált a bipoláris világrend szétesésének folyamatában.

A szocialista világrendszer bukása, a Szovjetunió hatalmi helyzetének megroppanása, a hidegháború vége és a hosszú évek gazdasági, katonapolitikai folyamatainak együttese teremtett kedvező alkalmat arra, hogy Sopron a német egység megvalósulásának egyik jelképévé, az európai határok kinyitásának, és a vasfüggöny lebontásának előmozdítójává váljon.

Az 1989-90-es geopolitikai változások következtében Sopron és környékének fejlődése új kereteket kapott. A plurális demokrácia kiépülése mellett megindultak a külföldi tőkebefektetések, és a város Ausztria szomszédságában az Európai Unió közvetlen közelségébe került. Az unió PHARE CBC (Cross Border Cooperation – Határok közötti Együttműködés) programja keretében jelentősen hozzájárult a magyar-osztrák határmenti térség integrált fejlesztéséhez, a megye pedig 1998 óta része a Nyugat-Pannónia Eurórégiónak.

2002-ben megalakult a Soproni Horvát Kisebbségi Önkormányzat, egy évvel később a kulturális egyesület.

Elkezdődik a helyi horvátság múltjának feltárása. A Pejacsevich család mint kapcsolódási pont révén kapcsolat alakult ki Našice szlavóniai várossal.

Našicai vendégek ismerkednek Sopron város nevezetességeivel

Evangélikus templom tornya és oltára, ahol a soproni horvátok havonta tartják miséiket, és koncertjeiket

Kópházi tamburások vendégeskednek Sopronba

Schengeni határnyitás

Megalakult a Soproni Horvát Kisebbségi Önkormányzat, egy évvel később a kulturális egyesület.

Elkezdődik a helyi horvátság múltjának feltárása. A Pejacsevich család mint kapcsolódási pont révén kapcsolat alakult ki Našice szlavóniai várossal.

Nasicei delegáció Krešimir Žagar polgarmester vezetésével Sopronban a Liszt szalonban

... a soproni kékfrankost ízlelve

Sopron a rendszerváltás idején olyan események helyszíne volt, melyek mély nyomot hagytak a város történelmében. A vasfüggöny itteni lebontásával, melyet a Páneurópai pikniknek nevezett rendezvény emlékeztet, a város megpróbált az új körülményeknek megfelelni.

Az első összeírás óta a város lakosságának összetétele érdekesen alakult.

Mennyit változott ezen belül a soproni ember, tudott-e a hely hatni az idetelepültekre, ki az aki legjobban képviseli az egykori város emberének mentalitását?

Érdekes kérdések, melyekre válaszolni nem is olyan könnyű.

A táblázatok magukért beszélnek és sokszor felesleges is őket túlbonyolított elemzésekkel félremagyarázni.

sopron magyar87:Layout 1 8/4/2008 9:36 Page 89

1. táblázat

Év	*Összes népesség*	*Ebből*				*Százalékban*			
		Magyar	*Német*	*Horvát*	*Egyéb*	*Magyar*	*Német*	*Horvát*	*Egyéb*
1850	14304	314	13883	9	98	2,2	97,1	0,1	0,7
1857	18211	1350	16861	0	0	7,4	92,6	0,0	0,0
1880	23222	4877	17115	570	660	21,0	73,7	2,5	2,8
1890	27213	8104	17390	804	915	29,8	63,9	3,0	3,4
1900	33478	13540	17924	946	1068	40,4	53,5	2,8	3,2
1910	33932	15022	17318	781	811	44,3	51,0	2,3	2,4
1920	35248	17166	16911	733	438	48,7	48,0	2,1	1,2
1930	35887	20456	14779	343	309	57,0	41,2	1,0	0,9
1941	42255	29103	12633	205	315	68,9	30,0	0,5	0,6
1949	32726	31334	1179	95	118	95,7	3,6	0,3	0,4

Forrás:
Dr. Thirring Gusztáv, 1931. 23. old.
Magyar Statisztikai Évkönyv, 18-19. old.
1949. évi népszámlálás, 315. old.

Az ötvenes és hatvanas években a város lakossága majdnem megkétszereződött. Az alábbi táblán a legutóbbi népszámlálás adatai mutatják a város összetételét. 100 év alatt a város lakossága gyakorlatilag tisztán magyar lett.

2. táblázat

	nemzetiség	*nemzetiség kulturális értékeihez, hagyományaihoz kötődik*	*anyanyelv*	*családi, baráti közösségben használt nyelv*	*a nyelvet beszéli*	*kisebbséghez tartozónak vallja magát*
Magyar	51488	51041	51209	51884	56107	52 152
Cigány	114	93	77	85	170	184
Horvát	130	150	192	133	530	293
Német	734	1068	806	1342	17254	1963
Nem válaszolt	4096	4470	3902	3988	–	–
Népesség összesen	56175	56175	56175	56175	56175	56175

Forrás: 2001. évi népszámlálás, 48. old.

Vendégeink a Szentlélek templomban

Zadari vendégeinkkel

Soproni bálra érkező vendégeink

sopron magyar87:Layout 1 8/4/2008 9:36 Page 90

Részlet egy horvát estről

Tamburások „bemelegítés" közben

Ékszerdoboz ez a város, mely történelmi városmagjával sok turistát vonz ide még napjainkban is.

Érdekes történetek ismertetésével, melyekből nem szűkölködik a város még markánsabb nyomot hagyhatna az idelátogatókban.

Nagyszerű szakembergárda próbál meg válaszokat találni, hogyan lehet a lecsengő bevásárlóturizmus alternatívájaként egy olyan emberközeli szellemi és kulturális feltöltődést nyújtani, amit a mai kor ember igényel.

A turizmusnak ez a válfaja sok jó oldala mellett sajnos elkényelmesítette az itteni vállalkozókat, kik most 16 évvel később, mikor a turizmusnak ez a válfaja kezd megszűnni, próbálnak újra lépést tartani korunk kihívásaival.

A kereskedelem, a szolgáltatóipar és vendéglátás fejlődött talán a legmarkánsabban a városban, sajnos kitermelve melléktermékeit is (pl. kényszervállalkozók,).

Álljon itt néhány adat ennek bizonyítékaként.

A szolgáltató és bevásárlóturizmus jellemző ágazatai a kiskereskedelmi üzletek, melyekből majd másfélezer működött 2002-ben a városban, a vendéglátóegységek majd 4oo darab, de több mint száz panzió, több turistaszálló és 151! fogorvos is várja a jó okkal idelátogatót.

A város a maga 56 000 lélekszámával jobbára erre az iparágra épít.

A városba telepített szocialista nehézipar az állam 'kilépésével' teljesen megbénult és megszűnt létezni, sok munkahely megszűnése mellett. Például a soproni textilipar majdhogynem teljesen eltűnt, de az AFIT, a vasöntöde és még sorolhatnánk a nagyokat, melyek mind egytől egyig bezárták kapujukat. A szerencse csak az volt, hogy a fellendülő butik és szolgáltatóipar, valamint az osztrák munkavállalás lehetősége enyhítette a problémákat.

Sopron jövőjét a városvezetés a szolgáltatóipar, a turizmus és ezen belül a gyógyturizmus fejlesztése mentén látja.

A város talán leglátogatottabb kiállítása a szeptember elején megrendezésre kerülő nemzetközi vonatkozásban is fontos Faipari és erdészeti szakkiállítás.

Sok még a tennivaló, hisz ezek olyan területek, ahol komplex emberekre van szükség, többször több diplomával és több nyelv egyidejű bírásával.

Borturizmus és bortradíciók feleleventése és tovább ápolása jelentheti további lehetőségek kihasználását.

Sopron iskolaváros és e mellett sok sportnak ad otthont, melyek között néhány csapat nemzetközi téren is elismerést nyert.többek között a női és férfi kosárlabdázók sikereinek köszönhetően 1993-ban Sopron a „Kosárlabdázás városa" címet kapta meg, 1995-ben pedig a „Nemzet Sprotvárosa" kitűntetést.

A város fekvésénél fogva Bécs vonzáskörzetébe tartozik (60 km) és emiatt nagyon sok kihasználatlan lehetőség kínálkozik a turizmus területén, mint pl diplomáciai, tranzit, kongresszusi stb.

A város koordináló feladatai közé tartozna a szabad kapacitások összefogása, amíg a helyi vállalkozók (kik sajnos lépéshátrányban vannak sok hasonló adottságú magyar régióhoz képest) fel nem ismerik, hogy együttműködés nélkül nehéz lesz a hangzatos ötleteket tartalommal megtölteni.

A város egyik elismert atrakciója a Volt Fesztivál június hónapban, mely nagyon sok fiatalt mozgat meg az ország különböző pontjairól.

sopron magyar87:Layout 1 8/4/2008 9:36 Page 91

Liszt Ferenc zeneszerző

Liszt Ferenc emléktáblája

Nyugat-Magyarországi Egyetem Erdőmérnöki Kar Erdészeti,- Faipari- és Földméréstörténeti Gyűjtemény Múzeuma

A Liszt fesztivál július–augusztus hónapban nemzetközi hírnévre tett szert és jó lehetőség a város bemutatására Európa nagyvárosaiban.

Több projekt is létrejött mint pl. Sopron a kékfrankos városa, vagy Sopron Liszt városa stb. A megvalósításnál sokkal erőteljesebb marketingre lenne szükség, a város ismert embereinek lobbizására és a városi emberek azon felismerésének erősítésére, hogy Sopron jövője ilyen és ehhez hasonló új ötletekre alapozva talán hosszabb időre megoldódhatna.

A környezet óvása elsőrendű feladatok közé tartozik, amit a természetvédelmi területek, naturparkok, tájvédelmi területek megléte is bizonyít.

Az egyetem infrastruktúrájával, mely alatt a megfelelő szaktudást és tapasztalatot értem kellő garanciája annak, hogy a város és környéke természet és emberbarát maradjon a jövőben is.

Sopron keresi régi regionális helyét is, hisz lassan nagyságánál fogva visszakapja szerepét, melyet egy évszázaddal ezelőtt még viselt. Több határon átnyúló projekt bizonyítja ezt, hisz egyre markánsabban jelentkezik a város részéről a koordináló, szintetizáló, ötletet adó szerep.

A szellemi tőke – mely markánsan jelen van és a 2000 január elsejével alapított Nyugat-Magyarországi Egyetem ennek valóban méltó képviselője – mindenképpen meg kell hogy jelenjen minden komolyabb elképzelés megvitatásánál, valamint új innovatív ötletek megfogalmazásánál is.

Az egyetem 7 karából 4 Sopronban működik.

Kópháza, határátkelőhely

Tercia fogadó

Levanda étterem nyáron

Talán most érződik egyfajta lehetőség, egy olyan szellemi környezet kezd kialakulni, amely talán megszüli azt az ötletet, megálmodja azt a kimondottan 'soproni ízt", amely már felismerhetővé, különbözővé tudja tenni az itteni kínálatot és az itteni emberek életminőségén javít majd.

Sopron határában fekszik Kópháza község, mely a mai napig megőrizte horvát jellegét.

A soproni horvátok zöme is ebből a faluból származik.

A rendszerváltozás után a valamikor elszigetelt szinte teljesen horvátok lakta település is jócskán megváltozott.

Ausztria közelsége és a jól jövedelmező munka lehetősége sok embert vonzott nem csak Sopronba, de a környező településekre is.

A globalizáció, a sietés és a tradicionális életvitel megszűnésével a horvát nyelv is kezd lassan eltűnni, habár a falu a magyarországi horvát települések egyik leg-aktívabbja.

A horvát egyesületen és Kisebbségi Önkormányzaton kívül az iskolában horvát nyelvű oktatás folyik.

A gyerekek az alapvető szókincset már az óvodában megkapják. Horvát nyelvű szentmiséken még mindig a régi barokk ízt érezheti a figyelmes érdeklődő.

Ezen túl hagyományőrző múzeum, két szép templom, melyek küzül a Mária kegy-templom búcsújáró hely és megléte kötődik a Wesselényi-Zrínyi-féle összeesküvéshez.

A falu közepén a hűségszobrot és a horvátok idetelepülését megörökítő emlékművet érdemes megnézni.

Levanda panzió

A falu centrumában a Levanda horvát étterem várja az idelátogatókat.

2 CD és 1 DVD hordozza az itt élő horvátok eddig megörökített kulturális értékeit.

Több horvátországi településsel van a falunak élénk kulturális kapcsolata (Buševec, Gračani, Bibinje).

Érdekesség még, hogy a régi rend-szerben a vasfüggöny biztonsági zónája itt Kópházán volt a legkeskenyebb, helyszűke miatt (faluhatár, vasút, állam-határ).

Ezt kihasználva nagyon sokan hagyták el itt az országot disszidálva a „szabad" világba.

Idén 2006-ban ünnepeljük 1956 50 éves évfordulóját, mely alkalomból sok kópházi keresi fel a nagyvilágból kicsi horvát faluját.

A közelben, a Fertő tó partján fekszik még két horvétok által is lakott település, Hidegség és Fertőhomok, mely falvak horvátjai a kaj horvát nyelvi dijalektust beszélik.

sopron magyar87:Layout 1 8/4/2008 9:36 Page 93

Sopron az új évezredben
A XXI. sz.

A Soproni Horvát kisebbségi Önkormányzat megalakulásával, először lett képviseleti szerve az itt élő horvátoknak, majd a kulturális egyesület létrejöttével pedig a civil szerveződés is elindult a városban.

Tervek között szerepel, hogy Sopron mintegy központ és összekötőkapocs lesz a környékbeli horvátok számára, függetlenül a határ két oldalára nézve.

E kiadványukkal is megpróbáljuk a szélesebb közösségnek megmutatni Sopron érdekes eddig még talán ismeretlen részleteivel, másrészről a horvát nyelvű kiadvánnyal a Horvátországból idelátogatóknak szerettünk volna minnél több információval szolgálni.

A gradistyei horvátok jövője igencsak kérdéses. Mint az egyik legrégebbi, de közülük biztosan a legaktívabb autohtón horvát közösség Horvátország határain kívül, sajnos a mai napig nem kapja meg az őt megillető figyelmet az anyanemzet részéről. Ennek pedig az a következménye, hogy jelenlegi hazáikban sincs számukra elegendő hely és figyelem biztosítva, amely pedig arra szükségeltetik, hogy ezekben a mindenki számára nehéz időkben, legalább azt megőrízzék, ami megmaradt, átöröklődött napjainkig.

Hisszük, hogy ezzel és hasonló válalkozásainkkal, fel tudjuk magunkra hívni a figyelmet saját embereink között és honfitársainknál az öreg hazában, mert látogatásaikkal, melyek mindig jól jönnek, önbecsülésünket is növelik.

Reméljük, hogy ez a kiadvány hozzájárult a közös horvát-magyar történelmi kapcsolatok jobb megismeréséhez és az olvasót egy kicsit diferenciáltabb gondolkodásra készteti más népcsoportokkal kapcsolatban, kik évszázadokon át együtt, hazáiktól távol építették jobb közös jövőjüket.

Klapa Intrade férfikar Zadarból a soproni Szentlélek templomban

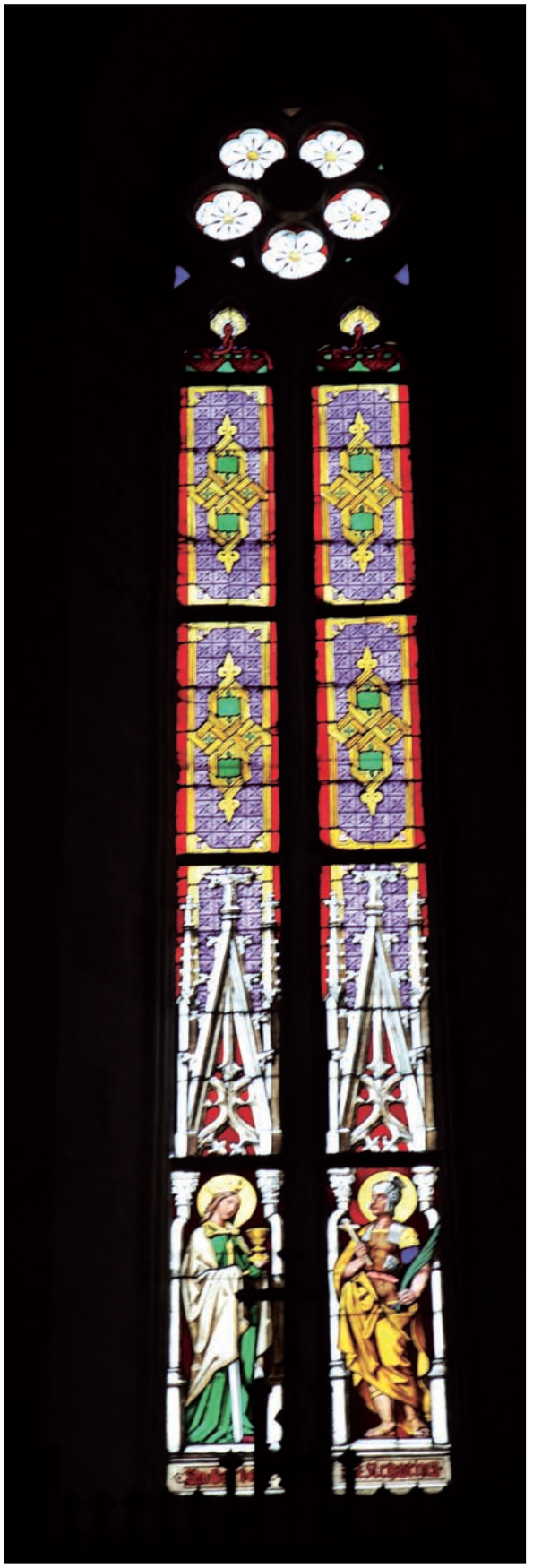

Szent Mihály templom üvegablaka

sopron magyar87:Layout 1 8/4/2008 9:36 Page 94

Sopron magyar_955:Layout 1 8/4/2008 9:28 Page 95

Sopron egy horvát utazó szemével
Mijo Krešić beszámolója, 1838–1840.

„...Az utazás vágy nagy és messzi városokba, ahol más népeket látni, országukat, szokásaikat megismerhetni, veleszületett természetem része, és nem is tudtam annak a belső érzésnek ellenállni, hogy minél előbb tovább menjek, oda ahova a szerencsém visz.”

Mijo Krešić: Autobiografia. Részlet: Újra tovább a nagyvilágba

Ha a sors úgy hozta volna, hogy tengermelléken éljek is, kirándulásaim rádiusza bizonyosan szélesebb lett volna, mivel a vitorlások az embert sokkal távolabbi, tengerentúli tájakra rövid idő alatt átrepítették. Az emberek itt a szárazföldön azonban kötve vannak a kínos és drága szekérutakhoz, még ha egy közelebbi városba tartanak is. Mikor még omnibusz sem volt (nem is beszélve más, távolabbi települések közötti gyorsabb összeköttetésről), az Európa különböző részeibe tartó utazások kezdetleges volta miatt ritkán szánta el magát bárki is, hogy elinduljon.

A távoli tájak – melyeket csak utazók lebilincselő elbeszéléséből ismerünk – különös hatással vannak ránk. Képzeletünk az ismeretlen dolgokat rózsaszínben vetíti elénk, melyek által sokkal érdekesebbé válnak, mint mindennapi saját környezetünk.

A velencei lagúnáknál tett kirándulásom kíváncsiságomat annyira felcsigázta, hogy Zágráb már unalmassá és egyhangúvá vált számomra. Eztán mindenképpen megpróbáltam oly városokba látogatni, mint Graz vagy Bécs, ahol – nem utolsó sorban – folytatni tudtam volna kereskedelmi tanulmányaimat is, hogy kibővíthessem és elmélyíthessem tudásomat, képzettségemet.

Célomat elérendő elkezdtem írni ajánlataimat az Osztrák Birodalmon belül különböző kereskedőknek, de nagy elkeseredésemre levelezésem nem hozott semmilyen eredményt, sehonnan sem kaptam igenlő választ. Ismerőseim, barátaim szétszéledtek a nagyvilágba. Korábbi útitársam, Čedik Németországba ment, barátom, Crnadak is elhagyta Zágrábot. Egyedüli társamnak Ivan Vrančić, a mostani kereskedés segédje maradt, kivel változatlanul tartottam a kapcsolatot. A gondolatról – hogy elképzeléseimnek megfelelő posztot kapjak – azonban továbbra sem mondtam le.

Véletlenül jutott el hozzám a hír, hogy Sopronban (Oedenburg), Magyarországon egy nagy vaskereskedőházban megüresedett hely vár betöltésre, így hamarjában megírtam kérelmemet és ajánlatomat. Mint minden fiatal, aki ösztöndíja vagy állás-kérelme kedvező elbírálását várja és állandó izgatottságban éli napjait, én is hasonló felvillanyozott állapotban vártam levelemre a választ.

A postás a bécsi postát, melyben a soproni levelek is voltak, csak heti kétszer hozta. Ahányszor a zágrábi levélhordó belépett a boltba, mindig feszültem vártam: lesz-e számomra is levél nála, ám hosszú időn keresztül hiába reménykedtem.

Egyszer aztán átadott nekem egy „Oedenburg” pecséttel ellátott levelet. Mekkora öröm fogott el, amikor kezembe vettem azt a papírlapot! A boldogsággal azonban néminemű nyomasztó érzés is vegyült, vajon nem valami rossz válasz érkezett-e, mint azelőtt oly sokszor. Leírhatalan örömömre észrevettem, hogy a levélszerkezet nem olyan kurtára fogott mint az eddigiek. Egész oldalas levélről volt szó, s ez mérhetetlen várakozással töltött el a tekintetben, hogy az írás tartalma rám nézve szerencsés lesz. – E sebtében átolvasva – vagy inkább feszülten gyorsan végigszaladva a mondatokon – csak annyit fogtam föl, hogy ajánlatomat elfogadták. Másodszor, immáron ráérősen és nyugalmasan végigolvasva a sorokat, kellemes érzés töltötte el lelkemet, látván hőn áhított vágyam beteljesülését. Örömömben megüzentem a hírt szüleimnek Károlyvárosba, akik azonnal hozzáláttak, hogy ellássanak mindennel, melyekre idegenben szükségem lesz: új ruhával, útipénzzel.

Azonnal felmondtan gazdámnak, megköszönve neki a munkalehetőséget, minden irántam tanúsított jóságát, s mindazt, mit házában élvezhettem. Hisz sok mindent tanultam tőle és fiatalságom sok évét kellemesen töltöttem el nála. Nyolc nap múlva meglátogattam károlyvárosi rokonaimat, és felvettem a menetlevelet.

Abban az időben Magyarországon és a mi országunkban is a latin nyelvet használták.

Sopron magyar_955:Layout 1 8/4/2008 9:28 Page 96

A menetlevél szövege így hangzott: Nos Judex, Consul, Capitaneus, caeterique jurati senatores liberae ac regiae civitatis carolostad. Damus pro memoria etc, Vienam suum susceperit etc.

1838. május 15-én indultam útnak. Elbúcsúztam szállásadómtól s háza népétől, akikhez sok kellemes emlék fűzött, majd barátom Vrancsics kíséretében a postához mentem, ahonnan az egyetlen Béccsel összekötő postaút, minden vasárnap kettő órakor indult.

A posta akkoriban az Apáca templom romjainál volt, a valamikori kolostoron belül, ahol mindenféle gaz nőtt. Jelenleg az országos pénzügyi iroda kapott helyet. A templom üres területén, ahol a Draskovics gróf palotájának építésekor egész halom halotti csontot ástak elő a sírgödrökből.

Ezekben az úgynevezett „Brankardwagen" kocsikba három utas fért, vagy ha ilyen nem volt – ami gyakran előfordult –, akkor az ezen a vonalon lévő más helységbe is lehetett utazni vele.

Így utazhattam én is Sopronig, mivel nem volt utas Bécsbe. A mai hatalmas utas- és áruforgalommal szemben akkoriban kevésbé volt frekventált ez az útvonal. Magánszemélyek is próbálkoztak vetélkedni az ő „Stellwagen"-jükkel, kocsijuk öt nap alatt ért Bécsbe, majd a „drei Kronen" nevű Wiedeni fogadónál állt meg, ám ezen vállalkozás nem fizetődött ki a cári Diligenciák és a kisszámú utas miatt.

Délután indultunk a posta épületéből, végig a Hosszú /duga ulica/ utcán, ahol a jelmezbe öltözött kocsis fújta tülkét, s a nép az ablakokba tódult, csak hogy láthassa ezt a messzi Bécsbe induló expedíciót. Maksimiron keresztül a varazsdi úton gurult a nehéz, három lovas kocsi, az ellenőr volt az egyetlen velem a kocsibaban (szegény néhány évvel ezelőtt a Szávába ugrott és megfulladt). Leszerelt katona volt, szórakoztató ember, mivel rengeteg tapasztalatot szerzett a különböző olasz garzonokban, sokat tudott mesélni Lombardia szép kultúrájáról és különböző eseményekről, amiket a mi krajinai katonáink éltek át Itáliában. Így kellemesen telt az idő, míg öt órakor meg nem állt a kocsi „Sveti Ivan Zelinaban", ahol lecserélték a lovakat és ahol ebéd várt minket.

Egy órával később az új postakocsis a lovak közé csapott, mert hamarosan sötétedett. Nem bírtam elaludni, Sopron járt a fejemben, az új, nagykereskedői munka, komtoar stb. amiről Zágrábban már sokat hallottam. Elmélyülten gondolkodtam így a jövőmről, míg utastársam mellett végre én is elaludtam, majd Varazsdnál felébresztett a kocsis, követelve szokásos italadagját megállóhelyenként, ami az egész utazást kellően megdrágította. Csáktornyán (Čakovec) ebédeltünk; s öt óra körül értünk Baksára (Zalabaksa). Itt már az igazi magyaroknál voltunk, azon a környéken, ahol a rossz hírű Baksa, Lövő, Körmend találhatók, ahol a rablók tanyáznak. Ezek a „szegény legények" bizonytalanságban tartották az utakat, az utasokat félelemben és rettegésben, így minden erre utazót a rosszullét fenyegette, ha arra gondolt, hogy ebben a sűrű erdőben, melyen keresztül az út vezetett, megállítja holmi Toldi János, vagy Rózsa Sándor. Baksán egy egész órányira megállt a delegáció, s hogy gyorsabban teljen az idő, elmentem a csárdába, hogy valamit egyek, de a csikósok között nem kaphattál mást, mint kenyeret és szalonnát.

Tovább indultunk Lövő (Zalalövő) és Körmend felé, ahova hajnali háromra értünk, örvendezve, hogy semmi kellemetlenség nem ért bennünket. Itt elhagyott minket a strázsa, hogy visszafelé kísérje és védje a másik bécsi delegációt. A lovakat hamar leváltották, és mi elrobogtunk Szombathely felé (Stein am Anger), ahova reggel nyolckor érkeztünk meg. Itt volt egy megálló, hogy reggelivel frissítsük magunkat. Sok időt töltöttem el azzal, hogy megnézzem ezt a várost, ahol fiatal horvát nemesi gyermekek járták a gimnáziumot, hogy megtanulják a magyar nyelvet és segítségével átvegyék testvéreink gondolatvilágát és saját horvát öntudatuknak, gyenge csíráját elfojtsák, ami sokszor sikerült is nekik; ezeknek a tanulóknak zöme egy-két kivételtől eltekintve tökéletes magyarofilok lett. Ezen emberek saját horvát családjukban idegen propagandát végeztek, gyermekeiknek Árpád, Géza, Béla neveket adva, ezt a réteget még az új horvát kulturális mozgalom, irodalom, művészet, nemzeti büszkeség és nemesi hazaszeretet sem tudta már az igaz útra visszatéríteni.

Ezen a különös érdekességen kívül a székesegyházat kell megemlítenem, mely külsejét tekintve egyszerű, de belsejében nagyszerűen díszítették fenséges szobrokkal. Egy kávéház közelében észrevettem kalauzunkat, és ott meg is ittunk egy kávét, hogy Kőszegig éhen ne haljunk.

Éppen a delet ütötték el, mikor Kőszegbe értünk. A várost csaknem teljesen németek lakják, a környéken pedig csak horvát falvakat találunk. Ez azon horvát emberek hazája, kiket hencik-nek (Wasswe-Kroaten) hívnak és kik nagyban kereskednek mindenfélével szerte a Monarchiában.

Ezek a gazdag parasztok rendszeresen járnak Horvátországba is, különösen Zágrábba és Károlyvárosba, bécsi és soproni árut

Sopron magyar_955:Layout 1 8/4/2008 9:28 Page 97

szállítva. Ott aztán eladják a soproni terményeket és malomipari árut, mint a kiváló lencsét, hajdinalisztet, búzadarát, svájci sajtot.

Bécsbe innen állatot vittek, erre a célra épített óriási kocsikban.

Megálltunk egy földszintes ház előtt, ahol a kocsmáros már várt minket és bevezetett az „Ekstrazimmmer"-be. Itt már megterítve várt minket az asztal, a Zágrábból érkező császári postakocsi utasait rendszeresen fogadták.

Mi ketten asztalhoz ültünk, azzal a meggyőződéssel, hogy itt jó ebédet kapunk, melyre igazán szükségünk volt, mivel Zágráb óta nem ebédeltünk úgy ahogy illik.

Ebéd után lemerevedve a kétnapos úttól alig vártam, hogy egy kicsit szusszanjak, míg a kondukter a leveleket és pénzt rendezi, az új feladványokat átveszi, majd megnézzem magamnak ezt a helyet, mely oly nagy hírnevet szerzett a horvát Jurišić törökök elleni hőstette által.

Egy vaskereskedés ajtajában megpillantottam egy fiatal suhancot, aki velem együtt ugyanott szolgált Zágrábban. Hányszor megtörténik, hogy az emberek úgy tesznek, mintha nem is ismernék egymást mikor otthon vannak, de mikor idegenben találkoznak, akaratlanul is üdvözlik egymást és örülnek az ismerős arcnak.

Ez az ember, habár nem volt szimpatikus számomra, igazán megörvendeztetett, és pár szót váltottunk is ami nagyon jól esett, mivel ő volt az első ismerős, idegen emberek közt tett utazásom során.

Elég duhaj életet élt ő Zágrábban. Akkoriban terjedt el ott a kártyázás szerencsétlen szenvedélye. A többi rossz nevű kocsma mellett a „Zum schwarzen Adler" (A fekete sashoz) vendéglő különösen rossz hírben áltt az Ilica utcában a Vadászkürt mellett, ahol most Priesterevék palotája áll.

Itt nagy pénzekért kártyáztak. Sok ember épp hogy megtelítette zsebeit valami üzletből, s ahelyett hogy hazamenjen, ebbe a szerencseházba jött, ahová sok könnyelmű betévelyedett, hogy éjjeleken keresztül itt töltötte az idejét. Ez az ifjú is beletévedt ebbe a társaságba, ahol úsztak a pezsgőben és a pipát papírpénzzel gyújtották meg.

Mint ahogy lenni szokott néhányszor rámosolygott a szerencse, és ezáltal megtanult mindenfelé költekezni, ami különösen tetszik minden fiatalnak, addig amíg háromszor nagyobb fizetés sem lett volna elég kalandjai kiadásainak fedezésére.

Fizetés és otthonról érkező támogatás – mindez kevés volt, hogy könnyelmű kiadásait fedezze és igényeit kielégítse.

Hogyan is lehetne egy ilyen tanonc gazdája hasznára, mikor éjjeleken keresztül szép társaságban tartózkodik házonkívül, a következő napon pedig másnaposan a boltban a főnök érdekeit kellene képviselnie.

Amikor a sok baj túlnőtt a fején és a gazda figyelmeztetése sem talált meghallgatásra, összeütközésbe került néhány erőszakos kölcsönzőjével, kiknek új ruhák és még sok más kiadás dolgában tartozott. Elkezdett égni a föld a talpa alatt, és egyik reggel gyalog menekült el „félrelépése" helyszínéről.

Most itt él ezen a nyugodt helyen, mivel Zágráb már nem volt eléggé zajos számára.

Amíg az elmúlt szép zágrábi napokat idéztük, sóhajtozva emlékezett kalandjaira. Az idő gyorsan elillant, így nem állt módomban ebből a városból sok mindent megnézni, amúgy sem volt itt olyan sok látnivaló

A kocsis előállította a kocsit és a lovakat és mi továbbsiettünk.

A harmadik nap este nyolc órakor szerencsésen megérkeztünk Sopronba. A kocsi a posta épülete előtt állt meg, hogy majd egy óra múlva továbbinduljon Bécsbe.

Az eső, mely már útközben is kísért minket, itt úgy elkezdett esni, mintha dézsából öntenék.

Esernyőink bár voltak, a postán maradtunk, míg egy kicsit alábbhagyott.

Fél óra múlva az eső lecsendesült, a kalauz elvégezte dolgát, leadta a leveleket és a pénzt és elindult a városba. Magával hívott a Casinóig, ami jól is jött, hisz teljesen ismeretlen volt számomra itt minden. Ebben a gyönyörű épületben, mely háromszor akkora volt mint a nemzeti ház épülete Zágrábban, a földszinti helyiségek tele voltak szépen öltözött emberekkel, ami jó benyomást tett rám, hisz ebből és a kávéház eleganciájából ítélve úgy véltem, ez egy híres város lehet.

Innen elkísértem nyájas társamat egy házig, ahol ő valamit átadott. Itt minden városiasnak tűnt nekem, s a város semmi magyarosat nem mutatott, ami egyébként Csáktornyától az összes települést jellemezte.

A bencések terére érkeztünk, ahol a soproni vármegye szép palotája állt, és itt csak szép, magas régi házait láttam e derék városnak. Itt csatlakozott hozzánk társam ismerőse és vezetett minket a „Graben"-en keresztül, mesélve mindenfélét, nekem pedig megmutatta leendő főnököm – „Tschurl&Sohn" vaskereskedés „A sarlóhoz" – házát.

Sopron magyar_955:Layout 1 8/4/2008 9:28 Page 98

Oedenburg akkor teljesen német város volt. Minden üzletember, kézműves és kereskedő német volt és többségében protestánsok.

Magyar feliratot a megyeházán és a vendéglőkön („Vendégfogadó") láthattunk, a többi mind német volt.

Ahogy a megjelölt házhoz közeledtünk a szívem elkezdett jobban verni. Bár a ház kétemeletes volt, de eléggé szűk, csak két ablaka volt. Bekacsintottam az üzletbe. A pulton egy faggyúgyertya égett, mögötte pedig egy fiú állt a szűk boltban, régimódi ízlés és szokás szerint berendezve, hátul a raktár gyengén megvilágítva, mindenhol csend honolt.

Létezik ez?! – gondoltam – lehet, hogy ez tényleg ez a nagykereskedés? Még egyszer felnéztem a cégnévre és a címerre, nem tévedtem-e. De nem, nem tévedtem, ez a bolt tényleg a G.T. & S. alatt futott. Jézusom! Mennyire bedőltem! Mekkora a zágrábi Hatz óriási üzlete, én pedig még nagyobb raktárról álmodoztam, impozáns helyről.

Most meg itt ez a boltocska, amilyenből van elég a Vlaška utcában is. Mennyire átvert képzeletem!

Nem messze ebben az utcában van a „Fehér rózsa" vendéglő. Itt elváltam útitársamtól és soha nem találkoztunk már.

Kibéreltem egy szobát és elküldtem a szolgát a postára a holmimért. Átöltöztem, és elmentem a vendéglőbe vacsorázni. Itt a viszonylag szép étkezőben elég sok vendéget találtam, megyei magyar hivatalnokokat és német uraságokat.

Tizet ütött az óra és eljátszott egy részt valamelyik operából.

Vacsora után elmentem a kávéházba, mely teljesen üres volt, egy gyertyáa kivételével, mely melankolikusan pislákolt a szunnyadó portásnak. Pedig ez egy „Hotel ersten Ranges" volt. Érdekes!

Kifelé jövet valaki megfogta a vállamat és németül üdvözölt.

Ki lehet ez, gondoltam magamban, aki ebben az ismeretlen világban engem ismer?

A sötétben nem tudtam felismerni azt az embert. Zágrábinak mutatkozott be nekem egy opatovinai családból és azt mondta hogy ő is a T. és S. háznál dolgozik, ahová én is szerződni készültem. Ez a meglepő alkalom nagyon érdekelt és ahelyett, hogy lepihentem volna, kimentem vele az utcára.

A felhők szétszéledtek, a derült égen a hold ragyogott, és mi a várost jártuk. Örültem elbeszélésének erről a kereskedőházról.

„Nem lennék én itt már, ha elengedtek volna engemet mielőtt Ön idejött volna. Most köszönöm Istennek, hogy Ön által megszabadultam ezektől a Lutheránusoktól!"

Ilyen szellemben fogalmazta meg válaszait az én kérdezősködésemre és meg kell mondanom ez az elbeszélés eléggé felkavart, úgyhogy elkezdtem bánni, miért is hagytam el szép állásomat Zágrábban.

Visszatérve a vendéglőbe sokáig nem jött álom a szememre hallottak és a látottak miatt, végül elhatároztam: legyen ami legyen, most itt vagyok és majd meglátom milyenek ezek a lutheránusok és a helyzet ebben a házban. Lehet, hogy nem is olyan feketék, mint amilyeneknek az én „hazámbelim" nekem őket lefestette.

Érdekes érzéssel mentem másnap új gazdám házába illúzióim és a földimtől szerzett értesülések hatása alatt.

A boltban egy fiú állt, aki kérdőleg nézett rám, mikor a főnőkről kérdeztem, aki már az írószobában volt.

Bemutatkoztam, mire ő nagyon szívélyesen fogadott. Erre a szívem felbátorodott, látván egy komoly, ősz hajú úriembert, méltóságteljes tartással. A fiatal úriember társa volt, a fia mindig később érkezett az írószobába, és elhozta az összes dolgát az új lakásába a második emeleten, ahol egy háromágyas szoba volt berendezve.

A raktárban találkoztam a fiatal főnökkel. Erős, finom ember volt, harmincas évei körül, a bécsi és német kereskedelmi akadémiákon szerzett tudással. Eléggé magas növésű, világos szakállal és a legtisztább öltönyben. Példaképem sem lehetett szebb, mint amilyennek ez a gentleman mutatkozott megnyerő magatartásával.

Hasonlóképp varázsolt el az idősebbik gazda, a cég alapítója; nyugodt és méltóságteljes kereskedő. Ez az első benyomás a házban felbátorított, úgyhogy visszatért a remény bennem az elérendő célt illetően, függetlenül zágrábi barátom elbeszélésétől.

Ez a család protestáns volt, mint ahogy a soproni lakosok többsége.

Elfoglaltam helyemet az íróasztalnál és megkaptam az elintézendő irományokat is, próbáltam feladatomat minél jobban teljesíteni.

Úgy tűnt a munkámat jól elvégeztem, hiszen semmi kivetnivalót nem találtak, és szó nélkül alá is írták.

Az írószoba eléggé nagy volt, így a család itt is ebédelt, mivel a felső emeleteken kevesebb volt a hely ebben a szűk házban. Mivel a bolt nem zárt be ebédidőre, így oda tudtak figyelni, ha a gyakornok esetleg nehezebb feladat elé volt állítva.

Sopron magyar_955:Layout 1 8/4/2008 9:28 Page 99

Aznap ki is lépett a zágrábi, ő, aki a cégbeli helyzetet nekem olyan szépen lefestette.

Itt aztán délben bemutattak az idősebb feleségnek. A fiatal főnök még nem volt házas.

Ennek a hölgynek nem volt párja Sopronban. Egy Mária Terézia-féle teremtés, szigorú tekintettel és nagyon éles ésszel. Ő uralkodott a házban és a boltban, a raktár kivételével.

Úgy értett minden gazdasági dologhoz és bolti részlethez, hogy a vásári napokon a pult mögött három inas munkáját végezte.

Ez a kis bolt, melyet tegnap este megláttam, meglepetést okozott, csak egy kis bazár volt. Az export boltok és padlások ebben és a szomszéd házban úgy megleptek, hogy egész más képet kaptam a nagykereskedési raktárról.

Itt nagyban ment az üzlet Magyarország egészébe, az áru pedig a legjobb stájer, bécsi, angol gyárakból származott, úgyhogy senki sem tudott versenyezni ilyen széles vevőkörrel, melyek közül a megbízható cégeknek nagyban hiteleztek, jóllehet ők mindent hitel nélkül szereztek be, készpénzért.

Délben az egész család összegyűlt az asztal körül, és még a két segéd – s ahogy elnéztem én is – új tárgyát képeztem ennek az érdekes családi körnek. Itt élt még a három leányzó, a legidősebb fiúnak bankháza volt Pesten, miután hazatért Londonból Magyarországra.

Nem telt el sok idő, otthonosan éreztem magam, és megvoltam elégedve, pedig ahogy képzelni se mertem volna földim elbeszéléséből.

Igaz voltak a házban kicsit érdekesnek tűnő előírások, de teljesen érthetőek egy ilyen patriarkális környezetben. Az étel egyszerű volt, ami nem volt az ifjú tanoncok ínyére, akik csak a kényelmet és fényűző életet keresték, az én célom azonban a hivatásomban való tanulás volt. Észrevehettem, hogy minálunk az emberek túl sokat költenek ételre, ruhára és más túlzó luxusra, míg máshol jobban spórolnak, de csodálkoztam, hogy itt a gazdagabbak is.

Miután ezt a házat Sopronban milliomosháznak hívták, többször is gondoltam arra, nem túlzott-e ez a spórolás ilyen jó anyagi helyzetben. Mindazonáltal, hogy erősen takarékoskodtak, ez a nagyon előkelő család a város tagjain keresztül képviselve volt. Őszintén ragaszkodó voltam mindenkihez a házban és a munkahelyemen. Észrevették ezt gazdáim, és annyira megszerettek, hogy minden ünnepségükre meghívtak, és bármi fontos is történjék, nem feledkeztek meg rólam.

Ezen csodálkoztak is kollégáim, mivel a korábbi könyvelők többet voltak házon kívül, mint a család mellett.

Rajtam kívül volt még két segéd és két gyakornok a házban.

Üzleti téren az öreg főnököt mint igen körültekintő embert és jó lelket ismertem meg, ki szereti támogatni a köz dolgait, a fiatal úr pedig igen szerény és kedves, s nem csak a kereskedelmi dolgokban jártas, hanem az irodalom, a zene és a társadalmi aktivitás sem idegen tőle, így igazi példa-kereskedő.

Mindent, amit itt tanultam neki köszönhetek, mivel rám, érdeklődőre, intelligenciája termékenyen hatott, míg elődeim csak a kevés fizetést és a szokatlanul szigorú házirendet vették figyelembe, ezért is mondtak sok rosszat és panaszkodtak másoknak.

Egy év múlva ismert lettem más családoknál is, így nem panaszkodhattam helyzetemre.

Sopron környéke igen érdekes. Magyarország ezen vidékén csak német és horvát falvak vannak, a városközeli dombokon pedig ismert borkereskedőházak nagy pincéi találhatóak. Például a Ignatz Flandhoffer, Peter Hofer, I. Brunner nevével fémjelzettek. Mind százéves cégek, ilyeneket egyre nehezebb manapság találni. A kereskedők gomba módra szaporodnak, és egy éjjel alatt el is tűnnek, míg azokból a cégekből egyre kevesebbet találni, amelyek évtizedekig fennmaradnak.

A város közelében van étterem, városi park, a Fertő-tó, ahova nyáron kitódul az összes soproni, hogy megfürödjön és kellemesen szórakozzon.

Minden csütörtökön nagyvásárt rendeznek, és csak ezeken a napokon láthattunk tősgyökeres magyarokat Keszthelyről, Körmendről stb. A többség különben német és horvát volt. Az utóbbiak egyébként is különösen érdekeltek; többen közülük Horvátországba is utaztak, és sokszor hoztak számomra kellemes híreket hazulról.

A környéken, sok a szőlő, a soproniak pedig ex professo szőlőművelők, kik nem foglalkoznak semmi mással, csak a szőlővel ezeket úgy is hívják: Weinbauerburschen.

Itt készül a híres „Oedenburger Ausbruch”, és a szőlőkultúra itt általában magas fokon áll, a nagy borkereskedőházak pedig legfőképp e nedű előállításával foglalkoznak.

Abban az időben ez a szakma nem igen érdekelt, de úgy mellékesen megfigyeltem mekkora mennyiségű aszaltszőlőt hoztak

Sopron magyar_955:Layout 1 8/4/2008 9:28 Page 100

ezek a borászok Triesztből; láttam több száz ilyen hordót tele mazsolával, melyekből főzéssel és hazai cseppek belekeverésével csinálták ezt a nagy exportcikket és más első osztályú asztali bort.

Sok kereskedőtanonccal megismerkedtem, de kettővel a kézművesek közül töltöttem el szabadidőm legnagyobb részét, akik feles idejüket hasznos dolgokkal töltötték el.

Egyik közülük tudott aztán szép bonyodalmakat csinálni, ezért aztán a szebbik nemnél igen szíves fogadtatásra talált, mivel rájuk sokat költött és gálánsan ajándékozott is.

Ezzel a két baráttal – mindkettő német volt – jártuk a környéket, a búcsúkat, kellemesen szórakozva a tánciskolákon, családi piknikeken és nyilvános táncmulatságokon.

Ezalatt nem felejtettem el horvát barátaimat sem, kikkel leveleztem. Sajnos Sopronban egy horvát tanonc sem volt ekkortájt, csak németek és elvétve egy-egy magyar.

Zágrábban ezidőtájt jelent meg a „Croatia" német szépirodalmi lap, és mikor postával megkaptam, lelkem mélyén melegség töltött el. Egyébként is akármit hallottam vagy láttam, ami otthonról jött, a szívem mindig megdobbant, és így a házban tudtak horvát hazafiasságomról, mivel beszéltem nekik hős népemről, a törökök elleni csatározásokról, dombjaink és hegyeink szépségéről.

Egyszer felismertem az utcán egy ariszrokrata hivatalnok fiatalembert, de Zágrábban mint kisebb rangú ember nem tudtam vele beszédbe elegyedni, de jól ismertem családját. Igen megörültem, hogy végre valakit Zágrábból láthatok itt.

Mivel nem ismertem, nem volt alkalmam vele kapcsolatba lépni, de a szívem szimpatikusan húzott felé és néhány lépéssel utána sétáltam az ismert népi énekét „Még Horváthon nem ment tönkre…" fütyülve, reménykedve, hogy itt Magyarországa majd őt is meghatja, és valamit jelent neki: lám, ez a mi sarjunk – ki lehet ez a legény?

Oda sem hederített. Nagyon elszomorodtam ezen a gőgös mitsemtörődésen! Arra gondoltam, hogy a haza egy ilyen embertől – ki majd idővel a magyar-horvát udvari kancelláriánál, ahol szolgált, tanácsosi rangra emelkedik – keveset remélhet, mikor még fiatalságában sincs meg benne a lendület a szent ügy iránt, melyért egy forrófejű ifjú a fejét kockáztatná. Később nem hallottam róla, miután visszatért a hazába, ahol soha nem említették, és melyet öreg napjaira megint elhagyott, idegenföldön költve el a horvát nyugdíjat.

A házban valamilyen fiatal protestáns pap tanította a kisasszonyokat, mert nem jártak nyilvános iskolába; Tőle tanultam én is néhány hónapig magyarul. Egyszer azonban áthelyezték, és ezzel oktatásomnak is vége szakadt, ennek ellenére valamennyire tudtam beszélni a nyelvet, melyre szükségem volt a vásári napon a magyar ügyfelek kiszolgálásánál.

A zenei egyesület minden hónapban koncertet adott, oratóriumokat, szimfóniákat és többször jött a fiatal zongorista Liszt is, ki a közeli Eisenstad-ból volt való.

Mivel főnököm támogatója volt az egyesületnek, ezért a fiatal úrfitól mindig kaptam belépőt, így észrevettem a gyönyörű rendezvényeket, melyeket Zágrábban soha nem volt alkalmam hallani, mivel az Agramaer Musik Verein abban az időben még gyenge lábakon állott.

Mikor két ünnepnap volt egymás után, vagy norma napok, többedmagammal megbeszéltük, hogy elmegyünk a bécsi életet megnézni, ami engem igencsak érdekelt, mivel még soha nem voltam óriásvárosban. Este, mikor befejeztük a munkát, öten beültünk egy kocsiba, és egy éjszaka alatt, reggel már Bécsben voltunk.

A nyilvános táncok a farsangi szezonban Sopronban sokkal fényesebbek voltak, mint amit addig Zágrábban láttam, mivel a helyzet ebben a városban egészen más volt.

Igaz nem voltam valami nagy táncos, de a finom társas élet elegáns kavalkádja a fogadásokon, piknikeken, bálokon, szép termekben mindig nagyon érdekelt. Sokszor a Bécsből jött zenekar zenélt Strauss vagy Fahrbach vezénylése alatt. Egy ilyen táncmulatság egy halom pénzbe került, de Sopron állni tudja ezeket az összegeket, mivel nagy forgalmú kereskedőváros volt, ahol a kereskedő fiatalok játszották a főszerepet. Zágrábban az arisztokrácia kizárólag saját maga számára rendezett mulatságot kicsiny termekben, a polgárság az újonnan épült lövöldében, a kisteremben, és jelentéktelen kis szobákban elegendő komfort nélkül. Előtte Zágrábnak nem voltak nagyszerű termei csak a „ Hajde de probemus" a Kaptolon és a Paradeisl Jurjevska utcában, később a színház redout termében.

Sopron magyar_955:Layout 1 8/4/2008 9:28 Page 101

Ebből értetődik, hogy imponáltak nekem ezek az óriási termek, melyek a legfinomabb ízlés szerint voltak berendezve. A két elegánsan dekorált terem mellett, nagy ebédlők társalgószalonok és cukrászdák is voltak a városban, míg ez utóbbiak nálunk valamelyik sarokba szorítva léteznek.

Többször jártam protestáns templomban is, hogy halljam mit is prédikálnak saját híveiknek a papok; ez gazdáimnak nagyon tetszett. Három év alatt sok kellemes napot töltöttem ebben a házban, habár többször elkapott valamiféle melankólia, mikor az otthonra gondoltam, hogy én itt idegenben vagyok, szeretve hazámat és népemet. Pléne akkor lettem szomorú, mikor Vrančić barátom a saját temperamentumos illír lelkesedésével arról írt, mennyire halad a horvátság ügye, hogyan épít ez és ez az arisztokrata palotát.

Az ilyen hírek mindig felkavartak és örültem, hogy hazám fejlődésnek indult.

Úgy gondoltam három év után, hogy elég sokáig voltam Sopronban, és ideje lenne máshol szerencsét próbálni. Bécs mágnesként vonzott, a szívem odahúzott, és kedves volt minden tekintetben. Érdekelt szerteágazó kereskedeleme az egész világgal, a behozatal-kivitel. A nagy lerakatok, raktárak zöme különböző termékekkel, s ezek mellet még a múzeumok, galériák, minden, amit csak felszínesen láthattam, és ezáltal még jobban felcsigázták érdeklődésemet.

Igaz nem volt semmilyen igazi okom arra, hogy elhagyjam ezt a házat, mely a monotónia mellett eléggé kényelmes volt, mégis megelégeltem ezt az egyébként idegen, félig magyar várost, mely Bécshez képest annyira jelentéktelen volt. Nekem a központi nagyváros sokkal szimpatikusabb volt. Elkezdtem hát írni a bécsi kereskedőházaknak munkát keresvén. Sajnos nem kaptam pozitív választ, mivel ebben az időben sok száz fiatal volt állás nélkül, a kereskedések pedig jól el voltak látva emberekkel.

Könnyebbnek képzeltem az új munka megtalálását, így végül is kikosarazottnak éreztem magam, és így illúzióm is megsemmisült. Így aztán mégannyira sem tetszett Sopronban. Felébredt bennem a vágy a szülőföld után és megérett bennem az elhatározás, hogy hazatérjek Horvátországba, ahogy az Isten akarja.

Felmondtam gazdámnak és nemsokára elbúcsúztam a háztól és népétől, melyben több mint ezer napot töltöttem el, kellemesebben, mint akárhol máshol. A város és környéke is kedves volt nekem, és ő tőle is elköszöntem: Isten veled!

Sopron magyar_955:Layout 1 8/4/2008 9:28 Page 102

Melléklet

Soproni unicumok

Zsupáncsich (Zupančić) N. C.

ZsupáncsichMiklós Károly személyében a különleges soproni zenei légkör megteremtőjét tiszteljük. 1858. szeptember 20-án született Károlyvárosban. A tizennyolc éves fiatalember mint katonazenész 1876-ban érkezett városunkba. A Tell Vilmos-nyitány bravúrosan eljátszott cselló-szólójával szívébe zárta őt a zenét kedvelő soproni polgárság. Egy hétre érkezett, mint a 76-os zenekar csellóművésze, de örökre rabul ejtette őt Sopron szépsége. Leszerelése után, 1879-ben városunkban telepedett le. Eleinte magánórákat adott. Áldásos tanítói működésével, határtalan lelkesedéssel nevelte tanítványait a zene tiszteletére és áldozatos szolgálatára. Megteremtette a kamarazene bensőséges hangulatát és családias légkörét.
Zsupáncsich 1887-ben vette át az 1829-ben alapított Soproni Zeneegyesületi Zeneiskola hegedű és gordonka szakát, s mellette a Lähne-féle tanintézetben tanítványainak hegedűt és éneket tanított. Fáradságot nem ismerve oktatott és muzsikált tanítványaival. Megtakarított pénzén megalapította a Haydn-Mozart-Beethoven Klub-ot amely kamarazene együttes első ízben 1896. november 22-én muzsikált. Barátja, Russ Oszkár, aki maga is kiváló csellista volt, követte a családi tradiciót. Megnyitotta vendégszerető házát, és a zenekedvelő társaság központjává tette azt. Kezdetben évi három rendes és több rendkívüli hangversenyt adott, nagyhírű művészek közreműködésével. A rendezések magas költsége miatt, s mivel a kiadások jórészét Zsupáncsich saját maga fedezte, a klub később évenként
csak egyszer szerepelt. Zsupáncsich mint zenetanár rajongott Haydn iránt. A mester iránti mély tiszteletből Kismartonban a hegyi templomban léptek fel. Minden év nagypéntekén Haydn sírja felett a zeneszerző nyolctételes op 51. számú oratóriumát adták elő. (1930. április 18-ától a templom karzatán latin nyelvű emléktábla olvasható: „Zsupáncsich Miklósnak, a soproni Haydn-Mozart-Beethoven-Club alapítójának emlékére, aki ezen a kóruson 33 éven át adta elő Haydn József művét, „A megváltó hét szavá”-t.) A rendezvényre Zsupáncsich halála után 1948-ig kizárándokoltak a mester tanítványai.) Fanatikus muzsika-szeretetét összekötötte kirándulásaival és természetjárásával. Kitűnő hegymászó és hegyi vezető volt. Kitüntetésnek számított, ha nagyobb tanítványait magával vitte túráira. Zsupáncsich szerint a hegyi patakok zubogó dalolása mindig C-dúrba voltak hangolva. A zenepedagógus kétszer nősült. Fiai kivétel nélkül elsőrangú művészek lettek. Zsupáncsich lánglelkű idealista volt. A horvát ember keménységével, fanatizmusával tartott ki elvei mellett. Kora hatalmasságai előtt soha meg nem hajolt, és nagy odaadással szolgálta a szegények és elesettek érdekeit. Muzsikált tanítványaival a fertőrákosi Mythras-barlangban, az első világháború sebesültjeinek pedig a hadikórházzá átalakított Kaszinóban. Hosszú szenvedés után, 1929. november 13-án hunyt el. A soproni evangélikus temetőben Budaker Oszkár búcsúztatta. A soproni Petőfi téri volt lakása falán és Kismartonban hálás tanítványai által elkészíttetett márványtáblák hirdetik emlékét. A Petőfi tér 15. sz ház falán látható emléktáblát 1942-ben kedves tanítványa, Hoffer Ottó csináltatta a mesternek.

Sopron magyar_955:Layout 1 8/4/2008 9:28 Page 103

Gróf Pejácsevich Károly

Pejacsevich – Dőri kőcímer

Gróf Pejácsevich Károly (1745-1815) neve fennmaradt a városi krónikákban, a korabeli nem soproni hírlapokban és a Tanácsi Jegyzőkönyvekben egyaránt, mint a soproni színházi kultúra felvirágoztatója és annak bőkezű mecénása. Pejácsevich Károly apjával, Pejácsevich Józseffel 1784-ben költözött Sopronba és vette meg a mai Petőfi téren álló Pejácsevich palotát. Spanyol származású feleségével a szerémségi Rumában éltek, mely települést a család emelte várossá, miután Mária Terézia rendeletei alapján a katonai őrvidék számára Mitrovicát, mely addig a család központjául szolgált, elvették. Ezután a pénzbeli reparációból Pejacsevich Marko megvásárolta a verőcei birtokot, melyen a régi kastély helyén újat épített, s megvette a rétfalui uradalmat is Eszék mellett. Károly felesége az utolsó szülés után meghalt, és Károly új életet próbált kezdeni. Átköltözött Sopronba, mely még magyar terület, de elég közel van Bécshez. Anyagi helyzete, a már korábban említett rumai birtok jövedelmezősége, lehetővé tette számára, hogy Sopronban bőkezű mecénásként viselkedjen. 1784-ben – amikor Pejacsevich Károly Sopronba érkezett – volt először népszámlálás Sopronban. Pejachevich Károly második házassága idején javában tart az angol ipari forradalom, 3 évre rá Párizsban kitör a francia forradalom.

Gróf Pejacsevich Józsefnek, ki Sopronba jött fiával, Károllyal, és itt is halt meg 1787. április-30-án, négy gyermeke volt: Zsigmond, Jozefa, Antal és Károly.

Károly jelentős tettének ítéljük azt, hogy 1788-ban a régi és rozoga szárazmalomból lett soproni színházat a saját költségén átalakíttatja, és a régi Kaszinót felépítteti. A kaszinó korabeli neve Bálház volt. Pejácsevich csak nagyon nehezen kapott engedélyt arra, hogy az épületben kávéházat és éttermet is berendeztethessen. Végül minden akadály elgördült az útjából. A Kaszinó táncterme 15 öl hosszú és 6 öl széles volt. Az épületben kettős karzatot alakítottak ki. (A palotaszerű épület a mai Petőfi Sándor, akkor Kaszinó tér sarkán állt, a mai általános iskola helyén. A Petőfi tér 2. számú ház helyét pedig a Kaszinó tágas és csinos kerthelyisége foglalta el.) Mecénásként, a Bartsch-társulat anyagi kudarca után, 1788-tól elvállalta a színház és bálbérletet is. A szerződést a város 1788. június 4-én kötötte meg a gróffal. Az építkezési költségek hatalmas összegre, 50.000-Ft-ra rúgtak. A báltartási jogot tizenhat évre szerezte meg, évi 150 Ft bérért. Mint mecénás több beadványában kimutatta, hogy a színház és színészet fenntartása tetemes összegekbe került számára. Páholyát ugyanúgy megfizette, mint bármelyik más gróf ebben az időszakban! Saját páholyát még a bérletszünetek idejére is megváltotta. Családtagjai neve napján 50 Ft-ot ajándékozott a színház direktorának. Minden jutalomjáték esetén gazdagon megajándékozta a színészeket és a színésznőket. Működése huszonhat évét a soproni színjátszás fénykorának tekinthetjük. Anyagilag ugyan ráfizetett, de kitartó és szorgalmas munkával mégis elérte, hogy a soproni színház, az ő ügyes szervezésének köszönhetően, a bécsi színházak nívójára emelkedett. Az épület renoválásán kívül elvárták tőle, hogy megfelelő tánctermet is építsen benne.

Ezenkívül vállalta a színház világításának és a zenészek fizetésének felét is. A színházi táncterem helyett, merész elhatározással, sok gáncsoskodás mellett felépíttette a Kaszinót, s ezzel a tettével egy sokkal alkalmasabb helyet biztosított a későbbi báloknak és táncmulatságoknak. Alkalmazottait, azokat a zenészeket, akiket ő szerződtetett, minden esetben megvédte a személyükben ért méltatlan támadásoktól. Így történt ez 1789. július 26-án is, amikor Planck Gáspár toronyzenész és Gaszner Lajos toronymester érdekében járt el a városi tanácsnál. A muzsikát télen-nyáron a toronyzenészek szolgáltatták az új Bálházban. A gróf nevéhez fűződik, ahogy azt a Pressburger Zeitungban olvashatjuk, hogy 1795 decemberében a Pejacsevich Károly féle színházban három alkalommal is Mozart Varázsfuvoláját adták elő. 1800 október-14-én a családfő átengedte két

Sopron magyar_955:Layout 1 8/4/2008 9:28 Page 104

házát (Petőfi tér 6, 7.) Magyarország nádorának, József főhercegnek és hitvesének, hogy kíséretükkel együtt ott lakjanak. Ez a magyar nemesi felkelés időszaka volt. November 7-én, ahogy azt a Magyar Hírmondóban olvashatjuk, a nádor tiszteletére műkedvelő színházi előadásra került sor. A darab előtt Artner Terézia költőnő szerzeményét Pejacsevich Anna és Franciska adták elő. Artner később Horvátországba költözött (1821), ahol bekapcsolódott Zágráb irodalmi életébe.

A XIX. század kezdete a társasági élet, a szórakozás és a muzsika szempontjából is az egyik legmozgalmasabb időszaka volt Sopronnak. 1801. január 29-én a helyi nemesség rendezett bált a Pejachevich-féle kaszinóban. A bálra a környéken állomásozó nemesi felkelők tisztjei is hivatalosak voltak. 1801. február 11-én Károlyi gróf tartatott bált a kaszinó nagytermében. A helyi előkelőségeken kívül megjelentek Szatmár és Szabolcs vármegyék felkelő tisztjei. Június 23-án a Deák-kútnál vidám, piknikszerű összejövetelt szervezett gróf Pejachevich Károly. Ezen Ferdinánd főhercegen kívül részt vettek a tisztikar tagjai is. 1801 decemberétől már hetente adtak hangversenyt a soproni színházban.

Az 1802-es esztendő nagy farsangi bálokkal vette kezdetét. A bálok fényesebbek voltak az addig megszokottnál, ugyanis a redoutban (Kaszinó) szokásos táncmulatságokon kívül, a Pejacsevich házban minden szerdán házibált is tartottak.

Február 7-én Ferdinánd főherceg tiszteletére ragyogó estet rendeztek a redoutban. Többek között allegorikus és pantomim előadásra is sor került.

Gróf Pejácsevich Károly az első városszépítők egyike volt. Erre szép példa, hogy 1802 novemberében Széchényi Ferenc gróf, Pejacsevich és még nyolc főúr arra kérték a tanácsot, hogy saját költségükön vitessék át a pellengért egy, a városon kívüli helyre. A pellengér ekkor a Széna téren (ma Várkerület Ötvös utca sarkán) állt. 1802. december 17-én, Ferdinánd főherceg Bécsújhelyből való visszajövetelének tiszteletére a Pejachevich házban előadásra került sor: Kotzebue Die beiden Klingsberg c. művét játszották. 1803. Július 28-i keltezésű levéltári irat őrzi Pejacsevich Károly hitvallását a soproni színház jelentőségéről. „Mivel ez a város nagyon közel van a királyi székvároshoz s a színházkedvelőknek bőséges az alkalmuk Bécs nagy színházaiba járni, ezért függetlenül az olcsó helyáraktól itt is mindenkor igénylik az új és kitűnő vígjátékokat, látványos darabokat, a tragédiákat, az operákat, a szép kosztümöket és díszleteket, a jó zenét, a jó művészeket és művésznőket.”

Sopron társadalmi légkörét ismerheti meg az olvasó, ha belelapozunk a Pressburger Zeitung 1804. évi tavaszi számaiba. Ebből megtudhatjuk, hogy az itteni főnemesség és a városban állomásozó Albert vértesezred tisztikara egyre változatosabb és színesebb szórakozást biztosított magának. A korábbi lovasjátékok, szánkózások, bálok, ha lassan is, de átadták helyüket a méltóbb szórakozásoknak, a hangversenyeknek, a színházi és oratóriumi előadásoknak. Csaknem hetente találkozott az itteni művelt közönség a Pejacsevich gróf házában berendezett színházban, ahol a főnemesség és a tisztikar a kor értékes íróinak darabjait adja elő.

Pejacsevichnek a várossal kötött első szerződése 1804-ben járt le, azonban újabb tíz évre megkötötte a szerződést a színház működtetésére. Még a színházi helyárakat is megtudhatjuk beadványaiból. Az első emeleti páholy bérlete 16 előadásra 12 Ft, egy második emeletié pedig 10 Ft volt. Első osztályú földszinti hely egy előadásra 20 Krajcárba, a másod osztályú hely 10

Sopron magyar_955:Layout 1 8/4/2008 9:28 Page 105

Krajcárba került. A karzati helyekért 7 Krajcárt kellett fizetni. 1805 januárjától folytatódtak a téli hangversenyek. Minden pénteken hangversenyt tartottak, vagy színdarabokat adtak elő a Pejacsevich házi színházban. Minden szerdán pikniket is tartottak a Kaszinó kistermében. Február a farsang hónapja. Az 1805. február 10-i farsangi álarcos bálra alig lehetett bejutni, annyian voltak az érdeklődök.

Három évvel később a soproni Fiedler krónikában lelhetünk további adatokra. 1808-ban a színházat, a tánctermet és a kávéházat rangkülönbség nélkül látogatják. A táncteremben a szórakozni vagyok létszáma többször meghaladta az ötszáz főt. 1808. január 8-án a Líceum diákjai hatalmas sikerrel előadták négy felvonásban „Zrínyi Miklós és az ő baráti" c. vitézi drámát. Kinek az engedélyével és hol? Erre felel az egyetlen fennmaradt színlap: „Méltóságos Verőczei Gróf Pejacsevich Károly ő Nagyságának engedeméből… az említett méltóságos grófnak udvari játék-színjében…"

1808 július végén a család palotája egy nagyobb tűzvészben leégett, ahogy azt a Wischy krónikában olvashatjuk. Az újjáépült palota szebb lett, mint újkorában volt. Pejácsevich bérletének lejárta után Sopron a saját kezelésébe vette a színházat. Az 1814-ből fennmaradt Kaszinó leltárból ismerjük, hogy az emeleti bálteremben húsz zenész számára, az alsó kisebb teremben pedig tizennyolc zenész számára készült el orkeszter.

Gróf Pejacsevich Károly 1815. április 1-én hunyt el, hetvenéves korában. Sopron zenei és színházi életének felvirágoztatásával múlhatatlan érdemeket szerzett magának és családjának. 1815. október 8-án Sopron városa gróf Pejacsevich Vincétől hatvanezer Ft-ért megvásárolta a Kaszinót. 1840-ben elhunyt Pejácsevich özvegye, gróf Pejacsevich Eleonora, akit a Storno krónikában, mint a szegények egyik legnagyobb jótevőjét és édesanyját említik, akinél jobb asszony nem fog születni Sopron városában. 1842-ben a Pejácsevichek elköltöztek Sopronból.

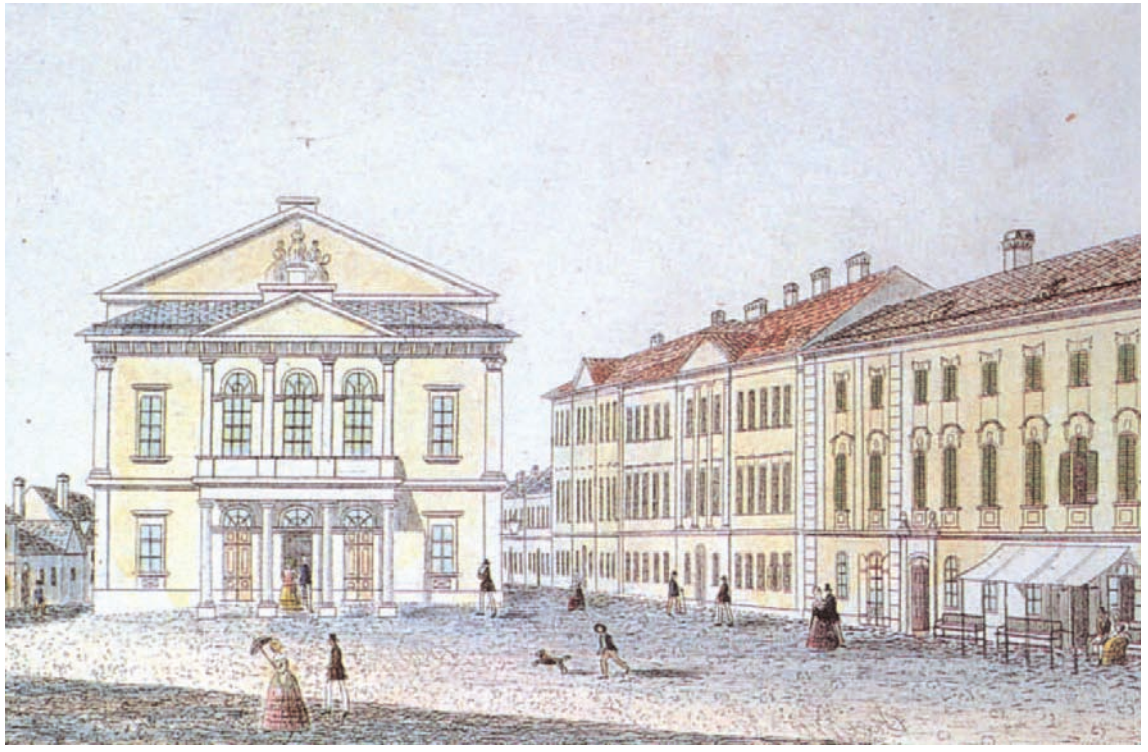

Reim Vince A – Casino (ma Petőfi tér) a 19. század közepén

Pejachevich címer

Sopron magyar_955:Layout 1 8/4/2008 9:28 Page 106

Storno Ferenc

A neves képzőművészt és restaurátort id. Storno Ferencet baráti szálak fűzték a Pejácsevich családhoz. Idősebb Storno Ferenc ősei Svájc Tessin tartományának Solduno nevű helységéből származtak, a család azonban később a bajorországi Landshutban telepedett le. Ő maga az akkor Magyarországhoz tartozó Kismartonban (ma Eisenstadt, Ausztria) született 1821-ben, ahova apja a napoleoni háborúk során vetődött el. Később a család visszaköltözött Landshutba. A Strono család tagjai hagyományosan könyvnyomtatók és kéményseprők voltak, így a kiváló rajzkészséggel megáldott Ferencnek is ez utóbbi szakmát kellett kitanulnia. A fiatal kéményseprő saját visszaemlékezése szerint – véletlen folytán került Sopronba. Legényvándorlása során felkereste szülőföldjét Ksmartont, majd onnan Budát és Pozsonyt felkeresve kívánt hazatérni. Történt azonban, hogy Sopron előtt, valahol Szarvkő, a mai Hornstein környékén megkérdezett egy horvát parasztasszonyt, merre vezet az út Pozsony felé. Az öregasszony, mivel nem tudott németül, a fáradt vándort Sopronba irányította. A város azonban annyira megtetszett neki, hogy itt le is telepedett. 1845-ben munkát talált egy kéményseprő családban, majd mestere halála után elvette annak özvegyét, így megörökölte az akkor jól menő vállakozást. Művészi érdeklődése és tehetsége folytán azonban csakhamar restaurátori megbizatásokat kapott, nemcsak Sopronban, hanem országszerte, sőt külföldön is. Munkája során kezdte gyűjteni a régi, szép műtárgyakat, melyekkel lakását ékesítette. Gyűjteménye az ország egyik legkorábbi családi ősmúzeuma lett. Storno nemcsak ebben játszott útörő szerepet, hanem a műemlékek tudatos, eredeti stílusjegyeikkel harmoniában álló helyreállítási törekvéseiben. Restaurált templomokat, kastélyokat, melyekbe tárgyakat, berendezést is tervezett. A már neves építész és festőművész a Pejacsevich család kérésére hozzálátott a nasici kastély kibővítéséhez is. A kastély az akkor közkedvelt historizáló stílusban készült el. Az így elkészült családi sasfészek mai is Szlavónia dísze, közkedvelt látványosság. A soproni Szent Mihály-templom renoválásánál került sor a Pejacsevich család sírtáblájának felújítására. Mondanunk sem kell, hogy a felújítás és a kiegészítés is id. Storno Ferenc munkája.

Storno Ferencet munkájában fiai (egyikük építész, másikuk festő lett) is követték. A család gyűjteménye a XX. századi 80-as évekig a leszármazottak tulajdonában és kezelésében fogadta a látogatók egyre szélesebb tömegét. A család egyenes ágonvaló kihalása után az állam vásárolta meg és vette gondozásba a soproni Fő tér legszebb barokk lakóházában található gyűjteményt, mely ma is a város idegenforgalmának fő látványossága.

Sopron magyar_955:Layout 1 8/4/2008 9:28 Page 107

Liszt Ferenc és Sopron

A soproniak szeretik Liszt Ferenc városaként emlegetni településünket. 1820 őszén, egy kilenc éves csodagyerek adta első hangversenyét Sopronban. Sikere oly nagy volt, hogy fellépését meg kellett ismételnie. Húsz évvel később 1840. február 17, már mint világhírű zongoraművész ismét fellépett Sopronban a városi Kaszinóban. Ez volt az a nevezetes hangverseny, amelyre Petőfi – akkor még Petrovics Sándor feletteseivel dacolva civil ruhában szökött ki a Halász utcai laktanyából. Ezen a napon avatták Lisztet Sopron város díszpolgárává. A hangverseny után barátja, Bezerédj István palotájában (Templom utca 6) díszvacsorán vett részt, ahol zongorajátékát hallgatva a fellelkesült hölgyek egyik kesztyűjét elragadták és feldarabolva szétosztották maguk között. A másikat Liszt térdre ereszkedve átnyújtotta Sopron legszebb leányának, Slachta Etelkának. A művész 19-én ellátogatott szülőfalujába Doborjánba is. Erről az útjáról levélben számolt be. Legközelebb 1846-ban látta vendégül őt a város. Augusztus 3-án koncertezett itt. A megyegyűlés Sopron vármegye táblabírájává választotta, s egy színezüst karmesteri pálcával ajándékozták meg. Sopron 1857-ben azzal tisztelgett előtte, hogy Steinacker Károllyal megfestették Liszt doborjáni szülőházát. A festményt elküldték a mesternek Weimarba. Az 1869-ben alakult evangélikus liceumi Ifjúsági zenetársaság védnökének, tiszteletbeli elnökének választotta Lisztet. 1872 novemberében a Sopron megyei Horpácsról látogatott el Doborjánba vendéglátóival, gróf Széchenyi Imrével és Mihalovich Ödönnel. 1873-ban, bécsi fellépésének 50. évfordulóján, soproni küldöttség kereste fel. Király József Pál köszöntője után ismételt meghívást kapott Sopronba. 1874. február 12-én újra fellépett a Kaszinóban. Koncertjének jövedelmét, 2879 Ft-ot a soproni óvoda alapjára és a megyei árvák megsegítésére ajánlotta fel. Utolsó látogatására 1881-ben került sor. Április 6-án nagy sikerű hangversenyt adott.

A hangverseny bevételét az Irodalmi Kör és a külvárosi óvoda, valamint egy Liszt-ösztöndíj alapítására ajánlotta fel. Másnap népes tábor indult Doborjánba. Szülőháza falán az Irodalmi és Művészeti kör emléktáblát helyeztetett el. Már halála után hét évvel szobrot állítatott neki a város. Tilgner Viktor mellszobra a ma róla elnevezett Művelődési Ház előtt áll. Itt említjük meg, hogy Liszt Szlavóniában általában a Mihálovics családnál, Feričanciban, vendég. A kapcsolat a Pejacsevich család tagjainak köszönhető, akik rokoni kapcsolatban voltak a fent említett családdal. Később Liszt már mint a Zeneakadémia elnöke a tehetséges Mihálovics Ödönt ajánlja utódjának az intézmény élére.

Sopron magyar_955:Layout 1 8/4/2008 9:28 Page 108

Múzeum

1867. december 1-jén soproni polgárok megalakították a „soproni történészeti és művészeti egyletet”. Ez volt az ország első vidéki múzeuma. Az egyesület célja kettős volt: egyrészt össze akarták gyűjteni Sopron történeti múltjának fellelhető tárgyi és régészeti anyagát, másrészt források alapján meg akarták írni a város történelmét. Az egyesület e célok elérésért múzeumot alapított. Tizennégy évi működés után az egyesület pártolás hiányában feloszlott. A többnyire csak kiállításokra átengedett múzeumi tárgyak javarészét a tulajdonosaik visszavásárolták. A visszamaradt egyharmad részt a feloszlott egylet egy megalapítandó városi múzeum számára ajánlotta fel. Így keletkezett a soproni városi múzeum, ami 1881-től 1896-ig a városháztéri (Fő tér) tábornok házban volt elhelyezve. A levéltár kiegészítő részeként funkcionált, a városi levéltáros kezelte anyagát. 1883-ban a magyar Történelmi Társulat Sopronban tartotta meg vidéki nagygyűlését, s ez alkalomra a város felhívására szinte az összes céhek beadták emlékeiket. A gyűjtemény ugrásszerű gyarapodása Bella Lajosnak és Kugler Alajosnak volt köszönhető. Bella 1887-től ásatott a Várhelyen. Az ott előkerülő vaskori emlékeket illetve a város határában felszínre kerülő római emlékeket a múzeum számára mentették meg. Kiváló alkalom kínálkozott leletmentésre a Deák téri építkezéseknél, a Pannonia Szálló és az új Városháza alapozásánál (capitoliumi Trias), vagy éppen vízvezetékek lefektetéseknél, illetve az új katolikus temető földmunkálatainál. A városi múzeum anyagát így kezdetben vaskori és római leletek, valamint a gazdag soproni vonatkozású céhes emlékek képezték.

1885. november 12-én, a Sopron vármegyei régészeti társulat alakuló ülésén Paúr Iván, a Széchenyi család utolsó levéltárosa felajánlotta értékes és rendszerezett gyűjteményét „Sopron megyének, Sopron megye lelkes közönségének.” Ez volt a Sopron vármegyei múzeum születésnapja. Így Sopronnak 1886-tól már két múzeuma is volt. A két múzeum kezdetben alig vett tudomást egymásról. Az egyesítésre Paúr halála után kerülhetett sor. 1893-ban a régészeti társulat elnöke, Kunc Adolf dr. indítványozta a két múzeum egyesülését. Az egyesítést 1896-ban mondták ki véglegesen. A városi múzeum 1897-ben, a megyei 1898-ban költözött új otthonába, a Városháza második emeleti helyiségeibe. Új létesítménye volt az egyesített múzeumnak a néprajzi gyűjtemény. Ez felölelte a megye háromnyelvű lakosságának anyagát. Magyar, német és horvát ünneplő parasztszobát rendeztek be.

A horvát parasztszobát Szarvkő (Hornstein) anyaga képezte. A községtől vásárlás útján jutottak a kiállított tárgyakhoz. A szoba alapszíne zöld volt. A jellegzetes sarokban függő keresztet Pavitsich Mátyás helyi plébános ajándékozta a múzeum részére. A bölcsőt és húsz más kisebb tárgyat (képek, fagyertyatartók, fakanalak) Kuzmits Endre büdöskúti (Sauerbrunn) főtanító gyűjtötte össze.

A múzeum 1901. december 29-én nyílt meg a nagyközönség előtt. A nyitva tartás vasárnap volt tíz és tizenkét óra között. 1903-ban a növekvő érdeklődés kielégítésére Kugler Alajos levéltáros és múzeumi főőr hatvan oldalas, 17 képes táblával ellátott ízléses vezetőt állított össze a látogatók számára.

Sopron magyar_955:Layout 1 8/4/2008 9:28 Page 109

A Soproni Városszépítő Egyesület

Az egyesület megalapítása a dúsgazdag lovag kömáli Flandorffer Ignác érdeme volt. A Flandorffer ház örököse kitűnő üzletemberként Sopron és környéke borászatát felvirágoztatta, a bornak külföldi, sőt tengerentúli piacot biztosítva. Pénzét és hatalmas vagyonát a köz javára áldozta. Már 1842-ben apósával és gróf Széchenyi Istvánnal közösen megalapították a Soproni Takarékpénztárt. Nevéhez fűződik Sopron-Katzelsdorf-i vasút létrejötte 1846-ban. Anyagi támogatásával építették ki a soproni orsolyiták zárdáját, mely a volt Pejacsevich telken épült fel. 1866-ban szülővárosában gázgyárat létesített. 1872-ben a szegényházat, 1882-ben a kórházat alapította meg. Fél tucat soproni egyesület vezetője volt. Mindezen tevékenysége mellett foglalkozni tudott a város szépítésével. 1865-ben fogott hozzá a városszépítés nemes gondolatának terjesztéséhez. A kezdeti közöny után az értelmiség, de különösen a korszak városi kereskedői a nemes ügy mellé álltak és támogatták mozgalmát. Az év végére 146 híve volt. Az első három évben még csak társulásról beszélhetünk. A Soproni Városszépítő Egyesület 1869-ben jött létre. Az év májusában jóváhagyták az egyesület alapszabályát, ami 1912-ig maradt érvényben. Az első tíz évnek már megmutatkoztak eredményei. Elültettek 3761 fát, köztük 350 gyümölcsfát. 35 hidat és 347 védőkorlátot emeltek. Befásították az Erzsébet kert és a Nándor magaslat felé vezető utakat. A város környékén végzett munkáik közül a legjelentősebb a Deák kúthoz vezető út és környéke rendbetétele. A líceumi ifjúság itt rendezte majálisait, amelyek nemcsak a város középrétegeit, hanem az előkelőségeket is odavonzották. Slachta Etelka naplóbejegyzései már erről tanúskodtak.

Erősen visszavetette a városszépítés munkáját az 1873-as válság és tőzsdekrach. Az 1880-as évektől ismét rendezésre került a volt Promenád. A Széchényi palota mai formáját már 1851-ben elnyerte. Húsz évvel később megkezdték az óolasz bástya bontását. Helyén 1873-ban felépült Sopron második Kaszinója. Az egyesület a Széchenyi térre új termőföldet hordatott, a javított talajba gesztenye- és akácfákat ültettek. 1889-től vette kezdetét a Deák téri park létesítése. A költségek majd 1000 Ft-ra rúgtak. Flandorffer elhunytával (1891) az energikus Printz Ferenc lett az elnök. Kezdetét vette a városnak a Lövérek felé való terjeszkedése. Ehhez a GySEV vasút kiépülése adta a végső lökést. A Deák téren az 1870-es évektől szebbnél szebb házak épültek. Ez a Bánfalvi patak beboltozásának volt köszönhető. A leánygimnázium impozáns épülettömbje 1886-ban készült el Hausmann Alajos tervei szerint. 1899-re Sopron egy ragyogóan szép, szökőkúttal is ékesített teret kapott. A lövéri részek szépítésén a „Lőverbizottság" dolgozott serényen. Muck Endre a Városszépítő Egyesülettel karöltve a városi erdőkben valóságos úthálózatot hozott létre a kirándulók és természetjárók örömére.

Dr. Printz Ferenc felismerte, hogy az idegenforgalom fontos tényezője egy város fejlődésének. Az első városismertető könyv német nyelven 1886-ban hagyta el a nyomdát. Ezt követte 1891-ben egy újabb kiadás. A 45 illusztrációval díszített útikönyv térképmellékletei bemutatták a korabeli várost, a Fertő környékét és a soproni erdők kiránduló útvonalait.

Sopron magyar_955:Layout 1 8/4/2008 9:28 Page 110

A soproni bor

1846-tól már jóváhagyott alapszabályokkal rendelkező bortermelő egyesület, a Weinbau Verein működött a városban. Kevéssé ismert tény, hogy a Pejácsevich családnak jól termő szőlői voltak a város határában, közel a Fertő parthoz.

Sopronban alig akadt ház, amelyhez szőlő ne tartozott volna. Már 1849-ben városi tulajdonba került a Pejácsevich házhoz (Petőfi tér 6) tartozó 24 font (1536 □-öl) a Satz dűlőben, és a Hochklausner dűlőben egy 10 fontos (640 □-öl) szőlő. A közgyűlés a szőlők eladását határozta el. A kisebbiket 500 Ft-ra értékelték, a termését 144 Ft-ra. A Satz dűlőt csak később adta el a város 781-Ft-ért. A grófi család távozása után a Pejácsevich-féle ház nagy pincéjét Krausz posztómester bérelte. A bejárat alatt lévő, 16 hordó bor tárolására szolgáló pincében még a grófi tulajdonban lévő bort tárolták. A tanács meghirdette a pince bérbeadását. Ez 1849-ben sikerült, s az akkor már üres pincét évi 12 Ft-ért adták ki. A pincében lévő prést a város 1857-ben értékesítette 20 Ft-ért.

Az 1855-ös párizsi és 1862-es londoni világkiállításon kitűnően szerepeltek a ruszti és a soproni borok. Sopron mint borpiac ebben az időben hírnevét aszúborainak köszönhette. Évszázadok óta szokás volt már a ruszti és a soproni borokból természetes úton egy különleges bort előállítani. Ezt azután „soproni" és „ruszti aszú" név alatt forgalmazták. (Mindkettő jó hírnévnek örvendett és a borkereskedelemnek fontos cikke volt.) 1878-as kereskedelmi és iparkamarai jelentésben olvasható, hogy a Flandorffer Ignác vezette bornagykereskedő cég több éves igyekezettel piacot szerzett a soproni bornak még Angliában is. A távolsági borkereskedelem legeredményesebb forgalmazói voltak még: Lenck Samu, illetve a Buck és Társa cég. Soproni bort ittak Németországban és Svájcban. Gyengébb hazai termés esetén Franciaország is vásárolta a soproni bort. Flandorffer borai az európai piac beszűkültével eljutottak Dél-Amerikába is.

Niszkács Miklós szerint (2002) a legősibb soproni szőlőfajták a furmint, a fehérfoltos, a barnaszőlő (vadfekete), a gyöngyfejér és a sárfejér. Ezeket említik egy 1230-ban keltezett adásvételi szerződésben. A leghíresebb barnaszőlőből készült bor lett a kékfrankos.

1890 júliusától a filoxéra támadta meg a soproni szőlőket. A fertőzött terület rohamosan nőtt. 1893-ban 63 helyről, 1895-ben 241 helyről, rá egy évre 2101 helyen regisztráltak filoxérát. A filoxéra pusztítása közel egy évtizedig tartott. Utólag kiderült, hogy a kór Magyarországra az osztrák Klosterneuburgból került, ahol már 1872-ben észlelték. Innen terjedt vesszőszállításokkal országunkba. Elöszőr Pancsován (ma Pančevo, Szerbia és Montenegró) észlelték. Azután innen terjedt el. Meg kell említeni, hogy a filoxéra homokos talajban nem él meg. Ekkor kezdődött meg az Alföldön a homoki szőlők tömeges ültetése. A soproni gazdapolgárok óriási lendülettel láttak neki a munkának, az új telepítéseknek. A szénkénegezés és az amerikai szőlővessző mentette meg a végső pusztulástól Sopron, Ruszt, Kismarton, Nagyhöflány, Balf, más szóval az egész Fertővidék bortermelését. Jó példával Sopron járt elöl, megalapítva 14000 Ft-os költséggel a János telepet, ahol amerikai szőlővesszőt termeltek és kínáltak eladásra. A telep 1893-ban 488 350 db vesszőt adott el. Az eladott vesszők összegének felét Horvátországba, Szlavóniába és Ausztriába exportálták. A soproniak fele áron kapták a vesszőket és ingyen vettek részt azokon a tanfolyamokon, amelyeken a telep vezetője, a pozsonyi születésű Vetter Pál (akit a gazdák az elején Laushans-nak, tetves Jancsinak tituláltak, mivel úgy tartották, ő hozta ide a gyökérférget), az oltás mesterségét tanította a gazdáknak. A szőlőtermelők merészen új fajtákkal váltották fel a régi ültetvényeket, így elindult máig tartó hódító útjára a Kékfrankos.

Sopron magyar_955:Layout 1 8/4/2008 9:28 Page 111

Néhány gondolat még a soproni borról

Sopron környékén az évszázadok folyamán egy olyan szőlőművelési kultúra alakult ki, egy tipikus szőlőművelő polgár-parasztember keze nyomán, mely specifikus és néhány hazánkban sehol vagy csak elvétve alkalmazott eljárást, szokást vezetett be.

Csak néhányat említve: a pincék itt nem a szőlőhegyen, a dűlőkben, hanem a városban voltak.

Ez a város határfekvéséből, a családi öröklés útján alakult ki: miszerint a szőlőket keresztbe felosztva, a szokásoktól eltérően örökölték a gyerekek. A szőlőt, mivel a klíma igen megfelelt, betegség pedig nem igazán jelentkezett, későn, november, decemberben szedték. Ebből készült az ismert soproni Ausbruch. Késői szedésű édes desszert fehérbor. Aszús év nem volt mindegyik. A soproni bor a muskotályoshoz és furminthoz hasonló, már nem létező szőlőfajtákból készített tokajihoz hasonlóan édes, magas alkoholtartalmú értékes bor, melynek előállítása külön technikát igényelt. Innen Sopron gazdagsága.

Kezdettől fogva a szőlőtermesztés volt a polgárok fő mező-gazdasági tevékenysége. A soproni bor nemcsak mint messze földre elkerült exportcikk, hanem mint a város diplomáciájának nélkülözhetetlen velejárója is szerepet kapott, és egyike volt a győri püspökkel szembeni sok évszázados viszály alapjának. Rendszerint a tizedként/bordézsmaként ismert egyházi adó értelmezése, megfizetése és tárolása, vagy a területek határai miatt.

A város 1440 körül szövetkezett hat másik királyi várossal, hogy nagyobb nyomatékkal tudják peres ügyeiket képviselni a tárnokmesternél, ha szavuk nem is nagyon. Helyük volt az országgyűléseken.

Sopron magyar_955:Layout 1 8/4/2008 9:28 Page 112

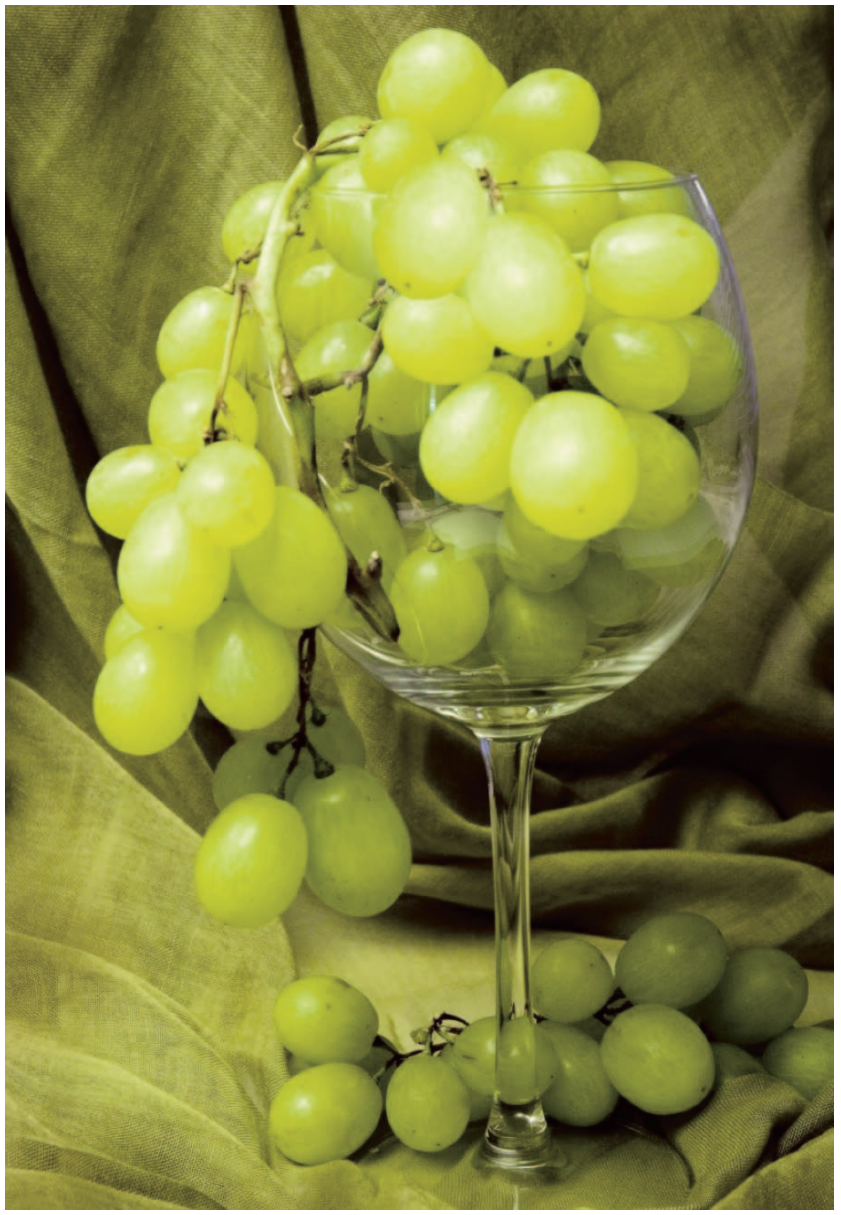

A szőlőt karós-vendég (mellékkarós) rendszerben művelték, biztosítva ezzel az állandó frissítést és ember által segített szelekciót. A vesszőket szalmával kötözték.

Még néhány érdekesség. Mivel a városi pincék közösek és vegyes használatúak voltak a bor kezelése sajnos nem volt megfelelő a nagy borkereskedők megjelenéséig. Keveredtek itt a vegyes zöldségek, kiváltképp a káposzta, ami nem kedvez a bor minőségének.

Ezért lett a kereskedők szokása már a fiatal bort Sopronban megvenni, hisz ennek minőségével nem volt baj.

A bort hordóval együtt vették meg még a fejtés előtt, seprüjén, tudniillik azt tapasztalták, hogy szállítás után a bor kitisztulva még jobb minőségű.

Így a kádáripar is fejlődött, hisz kellett a sok hordó.

Ne feledjük ! A középkorban a mézen és aszalt gyümölcsön kívül édesítőszert nem ismertek. Az édes ízt, mely kellemes és jó érzéssel tölt el, sokszor lelki igények pl. szeretet, odafigyelés pótlására is szolgál, mindig kereste az ember.

Nemes asztaloknál, lakomák után az ilyen édes soproni bornak meg volt a maga fontos szerepe. Ára is e szerint alakult.

Sopronban,ha kiszámítanánk, nem volt nagyon sok bor, de ára miatt nagy értéket képviselt. Nem is fogyasztotta a termelő. Ő maga számára a már kipréselt seprő és víz alkalmazásával készítette az ún. Wassermichlt (csigert), a vizimiskát, vagy munkásbort.

A magas cukortartalom miatt a bor kiforrása is hosszadalmas folyamat volt.

A gazdák figyeltek arra is, hogy szőlőik ne egy helyen legyenek csak, mivel ez volt a legjobb védekezés a jégeső okozta károk ellen.

A sorok között babot termeltek, innen is a nevük Bohnenzüchter. Ezzel kihasználták a szabad földterületet, a bab nem zavarta a szőlőt és adózni sem kellett utána.

A bor és Sopron fontosságát mutatja a bordézsma jelentősége, melyet a város még a XII. századtól fizetett a győri püspökségnek. Ebből aztán peres ügyek keletkeztek, mivel a város többször nem akart fizetni. A pereket általában elvesztették, de ellenlépésként nem engedték a dézsmabor soproni értékesítését.

Sopron 1297 óta rendelkezett a szabad borszállítás jogával.

Sopron magyar_955:Layout 1 8/4/2008 9:28 Page 113

Kiegészítés a XVI.–XVII. századhoz

Tanulmány a XVI. századi Sopronról horvát szemmel:

Kópháza 1531-ben teljesen elnéptelenedett falu, és a sopronkertesiek használják mint bérleményt legeltetés céljából. 1537-ben egy esetleges újbóli török támadás esetére a behívott védők listáján a következő kópházi neveket fedezhetjük fel: Peter Blasowitz, Matheus Collfatschitz, Martin Dumkowitz, Bartzl Grubitz, Gregor Grubitz, Mathias Grubitz, Hanns Mallaschitz, Peter Marilzoling, Marko Mirkowitz, Wenntzl Myhaschitz, Nemesch Janusch, Jakob Ortowutz, Markho Pintschelytz, Peter Svtani, Blasi Zternedi, Jorg Warschitz, a plébános név nélkül (lehet, hogy nem is volt), ami azt jelenti, hogy a falu újból betelepült.

Ismeretes, hogy Kis Czenkből, melyet akkor Tótcenknek (Tothchynk) hívtak, 1555-ben Petar Kovachich, Mikula Kralich, Mihovil Paztorich és Mihovil Chernetych családjai költöztek át Kópházára.

Ugyanakkor a város északi szélén, az országút mentén fekvő Kelénpatak is kifosztva állott. Moritz Fürst Kismarton ura írja a kormánynak 1532-ben: *„durch Tärkchen verderbt und die armen underthanen zun thail erschlagen worden”*, ami világosan érzékelteti a valós helyzetet.

A DICA 1559-es, összeírás alapján Kelénpatak csak 7 portával rendelkezik összesen 24 családdal, akik németek és horvátok.

Ismeretes, hogy az uradalom a jövevényeket több évre felszabadította az adófizetés alól, és csak ezután vették fel őket az urbáriumba.

Kelénpatak első összeírása 1556-ból származik. Feltételezve, hogy hat év adómentességet élveztek, a horvátok idetelepülésének időpontja 1558. és 1565. közöttre tehető.

Ezt erősítheti meg jastrebarszkói Georg Vuccovycz latin misekönyvborítójának belső oldalára boszáncsicával írt feljegyzése: „Csak Istennek köszönhető”.

Mindenképpen feltételezhetjük, hogy Sopron város jobbágyfalvainak horvátokkal történő betelepítése a 16. sz. utolsó negyedében befejeződött.

Érdekes megemlíteni, hogy a környező településekhez képest Kelénpatakra 20 évvel később települtek horvátok (Sopronkertes, Cinfalva, Zárány, Darufalva).

Dragonus Gáspár, (? – Rohonc 1612?)

1576-tól magyar és horvát protestáns prédikátor Sopronban. Ilyen szerepben prédikál Kelénpatakon és Kópházán is, melyek horvát falvak. 1576-ban elveszti Deven Katalint Hegykőről. 1580-ban polgárjogot nyer. 1582 derekán elhagyni kényszerül Sopront az új Gregoriánus naptár elleni fellépés miatt. Rövid ideig a Drakovits-féle Kesző várban raboskodik.

1584-ben Szombathelyen találjuk.

1586-ban prédikátor és professzor a körmendi teológiai főiskolán, ahonnan Rohoncra települ mint pap. 1587-ben eladta Soproni házát. Az 1591-es csepregi kolokvium résztvevője

A Speculum Theologicum szerzője (Monyorókerék 1591) Ekkor Monyorókerék Zrínyi György egyik Magyarországi uradalmi központja.

Gerengel Simon, (–1570) evangélikus prédikátor

Sopron első prédikátora és papja aki az osztrák Aspangból érkezett.

Négy és fél évet töltött börtönben Salzburgban. A Catechismus und Erklarung der christlichen Kinderlehre című mű szerzője, mely Sopronban jelent meg 1569-ben, majd még 4 kiadást élt meg. Bécs 1619., Halle 1715., Sopron 1775., 1792. Az első nyomtatásért a városi tanács a Kristof Hummel hagyatékból 116 forintot adományozott.

Lackner Kristóf (1571–1631) a jogtudományok doktora, soproni polármester

Apja a bajor Tittmaningból költözött Sopronba mint aranyműves. Polgárjogot 1568-ban szerzett.

Első házasságából Schiffer Barbarával született Kristóf 1571. nov. 22-én. Nyolc évesen elvesztette édesanyját és mostohája Consul Anna lett, aki nagy gonddal kísérte nevelését és tanulmányait.

Sopron magyar_955:Layout 1 8/4/2008 9:28 Page 114

Alpfokú iskoláit Csepregen a nagyhírű Gabelmann Miklós keze alatt végezte, ahol megtanulta a magyar nyelvet is. 1591-től rövid ideig a Graz-i egyetemen tanult. 1593-ban Padovában tanul és elvégzi a jogi egyetemet 1595-ben doktori titulussal. Innen Bolognába és Siennába megy. 1597-ben tér vissza Sopronba és a következő évben elveszi Ursula Gürtnert, egy idősebb gazdag özvegyasszonyt.

1599-től szerepel a soproni közéletben, előbb mint tanácsos, majd 1613-tól mint polgármester, majd hat alkalommal városi bíró, országgyűlési városi követ, küldött a prágai királyi udvarban. 1631. december 29.-én halt meg Sopronban. Mivel gyermek nélkül halt meg nagy vagyonát a városra hagyatékozta. 12 nyomtatott művét ismerjük. Egyik legmaradandóbb alkotása a Foedus Studiosorum Nobilium Semproniense (Soproni Nemes Tudós Társaság 1604-1674) megalapítása.

Szigeti Frankovith Gergely, orvos

Megjelent Eberau 1588 Hasznos és szükséges, Magyar Tudományos Akadémia, Egyetemi Könyvtár.

A szigeti nem nemesi rangot jelent, hanem sárvári származására utal, melynek egy részét jelzi a szó.

Az újonnan megválasztott király, I. Ferdinánd maga is gyengített a katolikus egyház helyzetét, mikor a megüresedett győri püspöki széket nem töltette be, hogy javait élvezhesse. Csak 1535-ben lett Újlaki Ferenc új győri püspök, akit 1540-ben szenteltek pappá. Ezzel a győri püspökség Sopron vármegye katolikus hívei a legkritikusabb időben vezetés nélkül maradtak, és így pozíciójuk is értelemszerűen gyengült.

Mindamellett Nádasdy Tamás, a vidék legfontosabb és legbefolyásosabb ura 1535-ben övéivel áttért a protestáns hitre. Sárvári udvarában tevékenykednek nyugat-magyarország legjelentősebb protestáns vezetői, Sylvester János és Dévai Bíró Mátyás. A Nádasdy uradalmakon az új vallás gyorsan elterjedt. A szomszédos kismartoni Fürst-féle uradalomban is megjelentek az első protestáns prédikátorok 1530-ban. Nádasdy fia, II. Ferenc (1555–1604) állhatatosan építi a protestáns intézményeket.

1576-ban megalakul a Transdanubiai protestáns körlet, melyhez Sopron is csatlakozik és ez lesz az oka, hogy a Draskovich György által 1579-ben Szombathelyre összehívott szinoduson a protestáns papok már nem képviseltetik magukat.

A Nádasdyak 1557-ben Csepregen megalapították protestáns iskolájukat, mely rövid időn belül nagy hírnévre tett szert és ahol olyan híres tanítók oktattak, mint Gabelmann Miklós, Potyndy István, Galgóczy Miklós, valamint egy horvát pap Thokoich György (1575-1600). Nádasdy a lutheránusok és kálvinisták között fellépő ellentétek megszüntetése végett 1591-ben összehívta ..... tovább?

Sopron városába a protestáns szellemiség a mohácsi vészt követően jelent meg.

Előtte, 1524-ben a városban folyt le az első lutheránusok ellen irányuló országos vizsgálat, mely kiderítette, hogy Móricz Pál kereskedő és a 27 papból kettő protestáns iratokat birtokolt. A következmény az lett, hogy 1524. október 30-án a városi hóhér nyilvánosan elégette a Fő térre hozott protestáns irományokat, könyveket, röplapokat, valamint Móricz nyilvánosan vallott hűséget a katolikus hit iránt.

Ugyanebben az évben Kristóf ferences rendi szerzetes prédikációiban nyilvánosan kritizálja a katolikus papság és a zsidó uzsorások erkölcsi viselkedését.

1526-27-ben a városi vezetés már az új vallás mellett tört lándzsát, amit abból látunk, hogy a katolikus papoknak adózniuk kellett.1536-ban a Városi Tanács meginti a papokat, hogy tartsák be kötelességeiket. 1540-ben a város lefoglalja az egyházi javakat és 1549-ben Svájcból meghívja a Zwingli irányzathoz tartozó Kalbermaut Pétert városi prédikátornak.

1550-től még erősebb nyomás nehezedik a katolikusokra, de nem roppannak össze.

A következő évben Jekkel Konrád, városi titkár feljelenti a várost a királynál, mint a kiátkozott, kitoloncolt rossz morálú papok menedékét, minekután a város elhagyására kényszerült.

Ettől az időtől küldi a város fiataljait (Wirt Mihály. Hummel Kristóf) német protestáns főiskolákra, egyetemekre, Főleg Wittembergbe.

1565-től nyilvánosan prédikál Gerengel Simon, akit horvát nyelvtudása miatt a környező horvát falukba, Kelénpatakra és Kópházára is kiküldenek.

Ebben az időben a városi papság többsége házasságban él és mindkét formában áldozik. A városi tanács elismerte a protestáns vallást és mindenki számára vallásszabadságot biztosított. Így válik az üldözött protestánsok menedékévé és ad nekik polgárjogot, mint például Ákosházy Sárkány Antalnak (1544), Nádasdy főjószágigazgatójának, vagy szegedi Faximus Gáspárnak, orvosának.

Sopron magyar_955:Layout 1 8/4/2008 9:28 Page 115

Az 1564. évi pozsonyi Országgyűlésen a várost a városi titkár és ügyvéd Gaspitz Ferenc képviseli, ki emelkedett hangulatban írja a városi tanácsnak: *… hoffen, das dismal diese fürgenommene Reformation in allen schon beschlossen werde. Gott geb gnad, dass es schirist geschehe.* (Házi, Levelek VII).

Magától értendő a városi tanácsot az a gondolat vezette, hogy átvegye a felügyelő jogokat és a katolikus egyháztól való lelki függőséget megszüntesse. 1574-ben ez odáig fajul, hogy az egyháztól elvették iskoláját és városi iskolává alakult 4 tanárral (latin, német és két segédtanár ún. Praeceptor). Ezek közül Ernő főherceg utasítására – Draskovich György, győri püspök nyomására – a két segédet menesztenie kellett valamint az evangélikus iskolamestert, de a protestantizmus tovább terjedt. Abban az esetben, mikor a városban szertartásaik megtartásában akadályozva voltak, a környező protestáns falvakban tartották meg azokat, legfőképp Keresztúron.

A Gergely naptár bevezetése ellen is fellépnek, melyet rendelet utasítására vezettek be először 1582-ben, majd 1584-ben, mikor parancsra június 24-én elhatároztatott a naptári reform.

A század végén, 1597-ben a város 5000 lelket számlál a vizitáció pedig csak 20 katolikus családot mutat. Így 1603-ban a városi tanács immár nem ismeri el az egyházi törvénykezést, fennhatóságot.

Kuriózum az is, hogy ez a fejlődés hatással van a céhek életére is, a kik többségükben egy szent patrónusa alatt álltak és a katolikus templomokban voltak alapítványaik. Így 1550-től a város átveszi ezeknek a pénzalapoknak a kezelését, valamint finanszírozza árvaházait és szociális intézményeit.

A protestánsok nagy védelmezője Lackner Kristóf volt. 1631-ben bekövetkezett halála után, 1636-ban a városba költöztek a jezsuiták és elkezdték ellenreformációs tevékenységüket, mindenekelőtt iskolák építésével, mint pl. a jezsuita gimnázium 1636-ban.

A soproni jobbágyfalvakban 1570-től megerősödik a protestantizmus. Nem úgy a horvát Kelénpatakon és Kópházán. A városi történeti dokumentumok alapján megállapítható, hogy nem fogadták el az új vallást és a város a század 70-es éveitől rendszeresen küldi horvátul tudó prédikátorait e két faluba. Dragonus is vélhetően azért kap megbízást a várostól, mivel bírta a horvát nyelvet, állítja Payr Sándor a „A soproni evangélikus egyház története” című művében.

1581. november 27-én újfent panaszkodik a kópháziakra, mivel nem akarnak megjavulni, nem adnak számára helyet prédikációjához, a szertartás végzéséhez, és nem hajlandók számára a tizedet megfizetni. Kópháza egyszerűen a német Harka betétfalva lett.

Dragonus után a két falut Vincenc nevű ferences szerzetes veszi át. Rövid időre Marko Payrich (1590) tevékenykedett Kópházán, majd 1591-93-ban egy Mihály nevű pap. A kópháziak és kelénpatakiak még 1605-ben is lelkipásztor nélkül vannak és minden bizonnyal a soporni ferencesek szolgálták lelki üdvösségüket. 1619-ben a kópháziak saját maguk szereztek lelkipásztort egy Bandorfi pálos szerzetes személyében, kit azonban a város nem engedélyezett számukra, miután kérik a városi tanácsot, hogy szerezzen már és fizzesse a papot, de ezt is elutasították azzal az érveléssel, ha katolikus lelkipásztorra van szükségük fizessék azt saját maguk.

Horvát Pál 1651-ben a szlovén Dollár Györgyöt nevezte ki plébánosnak Kópházára. Ettől az időtől kezdve az egyházközség papi állása be volt töltve. Kelénpatakra a ferencesek 1636 után már nem mentek ki, miután 70 hold földet eladott a város. A következő évtől itt Ilijenić András a lelkész.

A másik közvetett büntetés a protestáns város részéről az volt, hogy nem szervezték meg a legelemibb oktatást sem anyanyelven. Tehát létezett a híres német városi iskolájuk, saját horvát alattvalóik oktatását pedig teljesen elhanyagolták.

Az első ismert tanár név Wulinka Györgyé 1651-ből, habár a faluban nincs iskolaépület.

A ‘gondoskodjatok saját papról’ válasz utalhat bizonyos vallási autonómiára is néhány faluban, de lehet, hogy szélesebb értelemben is.

Ebben a kérdésben nincsenek egyértelmű forrásaink. Tudnunk kell, hogy a horvát papok, mint jó lelkipásztorok elkísérték híveiket az új hazába. Az uradalmak birtokosai pedig befogadták őket, avagy tűrték, mivel nem tudtak más megoldást és számoltak az időfaktorral is.

Sopron első számú papja Konrad Glöckel a kolostori tanácsnak írja 1592. szeptember 12-én a papok és hívek közötti ellentétről a horvát falvakban, úgy tűnik a szomszédos uradalmakon (Kismarton, Szarvkő, Fraknó, Csorna, Alsó Ausztria) mely levélben megerősíti az egyházi autonómiát: … ... daß nach temporem Ferdinandi,.da die khrabaten dieser unserer orthen ankommen, unnd sich mit hauß niedergelassen, sunderlich da der lutheranismus hefftig eingerissen, seyndt sy ir majestät zue

Sopron magyar_955:Layout 1 8/4/2008 9:28 Page 116

fuessen gefallen, diesselbig unndterthänigst, sy bey irer religion hanndt zuhaben unnd vor den rebellischen zue schützen, angelangt, wellches ir Mtt. Zugesagt,. daneben waß innen für catholischer priester gefellig, auf zunehmen, genadigist bewilligt Daher ihnen die khrabatischen pauern daß ius patronatus in verleihung der pfarren in praeiudicium suae maiestatis zue aignen,.. Úgy néz ki a „bewilligt" csak szóban hangzott el, mivel írott dokumentumot nem sikerült találni.

Tudott tény, hogy 1568-ban Kismartonban császári megbízottak jártak, akik előtt a környező horvát falvak papjai is megjelentek azzal a kéréssel: … megengedhető-e számukra a régi mód szerinti misézés. Weisspriach ezt röviddel ezelőtt megtiltotta számukra, mindamellett nem tisztázott a „régi mód szerint", mire is vonatkozik.

Két kérdés vetődik fel. A misézés nyelve és a szabad papválasztás. A szabad választás megszüntetését a fent említett Konrad Glöckel így terjesztette a kolostori tanács (Klosterrat) elé:

unnd gaben den priestern auß dem pfarrlehen was sy gelust, namen auch die priesster auf und sezens widerumb ab, ihres gefallens ut paucis agam imperiose nimis agunt cum suis sacerdotibus, ... Derohalben es die notturf extremo modo erfordern will, daß alle priester, sowohl die Khrabatischen alß die Teutschen ire praesentationes haben unnd ordentlich instaliert werden, damit sy wissen, was sy nach lauth deß inventariy gewerdten sollen, sonsten so sy ex gratia rusticorum leben muessen, ist ihnen daß maul schon gesperdt, unnd muessen sagen, waß den paeuern wollgefehlt. ... ... (KLA K165, Ödenburg fol. 56 n 677).

Mindenképpen viszonylagos biztonsággal feltételezhetjük, hogy a kelénpataki imakönyvben említett papok e jog szerint voltak kinevezve saját hitközösségük élére. Ezek név szerint: Georg Vuccowych de Jastrebarska 1561, Fylypovich és Juray Zywanich pap. Ilyen megerősítést feltételezünk még Fertőendréden, Hof-ban, Prellenkirchen-ben, Schönau-Günseldorf-Teesdorf-ban Bécsújhelx mellett Alsó-Ausztriában, valamint Banska Bystrica-ban Szlovákiában.

Az autonómia és ezzel együtt a szláv liturgia megszünte köszönhető egyrészről a protestantizmus terjedésének, másrészről a szláv szertartást tanító intézetek távolságának. A 17. század elejétől a betelepülők fiai már a grazi, bécsi, trnavai teológiákon szerzik végzettségüket és adják a papok többségét, mint az egyedüliek ezen a vidéken, kik a katolikus egyházhoz hűek maradtak. Betöltik az egyházmegyéket, lehetnek azok német, magyar vagy horvátajkúak (vizitációk) és nagy számban vannak jelen különböző szerzetesrendeknél.

Megjegyzendő, hogy a korban a horvátok számára a sok gyermek, a szegénység miatt a papi hivatás volt a talán egyedüli kitörési lehetőség, hogy magasabb társadalmi rétegbe kerülhessen valaki.

Megállapíthatjuk, hogy a kelénpataki misekönyvben megtalálható bejegyzések első írásos katolicizmushoz és egyházhoz fűződő emlékeink. Ez a kelénpataki Esztergomban 1501-ben nyomott latin misekönyvbe írott megjegyzés, mely 1504-től a falu birtokában van. A borító első oldalán német kézirat szerepel és 1564-ből „Köszönet a jó Istennek", 1564. – „Mi atyánk" és a húsvéti ének „Krisztus feltámadt" boszáncsicával írva. Csak az utolsó sor van glagolyita írással írva „Üdvöz légy Isten" a már fent említett nevekkel. A sorok között latin nyelven a következő áll: „1564 Cancio de refureccione domini" a vége felé „finis per me georgiumvoccoycs de Jastrebarska 1564" – lehet, hogy 1561 – majd „ Gaüdet pűer Inonorificabilitdietita-cionitatbus" fordításával „örülj gyermek nagy megbecsülés van, Fylypowichí2 a már említett glagolyita szöveg név „Sywanych György pap"

A szöveget Rómer Flóris találta meg és publikálta a Győri történelmi és régészeti füzetekben 1861 40-64 és a magyarországi szerb nyelv emlékei közé sorolta őket.

Ezek után az igazi felfedezőket Jandre Vedenić a bécsi és győri teológiaprofesszorban és ifj. Martin Meršić személyében köszönthetjük.

Ezt az összefoglalót ki kell egészítenünk a szomszédos Hans Weisspriach uradalmában tett protestáns próbálkozással. Ez a neves nemes család a salzburgi Lungauból a 15. sz –tól az osztrák-nyugat magyarországi területen vetette meg lábát. Így lettek a fraknói, kismartoni, kobersdorfi, lanzséri várak kapitányai Sopron város közelében.

Bartolomeo Pica 1568. szeptember 16-án barátjának Nikolaus Gallus szuperintendensnek kelt leveléből tudjuk :::"Consul beklagt sich in Briefen an seine luthericshe Freunde bitter über den Aberglauben und das störicshe Wesen der katholicshen Kroaten (Landestoph. Eisenstadt, II/2, 1013)

Kunzul nem jött üres kézzel Weisspriach uradalmára, hanem magával hozta Brenz latinul írott Postillá-ját két részben, melyet Dalmatin Antallal fordított és Regensburgban nyomtatott 1568-ban. Konzul a gazdájának 1568. Január 28-án kelt

Sopron magyar_955:Layout 1 8/4/2008 9:28 Page 117

leveléből tudjuk, hogy 100 darabot hozott magával, melyek közül csak tíz maradt fenn és ebből is csak egy (Pozsony) a nyugat-magyarországi kultúrkörben.

Nem tisztázott meddig dolgozott Konzul a Kismartoni uradalomban, mindenesetre Weisspriach halála után (Bécs, 1571. Május 11) nyoma veszett.

Konzul Stipan (István) Isztriai protestáns író, prédikátor Buzetban született 1521-ben, meghalt Kismarton??? 157???

Glagoljita pap Pazinban az új vallás miatt gyanúba került és 1549-ben elűzték. Először Metlikában működik, majd Németországba megy és Ungnad Hans védnöksége alatt Urachban Tübingen mellett (1561-1566) nyomdát alapít.

1559-től Dalmatin Antal állandó munkatársa.

Nagyon sok protestáns könyvet ad ki glagolyita, ciril és latin írással. Utolsó könyve a Postila Regensburgban 1568-ban jelenik meg a nyugat-magyarországi horvátok részére.

Mekinich Tokoich György, Klaszekovich István, Libetich Miklós, Zvonarich Imre és Mihály mellett a Dunántúli Egyházkerület legelőkelőbb egyénisége.

A polgárság és a magyar nemesség között, akiknek a száma a mohácsi vész után megemelkedett, hisz itt Sopronban vásároltak házat, nagy volt a viszály és ellentét a biztosabb bécsközeli városban.

Ez még Zsigmond király korában kezdődött és egyébként országos jelenség volt, tudniillik akkor emelte a polgárságot külön renddé és hívta meg az országgyűlésre.

Tehát a bennszülött németek nagyon nehezteltek a magyarokra. De az új hit közelebb hozta egymáshoz ezt a két elemet. A felek erre az egymásra utaltságra eszméltek fel az 1553-as országgyűlés után. A protestáns főurak Batthányi, Zrínyi, Nádasdy sokszor jártak közben soproni ügyekben, de ez fordítva is igaz.

Azt, hogy itt valóban más szelek fújtak, mint a déli végeken, mi sem bizonyítja jobban, mint az a tény, hogy az 1524. 25. 26-os esztendőkben a lutheri szekta ügyében intézkedik itt a papság. Könyvégetés zajlik a Fő téren. Valóban az egész csak egy paraván, hisz a városban a lutheri tanok olyan fogékony talajra találtak, mint amilyenre kevés helyen az országban.

A városvezetés köntörfalaz, nehogy kegyvesztettek legyenek a király szemében akkor is, amikor a király felesége is nyilvánosan szimpatizál az új tannal.

Egymással vitatkoznak, mialatt az ország szép lassan szétesik.

Most, amikor a 22000 főt számláló magyar hadsereg legnagyobb része a királlyal, püspökökkel, vitézekkel ott hever holtan a véres mezőn, az okosabbjának feltárult az elméje és felfogta, hogy megszünt az ország szabadsága. A legnagyobb tragédia pedig az, hogy odaveszett a király. Ő pedig nem pótolható olyan könnyen.

Pedig ha a két kulcsfontosságú horvát ember, névszerint a kancellár Brodarics és a messzeföldön ismert törökverő Frangepán Kristóf bizalmat kapott volna a magyar nemességtől, talán másképp alakultak volna a dolgok. Jurisics sem jelent meg Mohácsnál, hisz a horvát földek védelmét előbbre helyezte és Ferdinándtól jobb jövőt remélt. Sopront 1527-ben Ferdinánd nehézlovassága védte, azonban Szapolyai Jánossal, a törökök támogatását élvező ellenkirállyal kellett még hogy megküzdjön a magyar trónért.

Csak szemléltetésképpen: A XVI. sz. elején Anglia és Franciaország központosított monarchiák, ahol az egyház világi ellenőrzés alatt van. A római egyház óriási pénzhiányát Olasz és Németföldről szedi, különböző bűnmegbocsátó „pénzszerzésekkel”. A helyzet Magyarországra nézve egyenesen kilátástalan volt a nyugati segítséget illetően, mivel a kezdeményező X. Leó pápa, mely ugyan kihirdette a kereszteshábort a török ellen, az egyház feje, azé az egyházé, amely iránt a német nyelvterületen óriási volt az elégedetlenség. Így a birodalmi rendeknek tett előterjesztés kútba esett.

Még valami fontos.

1454-ben Guttenberg János feltalálja a nyomtatást, ezzel utat nyit az információ sokkalta gyorsabb áramlásának. Először terjed valami gyorsabban, mint ahogy azt az inkvizició megsemmisíthetné. Csak szemléltetésképpen:

A lutheri 95 pont 2 héten belül eljutott mindenhová egész Németországban.

1524-25-ben Németföldön parasztlázadás tört ki. Teljes volt a káosz.

Sopron magyar_955:Layout 1 8/4/2008 9:28 Page 118

1526-ban átmenetileg V. Károly császár győzve ellenségein meg akarta oldani a német lutheránusok problémáját. A reformerek szerencséje az volt, hogy megalakult a császár ellen a cognaci liga, így újból háborúra készülhetett.

Így már érthető, hogy Európa tőlünk nyugatra eső része egész más problémával volt elfoglalva, minthogy a magyart fenyegető veszélyben jobbját nyújtsa. Mivel a pápa a liga részese volt, ezért az új hit követői gyakorlatilag szabad utat kaptak hitük terjesztésére.

1526-ban, mikor minket a mohácsi kudarc ért, Hessen-t hercege Fülöp evangélikusnak deklarálta. Egy évvel előtte az utolsó Német Lovagrend Nagymestere területén megalapítja a világi Porosz hercegséget.

A 16. sz. három Habsburg uralkodója: I. Ferdinand (1527-1564), II. Miksa (1564-1576) és II. Rudolf (1576-1608).

1527-ben elesett Obrovac és Udbina, valamint Jajca, melyet még Mátyás király foglalt vissza a híres boszniai hadjáratban 1463-ban.

Sopron közben a zsidókkal perlekedik. Ferdinánd, testvére Mária királyné hathatós támogatásával – de ne feledjük, hogy Sopron és Pozsony mindig ott vannak és hűen kitartanak Ferdinánd mellett –, építgeti királyi ambícióit.

Néhány érdekesség.

Sopron utcáit 1529-ben kövezi le, abban az évben, melyben a török először fenyegeti Bécset. Sopron városába, igen gyorsan jöttek a hírek az új tanokról mivel a város kereskedői bonyolították a Németországba irányuló kereskedelem egy jó részét.

A következő évben már megjelennek az első protestáns prédikátorok Sopron környékén.

Biztonsági okokból ledöntöttek két templomot Sopronban, mikor a török Kőszeget ostromolta. Ezek a Szent Sebestyén és Szűz Mária templomok, mivel a város falain kívül voltak és fennállt a veszélye annak, hogy tornyaikról veszélyeztetik a városközpontot.

1532-ben a török 200 000 emberrel Sulejmán vezetésével újra Bécs ellen indult. Ennek az lett a következménye, hogy Németországban megkötötték az ún. Nürnbergi vallásbékét, hogy Ferdinánd, immár császár ajánlására hivatkozva ellent tudjanak állni a töröknek.

Ne feledjük, ez alatt a spanyolok kincseshajói árasztják a vagyont az újvilágból.

1535-ben a kanizsai birtokok házasság útján Kanizsai Orsolyával Nádasdy Tamás birtokába kerülnek, aki így az ország egyik legnagyobb földesura lesz. Több uradalma lesz így Szlavóniában, melyek ekkortájt már közvetlen török veszélynek vannak kitéve.

A horvátok tömeges betelepedése megkezdődik. 1532 után az elnéptelenedett falvakba magyarokon és németeken kívül horvátok telepednek le a második török hadjárat. Megjelenik tehát egy új népcsoport a vidéken, amely horvátul beszél. Ettől kezdve ez a vidék háromnyelvűnek számít, és ami a legérdekesebb, tart még a mai napig is.

Ferdinánd szabad papválasztást enged az ideköltözött horvátoknak, lehet ez azért, mivel a horvát szábor őt 1527. jan. 1-jén megválasztotta királlyá, de talán politikai realitás húzódik meg a döntés mögött. A reformáció térhódítása egyre erőteljesebb, hatalma nem elég ahhoz, hogy az oligarhákat megtörje, erre a Habsburgok csak 150 évvel később lesznek képesek. A horvátok itt eszközként szolgálhattak, sőt a század végére soraikból kerül ki az az első képzett katolikus papgeneráció, amely képzettségében már felvehette a versenyt a protestáns papokkal. Johann Andritsch erre vonatkozó könyve szolgál számunkra bizonyítékként.

Az első hullámban vidékünkön ezek többnyire jobbágyok. A városba magába csak nagy ritkán tud egynéhányuk bejutni, azt is a városnak tett szolgálataik miatt. Például a soproni jobbágyfalvakba hozott nagyobb számú horvát jutalmául. Ezek a horvátok az akkori viszonyokat nézve viszonylag sokan voltak, hisz külön protestáns prédikátorokkal probálnak soraikból hívőket verbuválni az új vallás számára.

Ferdinánd megengedte a letelepülő horvátoknak vallásuk szabad gyakorlását saját papjaikkal, akiket magukkal hoztak. A horvátok egyébként, erősen kötődtek a katolikus hithez köszönhető ez biztosan elmaradottabb helyzetüknek. Álljon itt példaként egy református jelentés, miszerint a kelénpataki és kópházi horvátok csökönyösek és nem hajlandók befogadni az új vallást.

A horvátok viszonylag zárt közösségeket alkotva, tartva magukat hitükhöz, hagyományaikhoz, számukat tekintve egy évszázad alatt nyugat-magyarország néhány vidékén többségbe kerültek a falvakban. Tehát a kitelepülés ellenére biológiailag,

Sopron magyar_955:Layout 1 8/4/2008 9:28 Page 119

számukat tekintve az a feltételezett 100 akkori falunak megfelelő kitelepült lakosság nem asszimilálódott, nem tűnt el, sőt jól feltalálta magát az új környezetben. Sopron is megérezte a környező falvak létszámának emelkedését, amit egyébként ez az új korszak a termelésben jelentett, tudniillik az árutermelést.

Itt érezhetjük újból a mátyási korszak egyik negatívumát, hogy az árutermelésre való átállás során nem tudta a nemességet megfosztani kiváltságaitól, így ezek az elemek is részüket kérték az új termelési rendszerben, de amely így deformált volt a nyugati kapitalista átalakulással szemben.

1541-ben a regensburgi országgyűlésen a császár érezte, hogy a végső „leszámolás" a protestánsokkal csak harc útján lesz lehetséges. A török újra betört Magyarországra.

Érdekesség és tény, hogy Zrínyi Miklós horvát bán, a későbbi szigeti hős is Bécsből szerzi be a protestáns könyveket. Fia már áttér az új hitre.

1541-ben elesett Buda. A német felmentősereg dolgavégezetlenül tért haza. Mátyás könyvtára végérvényesen elkallódott, oly érték veszve így el, mely felbecsülhetetlen információforrás lehetett volna az utókornak.

Sopron a nyugati rész egyik legfontosabb központja lesz 150 éven keresztül. Pozsonnyal, az új fővárossal szoros a kapcsolata, élénk információcserék és kereskedelmi kapcsolatok jellemzik az együttműködést. Sopron a Pozsony-Rusti-Soproni régió része.

A török uralommal egy 150 éves hanyatlás kezdődött el. Nem szabad azonban elfelejteni a pozitívumot, melyeket tőlük vettünk át. A fürdők Budán, a személyes higiéne előfutárai.

Az 1683-as bécsi ostrom után otthagyott nagyobb mennyiségű kávé lesz majd a kialakuló első kávéházak elődjének alapja.

A XVI. sz. elején V. Károly spanyol király és német-római császár uralkodik Európa nagy részén, és a felfedezéseknek köszönhetően az ő birodalmában soha nem nyugszik le a nap. A mexikói és perui arany és ezüstbányák jövedelmei jutatták a Habsburg házat nagy hatalomhoz és Spanyolország világhatalmát alapozták meg.Tehát amíg Spanyolország Amerikában „harácsol", a Porta immár Európa közepét, Magyarországot „dézsmálja".

De az a nagy vagyon mely íly módon Európába jutott, lassacskán elosztódott az országok között, e képpen emelve az életminőséget. Az új világ felfedezésénél az anyagiaknál talán fontosabb volt a látótér kiszélesedése, az elavult világfelfogás teljes csődje. E kor szellemét érezhette ebben az időben Sopron lakossága és az idelátogató idegen, hisz kereskedőinek és diákjainak köszönhetően az új eszmék évek alatt itt is megjelentek.

A XVI. sz. elején I. Miksa császár és I. Ferenc francia király versengett. Majd Miksa fia, Fülöp Őrült Johannával kötött házasságából megszületett a későbbi V. Károly császár. A Habsburgok ekkor, 1515-ben végérvényesen jogot szereztek a magyar és cseh koronára is mivel Károly öccse, Ferdinánd feleségül vette II. Ulászló cseh és magyar király leányát, Annát, nővére pedig feleségül ment Ulászló király fiához, a leendő II. Lajos cseh és magyar királyhoz. Ez a Mária lesz férje mohácsi halála után a királynő. Pozsonyból igazgatta tesvére Ferdinánd útját a magyar trónra.

1541-ben lépett a színre Loyola Ignác, a jezsuiták generálisa. A római egyházi gépezet lassan mozgásba lendül. 1542-ben III. Pál pápa megalakítja a Szent római Officiumot, melynek egyik legfőbb „fegyvere" az Inkvizició volt. Ennek a központi intézménye alakul át 1965-ben vallási Kongregációvá, melynek a horvát kardinális Šeper állt az élén, utána a mostani új pápa XVI. Benedek, a korábbi Joseph Ratzinger bíboros.

1545-1563 a tridenti zsinaton megy végbe mondhatjuk az egyház belső reformja. A lutheri szakítás az eddigi gyakorlattal, a hibák kendőzetlen felmutatása, egy új vallás kialakulása serkentették végre a római kúriát arra a felismerésre, hogy saját maga megváltoztatása, az evangélium tényleges vizsgálata, az őskeresztény gondolatok újbóli átgondolása fogja csak meghozni a várva várt eredményt. Kiátkozások, szitkolódás, ijesztegetés már nem bizonyultak elégségesnek ezekben az időkben. Jól láthattjuk ezt Sopron példáján is. Csak évtizedes szorgos, állhatatos munkával lesznek képesek a katolikusok a mérleg nyelvét elmozdítani. Nagy segítségükre lesznek ebben a munkában a jezsuiták, akik új színfoltot jelentenek a város életében. Ne feledjük azonban, hogy a császári és királyi prokatolikus álláspont épp Bécs közelsége miatt itt jobban nyomott a latba.

1543-ban Sopron város Tanácsa rendeletben tiltja meg a liszt török területre áramlását. Tudniillik a vásárok alkalmával, mikor pápai, sárvári kereskedők kihasználva a megszállott területek gabonainségét, ezt kielégítendő felvásárolták jó pénzért az itteni termény, hiányt okozva ezáltal a környéken.

Sopron magyar_955:Layout 1 8/4/2008 9:28 Page 120

A város energikusan lép fel a betelepülni kívánók ellen. Ez az a kor, mikor meg kell érezni azt a láthatatlan határt, melynek figyelembevételével a betelepedési szokásokat szabályozzák. Sopron csalogatólag hat mindenkire, de a polgárok saját és a város érdekeinek védelmében megpróbálják ezt szabályozni.

1548-ba Sopronba érkezik a zwingli irányzatot képviselő svájci prédikátor Peter Kolbenmaut. Ez az evangélikusokéhoz képest keményebb protestáns irányzata az új vallásnak.

Sopronban hiányzott az a vezető, merész, elkötelezett prédikátor, aki a lappangó lutherizmust olyan erővé kovácsolja, amelyből azután egy új felekezet alakulhatott volna ki. A városi polgárság óvatos volt, hiszen Bécs közelsége, a győri püspök ébersége óva intették, hogy szabad királyi városi jogait kockára tegye. Így jöttek hát a prédikátorok, mert volt belőlük bőven. Németországból, Svájcból, Morvaországból.

Még az anabaptisták, kiket újkeresztényeknek neveztek és kiváló kézművesek voltak, letelepedtek a városban. Nádasdy tisztjei nevezték el őket görögkeleti szerzetes kinézetük után kalugyereknek.

1553-ban az 1552-es országos járvány miatt Sopronban volt az országgyűlés, melyet április 9-én I. Ferdinánd jelenlétében nyitottak meg. Ennek eredményeképpen Sopron 4 országos vásár megrendezésére kapott jogot.

1556-ban Ferdinánd német-római császár lett, és így valóra vált Mátyás király álma, hogy egy kézben legyen a magyar a cseh és a német korona. Sajnos a helyzet már más volt.

Ami még érdekes, a reformáció nem terjedt tovább a történelmi Magyarország határain.

A reformáció továbbterjedésében érdekes kritérium, hogy ahol az uralkódók vették át, tehát intézményes a reformáció, ott a lutheri tanok terjedtek el inkább: Svédország, Dánia, Norvégia részben Anglia. Ahol viszont a nép a befogadó és az eszme erejét a központi hatalom gyengítésére használja (Franciaország, Németalföld, Skócia és Magyarország) inkább a svájci reformáció terjedt el.

A város törvényei szerint polgárjogot csak az kaphatott, akinek ingatlanja volt, letette a polgáresküt és ez után esküdíjat fizetett, mindez pedig nem volt örökölhető, valamint volt a városban kezese. Továbbá akinek ingatlanja volt, a közös teherviselésből is ki kellett vennie részét. Itt volt a probléma a nemesekkel, akik nem voltak hajlandók adózni. A város ezt úgy oldotta meg, kötelezvényt írattak alá a beköltöző nemesekkel a közteherviselésről. És sokan jöttek, vásároltak, építettek házakat a városban mivel egy jól védett, falakkal erősített város sokat ért akkortájt.

A magyar reformáció megerősödése a földesuraknak és a városoknak köszönhető.

A század második felében a Zrínyi-birtokok ura Zrínyi György, a szigeti hős fia, szintén áttért a protestáns hitre. A család vagyonát és földjeit a török elől egyre északabbra menti. Vép is az ő birtokuk volt, ez pedig már nincs messze Soprontól. Ő maga és testvére is mecénásai a kultúrának, így több máig megmaradt műben ajánlják a szerzők nekik írásaikat.

1553 tavaszán országgyűlést tartottak Sopronban, és a németség és magyarság közeledését hivatott előmozdítani. A színhely a ferencesek kolostora. Itt volt Oláh Miklós esztergomi érsek, Gregoriánz Pál győri püspök, Nádasdy Tamás, a későbbi nádor. 1557-ben Csepregen megkezdi munkáját a protestáns iskola.

Paul Wolzogen alsóausztriai postamester az udvari Haditanács (Hofkriegsrat) megbízásából elindítja az első postakocsijáratot Sopronon, Varasdon keresztül Szigetvárra. A török előrenyomulásával 1566 után Nagykanizsáig.

1560 A katolikusok és protestánsok felváltva használják a templomokat, mivel Miksa császár liberális gondolatvilágát érezzük, az őt követő Rudolf viszont keményen lép fel a protestánsokkal szemben. A győri püspöki széket az erélyes Draskovich György foglalta el, aki a katolicizmust erősen terjeszti. A sopron környéki horvátok sokat köszönhetnek neki, hitük megőrzése érdekében tett segítsége miatt. Mikor elesik Győr, a győri káptalan átkerült Sopronba, így a katolikusok egy erős támaszt kaptak. Így a vallási torzsalkodások is felerősödtek, az amúgy sem nyugodt, török által állandóan fenyegetett városban.

1574-ben a soproni egyházi iskola városivá alakul át 4 tanárral. Latin, német és két kisegítőtanárral.

1579 a Draskovich-féle egyházi zsinat Szombathelyen.

1582 Spillinger Farkas a soproni ellenreformáció elindítója.

1583 a várrendszer megerősítése a Szent-Mihály templom környékén.

1584 az új Gergely-naptár bevezetésre kerül.

1591 Vita a kálvinista püspökkel, Beyle Istvánnal Csepregen. Nádasdy a kálvinizmus ellenzője.

Sopron magyar_955:Layout 1 8/4/2008 9:28 Page 121

1593 Elesik Győr. Ugyanekkor aratnak Sisak mellett a keresztény hadak 100 év után fényes győzelmet a török felett. 1597-ben leég Mörbisch, mely utána fellázad Sopron ellen,hogy kismartonhoz csatlakozhasson. Sopron elfojtja a lázadást.

1595-ben odáig fajul a hitvita a városban, hogy a királyi biztosok előtt megkötött egyezmény szerint a soproniak kénytelenek elbocsátani protestáns lelkészüket, de a környező helyekre ellátogathatnak istentiszteletre.

Sopron a török elleni harchoz 100 lovat kell hogy adjon és 1100 lovas számára szállást.

1598 a magyar lett a német mellett a másik hivatalos nyelv.

A magyar szótárirodalom egyik első terméke a tudományos irodalomban Soproni Szójegyzéknek nevezett, töredékes jegyzék is Sopronban született.

Ez időtájt a török határ nincs is olyan messze Soprontól, a Balaton vonalánál fekszik. Vannak itt török foglyok és török szolgák is. Némely nagyúr még a török nyelvet is taníttatja gyermekének. Sok magyar tengődik kicserélésre, kiváltásra várva török tömlöcökben. Nem hiába hagyta meg Lackner, hogy vagyona egy része török rabságból kiszabadítandó polgárok részére legyen felhasználva.

1604 Nemes Tudós Társaság

1605 Sopron Bethlen pártján, akit Nádasdy Pál is támogat.

A rudolfi uralkodásra tudniillik, a politikai és vallási elnyomásra jött válasz a bocskai-féle felkelés. 1605-ben többször is ostromolták a várost hadai. Balf és Kópháza jobbágyfalvak sokat szenvedtek.

A klérus nagy része elmenekül, így a protestánsok lépéselőnyre tettek szert, amit Lackner, a város polgármestere, ki egy személyben katona, jogtudós, teológus, diplomata jeles szónok, pedagógus, író, rajzoló, várépítő és aranyműves a pozsonyi országgyűlésen 1613-ban ki is használ és II. Mátyástól szabad vallásgyakorlást eszközöl ki.

Néhány gondolat Lackner szüleiről

Consul Anna, Lackner Ádám aranyművesnek a második felesége, aki nemrég költözött a bajor Tittmaningból Sopronba.

Polgárjogot 1568-ban szerzett. Első felesége Schiffer Borbála, aki 1579-ben hunyt el és akivel egy fiuk volt, Kristóf (1571. 11. 21.), akinek Anna Consul lánya 1585-től mostohaanyja.

Anna első férje Rittschander István protestáns szónok volt. A dokumentumokból egyértelműen kitűnik, hogy Kristóf gondos neveltetést kapott és tanulmányait Anna unszolására kezdte meg.

Consul Anna horvát származású papleány volt, keresve kereste a magyar nemesek és főurak társaságát... másik helyen „Consul Annára hivatkozom, ki mint papleány és papné műveltségével és erkölcsi életével vívja ki a soproniak tiszteletét. Mint özvegy is a város gazdag, tekintélyes polgára veszi feleségül. S mint mostohaanyja Grácba tanuló Lackner Kristófnak oly levelet ír sajátkezüleg, mely jó szívéről és fennkölt gondolkozásáról szép bizonyságot tesz. Jól ismeri a gráci tanárokat és mostohafiát szeretettel vigasztalja, hogy ne csüggedjen a tanulásban..., (Payr Sándor A dunántúli evangélikus egykerület története, Sopron 1924, 896) Ádám halála után 1595-ben Anna Scholz János felesége lett.

Meg kell említeni, hogy Lacknek Ádám Sopronba katolikusként érkezett és feltételezhetően Anna hatására tért át a protestáns hitre.

Grgur Mekinich sopronkeresztúri evangélikus lelkész, felesége Katarina Mock soproni lány, akinek testvére aki szintén protestáns pap a Nádasdy gyerekek nevelője, kik inkább Sopronkeresztúron tartózkodtak Bécs és Sopron közelsége miatt, holott Sárváron nagyobb kastélyuk volt.

Mock Katarina levele a városi tanácsnak

Mekinić egyébként kora elismert egyházi tekintélye

Az első nyomtatott horvát egyházi énekek a horvátok között egyébként Sopronkeresztúron nyomtatottak Mekinictől 1609, 1611 Zrínyi Miklósnak ajánlva, aki a könyv mecénása volt. Ő Zrinyi György testvére, aki a családot tovább viszi. Nagy mecénás.

Sopron a Koronázási dombról

Sopron magyar_955:Layout 1 8/4/2008 9:28 Page 123

Sopron és Zágráb vármegye levelezése 1861

Sopron vármegye körlevele Zágráb megyéhez

Kedves testvéreink és barátaink! Ama szerencsétlen elvek és balsorsú rendszer, melyben csak a korlátlan önkény uralkodott, nem vezet a népek szerencséjéhez és az emberek jólétéhez. Ezt bizonyította és példázta az a nyomorúságos állapot, melyben 12 éven keresztül leírhatatlan kínokat szenvedett el szeretett hazánk és népei. Akárhogy is nézzük nemzeti gazdasági helyzetünket, avagy helyzetünket összehasonlítva a külfölddel, őszintén állíthatjuk, hogy eme idő alatt elszegényedtünk, és erőnk hiányában nem fogjuk az európai rendben elérni azt a pozíciót, mely a világ dolgainak intézésében minket megilletne. Eltekintve ettől a balsorstól, nem akará-é a hazafi szívét borzalkodva elfordítani a történelem e lapjaitól, ha meggondolja, hogy a tévútra térített gyermekei eme népnek a fent említett szerencsétlenség segítésében és előrevitelében testvéri vérüket ontották és vak eszközként használtattak ki.

Vessük hát a feledés fátylát a múltra. Magyar és horvát nem volt ellenség, mivel elődei a Zrínyiek és Frankopánok lobogói alatt a közös és szeretett hazáért századokon keresztül vitézségben vérüket ontották, – és nem fog ez a testvér nép a jövőben már soha egymással összeveszni, hanem baráti egyetértésben eme alkotmányért és szabadságért buzgólkodni, mely nekik joggal jár, és melyet évszázadokig élveztek. Országokat és népeket, melyek 700 évig baráti egyetértésben, jóban- roszban együtt éltek, nem lehet egyetlen tollvonással megsemmisíteni, vagy úgy tenni, hogy mint népek a világ színpadáról eltűnjenek.

Most, mikor apostoli uralkodónk, az alkotmányos élet szükségességétől késztetve és legfőbb kötelességeként tekintve a szent magyar korona népeinek az alkotmány és szabadság visszaadásával boldogulásukat biztosítsa, e szeretett haza nem csak megyei, de országos közszavazás számára is termet nyisson, lehet-e ezután fontosabb cél és melegebb óhaj, hogy ott és mindenütt máshol baráti kézfogásban a haza javára baráti egyetértésben dolgozzunk.

700 éves közös nemzeti együttélést feledni nem lehet, annál is inkább, mivel a magyar, figyelembe véve horvát testvére érdekeit és másokét is, kik a magyar korona uralma alatt élnek, függetlenül nyelvükre, valamint az ő alkotmányos szellemben vett hazafias törekvéseikre, hajlandóak velük baráti szívvel mindezt megosztani, amit ten maguknak óhajtanak. A fő és sarkalatos pontja a szent magyar korona országában élő minden létezőnek, hogy az évszázados közös élet megőriztessék.

Egyesével és szétzilálva, szétszóródunk elkeveredünk,és olyan helyzet teremtődik, melynek szomorú következményeit megbánjuk vagy könnyet hullatunk felette, de kigyógyítani soha többé nem tudjuk majd.

Az egységes és őszinteségen alapuló barátság, nemcsak a cselszövések és ármánykodók törekvéseit veri majd szét, hanem egyben a szerencsés jövőbe vezet minket, egyenlően és végérvényesen,mely a mi és Önök legfőbb célja.

Sopron a központi gyűlés által 1861. jan. 7-én
A Zágrábi megyei közgyűlés számára

Olvasta és az eredeti fordítással egybevetette: B. Dragojlo Kušlan, Zágráb megye főjegyzője

Sopron magyar_955:Layout 1 8/4/2008 9:28 Page 124

Melléklet

Zágráb megye válasza Sopron vármegye előző levelére

Drága testvérek, barátaink! Önök a folyó év január 7. Sopronban megtartott fő gyűlésük után levelet intéztek hozzánk, miszerint ránk, horvátokra és az összes szent magyar korona országaiban élőkre saját baráti szeretetükről, szabad és igazságos szellemmel áthatott érzelmeiket irántunk kifejezni kívánják, hogy a hétszázéves közös együttélést az Önök és a mi érdekünkben ne szakítsuk szét, és a magyar, aki horvátnak ellensége soha nem volt, és figyelembe véve az összes mi és másnyelvű emberét az alkotmányos szellemben kifejezésre juttatott kívánalmukat hajlandók baráti szívvel mindazokat megosztani, melyeket maguknak is szeretnének.

Ezen érzéseik, kedves testvéreink, oly nemesek, magasztosak, mi több, tele vannak gyönyörű önfeláldozással, hogy nincs élő, mely ezek teljes igenlését megtagadná, legkevésbé mi, kiknek szinte azonos államérdekeltségünk van és melyek reánk ugyanúgy vonatkoznak mint Önökre.

Mindamellett, kedves testvérek, van valami levelükben, mely ha reánk vonatkoznék, helyeselni nem tudunk.

Önök ebben a népek félrevezetett fiairól beszélnek, akik a szerencsétlen megbukott rendszer törekvéseinek és céljainak segítésére testvéri vérüket öntötték, mint vak fegyvert felhasználták.

Ezzel kapcsolatban kedves testvérek, őszintén el kell mondanunk, hogy Önök az 1848-as történelmet olvasva csak a végeredményt tartják szem előtt, az eredeti okot pedig és az okozati kapcsolatot, mely közöttük fennáll, szem elől tévesztik.

Mi kedves testvérek és barátok,a történelmet olvasva sohasem felejtjük, hogy az ok és eredmény között okozati kapcsolat létezik, melyet ignorálni semmiképpen nem szabad, ha nem akarunk teljesen más eredményre jutni, mint ami következik a fontos történelmi tények olvasásakor.

Annak ellenére, hogy nem vagyunk híres államférfiak, mégis tudjuk, hogy minden okos államférfi figyelve a világ eseményeit és azok okait, nem fogja egy nép történelmének csupán utolsó lapjait olvasni, mégkevésbé valamely utolsó történelmi eseményből következtetni annak célszerűségéről, avagy értelmetlenségéről, legkevésbé egy népet elítélni és elvetni minden öntudatos emberével, még kevésbé egy népet, mely teljesen tisztában van törvényes és politikai helyzetével, azzal a mélyen sértő dorgálással, miszerint ő vak eszköz volt és csakis azért, mert így vagy úgy cselekedett.

Önök, kedves testvérek és barátok, kik levelükkel megmutatták, hogy milyen nemesen és magasztosan gondolkodnka és a szenvedély cseppet sem homályosította el éleslátásukat; Önök, akik velünk együtt siratják azt a nemzeteink történeténelmének szomorú 1848. évét, megmutatva a világnak ama jelenséget, hogy a horvát saját egynemzetségű testvérével, a magyar szerbekkel, fegyvert kellett saját állam-politikai testvérére, a magyarra fognia, nem mint vak eszköz, hanem mint önszándékból, Önöknek, mint őszintén és igazságosan ítélő embereknek szívre tett kézzel be kell látniuk, hogy az okot egyedül a kormány szerencsétlen politikájában kell keresnünk, melynek minden alkalom jól jött, hogy a magyar föld különböző népei közé, így közénk horvátok és Önök, magyarok közé a széthúzás csíráját elvessék, a másik pedig az Önök nemzeti lelkesedésében, mely megakadályozta Önöket, hogy észrevegyék az Önök és számunkra felállított csapdákat.

Ezt csak azért említjük, mivel látjuk, hogy ugyanazt a játékot próbálják velünk újból játszani, ahogy az Önök nyilvános szerveikben, néhány megyei gyűlésteremben, az Önök kormánya ugyanolyan köreiben Bécsben, az a szellem kezdi emelni örökké élő fejét, mely Önöket mivelünk 1848-ban összevérezett. Sok más mellett engedjék meg, hogy néhány legújabb dolgot említsünk.

Az Önök udvari kancelláriája, mely az uralkodó lépéseit csak az alkotmányosság oldaláról ítéli el, egyébként támogatja, gyakorlatilag egyesítette a szerb Vajdaságot Magyarországgal, anélkül, hogy a szerbeknek megadatott volna saját nemzeti gyűlésükön erről óhajukat kifejezni. Ez politikai bűn volt, annál nagyobb, mivel az Önök előbb hangsúlyozott egyenlőség és egyenrangúság elvei ellen szól. Szerencsétlen tett volt ez, mint ahogy mondtuk, óriási politikai bűn, melynek Önök részesei, mivel az Önök közvetlen kérésére lett elvégezve.

Az Önök bécsi kormányának ugyanaz a szerve saját ármányaival sikerült az Önök és a mi királyunknál kieszközölni, hogy gyakorlatilag a Muraköz a horvát királyságból, mellyhez 1848-tól csatolva volt elcsatolva legyen és Zala megyéhez csatoltassék.

A Muraköz a történelmi jog szerint a miénk, ezt mutatja több történelmi adat közül a törvény 50. cikkelye 1486-ból, mely bizonyítja, hogy zagorjei megye része Muraközzel együtt a varasdi megyéhez csatoltatott, azután László király adománylevele

Sopron magyar_955:Layout 1 8/4/2008 9:28 Page 125

1455-ből a csáktornyi pálos szent Ilona kolostornak, azután 4 másik okmány, kettő Corvin Mátyástól (1458, 1465), kettő pedig II. Ferdinándtól (1554) és II. Rudolftól (1603), valamint II. László III dekrétumának 34. Cikkely 4. Paragrafusa 1498-ból, melyben kimondottan ez áll: Felső Szlavóniában a fő vámszedőhelyek: Zágráb, Nedeliste, Muraszombat (a Muraközben) és Varasd.

Ezt nem titkolja az Önök leghíresebb statisztikusa, Fényes sem és ha Önök pontosabban elolvasság a saját és mi történelmünket, belátni kényszerülnek azt. Az, hogyan lett a Muraköz az utóbbi 200 és néhány évben Zala megyéhez csatolva, nem taglaljuk mélyebben, de azt le kell szögeznünk, ez nem történt meg semmiféle nemzetközi szerződés alapján, sem nem lett fegyverrel megszerezve, egyedül azoknak az időknek következményeként, mikor mi horvátok a kereszténység ádáz ellenségével harcolva, nem lévén elegendő időnk, hogy Muraköz tekintetében birtoklási jogunkat meg tudtuk volna őrizni. Ha semmi más ebben a kérdésben nem hadakozna érdekünkben, márpedig a történelmi jog ott áll, melyért Önök is nagyon buzgólkodnak, mely jog nem évül el, ha lenne is ez 1848-ban kard által megszüntetett. Vegyék hát kedves testvéreink az ügyet részrehajlás nélkül viszgálat alá, majd belátják, a mi jogunk a Muraközre, nem nézvén vér és nemzetiség által hozzánk tartozó lakóira, mindenképpen nyomatékosabb az Önökénél, mert midőn Önök 1848-ig 200 éves birtoklással bírtak mi most a legújabb időben 12 évig birtokoljuk, előtte pedig az Önök birtoklásánál 7 és több évszázadig bírtuk azt. Nincs kétség tehát, hogy kérdéses a Muraköz iránti igény az Önök második politikai bűne, melynek nagyon szomorú következményei lehetnek. Amit itt említettünk, az Önök kormánya követett el és ezt Önök nemcsak elfogadták, hanem kérték is. Csakhogy kormányuk ezzel nem elégedett. Lépésről lépésre tovább megy, most a mi tengermellékünket követelve, utána Szlavóniát kéri majd a legvégén pedig azt fogja majd kérni, hogy a Horvát Királyság gyakorlatilag csatoltassék Magyarországhoz! Ezentúl megbízható forrásból megtudtuk, hogy az Önök kormánya Dalmácia és a Határőrvidék királyságunkhoz csatolását, ahová évszázadokon keresztül tartoznak ellenzi és Önök kedves testvérek kormányuk szent törekvéseit és lépéseit nemcsak jóváhagyják, hanem nyilvános eszközeikkel: az ideiglenes sajtóval és megyei határozatokkal még támogatják is.

Mondják meg most kedves lelki testvéreink, nem tévút-e ez, melyre a magyar nemzet lépett, nem éppen Önök azok, kiket vak eszközként használnak ármányos politikai cselszövők, a megfékezhetetlen szenvedély súlya pedig Önöket biztosan, de lehet hogy minket is a mélybe húz. Félünk, hogy a legújabb időben kitaposott út Önöket a biztos zuhanásba visz, mivel mi az Önök helyzetétől nem vagyunk elkápráztatva! Önök mint tudják népekkel vannak körülvéve, akik a nemzeti halálból felkektek, népekkel, akik a nemzeti godolattól, ugyanúgy mint Önök lelkesek. Összefér-e kedves testvéreim az Önök érdekével, ha ezekkel a számban nagyobb népekkel fizikai harcba keverednek, mely az Önök lépései miatt keletkezne? Nem öngyilkos kéz-e ez, melyet Önmagukra emelnek?!

Ne vegyék zokon kedves testvérek tőlük ezt az őszinteséget, mely nemzeti büszkeségüket sérthetné, ne gondolják az Istenért sem, hogy más vezetett volna minket, mint a legtisztább szándék, higgyék el, hogy minket ugyanaz a szent érzés inspirál, mint amilaentő az Önök levele sugárzik.

Ismerjük a magyart, mint őszinte, becsületes és nemesen gondolkodó testvért, tudjuk hogy valamilyen nemzeti büszkeség szélesíti mellét, melyet letagadni nem lehet, de éppen ezért, mivel mi horvátok is hasonlóak vagyunk ebben, úgy gondoljuk, hogy az őszinteség és tisztalelkűség, mely a legtisztább forrásból táplálkozik, nem sérti meg, sőt úgy gondoljuk, hogy jól fog jönni, mivel a hályogot szeméről letépi, mely látását akadályozza, ami nélkül nem tud mindenre és mindenkire környezetében tekintettel lenni. Legkevésbé gondoljuk hát, hogy Önök ezeket a gondolatokat részünkről zokon veszik, kik ebben a döntő időben arra alkalmat adtak.

Mindenről, melyet Önöknél látunk, úgy tűnik számunkra, hogy Önök a mi történelmi jogainkat nem veszi figyelembe, mert ha ezt megtennék, nem beszélnének mindig a szent istváni koronáról, nem állítanák, hogy mi társult felek lennénk, hogy Szlavónia, Muraköz, A horvát Tengermellék Önökhöz tartozik, nem követelnék azt tőlünk, ami a hősi nép, mely saját függetlenségét a VII. századtól napjainkig ahol kellett fegyverrel is meg tudta őrizni, össze nem egyeztethető, nem követelnék, hogy élve a sírba feküdjünk és saját feladatunkat Délkelet- Európában másnak átengedjük!

Ezután az előrevetett vizsgálódás után egy lépéssel tovább kell lépnünk, hogy a mi politikai és nemzeti nézőpontunkat Önökkel közöljük, mivel csak így fogják Önök megérteni, mit is akarunk mi és képesek lesznek figyelembe venni a mi érdekeinket és igazságunkat, mely az államok alapja és kötelező áldozat. Ezzel a melléklettel, mely mint körlevél a horvát és magyar királyság minden autonom hatalmi szervéhez eljut, ajánljuk magunkat további testvéri szeretetükbe azzal a baráti kéréssel, hogy az Önök és a levelükben kifejezett érzéseikkel összhangban az Önök nemzeti testvéreinél eme szellemben hatni szíves-

Sopron magyar_955:Layout 1 8/4/2008 9:28 Page 126

kedjenek, hogy az Önök és a mi kívánságunk, hogy a garanciákon alapuló államjogi szövetség a háromegy királyság és a magyar királyság között újbó létrejöhessen, melyek megfelelnek a nemzeti megbecsülésnek és tiszteletnek, a történelmi jognak, bizonyítva a háromegy királyság és a horvát-szlavón nép életerejét és történelmi misszióját, minnél előbb beteljesüljön, és hogy ez megtörténjen, hogy Önök a mi és az Önök apostoli uralkodójának a mi gyűlésünk által e hó 14. napján a testvéri szeretet és egyetértés reményében támogatni és a többi megye figyelmét Magyarországon ráfordítani szíveskedjenek.

Maradva az Önök további jóindulatában az Önök őszinte testvérei és barátai

Zágráb megye legfőbb gyűlése

Zágrábban 1861. jan 14. és a következő napokban

Jegyezte: B. Dragojlo Kušlan, Zágráb megye nagyjegyzője

Sopron magyar_955:Layout 1 8/4/2008 9:28 Page 127

A soproni polgárlistákon nyilvántartott horvát nevű polgárok (XVI–IX. század első fele)

XVI. század

Horvát nevek a soproni polgárok között

Magába a városba, mely a szabad királyi jelzőt viselte, az idetelepülő nem költözhetett, csak abban az esetben, hogy ha a városi magisztrátus polgárjogot nem adott neki. A horvát jobbágyok élettere a falu volt, ahol födműveléssel foglalkoztak és a röghözkötöttségből nehéz volt szabadulni.

Ez csak kiváltással vagy szökéssel volt lehetséges.

Ennek ellenére már a XVI. században a soproni polgárok között találunk olyan neveket, melyek lehetnek horvátok is. Az összeírást Házi Jenő publikálta „Soproni polgárcsaládok 1535-1848" Budapest címmel, a levéltárban őrzött polgári összeírások alapján. A könyvből megállapítható, hogy a XVI. században nem jellemző a városba költözés és a polgárjog elnyerése, ellenben a XVII. században ugrásszerűen megnőtt a soproni horvát nevek száma, kiváltképp a kézművesek körében. Feltételezhetjük, hogy az idetelepülők gazdasági konszolidációjával és megerősödésével a hűbéri függőség alól egyre többen válthatták ki magukat.

Kiváltképp a teológiában tanult jobbágygyermekek rétegét és a megváltás egyre erősödő tendenciáját vizsgálva az új környezetben való megerősödésnek és függetlenedésnek markáns jelét figyelhetjük meg és az öntudat megjelenését is.

Még mielőtt a névsorral foglalkoznánk, felhívnám a figyelmet egy adóslevélre 1482-ből, melyet a városi jegyző Steck János írt le Katalin nevében: "Ich Katherina, wailent des Mihelenn Krabathenn, des schneiders, verlasene witib, bekenn fwr mich und all mein erben öffentlich mit dem briefe, das wir vnuer-

Schaidentlich schuldig worden sein vnd gelten swilen einen jedenn pfarrer in Spital alhie zw Ödenburg zw Sannd Nicolas altar in Sand Elspeten Spital kirchen gestifft czehenn pfunt pfennig landswerung in Österreich… (Mollay Károly, Sopron vármegye vázlatos története, Budapest 1957, 66). Feltételezhetjük tehát, hogy a városban él egy Krabath nevű szabó, ki nevét nemzetiségéről kapta.

A többi név: BISTERNITZ István (1594. = az év a polgárjog megszerzésére utal), CSERNKOWITSCH Peter, szabó (1568), CSUN (Tzumy) Erhard (1547), DOCTORITS Lőrinc, magyar szabó (1581), DRAGONUS Gáspár, magyar és horvát protestáns lelkész (1580), SZIGETI FRANKOVITH Gergely, orvos (1595), GASPICZ Gergely, nemes, városi jegyző (1557), GASPICZ Gáspár (1563?), GEOSITZ (Gichich, Gaischicz, Zubitsch) György, csiszár (1591), GREGSCHŰTZ Mátyás, cipész (1567), HORVÁTH (Krabath) Márk (1557), ~ György (1578) ... és még több mint 30 név a XVII. századtól a XIX. századig., JENITSCHICKH Balázs (Jentschicz, Jannschütz), kovács, patkolókovács (1572), KÁLY Benedek (1596), KATSCHITSCH (Kaschitz, Käsitz, Gaschitz, Goschitz) Benedek (1572), ~ Tamás, turmski muzičar = toronyzenész (1580), ~ György, kalapos (1578), ~ János, nemes (1635), MÁTE (előnév nélkül), asztalos (1558), MBLINITZ Jakab, kalapos (1569), MULSCHITZ Ádám, tűs (1586), PERDESICZ PÁL (1559), POLÁNYI (Polan, Polain), nemesek, ~ Gergely (1530), ~Mihály (1546), ~ Ambrus (1571), ~ Miklós (1585), ~Mátyás (1639), ~Pál (1652), ~ János (1651), ~Dániel, csizmadia (1789), SZERDALOWITH Miklós, nemes, borbély (1584), TOMISCH András (1577), ~ Lénárt (1524), ~ Lénárt (1548), ~ Mihály (1555), ~ Keresztély (1559), Farkas (1557), ~ Sebestyén (1560), Kristof (1559), ~ János, kőműves (1581), ~ Márton, városi bíró (1594), TOMSITZ János, kamarás szolga (1591), ~ János, ács (1785), ~Mátyás, földműves (1784), TÓTH András, magyar szabó (1663), ~ István (1549), ~ Péter (1543), ~ Bendek (1555), ~ Imre (1573), ~ Pál (1578), ~ Tamás (1614), ~ István (1648), TSCHORN Menyhért, szűcs (1582), URSCHITZ Dávid, kereskedő (1592)m ZAKAN István (1567).

Sopron magyar_955:Layout 1 8/4/2008 9:28 Page 128

XVII. sz. városi polgárok

BALISITS Ambrus (1611); BESITS (Beksicz, Petschitz, Desich, Wesitsch) Antal (1739); ~ János, magyar cipész (1645), ~János, szűrszabó = kabaničar (1686), ~ György, szűrszabó (1753), ~ Gergely, horvát cipész (1669), ~ István, magyar cipész (1682), ~ Mátyás, gomgkötő = gumbičar (1668), ~ Sámuel, horvát cipész (1734); BONICZ Miklós, gombkötő (1683); BORSIK Mátyás, gombkötő (1661); CHIKATS Lőrinc (1614); CZERBICZ György, kardcsiszár = sabljobrusač (1638); CZNIKLITSCH György (1623); CSMALITSCH (Smelits) János (1689), jobbágy Zemenyéből; DOBROVICS Miklós, magyar szabó (1625), ~ András (1669), ~ Márton, magy. cipész (1636); DOBRICSOVICS Márton (1629); DOGACHICH (Dukawith) István, magy. szabó (1625), DOMAVITS Jakab, magy szabó (1637); DUDOSCHICZ Mihály, ács (1686); DUSICH Balázs, magy. szabó (1670) Zemenyéből; FOGLINICH György (1624); FRANETITS Tamás, horvát szabó (1639); GARSICKH Mátyás (1664); GERGOVICH János, csizmadia (1685); GERNICK Boldizsár (1615), ~ Jakab, bőrműves (1643); GILLIGISCH György (1629), ~ Mátyás, ~ János; GOBITSCH Ádám, hentes (1658); GRASPITZ Kristof (1673); GREGORITS (Gregoritsch) György, magyar kalapos (1687) ~ György, magy. kalapos (1711); ~ János, magy. kalapos (1751), ~ János, magy. kalapos (1739), család Sárvárról; GRESCHICZ Kristof, tanácsnok (1614), ~ Mátyás; HANICHITH Miklós, nemes, magy. szabó (1638); HARANKOVITH Sebestyén, cipész (1629); HORVÁTH ...xxx; HURKITSCH János (1646), ~ Mihály (1646); IHOSICZ (Ukosak) Mihály, csizmadia (1641); IPCHICH (Iwichich) Péter (1625); JEGETICH Mátyás, szűrszabó (1672); JOBSITH Péter, (1624); JURISITH (Juritsch, Jurouits) Péter, kalapos (1634); KALCHICH (Galsicz) Gergely, magyar szabó (1681); KARCH Mihály, tűzkészítő (1624); KELEMENICZ (Kelenovicz) Miklós, gombkészítő (1634); KELENDITSCH János, cipész (1673); KEPOVITH Miklós, (1630) Kópházáról; KERPICS Ferenc , nemes (1699); KERSNARITS János, nemes (1667) Darufalváról, bátyja György, 6 gyermeke van, ~ Mihály (1682); KLEMENTSCHISCH Jakab, cipész (1674) Kelénpatakról; ~ János, horvát cipész (1730); KLESITSCH Lukács, (1686) Kópházáról, ~ Mátyás, (1730); KLOGAWITZ János, szabó (1615); KOOS Mátyás (1661), magyar szabó; KOVACSICH Györyg , nemes (1692) Petőházáról, ~ József (1788) Zárányból; KOVARICZ János (1685); KRISAN (Krisanitsch) János, ~ horv. cipész (1667); KRISTOVICZ Jakab (1633); KUDELIA Mihály, sarkantyús = ostrugar (1670); KUHARICH (Czuzarich) János, magy. gombkötő (1659), ~ Tamás Pál; KUKTICZ (Katitsch) Péter (1629); KUPRISITH Mark, nemes (1613) iz Hrastovice-ből; KUZMICH András, csizmadia (1666), ~ Péter, csizmadia, György, János, cipész; LAKICS István, csizmadia (1683) jobbágyok Szalanról öt gyremekkel; LEHOTITSCH Mihály (1694) iz Trencsényből; LONSITS János, magyar cipész (1636); MAITSCH Pál, magy. cipész (1665) Fraknóból; MALSITH (Malczia, Mässikh, Malsik) János (1627), ~ Mátyás, övkészítő (1614) Kőszegről; ~ János (1624) Csizmaziára változtatta nevét, ~ János , cipész (1627); MATKOVICH (Csiszár) Mihály, (1610); MAURITSCH János, cipész (1629); MEDVERICH Miklós, (1641); MEHENOVITS Balázs (1625); MESZERICH György, szőrmés (1643) Kópházáról, jobbágy, 1641-ben váltotta meg magát 30 tallérért.; NASICH György, (1681) Kelénpatakról; OBRADOVICH Péter , kardcsiszár (1645); OTTOVICZ Illés, üveges (1657); PALICZ Mihály, övkészítő (1651); ~ Máté; ~ György; PARASCHIECZ Ambrus (1611); PAULIKOVITS Tamás, gombkötő, (1686); PAULONITS Fülöp, jobbágy Kelénpatakról, 10 akó borral váltotta ki magát (1679); PAVECHICH obitelj (1687); PELIKAN Ferenc Ignac, fegyverkovács, (1688); PELLICZ Péter, patikus (1624); PEGNANITSCH Lőrincz (1615); PETRITS (Berdaricz, Berderitsch, Perder) Mihály, kereskedő (1646), ~ Mihály (1668); PETROGOVITH Márton, horv. cipész (1614); PETROVITS Márton, csizmazia (1690), ~ Pál, csizmazia (1754); PLETERICH Mátyás (1633); POGANITS György (1614); POGATS Adam, (1691), ~ Mátyás, szabó (1634), ~ Pál, harisnyakötő (1740), ~ János Ádám, irnok (1750); POLÁNYI a 16. és 17. századból ~ Mátyás (1639), ~ Pál (1652), ~ János (1651); POLAKH Simon (1633); PONARICZ Lőrincz, hentes (1629); PRALICH Péter, patikus (1623); PREKRIT János, magy. szabó (1671) Varasdról; SCHACZ Dániel, fésűs (1646), ~ János (1668); SCHIMSCHITZ András (1671); SCHLEBITZ Márton, puskakészítő (1625); SCHLEBSCHICZ János, szabó, (1627); SCZHNISCHICZ András (1679); STEFANOVICS János, nemes, horvát cipész (1689); STUKATSCH Péter , cipész (1604); SZEBOVICS Márton (1681); SZVETICS Mátyás, szabó (1618); SZYNI Mihály, kocsmáros (1626); RAHOVICZ Márton (1647); RADICS György, magyar szőrmés (1617), ~ Tamás (1629); RATZ György, vaskereskedő, (1687); REDNICZ Gergely, posztós (1635); ~ Gergely (1669); TALLYAN Péter, dreisker = vámos (1676); TERBOTSCH Miklós, magyar cipész (1650); TITULICH (Detelich), magy. cipész (1690) Turopoljé-ről; TRAKTOWITSCH Mihály (1631); TSCHERNICK György, posztós (1643); TSCHIRK György, nemes, vámos (1652), ~ Mátyás; VATITH Balázs, magyar cipész (1636); VILLSTICH András, órás (1689), ~ Márton (apja) kártyakészítő; VOJNICH Balázs, (1630); WLASICH János, szabó (1687); ULANICH Márton, (1681) jobbágy Kelénpatakról; UKOSICS Mihály, kardcsiszár (1623); ZMEITSCH Pál, céhmester, horvát cipész (1674); ZUBITSCH György, kardcsiszár (1647), ZWITSCHITSCH Mátyás, nemes, (1682)

Sopron magyar_955:Layout 1 8/4/2008 9:28 Page 129

A XVIII sz. városi polgárok

(pretpostavljajuće, feltételes)

BESITS (Beksitz, Pethsicz, Desicz, Wesitsch),
– Antal, 1739
– Sámuel, horv. varga 1734
– György, szűrszabó 1753
CSAPKOVITS Tamás, palackkészítő 1796
DESSENITS Ferenc, posztókészítő 1765
DRAGON Pál, körzőkovács 1790
FARKASITS János, nemes 1769, harmincados
FILIPOVICS János 1749
FRATRITS István, parokás 1792
GAIDE Tamás 1742
GALLOVICS Ignac, földműves 1786
GREGORITS
– Györtgy kalapos 1711
– János, kalapos 1751
– János, kalapos 1739
GUBICS Mihály, 1764
HERICZ (Hérich)
– András, csizmadia, 1703
– György, ügyvéd, 1772
HOLICK János, 1701
ILLENCHICH
– Mihály, nemes, 1742
– Miklós, nemes, 1722 (Turopolye)
IVÁNSITS Antal, varga 1777
JANDRESITS János, 1759
KLEMENSITS István, 1726
KANITSCH Bernát 1764
KLEMENTSCHISCH János, horv. varga 1730
KLESITSCH Mátyás, 1730
KLUSCHOVITSCH János György, asztalos, 1732
KMETH János, csizmadia, 1742
KOLLATH Gáspár, 1707)
KOPITS József, molnár, 1748
KOVACHICH József, 1788
KOZÁR Mihály, 1723
KRAIL József, magy. gombkészítő, 1737
LAURENCSICS (Laurenschictz) János Mihály, magy. kalapos, 1748
MASSNAK Ferenc, 1762
MOROVITZ Ferenc, 1788
MUSSICH János Mihály, 1764
OSTRISCH György, posztókészítő, 1752
PARTLICZ (Pertlitzu) Simon, 1721
PAYRITSCH
– András, molnár, 1771
– Tamás, 1771
PESKOVITS József csokoládékészítő, 1782
PETROVITS Pál, csizmadia, 1754
PIKA Sámuel, kereskedő, 1775
PILLICH József, tímár, 1794
PINEZITS Pál,1774
PINTERITS
– György, kalapos 1711
– János, kalapos
– Ignac, csizmadia, 1784
– Mátyásd, posztókészítő
PITROFF Lőrinc, 1771
POGATSCH
– Pál, harisnyakészítő, 1740
– János Ádám, írnok, 1750
POLÁNYI Dániel, csizmadia 1789
STEFANICS János, kereskedő, 1769
STIPSICH Mátyás, magy. gombkötő, 1702
SUKICS Gottlieb, 1779
– Lipot, 1771
– Mihály, földműves,
RAITSCH Péter, tanár, 1794
ROSENITS
– Frigyes,1789
– Ignác, földműves, 1799
ITNITZ János György, 1771
TOMSITS
– János, ács 1758
– Mátyás, földműves, 1784
TOPPOLITS András, orvos 1763
TROBOLICS András, molnár, 1766
VASICH Servác, magy. varga, 1719
WLASICH Pál, 1773
ZIKIN Ferenc Antal, 1774
ZUBÁK János, szűrszabó, 1772

Sopron magyar_955:Layout 1 8/4/2008 9:28 Page 130

A XIX. sz. városi polgárok

(pretpostavljeno, feltételezett)

BERLÁKOVITS András, kereskedő, 1862
BISITS (Bischits) Mihály, szabó, 1835
BOGOVICS Pál, 1806
BOJEDAEN Ferenc, posztónyíró, 1844
CZEMERICH András, földműves, 1813
CSERNER György, 1812, János
DOMINKOVITS Ignac, földműves, 1808
DROBNITS Márton, szatócs, 1844
FRANSITS Albert, szallagkereskedő, 1838
GRABASICS Tamás, földműves, 1815
GALLOVICS
– Ignác, 1809
– Mátyás 1827
HERRNITZ Ferenc Imre, földműves, 1835
JELENITS József, szűrszabó, 1833
KOSZNYÁK Alajos, szallagkereskedő, 1830
KOZIG Jakab, 1842
KRAICSOVICS Mihály, csizmadia, 1808
MARTINOVITS Ernő, patikus, 1821
MEDICS Ferenc, földműves, 1804
ZWIRSCHITZ
– Mihály, kolbászkészítő, 1807
– Simon, földműves, 1833

= 36, (7 földműves),
1848-ban megszűnik a feldolgozottság

A polgárjogon kívül (elejétől fogva, századokon keresztül) számos zsellér, szolga, szolgálóleány, mesterlegény, inas, stb, ... tartózkodott a városban, akiknek neveit nem találjuk a polgárlistákon.

Sopron magyar_955:Layout 1 8/4/2008 9:28 Page 131

Sopron műemlékei

Rövid városkalauz

Sopron több mint 400 műemlékével, Budapest után Magyarország leggazdagabb városa. Amikor a település nevezetességeiről szólunk, első helyen kell említeni a város jelképét, a Fő téren álló város- vagy tűztornyot. A város megtekintését is érdemes ebből a toronyból kezdeni, hiszen innen csodálatos panoráma tárul elénk, nemcsak a városra, hanem Sopront nyugati irányból övező Soproni-hegységre és a Fertő-tóra is. A torony első írásbeli említése 1409-ből való. Az 1676-os tűzvészben, mint a legtöbb épület ez is leégett, ezt követően fokozatosan nyerte el mai alakját. A tüzet egyébként két figyelmetlenül gesztenyét sütő fiú okozta. A torony gyakorlati funkciókat is ellátott. Először is, mint az a nevében is benne van, a toronyőr egyik legfontosabb feladata volt a tüzek figyelése és a lakosság riasztása. További feladatai közé tartozott a közeledő ellenség megfigyelése, de jeleznie kellett azt is, ha egy előkelő uraság, vagy idegen bor szállítmány közeledett a városhoz. A város ugyanis szigorúan őrizte saját borát. A torony tetején található kétfejű „német-római birodalmi" sas az 1681-es országgyűlésre emlékeztet. A régi nagyméretű és ívelt kapu helyén ma már csak gyalogosan lehet a kapu alatt áthaladni. Ugyanis itt helyezték el az 1921-es népszavazás emlékére az ún. „Hűség-kapu", amelyen a soproni polgárok hódolnak Hungária előtt. A díszes kapukeret a nemzet ajándéka a városnak.

Tűztorony

A torony mellett áll a mai városháza, amelynek építését a millennium idején, 1896-ban fejezték be. Az új épület felépítése miatt helyrehozhatatlan károkat szenvedett a Fő tér egysége. Nemcsak a régi, 15. századi eredetű városházát kellett elbontani, hanem a mellette áll szomszédos házakat, beleértve a toronyőrök házát is. Meg kell azonban azt is jegyezni, hogy a régi épület már nem volt alkalmas feladata ellátására.

Sopron egyik büszkesége a Fő téren álló ún. Patikaház. A városi tanács 1525-ben az épületet le akarta bontani, II. Lajos király ezt megtiltotta, hivatkozva a tér egységére. Így ez lett az első írásos emléke a „magyarországi műemlékvédelemnek".

A szomszédos épületet, a Gambrinus házat tartják Sopron legrégebbi városházának, amelyet a 15. századig használtak. A ház érdekessége, hogy több építészeti stílus jegyeit is magán viseli, amelyek az évszázadok során egymásra épültek. Az épület mellett a római borostyánkő út egy részlete látható. A római kori város, 4,30 mélyen, a mai történelmi belváros alatt fekszik. A Fő tér közelében volt a Capitolium, itt állt a római államvallás hármas istenségének (Jupiter, Juno, Minerva) szentélye. A három szobor a római kori Sopron, vagyis Scarbantia legmonumentálisabb, ma is megtekinthető alkotása.

A klasszicista stílusban 1829-34 között épült valamikori megyeház mellett áll a Kossow ház, egy tipikus barokk polgárház. Az épület „kis várként" is ismert, mivel 1622-ben, 1625-ben és 1681-ben az országgyűlések alkalmával itt laktak az uralkodók, II. Ferdinánd és felesége, III. Ferdinánd és I. Lipót. Ugyancsak jeles lakója volt az épületnek Lotharingiai Károly, aki itt készült Buda ostromára.

Az épülettel szemben áll a valamikori ferences, ma bencés templom, a köznyelvben a soproniak csak „kecske" templomnak nevezik. A történet szerint egy kecske által kikapart kincsből építették fel. Hihetőbb magyarázat azonban a kapu felett és a templomhajóban is látható címeren ábrázolt kecske, a Gaissel család címere. Heinrich Gaissel vezeklésként hagyta a ferencesekre vagyonát.

A városházával szemben építették fel a Storno házat, amely középkori eredetű; mai alakját 1720-ban nyerte el. A ház nevezetessége, hogy 1482-83 telén a Hunyadi házból származó Mátyás király lakott itt, innen intézte ausztriai hadjáratának ügyeit. Az épület nevét, az 1872-ben a Festeticsektől megvásároló svájci olasz származású id. Storno Ferencről kapta, aki kéményseprő mestersége mellett festő és restaurátor is volt. A család műgyűjtő szenvedélye a határon túl is híres.

Sopron magyar_955:Layout 1 8/4/2008 9:28 Page 132

Szent Mihály templom

Stornó-ház

Evangélikus templom

A Stornó ház mellett található a Tábornok- vagy Lackner ház, ahol a város híres polgármestere Lackner Kristóf (1571–1631) lakott. Az épület mai formáját 1716-ban nyerte el. A ház erkélye alatt található a polgármester emléktáblája és portréja, a kapu fölött a címere, a jelmondatával: „Fiat voluntas tua", Legyen meg a Te akaratod. Az épület másik nevét onnan kapta, hogy a város katonai parancsnokait ide szállásolták el.

A szomszédos ház a gótikus elemeket is magán tudó Fabricius ház, nevét a tulajdonosáról, az 1806-ban a felvidéki származású Andreas Fabriciusról kapta, aki a város egyik szenátori, polgármesteri, kapitányi tisztét is betöltötte, illetve Sopron országgyűlési követe is volt. Az 1809-es francia megszállás idején házába több magas rangú tisztet is beszállásoltak.

A tér közepén a magyarországi barokk szobrászat egyik legszebb emléke, az 1701-ben készült Szent Háromság szobor áll. A szobrot Thököly Katalin és férje Löwenburg János Jakab emeltette, emléket állítva a pestis járvány előli megmenekülésüknek.

Egy rövid írás keretein belül nem lehet Sopron városának minden műemlékéről szót ejteni, ezért a továbbiakban csupán néhány épületet, illetve negyedet emelünk ki.

Ha a Fő teret a Templom utcán hagyjuk el, akkor elhaladunk a Kecske templomhoz szervesen illeszkedő ferences, illetve későbbi bencés rendház mellett. Ezzel szemben áll a herceg Esterházy család városi palotája, ahol Mária Terézia is vendégeskedett. Az épület 15. századi eredetű patríciusház, amelyet 1752-ben vett meg Esterházy Antal. Itt tevékenykedett a város híres zeneszerzője Andreas Rauch (1592-1656) is, aki Lackner Kristóf temetésére gyászkompozíciót írt.

A Bezerédi kúriában adott Liszt Ferenc, Sopron vármegye szülötte 1840-ben hangversenyt, amelynek során a jelenlévő hölgyek a zeneszerzőről letépték még a kesztyűjét is, hogy egy kis emléket szerezzenek tőle.

Sopron magyar_955:Layout 1 8/4/2008 9:28 Page 133

A Schreiner ház homlokzatára azért érdemes rá pillantani, mert a Rákóczi szabadságharc 1706-os ostroma idején a városra lőtt két kuruc ágyúgolyót építették a falba.

Érdemes ebben az utcában még az evangélikus templomot is megemlíteni. Az ellenreformáció eredményeként 1674-ben elvették az evangélikusoktól templomaikat, ekkor két éven át két magánháznál tartották istentiszteleteiket. 1676-ban a mai templom helyén egy fatemplom, illetve imaház állott. Változást II. József türelmi rendelete hozott. Ekkor kezdték meg a mai templom építését, de a rendelet értelmében torony nélkül az utcai házsor mögött, és bejárata sem nyílhatott közvetlenül az utcára.

A templom mellett áll az egyik evangélikus paplak. Itt élt Kis János püspök és költő is, aki felfedezte a híres magyar költőt, Berzsenyi Dánielt. Ebben az épületben került elhelyezésre az evangélikus levéltár és gyűjtemény. A másik paplak kissé feljebb, a templom utca túloldalán, egy 17. századi barokk lakóház, ahol többek között Karl Örtl is lakott, Sopron város levéltárának első rendszerezője. Az Örtl család ajándékozta 1831-ben az épületet az evangélikus egyháznak, a harmadik paplak szintén ebben az utcában áll és egyik nevezetessége, hogy a 18. század végén nagytermében tartották az előkelő bálokat.

Hűségszobor a kisvár-kerületen

Az utca valamikori lakói közül még az itt született Altdörfer Viktor zongoraművészt kell megemlíteni, illetve Hajnóczy József jogtudóst, felvilágosult gondolkodót, akit a Martinovics-féle összesküvésben való részvételéért végeztek ki.

A templom utca 1850-ig a várfalban végződött, ekkor azonban a fal lebon-tásával meghosszabbították a Széchenyi térig.

A Templom utcát a Orsolya térrel köti össze a Fegyvertár utca. Az utca nevét onnan kapta, hogy az egyik házban 1778-ig tárolta a város a fegyvereket, amelyeket a szegény, megfelelő fegyverekkel nem rendelkező, őrségben állóknak adtak. Ezt követően az elavult fegyvereket eladták, a házat iskolának, majd lakóháznak rendezték be. Az utca egy másik nevezetes épülete adott otthont Sopron első postahivatalának és postakocsi állomásának 1695-ben. Greiner Ferenc és utódai három nemzedéken át üzemeltették a postát, később Széchényi Ferenc vásárolta meg tőlük ezt a jogot.

Az Orsolya téren, a régi só piacon 1747-ben telepedtek le az orsolyiták. A templom, zárda és iskola a 19. század közepén készült el és az épületegyüttes ma is meghatározza a teret. Az Orsolya tér egyik legszebb és legérdekesebb épülete a „Lábasház". A 16. századi épület árkádjait még a 19. század közepén befalazták és csak a 2. világháború bombázásai során kerültek ismét napvilágra. A tér épületei egyébként 1944-45-ben sokat szenvedtek a bombázásoktól, két épület a Lunkányi ház (Lunkányi János Széchenyi István, a „legnagyobb magyar" intézője) és a Gyóni Géza-féle ház teljesen elpusztult.

Mária kút

Sopron magyar_955:Layout 1 8/4/2008 9:28 Page 134

Orsolya templom

Ennek a térnek a közepe sem maradt üresen, itt áll a Mária-kút, amely a 18. század második felében készült és az egykori ferences, majd bencés kolostor udvarán állott. Innen került az 1930-as években a térre, ahol szintén megrongálódott a bombázások során, újjáfaragva került vissza a térre.

Az Orsolya térről két utca is visszavezet a Fő térre. A rövidebb az Új utca. Érdekes a névadás, hiszen ez az utca „csak" a 13. században alakult ki, amikor a szomszédos utcák már léteztek. Másik elnevezése Judengasse volt, utalva arra, hogy elsősorban zsidók lakták. Erre emlékeztet a két zsinagóga, ezek közül a középkori ózsinagóga a 14. század elején épült. Az előírások szerint nem állhatott az utca vonalában. Az előudvarában folyt a törvénykezés és a keresztényekkel való üzletkötés. 1526-ban elűzték Sopronból a zsidókat, hasonlóan más városokhoz. Az ok kézenfekvő: ők tulajdonolták a legszebb házakat. Ezt követően barokk lakóházzá alakították át az épületegyüttest és bár tudott volt a városban, hogy itt valamikor imaház állt, csak az 1960-as és 1970-es években történt rekonstrukció során nyerte el mai alakját.

Szentháromság szobor

Nem messze található a középkori zsinagóga, amelyet egy Izrael nevű bécsi, később soproni zsidó építtetett magán-zsinagógaként. Kiűzésük után ezt az épületet is lakóházzá alakították, majd eredeti funkciója feledésbe merült.

Az Új utca még a Fő tér előtt találkozik a Szent György utcával, amelyen haladva visszajuthatunk az Orsolya térre. Változatos a története az utca második, az ún. Neugebäude mellett álló, ma három emeletes épületének. A ház eredetileg a 15. század végén épülhetett. 1521-ben a tulajdonosa, Pullendorfer Mihály kereskedő átépítette. 1677-ben már a jezsuiták tulajdonolták, akik konviktust alakítottak ki benne. A rend feloszlatása után, az épületet elárverezték, ekkor Reisch Tóbiás „Korona" nevű fogadója működött benne, ezt követően pedig a Festetics család tulajdonába került, akik átépítették. A II. világháborúban ez az épület is sokat szenvedett, az azt követő felújítás során kerültek elő a ma is látható gótikus elemek. A ház egyik érdekessége a Sopronra oly jellemző átjáró jelleg (Forum átjáró, valamivel feljebb található az ún. Lenck átjáró is), itt juthatunk ki a Várkerületre. A 20. század elején a villamos közlekedés állítólag azért ment csődbe, mert a soproniak az utcák közötti átjárókat használva gyorsabban érték el úti céljaikat.

A Prépostháznak nevezett barokk lakóház a jezsuita rend feloszlatása után, 1780-ban beiktatott káptalan prépostjának a lakása volt, innen ered elnevezése. Mai alakját még a jezsuiták birtoklása idején nyerte el, ekkor került a Szent György templomból eltávolított protestáns sírkövek közül Lackner Kristófé is ebbe az épületbe küszöbnek.

Ebben az utcában még két épületet érdemes megemlíteni. Az egyik a már említett Szent György templom vagy dóm, amelynek gótikus stílusú építése már a 14. században megkezdődött, majd a 17. században barokk formát kapott. Nem csak a stílusa, hanem a vallási hovatartozása is változott, míg az 1500-as évek végén evangélikus lett, 1674-ben a jezsuiták kapták meg. A templom nemcsak az 1676-os tűzvészben szenvedett károkat, hanem 1705-ben és 1706-ban, amikor a kurucok lőtték a várost, sőt 1867-ben még a tornya is leomlott, amit csak 15 évvel később állítottak helyre. A II. világháborút követő helyreállítások során a gótikus elemek itt is napfényre kerültek.

Sopron magyar_955:Layout 1 8/4/2008 9:29 Page 135

A másik épület, amiről szót kell ejteni az Eggenberg-ház. Az ellenreformáció idején 1674-76 között Sopronban a Fő téri Lackner házon kívül csak itt lehetett evangélikus istentiszteleteket tartani. Erre emlékeztet az emeleti loggiás folyóson ma is látható díszes kő szószék.

A Szent György utcát a Várkerülettel köti össze a Hátsókapu utca, ahol 1821-25 között a városkapu és más épületek lebontásával a város első bérháza épült. Ugyancsak ebben az utcában áll a Zöld-ház vagy Cézár-ház. Nevezetessége, hogy 1681-ben a soproni országgyűlés alkalmával itt ülésezett a felsőház, ekkor választották Esterházy Pált nádorrá. Az épületet pozsonyi mintára nevezték el Zöld-háznak. Későbbi tulajdonosai között találjuk Mártonyi Károlyt, a gázálarc feltalálóját, illetve a Caesar családot.

A Hátsókapun át jutunk a Várkerületre, amely az egykori városfal árkának a külső peremén fut. A külső házsoron már 1400-ban álltak épületek és 1700 körül már szinte teljesen ki volt építve. Ekkor még nem is használták rá a Várkerület elnevezést, hanem egyes szakaszait más-más néven említették. A kuruc háborúkat követően ugyanis a belváros bástyaöve mindinkább veszített jelentőségéből. Ezt követően kezdenek a bástyaöv mentén fokozatosan apró házak és boltok, majd kőházak is épülni, mígnem a városi tanács is felfigyel rájuk és elkezdi adóztatni őket. A rokokó és copf stílusú házakból a második világháborúban sok elpusztult, de legalább előtűnt a városfal egy részlete a nagy rondellával. Mindezek ellenére még ma is sok látnivalót tartogat ez a körút. Így érdemes megemlíteni a Fehér Ló fogadót, ahol a város 1644-ben Zrínyi Miklóst megvendégelte, mikor seregével a városon vonult át. De laktak itt az ellenséghez induló török és császári követségek is, vagy szállóvendégként Joseph Haydn is eltöltött néhány éjszakát.

Emlékmű 1989-es „határnyitás” emlékére

Sopron magyar_955:Layout 1 8/4/2008 9:29 Page 136

A mai Előkapu és Ikvahíd között a Várkerület kiszélesedik, melynek oka, hogy a középkorban ezen a területen állt a várárok menti Boldogasszony-templom (ma a Mária szobor található itt). A Szent Mihály templom után Sopron legnagyobb és legrégebbi temploma volt, papját Jánost már 1278-ból ismerjük. Közvetlen várárok menti fekvése és a tűzfegyverek hatáskörének emelkedése pecsételte meg sorsát. Már 1440-ben az Erzsébet királyné és I. Ulászló közti belháború idején a tanács leverette oromzatát, hogy javítsák a várfalakról a kilátást. Kőszeg 1532-es török ostroma idején a városnak a legrosszabbra is fel kellett készülnie, ezért elhatározták a lebontását a templom belső berendezésének elszállítása után.

A belvárost elhagyva és a Várkerületet keresztezve, jutunk el az ún. gazdanegyedbe, más néven bécsi külvárosba, vagyis a Szent Mihály templom környékére. Ez a városrész a német szőlőtermelők, az ún. Ponzichterek (Bohnenzüchter) lakóhelye. Nevüket onnan kapták, hogy a szőlőkben a sorok között más egyéb zöldség mellett, babot is termeltek. Ebben a külvárosban található a Szent Mihály templom, amelyről már a 13. században említést tesznek. Mai formáját a 15. század végén nyerte el, az avatáson állítólag a Hunyadi-házból származó Mátyás király (1458-1490) is résztvett. Ugyancsak ebben a negyedben található a szabálytalan alakú Sas tér, ami a Győr, Pozsony és Bécs felől érkező országutak találkozási pontja volt. Nevét a 18. században kapta az itt álló Fekete Sas vendéglőről.

A belváros felől a templomhoz vezető Szent Mihály utcában érdemes megtekinteni a „két mór házat", mely a népiesbe hajló soproni barokk jellegzetes példája. Bár biztosat nem tudunk, építtetője egy kőfaragó mester lehetett.

A balfi külváros egyik jellegzetes utcája a Végfordulat, régi neve Ruckherzu. Az elnevezés onnan ered, hogy az 1706. évi kuruc ostrom során a várost védő, de immár fáradt, lankadó polgárok a társaikat a csatlakozásra hívták fel. Egy másik történet szerint 1605-ben Bocskai hajdúit késztették itt visszafordulásra a soproni védők.

Sopron valamikori sétatere, promenádja volt a mai Széchenyi tér, a korábbi Lange Zeile egy része. A 19. század elején itt még egy tó volt, a „Két pék tó". A hagyomány szerint a város a csaló pékeket megszégyenítés céljából itt kényszeríttette fürdésre. A tavat 1828-ban kiszárították és megkezdődött a tér beépítése. A teret ma is uralja a háromemeletes Postapalota, amely nem csak kívül, hanem belül is a szecesszió jegyeit hordja magán. A teret keletről a Széchenyi palota zárja. Itt őrizte Széchényi Ferenc az értékes könyv, térkép és érem gyűjteménye egy részét, ami később a Nemzeti Múzeum alapját képezte.

A Széchenyi térrel szomszédos Petőfi tér is bővelkedik látnivalókban. Ezen a téren áll a Pejachevich Károly által 1789-ben építtetett régi kaszinó épülete, ami mai formájában iskolaként üzemel. Az épület nevezetessége, hogy Liszt Ferenc 9 éves korában itt adott először hangversenyt. Mikor 1840-ben Liszt ismét koncertet adott, akkor az itt katonáskodó Petőfi Sándor, költő a kaszárnyából kiszökve hallgatta a világhírű művészt.

A téren áll a város szecessziós stílusban épült színháza. Az első színház egy eredetileg szárazmalomból 1769-ban átalakított épületben működött (a szomszédos Liszt Ferenc utcában), amely Magyarország második kőszínháza volt, de az első állandó társulattal rendelkezett. Ezt rombolták le 1847-ben, miután mai helyén 1840-41-ben felépült a második, amelyet 1909-ben szinte teljesen lebontottak, mivel tűzveszélyesnek nyilvánították. Az új, ma is látható épület a réginek csak a bejárati részét őrizte meg.

A Pejachevich palota 1786-ban került a család tulajdonába, korábban Nátl Lipót polgármester majorja állt itt. Pejachevichék itt látták vendégül József nádort és feleségét 1800-1801-ben. IV. Károly, az utolsó magyar király ebben az épületben nevelkedett 1893-1896 között.

Sopron egyik dinamikusan fejlődő lakóparkja mellett, a balfi országúton található a pihenőkereszt, németül Rastkreuz. A legenda szerint itt pihent meg Szent Quirinus, miközben a rómaiak Savaria-ba (Szombathely) vitték kivégezni. Később a soproni szőlősgazdák is itt pihentek meg a szőlőbe vezető útjuk során.

Természeti szépsége miatt érdemes kirándulásokat tenni a város villa- és üdülőnegyedébe a Lőverekbe (a terület neve a középfelnémet Lewer szóból származhat, amely eredetileg dombot jelent, de ma már a Lőver területét, az itt található kerteket és házakat egyaránt értjük alatta) innen pedig a környező hegyekbe, felmenni a Károly kilátóba vagy a nagyobb kirándulással elérhető Várhelyre, ahol kora vaskori sáncokat is láthatunk.

Mindezeken kívül még a városnak rengeteg épületét, műemlékét és természeti értékét lehetett volna megemlíteni, minderre itt azonban nem volt lehetőség. Ezután csak azt javasolhatjuk, keressék fel személyesen a várost és környékét. Higgyék el, megéri!

Sopron magyar_955:Layout 1 8/4/2008 9:29 Page 137

Kónika

1277	november	Sopront szabad királyi várossá tette IV. László király
1283	július 23.	A város birtokába került Kópháza község
1402	január 22.	Zsigmond király árumegállító jogot adott a városnak

XV. század

1493		Minden bizonnyal röviddel a krbavai vereség után a megkezdődik a horvátok áttelepedése a nyugat-magyarországi területekre, a kismartoni uradalomban mindenesetre fellelhetők horvát nevű betelepülők már 1515. előtt.

XVI. század

1505–1506		Kanizsai Jánost Sopron vármegye nagyispánjává választják II. Miksa újfent betör az országba és elfoglalja Sopront.
1541		II. Miksa német-római császárrá lesz pápai engedély híjján
1509–1564		Johannes Calvin, a kálvinizmus megalapítója
1510		Sopron város tanácsa nem enged Kanizsai Jánosnak a befogadott csepregi jobbágyok visszaszolgáltatása ügyében.
1512		Ulrich Weispriach özvegye, Kismarton úrnője kifosztja Sopron jobbágyfalvait
1513		A király kéri a városi tanácsot, hogy óvja meg a zsidókat a polgárok támadásaitól
1514		Dózsa-fále parasztfelkelés, Verbőczy Tripartituma
1517		Luther kifüggeszti pontjait a Wüttembergi templom ajtajára a luterizmus terjedése
1524		Ferences prédikációk lutheránushoz hasonlító tartalommal, az első magyarországi kihallgatások az új tanokkal kapcsolatban, október 24-én református irományok és könyvek égetése a Fő téren
1525	április 21.	II. Lajos magyar király levelet intéz Sopron városához, melyben előírja a mai Fő tér szépségének megóvását
1526		Mohácsi csata Móricz Pál polgármestersége idején a zsidók kiűzése Sopronból, el kellett hagyniuk a várost itt hagyni az ezüstöt, aranyat, készpénzt, összesen 12 házat, csak a XIX. században (1840) térhettek vissza a mohácsi csatában elesett Sager János soproni királyi familiarius Mária özvegy királyné először 300, majd 500 gyalogost küld Sopron város védelmére
1532-ig		Sopron alá tartozott a püspöki falu Rákos/Kroisbach Mihajlo Bučić kisnemes Ferdinánd főhercegtől letelepedési jogot kap
1527		Kettős királyválasztás, Zápolya János és I. Ferdinánd
1529		Török Bécs alatt, Kópháza, Ágfalva, Balf és Sopron város külvárosa teljesen megsemmisülnek a város parancsnoka Detre Hartitsch kövekkel fedik a soproni utcákat
1530		Protestáns prédikátorok a kismartoni, szarvkői és fortnavai uradalmakon
1532		Török Kőszeg alatt, a védő Jurisics Miklós, védelmi okok miatt ebontották a szent Sebestyén és Szűz Mária templomokat

Sopron magyar_955:Layout 1 8/4/2008 9:29 Page 138

1535		Nádasdy Tamás Kanizsai Orsolyával kötött házassága révén megszerzi a kanizsai birtokokat is
		A soproni városi tanács határozatában elveszi a sopronkertesi horvátoktól a legeltetés jogát
1540–1580		Ebben az időszakban Sopron vármegye 35 települése marad jobbágy nélkül, kisnemesi települések
1542		Buda eleste
		Loyolai Ignác a jezsuiták első generálisa
1543		A soproni városi tanács betiltja a liszt felvásárlását és eladását a török területekre és megtiltja a menekültek és idegenek betelepedését a városba
1543–49		Állandó török pusztítások a Rábaközben, Csornát kifosztják
1545–64		Tridenti zsinat
1547		Sopron megszerzi Lépesfalvát/Loipersbach
1548		Sopronba hívják Kolbermaut Pétert Svájcból, a zwingli irányzatú prédikátort
1550		A város saját igazgatásába veszi az egyházi egyesületek javait
		Nagy ivászatok és vendégeskedések dívnak a városban.
		Ezek ellen lép fel a megalakult Mértékletességi társulat (Collegium Sobrietatis)
1553		Országgyűlés Sopronban
1557		Megnyílik a soproni evangélikus líceum
1558		Paul Wolzogen, Alsó-Ausztiai postamester megszervezi a Udvari Katonai Tanács (Hofkriegsrat) parancsára a Sopronon keresztül Varasdot érintő Szigetvárig érő postakocsiszolgálatot, mely 1566 után csak Kanizsáig működik
1559		A Katolikusok és protestánsok felváltva használják a templomokat
1568		Az egyházi tizedet készpénzben kell megfizetni
		Konzul evangélikus Postila-ját, melyet Regensburgban nyomtatta a kismartoni és szarvkői uradalmak horvátjai számára készült
1571–1631		Lackner Kristóf
1573		Miksa császár titkos levele Franz Schönau-nak a horvátok integrációjáról
1574		Sopron város egyházi iskolája átalakul városivá, 4 tanárral: latin, német, és 2 segédtanár (praeceptor)
		boszorkánykör első leírása Sopronban
1579		Draskovich-féle egyházi zsinat Szombathelyen
1582		Spillinger Farkas esperes megkezdi ellenreformációját Sopronban
1583		A szent Mihály templom környéki városfal megerősítése
1584		Az új Gregorián naptár bevezetése
1512–1564		Payr György megírja a város krónikáját
1591		vita Csepregen a dunántúli protestáns (kálvinista) püspökkel, Beythe Istvánnal, Nádasdy a kálvinizmus ellen a törökök elfoglalják Győrt és kifosztják a Rábaközt
1593.	február 17.	A városi tanács gyógyszertár felállítását határozza el
1595		a győri káptalan Sopronba menekül, Fertőrákos pedig a püspök székhelye lett ideiglenesen
1596		Rábaköz török kézen. A városba való beköltözés, a magyar nyelv gyakoribb használata,
1597		Tűzvész Mörbischen, mely a Sopron elleni felkelés következménye, azzal a céllal, hogy a kismartoni uradalomhoz csatlakozzanak.
		A város leveri a felkelést. Sopronnak ekkor 5000 lakosa van (1379 – 2200 és 1427 – 3500)
		A török elleni háborúban Sopron 100 lovat, 25 kocsit köteles kiállítani, valamint 1100 lovast elszállásolni
1594		a magyar nyelvet elismerték, mint második hivatalos nyelvet
1594-1651		Payr György, soproni polgár krónikát ír.
1597		Lackner Kristóf hazatér

Sopron magyar_955:Layout 1 8/4/2008 9:29 Page 139

Szőlőrobot: Ágfalva – 409, Balf – 97, Bánfalva – 150, Harka – 394, Kópháza – 171, Meggyes – 180. A belső tanácsosok húznak még (nagy) hasznot A meggyesi biró 1598-ban kijelenti; inkább szolgálnak 1 úrnak, mint 12 tanácsosnak A város kiveszi részét a marhakereskedelemből, Németországba áthajtó, naponként 1 magyar dénár. Az árak olyan magasak mint Bécsben, ezért 1570-től a város maga veszi a kezébe a húsellátást, húskimérés, a megyében vásárol. Árak; marha, juh; 7 bécsi dénár, disznó 8, borju, bárány: 2 garas, a szőllőkapás bére 12 dénár, ami megfelel egy font szalonnának.

A XVII. század

1603		a városban székelő egyházi bíróság illetékességét a városi tanács nem ismeri el,
1603		Lackner Kristóf a város polgármestere,
1604		Lackner megalapítja a Soproni Nemes Tudos Társaságot (Foedus Studiosorum Nobilium Soproniensium),
		15 tagja van, közöttük Faut Márk, wittembergi volt hallgató, a város krónikása,
1605		7 hetes ostrom. Ágfalva, Meggyes, Balf jobbágyai Bocskay mellé állnak, később jószágvesztésre ítélik őket.
1605	május 7-től	Sopronba császári zsoldosokat kvártélyoznak be akik garázdálkodnak.
1605	június 5.	A város őrsége és a császári csapatok megütköznek Bocskai István hajdúival
1606		Sopron megye Bocskay mellé áll, de a város nem: Kalmár Mátyás polgármester idején íródott a következő szöveg:"...dass sie an Jhr Kays. Majestät als ungar. König getreu und beständig verbleiben."
1608		megkezdik azaz ev iskolák kiépítését,
1612–1676		Witnyédy István ev. prókátor, magyar városi jegyző (1638-1647), Zrínyi Miklós bizalmasa, az ev. iskolaügy nagy támogatója.
1614-től		a „Deutschungar" használata, magyar-német műveltség.
1616		megerősítik a bástyákat, kifestetik a városházát,
1619		Mértékletességi egyesület (Collegium Sobrietatis) alakul, hogy a kilengéseket szabályozza.
1620		a város 12 000 fl ad Rákos faluért, de 1621 elveszíti (Nikolsburgi béke),
1619		Bethlen Gábor kardcsapás nélkül vonul be Sopronba – de a város nem támogatja (adó 2400 tallér 20 000 fl, 2000 akó bor)
1620-tól		a megyei jobbágyság beözönlése a városba.
1622, 1625, 1634, 1681		Országgyűlések a városban
1622.	július 26.	Eleonóra királyné koronázása Sopronban
1625		a város befogadja II. Ferdinánd által Ausztriából kitiltott evangélikus főnemeseket
1625.	szeptember 8.	Országgyűlés nyílik Sopronban
1625.	december 6.	Királlyá koronázták Sopronban Habsburg II. Ferdinándot
1631		Lackner halála,
1632		Jezsuiták telepednek meg a városban, az ellenreformáció kezdete,
1635–1691		Preiner Mátyás polgármester és városbíró, képzett,
1633.	március 30.	Soproni polgárjogot kapott Rauch András hrneves zeneszerző
1636		megnyílik a külvárosi jezsuita gimnázium, 1651 Draskovics György győri püspök átalakítja alapítványá, önnálló kollégium (40 000 ft),
1640		nyilvános iskolai színielőadások (jezsuiták), fennmaradtak a vázlatkönyvek,
1643–1724		Wohlmut János evang. híres orgonista,

Sopron magyar_955:Layout 1 8/4/2008 9:29 Page 140

1644	augusztus	Zrínyi Miklós Sopronban
1644–45		pestis a városban: 6000 áldozata, fele a lakosságnak,
1648.	október 26.	Kismarton szabad királyi város lett
1652–76		KALESCHIÁK Péter, horvát származású káplán feljegyzései,
1656		pestis, 1700 fő,
1658		még egy magyar gimnázium, ma Berzsenyi Dániel,
1661		külvárosi konviktusok (Szélmalom u., Patak u.) a dunántúli nemes ifjak részére, versengés az iskolák között.
1665		Vitnyédy Ferenc városplébános katolikus elemi iskolát állít fel,
1667		megalakul a külön evangélikus. egyházközség, megtörténik a városi tanácstól való elválasztása,
1670		Vitnyédi István elfogatása a Wesselényi- féle összeesküvés miatt, aki február 13-án Nezsideren el is hunyt
1704		CSÁNYI János kronikája,
1671		rendi bíróság 34000 ft bünteti meg a várost az 1609 XVIV tc megszegése miatt, katolikusokat nem választottak a városi tanácsba
1673-74	a katolikus templomok beneficiumainak visszaszolgáltatása a városban és a jobbágyközségekben,	
1674		a rendi bíróság megszünteti az evangélikus német és a magyar gimnáziumot az evangélikus egyház elveszti összes templomát a városban és ezután az istentiszteleteket az Eggenberg ház udvarán tartották
1674		tumultus a Sz. Mihály templomban, éjféli misén mert Zichy György városplébános magyar nyelvű prédikációba kezdett, belehal felindultságába,
1675		tűzvész, megindul a város barokkosítása, a meglévő várostorony építése, megengedik, hogy a belvárosban ev. fatemplomot építsenek,
	a domonkos rend letelepedett a városban	
1679		2500 fő a város lakossága,
1680		az országgyűlés újraengedélyezi az evangélikus német gimnáziumot, egyesíti a magyarral,
1683.	június 15.	Kara Musztafa török vezír sarcoló üzenetet küldött a városnak, július 10-én a város meghódolt Thököly Imre fejedelem előtt
1685		a koldulás intézményes rendezése,
1689		Stark család számára írt virginálkönyv, a magyar tánczene legrégibb emléke,
		A század utolsó negyedében a katolikus egyház kerekedik felül.
		Elszállásolás (katonák); 18-22 000 fl., a város adóságot vessz amiért elzálogosítja Kelénpatakot és Lépesfalvát a győri püsp., később a kőszegi jezs.,
1682	visszaveszi.	
1685		Ágfalva – 148, Harka – 143, Kópháza – 62, Meggyes – 55 negyed jobbágytelekkel rendelkezik, 208 lakossal. Bánfalva – 50 n. jbb, Balf – 35 n.jbb, Lépesfalva – 200 lakos, Kelénpatak zálogbirtok a győri püsp.1672 óta, 1682 óta a kőszegi jezsuiták.
		A céhek átalakulása, vándorlegények.
1693		felújítják a Sz. Miháy templomot,
1694		felújítják a Sz. György templomot,
1695–97		között készült el a Szentháromság szobor,
1700		megalakul a Katolikus Konvent,
1701		a domonkosok beköltöznek a városba, templomot építenek,
1704–05		telén kurucok ostromolják, nem sietnek a labanc város segitségére.
1705–06		Bottyán generális támadásai, a városnak 5500 a lakója van.

Sopron magyar_955:Layout 1 8/4/2008 9:29 Page 141

XVII. század		erősen visszaesik a borkereskedés, bécsújhelyi és bécsi konkurensek. Piac: Szilézia, Csehország, Lengyelország. Kereskedő céh tagjai: 1630 –92, 1669 – 50, 1690 – 28 tag = hanyatlás.

XVIII. század

1734-42		Bóel (Belius) Mátyás leírása Notitia Hungariae … Bécs megemlíti a nyugati megyék horvátjait is
1753		Sziesz József nyomdájában megjelenik a Duhovni vertlyacz (Lelki kertecske) Bogovich Lőrinc és Palkovich Godefidtől mint előfutár, majd később a Hiža zlata (Az arany háza) Bogovich Lőrinctől ugyanabból a nyomdából, mely a nyugatmagyarországi horvátok legsikeresebb kiadványa lesz. Később sorra jelennek meg ebben a nyomdában könyvek: Obcsinszke miszije pitanya knyisicze (1759), Szveti krisni put (1761), Csetvero-versztni duhovni persztan (1763), Duhovna kiticza (1778), Marianszko czveche (1781), Evangyelye (1792), Lapat Evangeliumski (1798)
1754.	április 28.	A Sopron megyei Fertőszéplakon született Széchenyi Ferenc , a Magyar Nemzeti Múzeum alapítója (1759-1820)
1764		a kópházi jobbágyok ellenszegülnek a must robotkénti városbaszállítása ellen
1768.	február 27.	Földrengés pusztított a városban
1769	október	Megnyitották az ország első kőszínházát Sopronban
1773.	szeptember 3.	Mária Terézia soproni látogatása
1775–1818		Soprom megyei születésű Festetics György, Magyarország első mezőgazdasági akadémiájának , a Georgikonnak az alapítója
1780		Ráth Mátyás egykori soproni diák megindítja Pozsonyban az első magyar újságot , a Magyar Hírmondót
1783.	március 11.	Született Sopronban Kőszeghy Márton, a gázálarc feltelálója
1784		II. József bevezeti a telekkönyvi nyilvántartást
1787.	március 25.	Horvátzsidányban megszületik Juranics György lelkész, matematikus
1790.	március 20.	Megalakult a Soproni Magyar Társaság, az ország első önképző köre
1792.	április 30.	Megtartották Sopronban az első magyar nyelvű színielőadást
1794.	február 8.	Szabadalmat kapott az ország első cukorgyára Sopronban
1797.	május 29.	Dorfmeister István soproni barokk oltárképfestő halála

XIX. század

1802.	november 1.	Telepedett le a bencés rend Sopronban
1804.	július14.	Megszületett Benedek Lajos császári táborszernagy, a königgratzi csata osztrák parancsnoka
1809.	május 17.	Napóleon hadai bevonultak Sopronba.
1809.	május 31.	Az Eszterházán (Fertőd) is működött Joseph Haydn halála
1825.	november 23.	Megyénk két nagy fia, gróf Széchenyi István és Felsőbüki Nagy Pál kezdeményezésére megszületett a Magyar Tudományos Akadémia gondolata
1828		Megjelenik Johan Csaplovics könyve Pozsonyban: Croaten und Wenden in Ungern (Horvátok és vendek Magyarországon)
1829.	március 6.	Az ország első zeneegyesülete, a Soproni Zeneegyesület első bemutatója, Haydn: Teremtés című oratóriuma

Sopron magyar_955:Layout 1 8/4/2008 9:29 Page 142

1835.	február 20.	Széchenyi Istvánt díszpolgárrá választották
1840.	február 18.	Liszt Ferenc hangversenye a városban. A koncerten részt vett Petőfi Sándor is
1840		Mijo Krešić zágrábi kereskedősegéd 1000 napot tölt Sopronban, mely élményeiről önéletrajzában igen részletesen beszámol. Később a horvátországi gazdasági fejlődés meghatározó alakja lesz.
1841		Izmail Ivanovič Sreznjevski orosz nyelvész meglátogatja és leírja Sopront, valamint a nyugatmagyarországi csákáv horvát dialektust
1843.	január 2.	Megalakul az első soproni bank, a Soproni Takarékpénztár
1843.	március 12.	Megalakult a Soproni Kaszino egylet
1847.	február 20.	Anton Rubinstein zongoraművész soproni hangversenye
1847.	augusztus 20.	Megindult a forgalom Magyarország egyik első vasútvonalán, Sopron és Bécsújhely között.
1848.	március 16.	Megalakult a soproni forradalmi Nemzetőrség
1848		Jellacsics csapatainak egy része (Todorovity ezredes vezetésével) Sopron vármegyén Ütközet Kossuth és Jellacsics csapatai között Pandorfnál
1848.	október 10.	Lövői csata, melynek során a soproni nemzetőrök megütköztek a megyén átvonuló horvát csapatokkal
1846, 1848		Fran Kurelac író mint egyetemista összegyűjti Vas, Sopron és Moson vármegyék népi énekeit Jačke című gyűjteményében. Zágráb 1871
1848		Körlevél (felívás) a nyugatmagyarországi horvátokhoz (Zágráb, 09. 16.)
1848.	december 16.	A császári csapatok megszállták Sopront
1849.	március 20.	A császáriak kivégezték az 1848-ban Jelašić seregeivel szembeszálló négy fraknói (Forchtenstein) horvátot
1850.	június 13.	Pozsonyban meghalt Juraj Palković horvát ítő, volt soproni diák
1853		A jobbágyság eltörlése
1858.	október 3.	A soproni evangélikus tanítóképző megnyitása
1858-1929		Župančić Miklós Károly a soproni kamarazene egyik legnagyobb alakja
1865.	május 20.	Emlékkővel jelölik meg a Nándor magaslatot, a soproni turizmus első kirándulóhelyét
1865.	szeptember 21.	Átadják a Sopron-Kanizsai vasutat
1867.	szeptember 22.	Felavatták az ország elsőn fedett tornacsarnokát Sopronban
1867.	november 11.	Megnyílt a soproni városi múzeum
1868.	szeptember 2.	A soproni reáliskola alapítása
1869.	november 7-én	született Sopronban a két világháború közötti korszak legtehetségesebb külügyminisztere, Kánya Kálmán
1872		*Röpirat gróf Aponyi Györgytől Pozdravlenje i poziv na katolicske izibracse* (Üdvözlet és kérvény a katolikus választókhoz) Sopronban kiadva
1874.	február 12.	Liszt Ferenc soproni hangversenye
1875–1884		Hérics Antal, cinfalvi pap, parlamenti képviselő
1877.	március 10.	A Soproni Irodalmi és Művészeti Kör megalakulása
1877		Nákovich Mihály (Mihovil Naković) szétküldi híres körlevelét a horvát nyelvről, melyben kéri az új helyesírás (gajica) bevezetését a nyugatmagyarországi horvátoknál
1878		Franjo Ksaver Kuhač a nyugatmagyarországi horvátoknál gyűjti a népdalokat, melyeket kottákkal jelentet meg 5 kötetben Južno-slovjenske popijevke, Zagreb 1878-1941 címszó alatt
1878.	december 12.	(Sopronyi) Thurner Mihály születése. Thurner a népszavazás idején Sopron polgármestere volt.
1883.	augusztus 21-27.	A Magyar Történelmi Társulat soproni vándorgyűlése
1890.	december 18.	Sergio Fallioni születése Veronában, élete végén Sopronban telepedett le
1898		Ivan Milčetić, horvát író Sopronban tartózkodik és a Vijenac folyóiratban jelenteti meg
1899.	február 21.	Elhunyt Liebhardt Lujza, világhírű soproni operaénekesnő

Sopron magyar_955:Layout 1 8/4/2008 9:29 Page 143

1900.	április 30.	Átadták (és 1923-ig közlekedett) a városi villamos vasutat Sopronban
1904		Nagyszabású országos iparkiállítás nyílt Sopronban
1905		Ivan Čuković Sopronban nyomtatott könyvei : Male molitvene knyige (1905) Röttig nyomda Jezuš i Marija (1912) Novak László nyomdája Kršćansko-katoličansko cvetje (1912) Hawrlant Károly nyomdája Sveti Andjel Čuvar (1916) H.K. nyomda Svete jačke (1916) Piri és Székely nyomda Anton Semeliker, fileški farnik, mučenik komunizma (1920) Čudnovita Dogadjanja i Podilenja milošćov pri jednom Propielu va Španjolskom (1920) Székely és társa Gemma Galgani (1921) Székely, Szabó Nasledovanje Blažene Divice Marije (1921) Soproni Hírlap Popišovanje sudnjega dneva polag svetoga pisma (1921) Sz. Sz Naša hrvatska knjižarnica, I. Broj, Žitak svete Notburge (1921) Sz. Sz Kalendar svetoga Jožefa za 1922 Székely, Szabó
1907.	szeptember 1.	Megjelent az Arbeiter Zeitung c. lap első száma
1909		Bányászstrájk a Sopron melletti Brennbergbányán
1909		Sopronban a Katolikus Kör helységében a nyugatmagyarországi horvát inteligencia megalapítja a Naše Novine című hetilapot, mely 1910-1919. jelenik meg.
1910		File Sedeniktől megjelenik Sopronban a Jačke című verseskötet, az első ilyen kiadvány a nyugat-magyarországi horvátok körében, valamint a Naši pisci i književnost a Piri és Székely nyomdában.
1910.	április 19.	Muncczy Lajos világhírű soproni cigányprímás halála
1914		Előkerül a Soproni Múzeum egyik legértékesebb lelete, a hasfalvi bronzkorong, melynek mását Svédországban találták meg a régészek
1915.	január 2.	Meghal Goldmark Károly zeneszerző (Sába királynője), aki pályáját Sopronban kezdte
1915		Egresits Erzsébet könyve Spominak na 1914 ljeto címmel P és Sz.
1918.	október 31.	Polgári forradalom Sopronban. A Nemzeti Tanács megalakulása
1919		Pinezich István vezetésével Kimlén (01.05-én) megalakul a Hervatski Narodni Tanač (Horvát népi tanács) Röplap Pinezichtől Hervati (horvátok) (február) mely az Ausztriához csatolás ellen szól paraszfelkelések a szovjet népköztársaság ellen, Fülesen, Minihofon, lázongások Kimlén Anton Semeliker fülesi pap lelövetése Sopronban (04.10.)
1919.	június 23.	Megnyílt a soproni kórház ma is működő épületegyüttese
1919.	május 20.	Megalakul a nyugat-magyarországi németség önkormányzati szerve, a Gaurat
1919.	szeptember 10.	A saint-germain-i béke Ausztriának ítélte Nyugat-Magyarország németek lakta területeit, a későbbi Burgenlandot
1920.	február 3.	Megalakult A soproni Idegenforgalmi Rt.
1920		Početnica és a Perva štanka, Sopron, Röttig és Romwalter nem szabadott bevezetni Ausztriában, csak az átdolgozott kiadás 1923 jóváhagyás után

Sopron magyar_955:Layout 1 8/4/2008 9:29 Page 144

1921		A Soproni Hazafias Szolgálat (Ödenburger Heimatdienst) egymásutánban 5 db Novi Glasi újságot ad ki, melyek az Ausztriához csatlakozást szorgalmazzák
		Fertsák Jenő főispán a megyei közgyűlést horvát nyelven köszöntötte Martin Meršić vezette horvát delegáció Hemerlin ezredesnek Sopronban átadja Memorandumát (08.18), melyben a nyugat-magyarországi horvátok Magyarországban maradásáért szállnak síkra
		Koljnofčani zbudite se! Röpirat az Ödenburger Heimatdiensttől az Ausztriához való csatolást szorgalmazza
1921.	december 14-16.	Népszavazás Sopronban és környékén az Ausztriához, ill. Magyarországhoz való csatlakozásról
1928.	április 1.	A Posta megindította az első soproni autóbuszjáratot
1933		Az Ausztriától történt visszacsatolás után Csatár, Horvátlövő, Nard, Szentpéterfa horvát, valamint Keresztes és Pornóapáti német falvak megkapták a communitas fidelissima (leghűségesebb falvak) titulust
1939		Kiadják az iskolai tankönyvet a magyarországi gradistyei horvátok részére Početnica i prva štanka címmel Budapesten
1942.	február 27.	A Soproni Magyar Társaság megalapítása
1944		Megkezdődik a soproni zsidó lakosság gettókba kényszerítése
1945.	március 31.	Sopron felszabadul a német megszállás alól
1945	április	Megalakulnak a Sopron megyei földosztó bizottságok
1945.	április 21.	Nemzeti Bizottság alakul Sopronban
1947.	június 28.	A háború után újra megnyílt a város múzeuma
1949		A Vasfüggönnyel megszakad a kapcsolat a magyarországi és osztrák horvátok között
1956		október-november gyetemisták forradalma Sopronban
1968.	november 3.	A brennbergi Bányászati Emlékmúzeum megnyitása
1970.	március 12.	Meghalt Csatkai Endre Kossuth díjas mvészettörténész, a múzeum volt igazgatója
1989.	augusztus 19.	Páneurópai Piknik Sopronpusztán. Az NDK menekültek kitörése az osztrák-magyar határon.
1989.	szeptember 11.	Határnyitás az osztrák-magyar határon.

XXI. század

2003	Horvát Nap Sopronban
2003	Megalakul a Soproni Horvátok Kulturális Egyesülete
2004	A soproni horvátok kapcsolatokat építenek ki Horvátországban (Našice, Šopron stb.)
2005	A magyar és a horvát államelnök részt vett az Országos Horvát Napon Sopronban

Sopron magyar_955:Layout 1 8/4/2008 9:29 Page 145

A XX. század második fele

A 20. század második felében Sopron közigazgatási területe többször is megnagyobbodott. A század derekán először a közel 3.000 lelket számláló Sopronbánfalva és a kicsiny Görbehalom településeket olvasztotta magába, majd az 1980-as években a hozzávetőleg 1.000 fős Balf községet. Változott az összeírásra kerülő népesség is, 1970-től ugyanis a jelenlévő népesség helyett a nemzetközi ajánlásoknak jobban megfelelő, a területi egységek gazdasági szívó-taszító hatását is figyelembe vevő lakónépesség kategória vált meghatározóvá, de emellett megjelent az állandó népesség mutatója is.

1949-ben Sopron össznépességét 32.726 főben állapították meg, amely hozzávetőlegesen 9.500 fős, azaz 22,5%-os lakosságveszteséget jelent az 1941-es adatokhoz képest.[1] Budapestet leszámítva abszolút számban egyik városunkat sem érte ekkora veszteség, nem is szólva a népességhez viszonyított arányokhoz, itt ugyanis Sopron toronymagasan vezetett. A drámainak nevezhető fogyatkozás okaira már kitértünk. Köszönhetően azonban a folytatódó betelepítéseknek és betelepüléseknek, a város közigazgatási területe rendezésének és a természetes szaporulat soha nem látott magasságba szökésének, 1960-ra újra 40.000-en felüli a soproniak száma, egészen pontosan 41.110 fő. Megjegyzendő, hogy még ennél is jóval kedvezőbb lett volna a kép, ha 1956. utolsó hónapjaiban 5.000 soproni nem lépi át a nyugati határt.[2]

1970-re 44.956-ra emelkedett a jelenlévő népesség száma, ugyanekkor 43.443 állandó lakosa volt a városnak, lakónépessége pedig 47.111 főre rúgott[3]. Az impozáns ütemű növekedés a következő évtizedben sem hagyott alább, 1980-ban már 51.757 állandó lakossal büszkélkedhet a város, míg lakónépessége 53.945-re emelkedik[4]. A nyolcvanas évek azonban trendfordulót jelentenek Magyarország népességtörténetében, az erőteljes növekedést a lakosság fokozatos csökkenése váltja fel. Hogy Sopron esetében mégis szerény növekedésről számolhatunk be, az a város, és általában a városok szívóhatásának köszönhető, de esetünkben inkább arra vezethető vissza, hogy Balf község önállóságát megszüntették és Sopronhoz csatolták. 1990-ben Sopronban bejelentett állandó lakcímmel 53.751-en rendelkeztek, az esetünkben tágabb lakónépesség kategória pedig 55.083 főt ölelt fel[5]. A 2001. évi népszámlálás eredménye kisebbfajta meglepetéssel szolgált, hiszen a nagyvárosok lélekszámának fokozatosan apadó tendenciájával ellentétben Sopron további ezer fős gyarapodást könyvelhetett el a lakónépesség terén. A legutolsó népszámlálás adatait alapul véve ugyanis 53.132 fő a város állandó lakossága, lakónépessége pedig 56.175 fő[6].

[1] 1949. évi népszámlálás 9. kötet. Demográfiai eredmények. Központi Statisztikai Hivatal, Bp., 1950. 284.
[2] Klinger András: Sopron város demográfiai helyzete. In: Soproni Szemle XVII. évfolyam (1964) 1. szám 32.
[3] 1970. évi népszámlálás 3. Győr-Sopron megye adatai. Központi Statisztikai Hivatal, Bp., 1971. 399.
[4] 1980. évi népszámlálás 8. Győr-Sopron megye adatai. Központi Statisztikai Hivatal, Bp., 1981. 6.
[5] 1990. évi népszámlálás 10. Győr-Moson-Sopron megye adatai. Központi Statisztikai Hivatal, Bp., 1992. 6.
[6] 2001. évi népszámlálás 6. Területi adatok, 6.8 Győr-Moson-Sopron megye II. kötet. Központi Statisztikai Hivatal, Bp., 2002. 121.

Sopron magyar_955:Layout 1 8/4/2008 9:29 Page 146

„Snoćka” mi se j’...
CD-én megjelent előadásán

Sopron magyar_955:Layout 1 8/4/2008 9:29 Page 147

Sopron környéke

Kópháza – a vidék horvát szíve

Sopron városa Magyarország nyugati csücskében a sekély pannon Fertő-tótól dél-nyugatra a Soproni-hegység és a Kisalföld találkozásánál helyezkedik el. Sopron a régi vármegyeközpont, ma megyei jogú város. Az első világháború végéig a mai Burgenland (horvátul Gradišće) Nyugat-Magyarország része volt, így Sopron is a környékbeli horvátokkal együtt.

Egy régi közép-európai város tele értékes és kivételes történelmi és kultúrális műemlékkel, mint egy kis ékszerdoboz.

Sopron Liszt Ferenc városa, a jó kékfrankos hazája , a római Scarbantia és a középkori Ödenburg utóda. A történelem forgatagában a Saint-Germaini béketárgyalások és az1921-es népszavazás eredményeképp kis kiszögellésként a Fertőtől délnyugatra Magyarország része maradt. Nyugat-Magyarország legnagyobb részét Ausztriához csatolták, melynek új neve Burgenland szövetségi tartomány lett. Így e régi vidék a nagyszámú horvátságával elvesztette központi városát. Sopron Magyarország része maradt, az új tartományi székhely pedig (sokáig ideiglenesen) Eisenstadt (Kismarton, Željezno) lett.

Sopron megpróbált továbbfejlődni Nyugat-Magyarország határ menti részén, megőrizve érintetlen régi városmagját, mely talán a legértékesebb ezen a vidéken. A várost a XX. század elejéig többségében németek lakták. Az 1850-ben készített összeírás szerint Sopronnak 14.304 lakosa volt, ebből 97,1% német, 2,2% magyar és 0,1% horvát. 1900-ban a lakosság létszáma 33,478 lakosra emelkedett, melyből 53,5% volt a németek, 40,4% a magyarok és 2,8% a horvátok aránya.

1941-ben Sopronban 42.255 lakos élt ebből 67,7% magyar, 30,0% német és 0,5% horvát.

Sopron magyar_955:Layout 1 8/4/2008 9:29 Page 148

A II: világháború után a népesség létszáma az 1949-es adatok szerint lecsökkent 32.726 főre, a magyarok részaránya pedig 95,7%-ra emelkedett. Végezetül a 2001-es összeírás alapján Sopron lakossága 56.175 fő, ebből 51.488 magyar, 734 német, 15o horvát, 93 roma stb. A legtöbb horvát a rendelkezésre álló adatok szerint Sopronban 1900-ban élt, szám szerint 946 fő.

A városban élő és dolgozó horvátok relatíve kis számához képest a város kulturális, politikai és gazdasági életében mély nyomot hagytak, Sopron és Horvátország kapcsolatai pedig számosak voltak és gyümölcsözőek.

Ezt az együttműködést hivatott megmutatni az a kétnyelvű emléktábla is, melyet a soproni horvátok állítottak Sopron egyik barokk épülete, a Pejacsevich palota falára.

A felírat így szól: Ez az épület volt 1784 és 1820 között a horvát származású Pejacsevich nemesi család első palotája, mely kitörölhetetlen nyomott hagyott Sopron kultúrájában és építészetében.

Ilyen példát sorolhatnánk még. Bár kisszámú közösség, a horvátok ma is aktív részesei Sopron életének, melyet Nyugat-Magyarország kulturális ékszerdobozának is nevezhetnénk.

A Sopronban lakott és lakó horvátok egy része a város melletti Kópháza településről költözött a városba. Kópháza a Fertő tó és a csodálatos, természeti értékeiről ismert Fertő-Hanság Nemzeti Parktól délre helyezkedik el, a 84 főútvonal mellett, mindössze 5 km-re a várostól.

A Nemzeti Park és Sopron közelsége, a szép kastélyok és kúriák vidékén a határok eltűnése után, Kópháza számára új fejlődési lehetőségek, utak nyíltak meg. Ezeket a lehetőségeket, ezen belül a turizmust mindenképpen prioritásként kezeli az itt élő közösség.

A közeli kulturális örökségből csak kettőt említenénk meg. Az Eszterházy család gyönyörű kastélykomplexumát Fertődön, a magyar Versailles-t, és a Széchenyi család visszafogottan egyszerű, de annál példamutatóbb kastélyát Nagycenken, melynek múzeuma szinte kötelező tanulmány minden magát „pannon-nak” érző ember számára.

Sopron környéke egyébiránt is bővelkedik látnivalóban.

Kópháza Győr-Moson-Sopron megye 7 horvát településének egyike. Ezekből 4 (Kópháza, Hidegség, Fertőhomok és Und) Sopronhoz viszonylag közel fekszik. A XX. század elejéig ezekben a falvakban a horvátok többségben voltak.

Manapság az asszimilációs folyamatoknak köszönhetően a horvátság száma drasztikusan lecsökkent. Sajnos ez a folyamat feltartóztathatatlan, de az itt élő horvátok mindent megpróbálnak, annak érdekében, hogy megőrizzék identitásukat, hiszen ezzel a magyar és európai értékeket gazdagítják.

A 2001-es népszámlálási adatok szerint Kópházán 877, Undon 124, Fertőhomokon 136 Hidegségen pedig 8 horvát élt.

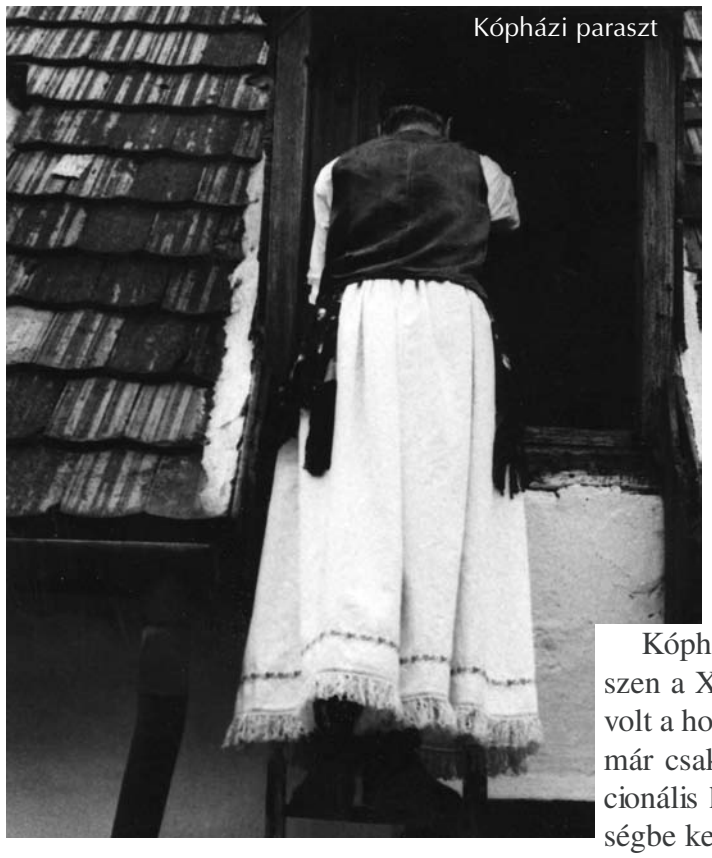
Kópházi paraszt

Kópházi női énekcsoport

Kópházán az 1880-as összeírástól egészen a XX. század 60-as éveig 90% feletti volt a horvátok aránya. Ez a szám 2001-ben már csak 46,6%, tehát a horvátok e tradicionális horvátok lakta településen kisebbségbe kerültek.

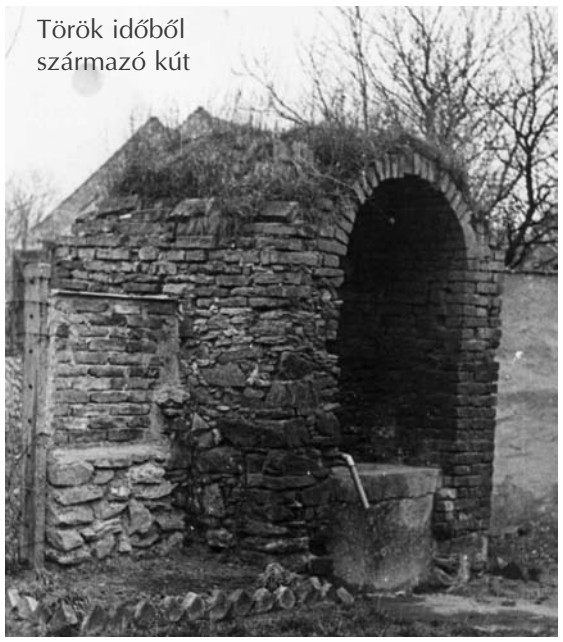
Török időből származó kút

Színjátszó csoport
Horváth László vezetésével

Kópházi lakodalmas

CD felvétel után

Tamburásaink
2002-ben

'90-es evek fiatal tancosai és tamburásai

Sopron magyar_955:Layout 1 8/4/2008 9:29 Page 151

Röviden összefoglalnánk Kópháza történetét:

A kópháziak 1983-ban ünnepelték a horvátok betelepedésének 450 éves évfordulóját. Tekintettel arra, hogy nemsokára immár 500 éve itt élnek, az itteni horvátok őshonosnak tekintik magukat ebben a faluban. Természetesen az archeológiai kutatások és leletek alapján ez a vidék bizonyíthatóan lakott volt az utóbbi néhány ezer évben. Itt csak a kelta és a római kori leletekre reflektálnánk röviden. Kópházát, mint települést először a XIII. században említik, tehát a már közös magyar-horvát királyság idejéből. 1245-ben ezen a helyen említik a középkori települést Villa Vyz vagy Villa Puozd néven, mint a Soproni uradalom részét, melyet egy 1283-ban kiállított dokumentum támaszt alá.

Egy 1354-ből származó dokumentum a települést Kolbenhof néven említi, 1429-ben már Kópháza a neve. A késő középkorban több feudális úr is váltotta egymást, többek között a Pongrác, Pehy és Pokfuss nemesi családok.

A törökök 1529-es és 1532-es Bécs elleni Szulejmán szultán által vezetett hadjáratainak következtében Nyugat-Magyarország ezen vidékeit szinte teljesen elpusztították, így az akkori Kópházát is.

Az új betelepülők 1533-tól jelennek meg a faluban. A kópházi horvát neveket egy 1537-es soproni mustraösszeírás említi először. Ezek a Blasovich, Dunkovich, Grubitz, Mihacych, Mikrovich nevek. Feltételezések szerint ezek a horvátok a törökök elől a mai Horvátország és Bosznia-Hercegovina határvidékéről, a Krbavai-fennsíkról, Likából stb. érkezhettek ide. Később ez a migrációs terület, ahonnan a menekültek érkeztek még jobban kiszélesedett.

Egy 1555. évi dokumentum újabb horvát neveket említ. Már a 16. század végén Kópháza templommal rendelkezik, habár a különálló egyházközség megalakulásának időpontja nem teljesen tisztázott.

A Szent Márton templom a temető helyén volt feltételezések szerint. A 17. század elején érkezett a horvát betelepülők újabb hulláma, mivel addig nem ismert nevek bukkantak fel megmaradt iratokban. Ilyenek a Klemencsich, Pinezich stb.

A megmaradt dokumentumok alapján megállapítható, hogy a 17. század első felében a falu lakossága döntően horvát és az összes lakos katolikus vallású volt.

1651-ben a falu horvát pappal rendelkezik és a későbbi papok is majdnem mind horvátok voltak. Az urbáriumi viszonyok a kornak megfelelően Kópházán is kialakultak, így az 1663-as dokumentum említi az egyházi adót és az iskolának járó részt.

Breu Josef említi, hogy 1715-ben Kópházán 35 családot (61%), 20 németet (35%) és 2 magyart (4%) említenek. A 17. században a falunak egyházi iskolája van és az első tanárt Wulinka György-nek hívták 1651-ben.

Igaz akkor ő nem tanított senkit, de a helyzet később javult, egyébként kántorként és harangózóként tevékenykedett. Az iskolaügy Mária Terézia 1774. évi iskolarendelete után kezdett igazán kibontakozni. A kópházi kántortanítók sorából Nakovich Mihályt (1840–1900) kell kiemelnünk. Tiszteletére a nevét viselő általános iskola épületén emléktáblát helyeztek el. A 12. kántortanító volt 1874-től 1900-ig. Nagyon szigorú ember volt és a hívőknek, még a templomban sem engedte meg, hogy énekeljenek. Tankönyveket is írt. A horvát nyelvű tankönyvek kiadásának koordinátora a 19. század 70-es éveitől. Templomi énekek szerzője, népdalgyűjtő, az új horvát helyesírás bevezetésének nagy szorgalmazója.

Ismert a körlevele, melyet a nyugat-magyarországi horvát kántortanítókhoz címzett (Kohlnhof, 1877. okt. 16.).

Nakovich mellett ismert tanító volt még – 14. a sorrendben – Wilcsinsky Lajos, aki kisebb megszakítással 1890-től 1931-ig töltötte be posztját, mély nyomot hagyva Kópháza és a nyugat-magyarországi horvát oktatásügy életében.

Nakovich Mihállyal együtt 300 gyermeket tanított Kópházán. Említést érdemel Franjo Kuhač ismert horvát etno-muzikológus látogatása a 19. század végén Kópházán. Sok kópházi népdalt jegyzett le, amelyeket később többek között Zágrábban meg is jelentetett.

A kópházi horvátság megmaradásáért különösen sokat tettek a kópházi papok, kántortanítók és a laikus hívők is.

A Szent Márton templom egyhajós késő barokk és historicista jegyeket magán viselő épületét Presich Ignác papsága idején 1795-ben építették. A 'Historia Domus' említi, hogy ekkor döntötték le a temetőben levő templomot és építettek újat a faluban.

A templomon az I. világháborúban elesettek emlékét tábla őrzi, nagy kereszttel, amelyen ez áll: 'A királyért és hazájukért saját életükkel fizettek a nagy világ háborújában, idegenben nyugszanak.'

Az ismert kópházi esperes Horváth Pál (ma Sopronkövesden szolgálja híveit) a Mária zarándoklatról Kópházán, amikor augusztus 15-én több ezer zarándok látogat ide a régi búcsújáró helyre, a következőket írja: …amikor a horvátok idetelepültek, csak egy templomot találtak a mai temető helyén Szent Mártonnak szentelve. Ennek a templomnak alapjaira lett nemrég egy halottasház emelve.

Elődeink sorsa bizonyára nem volt könnyű. A nehézségekben segítségükre volt hitük és Szűz Mária védelmező karja. Ezért gondolom,

Sopron magyar_955:Layout 1 8/4/2008 9:29 Page 152

hogy a temetőből leköltöztették a templomot, hogy a hívőkhöz közelebb kerüljön a védelmező hit szentjeivel együtt. A búcsújáró kegytemplom történetét Mohl Adolf leírásában a szöveg végén egészében közöljük.

A templom egyébként értékes műemlék. Dolgozott felújításán id. Storno Ferenc is. Itt kötött házasságot pl. gróf Széchenyi Ferenc, gróf Széchenyi István apja a Magyar Nemzeti Múzeum megalapítója.

Keletkezése a Wesselényi–Zrínyi–Frankopán (ahogy az összeesküvést szerencsésebb lenne nevezni) összeesküvéshez is kötődik.

Az első években a szellemiséget és hitet a településen a Sopronból lejáró papok és szerzetesek tartották életben. Régi dokumentumokból tudjuk, hogy már 1430-ban járnak ide (akkor az a keresztúri pap Stefan volt).

A lélekszám növekedésével a 17. században megalakul az egyházközség.

Horváth Pál erről így ír: A mi falunkban 1651 évtől vezetik a plébánosok neveit. Ezek mind horvátok voltak egyet kivéve. Mézes Ernő (1963–67) minden tiszteletet megérdemel, mivel magyar létére megtanult horvátul misézni. Németh Antal esperes úrról, aki Horváth Pált követte Kópházán és mai is szolgálja kópházi híveit, ugyanez elmondható – és minden elismerést megérdemel.

A kópházi egyházközség dokumentumai alapján a papok sorrendben a következők voltak:

Dollar György (1651), Szentiványi Iván (1651–1663), Jurosich Pál (1663–1684), 1684 adminisztrátorok Kuzelich Mátyás és Zarich Mátyás, Rozsenich István (1684–1702), 1701–1710 között a szolgálatot a bánfalvi Pálosok végezték.

Malesich András (1710–1738), Behofsich Pál (1738–1774), aki a győri püspöknek tett jelentésében említi: „…hogy a kápolnát alapjaiban újjáépítettük..”, Suppin Mihály (1788–1790), Geral Barnabás (1790, adminisztrátor), Presich Ignác (1790–1803), Holez Mátyás (1803, adminisztrátor), Mraz Miklós (1803–806), Fabiankovich Ferenc (1806–1837), Schumich Károly (1837–1866), Berlakovich János (1855–1883), Sicherle János, dékán, (1883–1929).

Ezután a káplánok: Blazovich János (1919–1924), Mimlich János (1924–1927), Dr. Kelemen István (1927–1928), majd a plébánosok: Fertsák Mátyás (1928–1931), Szucsich Tamás (1931–1933), Tomasits József (1933–1934), Sági Rudasits Károly (1934–1935), Blazovich János (1935–1945), Dr Gyurácz Ferenc (adminisztrátor, 1945–1946), Sági Károly (1946–1948), Bólya Mihály (1948–1951), Pavetich János (1951–1955), Falu Fábiánkovits Ferenc (1955–1963), Mézes Ernő (1963–1967), Szabó Imre (1967–1971), Horváth Pál (1971–1993), Németh Antal (1993–). Horváth Pál papi hivatásán kívül költő, népdalgyűjtő tevékenységet is folytatott és mind a mai napig alkot.

Az iskola, az egyházközség és az elszánt falubeliek közreműködésével Kópházán viszonylag korán (a 19.század végén) megkezdődött a kulturális tevékenység, mellyel a horvát kultúra és hagyomány megőrzését tűzték ki célul.

Horváth László egyike a kultúrával foglalkozó kiemelkedő embereknek erről így ír: ’…már 100 évvel ezelőtt is horvát kultúránk mélyen be volt ágyazódva a népi tudatba.

Abban a mélységben és sötétségben szikra volt, mely izzott a hamuban és arra várt, mikor tud igazán újralobbanni. Elődeink így találkozgattak otthonaikban, énekelték népdalainkat, táncolták táncainkat, szépítették nemzeti viseletünket.’

A kulturális és társadalmi élet Nákovich Mihály színrelépésével lendült meg igazán.

Ő alapította meg a helybeliekkel 1881-ben a Kópházi Önkéntes Tűzoltóegyesületet. Ez az egyesület állt az itteni kulturális és társadalmi élet élére néhány külön szekció megalapításával. Ilyen volt a színjátszó kör és az ismert fúvószenekar is.

Horváth erről így ír: ’…a szüreti időben felpántlikázott kocsikban járták a zenészek a falut . Ezt a feladatot nem akarja magára vállalni senki sem rajtuk kívül, még azok sem, akiknek bizony feladatuk lenne őrizni ezeket a hagyományokat, a kultúrát és hogy összetartsák a falu apraját-nagyját.’

1922-ben adták elő a híres Falu rossza című színdarabot nagy sikerrel az Unger-féle kocsmában. Ekkor a „szomszédban” lakó burgenlandi horvátokkal való együttműködés is jó volt. Az 1931 utáni évek kimagasló egyénisége Kópházán Rozsenits Tamás kántortanító volt. 1942-ben Lovronich Ferenc pedig külön színjátszó kört alapított.

A háború után is megkezdődött a kulturális élet újraszervezése. Ezen a téren egyik meghatározó egyénisége falunknak Payrits Ferenc volt iskolaigazgató így vélekedik erről:

„…a kópházi táncosok szép sikereket értek el Somlai tanár úr idejében. A tanár úr vezette 1950 és 1956 között a helyi énekkart és színjátszó kört is. Egresits Sándor volt a tánccsoport vezetője. Hosszú éveken keresztül a kópházi tánccsoport Tihanyi Gellért vezetése alatt sok szép sikert ért el.

Meg kell említenünk, hogy a háború utáni ’vasfüggönyös évtizedek’ alatt nem volt egyszerű a kultúrával is foglalkozni. A csak néhány száz méterre húzódó vasfüggöny és a mögötte csábító Nyugat nagyon sok kópházi fiatalt csalt el a faluból, így csökkentve létszámunkat és egész közösségünket.

Sopron magyar_955:Layout 1 8/4/2008 9:29 Page 153

A 60-as évek meghatározó alakja, Rozsenits tanítványa, Sinkovits Mátyás Cáppá, kántor, költő és festő volt. A köréje összegyűlt fiatalság volt annak idején a kópházi kultúra és identitás fő hordozója. Korai halálával sajnos sokat vesztett a falu.

A kistáncosok a ’80-as évek elejéről

Érdekességként megemlítenénk, hogy Cáppáék pajtájában húzta meg magát és élte túl a háború utolsó hónapjait Csatkai Endre, a soproni múzeum igazgatója is.

1972-ben megalakítottuk Horvát Klubunkat, mely az itt élő horvátok bázisa lett.

Az egyesület még most is aktív, titkára a hidegségi születésű Völgyi Géza.

A tamburazenekar 1975-ben alakult meg Szallmer János vezetésével. A tamburazenét Kópházán és mondhatnánk a környéken Antun Tuna Barić kiváló horvátországi zenepedagógus instrukciói mellett ez a zenekar promoválta és tette közkedvelté. A zenekart 1992 óta ifj. Völgyi Géza vezeti.”

Az időközben megalakult helybeli horvát egyesület Magyarország egyik legsikeresebb és legaktívabb egyesülete.

Horvátországi kapcsolataik példamutatóak és hosszú hagyománynak örvendenek.

2007-ben ünnepelték a Buševeccel való együttműködés 30 évfordulóját, melyről többnyelvű DVD is készült.

A Zadar melletti Bibinyével és a Zágráb melletti Gračani településekkel lévő kapcsolatuk szintén közel 30 éves múltra tekint vissza.

Az egyesületnek kb. 60 aktív tagja van. Elnöke Grubits Ferenc, a titkára Völgyi Géza. A tánccsoport mai vezetője Mogyorósi Péter.

Az egyesület néhány éve aktív kiadói tevékenységbe is fogott, így megjelentettek 2 db CD-t helyi népdalokból. Ezen felül a ’ Kópházi lakodalmas’ kétnyelvű dupla DVD-vel tisztelegtek az eddigi hagyományőrző falubelieknek, akiknek köszönhetően megmaradt horvát identitásuk.

Kópházi székhellyel működik a Hrvati-Horvátok Egyesület is.

A helybeli falumúzeum szintén sok érdekességgel várja látogatóit.

Évtizedes hagyományai vannak horvátországi intézményekkel való együttműködésüknek. Sokszor látogatják a települést horvát vendégek, tartanak előadásokat, vitaesteket, stb.

Néhány nevet mindenképpen ki kell emelnünk. Đuro Vidmarović-ot, aki sok tanulmányt jelentetett meg a Sopron környéki horvátokról Horvátországban. Meg kell említenünk még Hrvoje Salopek-ot, Željko Holjevac-ot, Tomislav Jelić-et, Stjepan Krpan-t és még sokakat, kik áldozatos munkájukkal segítették és segítik az itt élő horvátokat.

A faluban működik Magyarország egyetlen vidéki horvát étterme és panziója mely a ’Levanda’ nevet viseli ahol az érdeklődők különleges horvát ételeket ízlelhetnek, valamint a tájegységre jellemző zamatos borokkal ismerkedhetnek kellemes dallamok mellett.

A falu határában levő Gora szőlőhegy már-már kultikus jelentőséggel bír az itt élők számára. A hegyen lévő Mátyás kunyhó ideális kirándulási célpont, melyről gyönyörű panoráma tárul elénk Sopronról, de jó időben Bratislava (Pozsony) vára is látható.

A falu közepén áll az immár márványból készült emlékmű, mely a 450 éves betelepülésről és az 1921-es népszavazásról emlékszik meg egyaránt, Vörösmarty Mihály és Mate Meršić Miloradić versidézetei mellett. (’Hazádnak rendületlenül, légy híve ó magyar!’ és ’Horvát anya hű fia hazád mellé állj!’ (ford.))

Kópháza az új időkben megpróbál válaszolni az idő kihívásának és próbálja megőrízni értékeit, melyeket fontosnak tart ebben a felgyorsuló, globalizálódó világban.

Sopron magyar_955:Layout 1 8/4/2008 9:29 Page 154

MELLÉKLET:

A kópházi kegytemplom rövid története

Az országbíró leánya

1664-ben, a csúfondáros vasvári béke után, a magyar főurak jobbára várkastélyaikba húzódtak vissza, s itt tépelődtek, búsultak a kijátszott, s alig néhány megyére összezsugorodott szegény magyar haza sorsán. Nádasdy Ferenc, a dúsgazdag országbíró, Német-Keresztúrott, Sopron mellett vonta meg magát. Az elégületlenség forrott az ő szívében is, de mégsem adta magát tétlen búsulásra, vagy léha mulatozásra. Okos, számító ember maradt, mint azelőtt is volt: könyvsajtót állított fel nevezett kastélyában, könyveket, röpiratokat nyomatott, sőt egyik-másiknak ő volt a szerzője. Könyvei, iratai hitbuzgó lelkületéről, s igaz magyar szívéről tanúskodnak. De más értelemben is szörnyű ember volt az országbíró úr. Aprólékos figyelemmel gondozta a törökártól még mindegyre mentes óriási birtokait, s annyi kincset, drágaságot halmozott össze, hogy joggal tartották őt akkor Magyarország krőzusának, leggazdagabb földesurának. Emellett három legidősebb leánygyermekének jövőjét is szemmel tartotta, hogy családját Magyarország legelőkelőbb családjaival hozza összeköttetésbe. Csak a negyedik leányának, Lórikának jövője nem aggasztotta, amennyiben már születésénél fogva úgyszólván szakadatlan halatták a fonnyadozó kis penészvirágot. Legföljebb arra gondolt néha Nádasdy uram, a lékai családi sírbolt melyik részébe fogja kis leányát eltemetni. Pedig tulajdonképpen baját sem tudták, sápadt, lassan fejlődő kis leányka volt, oly gyönge, hogy lábain is csak nagy nehezen tudott megállani. De mikor a gyönyörű tavaszi napok beköszöntöttek, Lórika is mintha újraéledt volna. Kiment a kastély elé a kertbe, a közeli erdőkbe, s itt gyönyörködött a virágok színpompájában, a madarak énekében, fűnek-fának balzsamos illatában. Leginkább a Fertő felé vezető árnyas úton keresett a kisleány üdülést, nemcsak azért, mert ez volt az erdőnek legszebb része, hanem mert ugyanott a boldogságos Szűz tiszteletére emelt erdei kápolna is állott, hova ha Lórika betérhetett, s erdei virágait letehette a boldogságos Szűz képe elé, baját szinte feledte, a lelki béke, a benső nagy öröm mintha béklyóba verte volna a gyarló test okozta bús, fájdalmas érzéseket. Így volt ez az 1665-ik év egyik júniusi napján is. Az egyik idősebb grófkisasszony meg a német – Frájla –, mert akkor még a főúri házakban mesterségesen kellett a német nyelvet eltanulni, – mondom a grófkisasszony és a frájla a kápolna körül eprészgettek, Lórika pedig -ki akkor körülbelül 14 éves lehetett-, hamarább kifáradva leült a magas fűből kikandikáló tuskók egyikére. Balkezében a hosszúszárú gyönyörű szép epret tartotta, jobbja ölében pihent, azon a csomó erdei virágon, melyet eprészés közben szedegetett. Szeme egy ideig az eprészőket kísérgette, mosolygott, ha egy-egy ijedős nyulacska surrant el mellette, aztán meg ő ijedett meg, s vígan nevetett, ha fölvert őzike, vagy termetes szarvas iramlott nagy robogással, hatalmas szökésekkel a bokros területen keresztül. Majd a vadgalamb távoli búgása, a kakukk kiáltása, a fülemilék csattogása kötötte le figyelmét. – Észrevétlen az erősen hanyatló napra emelte föl pillantását, s elmerengve nézte a bíboros esti fényt, mely az ég alját, az erdőt s egész környezetét elöntötte

Szinte megrezzent, mikor merengéséből magához tért, nagyot sóhajtott, mintha csak azt mondotta volna: Istenem, beh szép az élet. Ülőhelyéről hamarosan fölegyenesedett, az epret letette a fatuskóra, virágait csomóba szorította, és sietve ment a kápolnába, talán félt, hogy társai meglátják és megzavarják lelkének boldogságát. – Benn a kápolnában virágait, szokása szerint, letette az oltárra, aztán letérdelt a dobogóra és csöndesen imádkozott. Nemsokára már könnyei is pörögtek. Majd meg fölállott, kezeit kiterjeszté, mintha közelebb akarna lenni a kis Jézuskát ölében tartó boldogságos Szűznek áhítatára, bizalomra gerjesztő kedves képéhez, szíve-lelke imádságba olvadt: – Szép szűzanyám, Mária ! Te vezérelted vissza jó atyámat a boldogító katolikus hitre, halálos betegségében te könyörültél rajta, mikor már mindenki lemondott róla, a te irgalmas közbenjárásod megmentette életét. Szeplőtelen Szűzanyám! Én is hasonló bizalommal fordulok hozzád, könyörögj érettem is szent Fiadnál, hogy én is meggyógyuljak! Ha meghallgatod kérésemet, ha egészséges leszek, ígérem, fogadom, lemondok a világ örömeiről, kolostorba megyek, csak Istennek szolgálok. Oh, segíts rajtam, a te szegény, a te nyomorult szolgálódon ....Ismét térdre roskadt. Kezét mellére illeszté, mintha fogadását esküvel akarná megerősíteni. Éppen jókor végzett imádságával, mert nénje és a frájla már érte jöttek, s figyelmeztették a hazatérésre. Lórika fölállott, a nap bíboros sugara behatolt a kápolna ablakán, mennyei szép fénnyel övezte a boldogságos Szűznek képét, s mintha égi mosolyt is csalt volna az istenanya jóságos arcára. A leányka lelkébe is égi derű lopódzott, kimondhatatlan boldog volt, mikor a kápolnából távozott. Alighogy összeszedegette eprecskéit, jött az országbíró kocsija is Balf felől, ahol a nyári hónapokban gyakorta élt a fürdőzési alkalmatossággal. Az apa ilyenkor leányát a kocsira szokta venni, de ma Lórika csak az epret nyújtotta atyjának, a kocsit szépen megköszönte, mert ma, mondá, oly erősnek, oly boldognak érzi magát.

Két év alatt a beteges Lórika egészséges, viruló leánykává fejlődött. Szép lett, mint anyja, Esterházy Juliánna volt, kinek kezéért egykoron Zrínyi, a költő s királyfiak versenyeztek. Szende ártatlanságát vallásos lelkülete, aranyos, víg kedélye csak még kedvesebbé,

A kópházi kegytemplom

Kópháza az európai Szent Márton Kulturális Útvonal Állomása

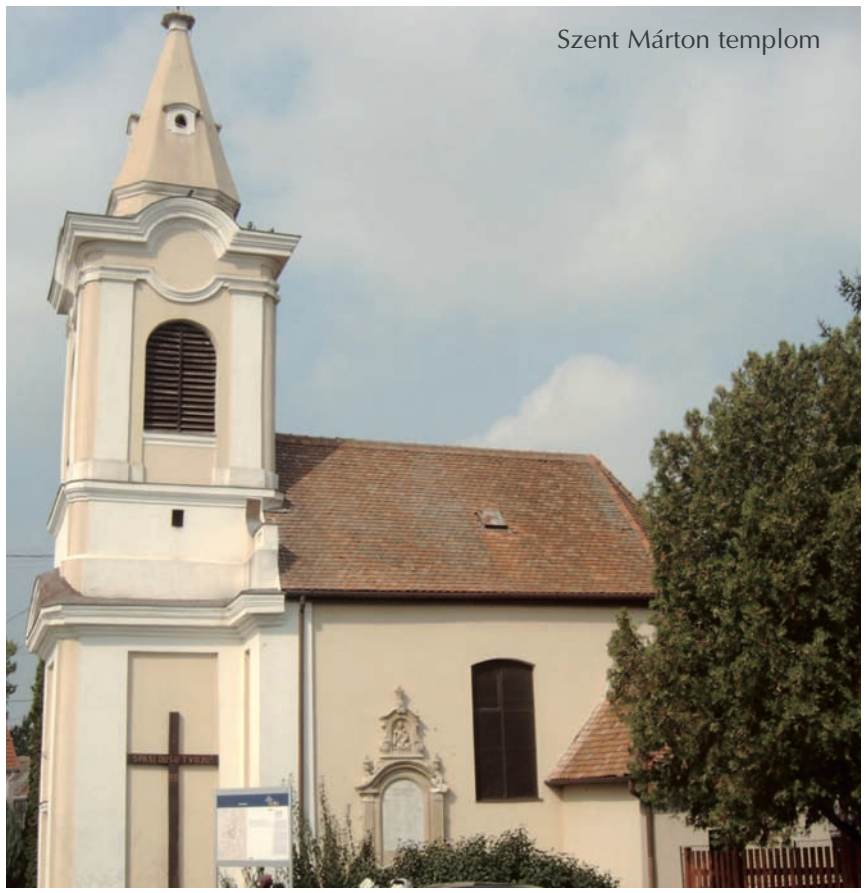
Szent Márton templom

Szent Márton templom

Sopron magyar_955:Layout 1 8/4/2008 9:29 Page 156

még vonzóbbá varázsolta. Időközben nénjeiből Pálffy és Draskovich grófnék lettek s így most már ő volt a háznak eladó leánya. De Lórikának nem ilyesmin járt az esze! Ha lassanként fejlődött, erősödött is, azért mégsem felejtette, kinek köszönheti a csodálatos változást, és csak alkalmas pillanatra várt, hogy édesatyjának szíve kívánságát felfödözze. Csakhogy ez az alkalmas pillanat nem igen akart mutatkozni! Az országbíró akkortájt már fülig benne volt a Wesselényi-féle összeesküvésben, sokat járt-kelt, utazgatott. Ha otthon volt is, idegen, titokzatos emberekkel bizalmasan tanácskozott, jegyezgetett, leveleket írt, szóval sok és nagy gond nehezedett vállaira. Családjával is ezért mostanság nem igen foglalkozott. Még legbizalmasabb emberei sem sejtették, mennyire kínozta Nádasdyt az a benső tusakodás, mely hazafias, vallásos lelkületét marcangolta. Már Zrínyi Miklós halála után is őt tartották az ország vezérének, 1667. tavaszától pedig, mikor Wesselényi nádor meghalt, minden jó magyarnak szeme a hatalmas, okos Nádasdyra irányult, s tőle várta a szabadító kezdeményezést, a német járom széttörését. Saját lelke is sírt, mikor látta a szegény hazának nyomorúságos állapotát, másrészt azonban vallásossága, alattvalói hűsége visszariasztotta az erőszakosságtól, a fegyveres lázadástól. Jó néven vette, sőt kereste honfitársainak bizalmát, mert ez a nádorság elnyeréséhez, ami legfőbb vágyát képezte, elengedhetlenül szükséges volt. Másrészt, sokkal okosabb volt, hogysem óriási vagyonát és családjának jövőjét kockáztassa. Innét a sok huzavona, kapkodás s borongós kedélyállapot! Pár hónappal azonban Wesselényi halála után az országbíró homlokáról a komoly ráncok tünedezni kezdettek, s különösen az ő szerelmes Lórikájával lett egyre barátságosabb. – Lórikám, – szólt az országbíró, midőn egy alkalommal egyedül találta leányát, – komoly szóm volna hozzád. – Édes apámuram, úgyis mindig igen komoly. – Nem úgy, leányom, jövődről van szó. Nénjeid: Krisztina, Júliánna, Teréz már férjhez mentek, mind grófnék. Rólad is szeretnék gondoskodni. Lórika bizony hüledezett, mert nem volt nehéz apja szándékát kitalálni. De belátta rögtön azt is, hogy lelke titkával most már elő kell hozakodnia. Kisvártatra azért meg is szólalt: – Talán én rólam könnyebben is gondoskodhatik kegyelmed, mint gondoskodott nénémről. Nádasdy mosolygósan bólintott hozzá. Ám a leány, ki a félreértést rögtön észrevette, pirulva tette hozzá: – Már tudni illik úgy, hogy én nem szeretnék grófné lenni. Hanem. Nem mert tovább beszélni. De mikor apja ismételte: Hanem, – lassan súgta: – Boldog volnék, ha szegény apáca lehetnék. Most meg Nádasdy uram hüledezett, mert víg kedélyű leányának ilyetén szándékáról sejtelme sem volt. – És erről miért nem szóltál eddig? – veté oda az apa némi szemrehányással. – Még nem oly régi ez a szándékom. Egy idő óta meg édes apámuram is igen komor volt: mindig idegenek környékezték: mindig munkába volt merülve: nem mertem elmondani. – Hát édesanyád tud-e róla? – Az sem tud még. Igazán hibáztam, hogy így titkolództam. De azért úgy-e, nem haragszik, édes, jó apámuram? – No hiszen, amint látom, úgyis még csak elején vagy a jó szándéknak. Ha megtudod, milyen szerencse vár reád, még szívesen is megmásítod szándékodat. – Nem ismerek nagyobb szerencsét, mint Isten szolgálatában tölteni életemet. – Ha grófné léssz, gazdag léssz, akkor is szolgálhatsz Istennek. – Igen, de már csak megosztott szívvel, így olvastam szent Pál egyik levelében. – De hiszen, akinek szántalak, az is vallásos, istenes ifjú. Egymást fogjátok buzdítani, jóra serkenteni. Lórika nem szólt: de az ifjú nevére talán mégis kíváncsi volt. Apja sejtette ezt, azért mindjárt folytatá. – Magad is hallottál már a szentemlékű Bosnyák Zsófiáról, az Istenben boldogult nádorispán első feleségéről: az ő fia, Wesselényi László, ez lenne a te vőlegényed. Nos, van-e még kifogásod? -Csak annyi, amennyit a bibliában olvastam: Aki férjhez adja leányát, az jól teszi: de aki nem adja, az még jobbat tesz. – Gyermek, – pattant föl erre indulatosan a gróf – a bibliában az is benne van, hogy a gyermekek a szülőknek szót fogadjanak: kivált mikor még azok nagyon is rászorulnak a szülői jó tanácsra. Szegény Lórika erre már úgy megijedt, hogy sírásra fogta a dolgot. Letérdelt atyja lábaihoz, megragadta mind a két kezét és sírva, esdeklő pillantással esengett:- Apám, édes, jó apámuram! Ne ítéljen el, mielőtt mindent el nem mondottam. Kegyelmed tudja legjobban, hogy születésemtől fogva nyomorék voltam, hogy a halálnak voltam eljegyezve. Most két éve a mi kedves kápolnánkban, a Szűzanya képe előtt, megfogadtam: ha egészséges leszek, lemondok a világról, kolostorba megyek és csak Istennek akarok szolgálni. A szeplőtelen Szűz meghallgatta kérésemet, mint egykor apámuram is híven teljesítette a maga fogadását. Elhallgatott, arcát atyja ölébe hajtá és csöndesen sírt. Az atya megrendülve hallgatta az esdeklést. Úgy látszott, Lórika eszén is, szívén is győzedelmeskedett. Fölemelte gyöngéden magához, megcsókolta és szótlanul távozott. Lórika is sietett édesanyjához, hogy elmondjon neki mindent és segítségét kérje.

A hatalmas országbírót bántotta is, bosszantotta is, hogy első kísérletével kudarcot vallott. Mert hát nem egyszerűen a Lórika jövőjéről volt szó ebben a házassági kérdésben. Nádasdy jól tudta, hogy Wesselényi özvegyében, a csélcsap Széchy Máriában férje halála után nem igen bízhatik, s előbb-utóbb kifecsegi az összeesküvők titkait. Ám, úgy számított, ha mostoha fiát a saját családjához láncolja, s ezzel a kapoccsal Wesselényiné özvegyi birtokait veszélyezteti, ezekből esetleg ki is forgathatja, akkor a nádornénak érdekében lesz a hallgatás s nem szerez galibát az összeesküvőknek. Másrészt a Wesselényi László szép urodalmai sem engedték a krőzus Nádasdyt nyugodni. Magyarországban Sztrencsény és Szendrő, a füleki és surányi anyai javakkal: Lengyelországban pedig a godovi és blazovai jószágok, a velük járó ingó-bingóságokkal mind-mind a – László gróf – kezén voltak. Azután még a mostoha anyjának testált birtokok

Sopron magyar_955:Layout 1 8/4/2008 9:29 Page 157

Gránitemlékmű az Emlékparkban

szintén a fiúra néztek: csak legyen, aki ért a -szerzés- mesterségéhez. No még azt is számításba vette az országbíró, hogy az annyira áhított nádorispánságot is sokkal könnyebb lesz megszerezni, ha a Wesselényi–Széchy rokonság is az ő pártján lesz. Ezen okoknál fogva az ellenmondást különben is nem egykönnyen tűrő Nádasdy nem nyugodott bele leánya akaratába. Másrészt vallásos és apai lelkülete mégis habozott fogadásának semmibevételétől. A sok töprenkedésnek az lett a vége, hogy írt Jongelinus Gáspár volt győri kanonoknak, ki többször megfordult már házában, s kivel együtt dolgozgatott Magyarország történetén. Kérte ez ügyben is véleményét és tanácsát. A tudós kanonok válasza az volt, hogy az egyház törvényei szerint senkit sem szabad házasságra kényszeríteni. Ami azonban a fogadalmat illeti, az már kevesebb nehézséget okozna. Lórika még nem volt 14 éves, beteges is volt, s ezenfelül szüleinek tudta és beleegyezése nélkül cselekedett: azért ha még érvényes volna is a fogadalom, a pápa az említett okok miatt az alól fölmentést ád, illetőleg más jóságos cselekedetre változtatja. Nádasdy ezzel a fölvilágosítással tökéletesen meg volt elégedve, s most már habozás nélkül tört kitűzött célja felé. Ezenközben elérkezett a nagy fürdőzés ideje. Nádasdy beteges feleségével és Lórikával a felsővidéki fürdők egyikét kereste föl. Az ilyen fürdőzések békés világban rendszerint a főurak, nemesek nyári találkozójául szolgáltak, s azért nem volt nehéz a dolgot úgy intézni, hogy a fürdőhelyen Lórika és Wesselényi László találkozzanak. Lórika ugyanis a neki szánt vőlegényt eddig még nem is látta, apja végleges szándékát nem tudta még, azért a véletlennek látszó találkozás elég érdekes volt az ő szemében is. Hát bizony a Lackó gróf megjelenése kissé esetlen volt. Vontatott volt mindene: mozgása, gondolkodása, beszédje. Észtehetsége is korlátoltnak látszott, bár vallásos dolgokban eléggé tájékozott volt. Mindez elég ok volt arra, hogy a víg cimborák nemcsak esetlennek, hanem még bárgyúnak is tartsák. Lórikának pedig éppen ez volt ínyére! Azt hitte, hogy a lenézett s fogyatékos ifjúval minden gyanú nélkül társaloghat: a vallásosságot pedig különben is minden emberben becsülte. Azért nemcsak tűrte, hanem elég szívesen vette közeledését. Örömmel hallgatta, mikor édesanyjáról, Bosnyák Zsófiáról beszélt. A szentemlékű asszony életéből minden apróság, kicsiség élénken érdekelte a

Sopron magyar_955:Layout 1 8/4/2008 9:29 Page 158

Táncosaink a ’70-es évek elején

jámborlelkű grófkisasszonyt. Persze hogy László gróf csakhamar megszerette Lórikát, akinek nemcsak külseje volt megnyerő, hanem oly szívességgel is volt irányában, aminőt eddig még kisebb származású úri leányok részéről sem igen tapasztalt. Sokat is forgolódott a Nádasdy-család körül. Mikor a fürdés évadja véget ért s az országbíró őt a keresztúri őszi vadászatokra meghívta, ekkor maga is a Lórika vőlegényének érezte már magát. Hogy csak Lórikának esze ágában sem volt ilyesmire gondolni. Apja meghívása szinte elrémítette. Rosszat sejtett, s azért nagyon hidegen búcsúzott el László gróftól, és – mikor néhány hét múlva Keresztúrra csakugyan megérkezett, még hidegebben fogadta. Wesselényin kívül még sok szép vendég gyülekezett Keresztúrra. Folyt a vadászat, hol a Fertő szárnyasaira, hol az – égererdő – szarvasaira. Esténkint pedig a keresztúri új palotában mulatoztak nagy vígan, az úrinők, tekintettel a háziasszony beteges állapotára, ezektől a mulatozásoktól távol maradtak. A vendégek immár nyíltan beszéltek a küszöbön álló eljegyzésről. Szegény Lórika szabadkozását csak afféle lányos szerénykedésnek tartották: fogadásával előhozakodni pedig nem tartotta ildomosnak. A vadászatok vége felé az országbíró ismét elővette Lórikát. Hidegen jött szobájába, le sem ült, s minden kerülgetés nélkül így kezdé a beszédet: – Tudod, leányom, én jövődről akarok gondoskodni. Azt is láttam, hogy jóindulattal vagy Wesselényi Lászlóhoz: tiszteled, becsülöd őt. A vele való házasság egész családunknak s különösen nekem, a te apádnak is nagy hasznára volna. Lórika bele akart szólni. Apjára nézett, de az ridegen folytatá: – Tudom, fogadásodra akarsz figyelmeztetni. Ezt is rendbe hozzuk. Mikor te ezt a fogadást tetted, még úgyszólván gyermek voltál, beteges is voltál, s hozzá szülőidnek engedelme nélkül cselekedtél. Ezért folyamodunk a szentséges római pápához, s ő fölment téged a kellőképen meg nem fontolt fogadás alól. Lelkiismereted tehát egészen nyugodt lehet: annál is inkább, mert megígérem a szentatyának, hogy a te fogadásod helyett tíz szép templomot építünk Isten dicsőségére, a lelkek üdvösségére jámbor szerzeteseknek, apácáknak örömére. Azért, leányom, ha László gróf e napokban megkérné kezedet, nehogy nem-et találj mondani. Ugyebár megértettél? És be sem várva a feleletet, komoly, kimért léptekkel távozott Lórika szobájából. Szegény leány alighogy magához tért ijedtéből, alighogy elhangzott a folyosón apja lépteinek visszhangja, szaladt, szaladt egyenesen anyjának szobájába, ki ez időtájt szülte 16-ik gyermekét, s emiatt a szokottnál is jobban gyöngélkedett. Lórika elmondta, azaz, hogy elzokogta baját karosszékben ülő édes anyjának. Az anya csitítgatta, simogatta fejét, arcát, de mondani, csak annyit mondott: – Lórikám, legyen meg az Isten akarata. Nem lesz jó, ha édes apánkkal ellenkezünk! Látod, az én öcsém, Esterházy Pál is szerzetes akart lenni. Mégis az atyafiság rábeszélésére elállott szándékától: elvette kis húgát, az Onicskát, a te jó nénédet, most az egész világ látja, milyen boldog hitestársak. Azért csak imádkozzál, legyen meg az Isten akaratja. Ha nem tetszik Istennek a házasság, elég hatalmas ahhoz, hogy még a legutolsó pillanatban is megakadályozza. Lórikának nagy kő nehezedett a szívére: nemcsak szólni, de sírni sem tudott. Kezet csókolt halvány, bánatosképű anyjának és inkább vánszorgott, mint ment a kastély kápolnájába. Sokáig imádkozott! Végre síró lelke két vigasztaló gondolatba kapaszkodott bele. Talán megszánja Wesselényi László és eláll kívánságától. Vagy pedig, mint, édesanyja mondotta, megszánja a jó Isten, s valamiképen megakadályozza házasságát. – Istenem, sóhajtott még egyszer távozása előtt, ha lehetséges, múljék el, mit atyám felőlem végezett: kész vagyok meghalni is, csak hadd legyek Jézusé, hadd maradjak az én mennyei jegyesemé Másnap Wesselényi László annak rendje-módja szerint megkérte Lórika kezét, megkérte szülőinek jelenlétében, és Lórika – igent mondott: de ez az – igen – még a márványnál

Sopron magyar_955:Layout 1 8/4/2008 9:29 Page 159

Farsang Kópházán
a 70-es években

Kópházi kultúrcsoport
Bibinjében

Levente mustra a két háború között

Kópházi leveleződlap
a század elején

Az ’50-es évek szinjátszó csoportja

Tűzoltó zenekar a ’30 években

Kópháziak fellépése Ausztriában

A virágvasárnapi Passiót éneklő férfikar 1990-ben Horváth László esperessel a kegytemplom ekőtt

is hidegebb volt, s eltemette lányos jókedvének, szíve mosolygós derűjének utolsó maradványait is. Senki őt e naptól fogva mosolyogni, nyájaskodni nem látta. De a reménység még el nem hagyta: tudta, hogy fél évnél több is bele telik, míg házasságát rendbe hozzák, s addig még sok minden történhetik. Nádasdy azonban tőle telhetőleg siettette a dolgot.

Mindenszentek táján a lékai kolostorból két ágoston rendi szerzetes jelent meg Keresztúron fölkészülve a római útra. Az országbíró ellátta őket a szükséges írásokkal, utasításokkal, költséggel, s Győr útbaejtésével meg-indította őket Róma felé. Karácsony volt körülbelül, mire az örök városba megérkeztek. Az ünnepek után kijárták a fölmentést, s húsvétra már Bécsben voltak vele, hol ekkoron Nádasdyék tartózkodtak a saját palotájukban. Nádasdy uram nagy örömben volt. A barátok osztogatták a római ajándé-kokat. Lórikának – Agnus Dei-vel Isten báránya és szép olvasóval kedveskedtek. Nem feledkeztek meg vőlegényéről sem, ki szintén Bécsben töltötte a téli hónapokat, s most a fölmentés megérkezésének hírére sietett jegyeséhez. S amit Keresztúrott nem volt módjában megtenni, ajánla néki különféle szép ajándékokat: egyebek között: egy szép gyémántos násfát, egy vörös aranyos szoknyát, egy szép gyémántos gyűrűt, holmi aranyos pántlikákat, selyem aranyos harisnyákat, mely drága holmikat akkor csak Bécsben lehetett kapni. Még csak az öreg nádorné akadékoskodását kellett véglegesen megtör-ni. Nádasdynak ez sem volt valami nehéz dolog. Még május havában tiltakozott a Wesselényi-féle jószágok elídegenitése ellen: s ugyancsak az ő mesterkedésére történt, hogy a király a murányi javak elidegenítését határozot-tan megtiltotta. Wesselényiné belátta, hogy az országbíró jó indulatára nagy szüksége van. Az összeesküvésben részes közös barátaik javallatára ezért meghívta Nádasdyt Stubnyára, hol július vége felé csakugyan összejött a két család. Mindenre nézve szépen meg-egyeztek: megtartották a fiatalok kézfogóját, s egyúttal megállapodtak abban is, hogy Keresztúrott szent kereszt fölmagasz-talásának hetében megtartják az esküvőt.

Elérkezett szeptember, el Szentkereszt felmagasztalásának ünnepe, Keresztúrnak búcsúnapja. Megérkeztek Nádasdyék vendégei is: de nem a búcsú napjára, hanem a Lórika esküvőjére, lakodalmára. Eljöttek az Esterházyak, az országbíróné öccsei: Pál és Ferenc grófok: el Nádasdy vejei, a két Draskovich gróf. A vőlegény részéről ott voltak a Wesselényi és Széchy családok: ezeken kívül a homonnai Drugethek és még sokan a szomszédos nemesek és urak közül. Az esküvő előtt a vendégek az 1625-ben épült négyszögű várkastély nagytermében gyülekeztek össze olyan fényben és pompában, amilyen az ország legelső főúri családjaitól csak kitellett. Ekkor nemcsak a mágnás urak, hanem a nagyasszonyok és úri kisasszonyok is fényes nemzeti ruhába öltözködtek ilyen előkelő alkalmakkor. A Lórikán is bokorugró piros selyem szoknya volt, melynek alsó részét három tenyérnyi szélességű aranyszínű abroncs futotta körül. A ruha elejét, vele egyenlő hosszúságú, széles csipkekötény borította: olyan finom, olyan gondolatszerű, hogy az arany-piros ruha messziről is áttetszett rajta. A kötény közepén kivarrt tulipántos virágot tekervényes kínzóvonal választotta el az átvert mívű, csipkés szegélyzettől. - A magyaros mellfűzőn is az aranypiros szín volt a legszembeötlőbb. A bő, kézcsuklóig érő fehérujjasokat azonban csak körben futó aranyszínű csíkok élénkítették. A menyasszony nyakát 2-3 soros gyöngykláris borította: ennek mintegy kiegészítője azon drágakövekkel

Sopron látképe a kópházi szőlősből

Sinkovits Mátyás
„Cáppá"

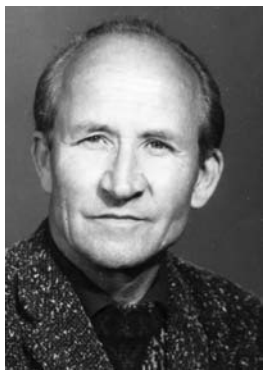
Rozsenits
tanár úr

Pajrits Ferenc
tanár úr

Kópházi táncosok a '60 évek elejéről

Mai táncosaink

'60 évek fiatal tancosai

Buševeci vendégekkel együtt 2007 nyarán

Sopron magyar_955:Layout 1 8/4/2008 9:29 Page 162

ékes násfa volt, mely kereszt alakban simult a szép menyasszony mellfűzőjére. De biz Lórikának mindebben öröme nem tellett. Szomorú volt, loppal egy-egy könnyet is elsírt, de az ilyesmit figyelemre sem méltatták, mert hisz akkor is úgy volt szokásban, úgy illett, hogy a menyasszony komoly legyen, s inkább sírdogáljon, mint nevetgéljen. Tizenegy órakor a násznép párosával levonult a földszinti, gyönyörű várkápolnába, hol a grófi háznak régi bizalmasa, Szalkovics Ádám kanonok azonnal megkezdette az úgynevezett nászmisét. Ezen mise folyama alatt a jegyeseket, kik akkor járultak a szentáldozáshoz is, ünnepélyesen megáldotta, szívhez szóló intelmet intézett hozzájuk, s a mise végével megkezdette az esketés tulajdonképpeni szertartását. Lórikát, kit a szentmise és az angyali áhítattal végzett szentáldozás szinte megedzett, akaratereje mintha most ismét elhagyta volna. A lelkész kérdéseire olyan vontatva, olyan halkan felelt, hogy még a legközelebb állók sem értették szavát. Mikor pedig a tulajdonképpeni esküre került a sor, mikor a pap elmondotta előtte: Isten engem úgy segéljen. Boldogságos asszony. Istennek minden szentjei – akkor a kápolna elkezdett körüle forogni, holthalovány lett, mondani mondott egy-két szót a pap után, de, szegény, igazán nem tudta, mit cselekszik! Végül is ájultan rogyott össze az oltár lépcsőinél. De hát ezt sem vették valami nagy komolyan a vendégek. A nagy meleg, az izgalom, a mellfűző, mondogatták, megártott neki. Kivitték azonnal a folyosóra, a friss levegőre, hol a jó Lórika hamarosan magához is tért. Csak Nádasdy uram – bármi ferdére csapta is prémes kucsmáját, bármi keresve-kereste az öröm-apa látszatát, – sejtette, tudta, mi ment végbe ez órában az ő áldott Lórikája belsejében. Valami nagy súly nehezedett az ő vállaira, az ő lelkére is. Mentéjének tojásnagyságú ezüst gombjai, igaz, hogy máskor is nehezek voltak, de most mégis úgy érezte, mintha mázsányi kövek volnának. A mentét le is tette: letehette, de nem azt a terhet, ami lelkiismeretét nyomta. A keresztúriak mozsarai már hajnalban lőtték az örömet: most az esküvő után, a vár mozsarai szólaltak meg s hirdették a vidéknek az urasági család örömét, a megtörtént esküvőt. A nép már kora délután mindenfelől csapatosan gyülekezett a vár keleti oldalán elterülő szabad térre, hol reggel óta készülődtek a délutánra tervezett népünnepélyre. Benn a kastély ebédlőjében még javában folyt az étkezés. A menyasszony násznagya, a világlátott, víg kedélyű s nagyeszű Esterházy Pál, – nemcsak szóval tartotta, hanem igazán fölvillanyozta az egész társaságot. Életéből olyan csodás, mesés s részben vígságos dolgokat is tudott elbeszélni, hogy még a szomorú Lórikának ajkaira is csalt néha egy-egy félénk kis mosolygást. Nádasdy is igyekezett leányát megörvendeztetni. Ebéd közben hivatta a várnagyot, s parancsolá neki a következőket: A vár börtönében sínylődő rabokat elő kell vezetni. Akik kisebb vétséget követtek el, vagy büntetésükből csak rövid idő volna hátra, ezek azon mindjárt teljes amnestiát kapnak. Ha kik pedig hosszabb raboskodásra vannak elítélve, ezeknek is, viselkedésük mivolta szerint, büntetésükből való leengedésük légyen. Más öröme is volt a jó Lórikának. Vőlegényétől hallotta, hogy az ő édesanyja, a szentéletű Bosnyák Zsófia, kiváló örömünnepek alkalmával, mindig 12 szegényt hívott házához, kiket nemcsak gazdagon megvendégelt, hanem személyesen is szolgált nekik a vendégségnél. Nádasdyné ellesve leányának hasonló óhaját, szintén meghívta a község 12 szegényét. Az ebéd vége felé ezekhez vezette Lórikát és vőlegényét, László grófot, hol is aztán mind a hárman szorgoskodtak a szegények kiszolgálásában. Ráadásul Lórika még községbeli betegeit is megörvendeztette, lakásukba küldött mindenféle édességgel és ennivalóval. Ilyen keresztúri nagy ünnepek alkalmával az úri nép, az ebéd végeztével, az egészen külön álló táncházba szokott vonulni, hogy ebből a mulatságból is kivegye a maga részét. Ma azonban megelőzőleg a népünnepély színhelyére vonultak, mert itt is igen szép látványosság ígérkezett. A keresztúri négyszögben épült várkastélyt is, az akkori szokáshoz képest, széles vízárok futotta körül. A déli homlokzaton volt a nagykapu s előtte a fából készült felvonóhíd. Mikor az ember ezen a hídon kijött a várból, szabályos, tiszta térségre érkezett. Szemközt állott a kétemeletes, nemrég épült új palota, mely a fényes berendezésű vendégszobákat és a nagy tánctermet is magában foglalta. Ezt a palotát a vár árkával két, lőrésekkel ellátott fal kötötte össze. A két falat, dereka táján egy-egy szép, kupolás nyílás szakította meg: ezeken keresztül lehetett közlekedni keletnek és nyugatnak. A keleti falhoz ismét másik, fallal kerített térség támaszkodott, melyet lovagló és gyakorló térnek használtak. Ezentul Czenk (Nagycenk) irányában hosszú gyöpség terült el, melynek a vár felé eső részét a nép sűrű tömegekben lepte volt már el, mire az úri vendégek a lovaglótér sarkában fölállított emelvényen helyüket elfoglalták. A gyöpségen két óriási hordó várta a csapraütést, s nem messze tőle az uradalmi mészárosok egy hizlalt ökörnek sütésével voltak elfoglalva. Az ünnepség versenylovaglással kezdődött. A keresztúri s a vele szomszédos lakompaki és lánzséri uradalmakban akkor még az a szokás dívott, hogy minden jóravaló falu legényei pünkösdhétfőn versenyt lovagoltak. Aki elsőnek érkezett a célhoz, az lett a pünkösdi király, s mint ilyen egy évig legénytársai fölött bizonyos jogokat gyakorolhatott. Ezek a pünkösdi királyok jöttek most össze két uradalomból Keresztúrra, hogy a grófi udvar és násznép színe előtt az elsőségért megmérkőzzenek. Mikor az uraságok megérkeztek, megszólalt a falusi zene, a nagy dob, a trombita s a versenyzők szép sorban, apró csapatokban, elvonultak az emelvény előtt. Elől mindig a pünkösdi király, utána az ő zászlótartója, jobbról-balról egy-egy lovas legénnyel. Össze-vissza lehetett lO-l2 csoport. Persze, volt sok megjegyzés a lovakra és lovasokra, s mindenféle találgatás a verseny eredményéről. A felvonulás után a rendezők fölállították a pünkösdi királyokat, most már kíséret nélkül s a kellő magyarázatok után megindították a versenyt. Iszonyú lárma kísérte

Sopron magyar_955:Layout 1 8/4/2008 9:29 Page 163

az indulást, s volt óriási nevetés, mikor egyik-másik pünkösdi király lebukfencezett lováról, vagy a ló kitört a sorból, s elragadta magával lovasát. Mikor aztán a kerülőt megtették, s az elsők a cél felé tartottak, a nép két oldalról eléjük özönlött, s hangos -vivát- kiáltásokkal üdvözölték a legelső pünkösdi királyt. Alighogy a győztes ló kifutotta magát, nyomában ott termett a zászlótartó két lovasával, s nagy riadalom közepette kisérték a győztest az emelvényhez. Itt Lórika a győztes zászlót cserfakoszorúval díszítette, s magának a győztesnek l0 tallérnyi ajándékot nyújtott át. Az urak azon kívül megajándékozták mindazokat a legényeket, kik a versenyt szabályszerűen végiglovagolták. A zsivaj jószerint még el sem ült, mikor egyik uraságí hajdú állt a székre, megütötte a dobot, s utána nagy csöndességben hirdette a következőket: Hogy az kegyelmes uraságnak mai nagy örömében az ő hiv jobbágyainak szintén része lehessen, adatik mindenkinek, akit illet, tudtára: Először az ekzekúcióra kiküldött uraságí embereknek való tartása, fizetése, úgy nemkülönben az uraság hajdúinak és szegény vadászainak a szegénységen valló huza-vonása többé meg nem engedtetnek. Másodszor: A sarlópénz, nemkülönben a farkaskéve, kóstolópénz, cédula- és préspénznek adózása, úgyszintén a dézsmálóknak és kilenced-szedőknek tartása már ezentúl tiltva van. Harmadszor, hogy az asszonyi népnek is öröme legyen, a ludak mellesztése, úgy a tollból való tized ezután az uraság részére szintén tiltva lészen. Örömujjongás követte a csöndben végighallgatott hirdetést. Megint megszólalt a muzsika: a fiatalság táncra kerekedett, a többiek, férfiak, asszonyok, a csapra ütött hordók és sült ökör közelébe furakodtak, s igyekeztek magukat kárpótolni azért a két csirkéért, két kappanért, 12 tojásért és itce kifőzött vajért, melyet mint hűséges jobbágyok a grófkisasszony menyegzője alkalmából, az urasági konyhára beszolgáltattak. Esterházy Pál, némi kísérettel leszállott a nép közé. A délceg, akkor 34 éves főurat a vőlegénynek nézték, s a győztes pünkösdi király csakhamar táncra ajánlotta az egyik magyar hajdú sugártermetű leányát. Esterházy, ki már gyermekkorában remekbe táncolt a bécsi udvar előtt, nem is restelkedett, hanem frissében olyan egy magyar táncot járt a hajdúleánnyal, hogy a német sógoroknak, meg a – Miezl-Mám-oknak szeme-szája elállott a nagy csodálkozásba. Lórika eközben a többi vendégekkel az új palota mögött elterülő, nagy művészettel gondozott kastélykertbe vonult .A nagy kertet, egymást keresztező szőlőlugasok, számos négyszögű térre osztották. Ez a sok terecske, mindmegannyi virágszőnyeg volt, más-más alakban, körülötte szép sétautakkal. A kert közepén vízmedence csillogott szökőkúttal, aranyhalakkal. Itt muzsikáltak most az udvari zenészek: ide gyülemlett az úri társaság is. A menyasszony egy sereg gyereket vett maga köré: kínálgatta, adogatta nékik a szép érett szőlőt, egyik fejet, egyik böngöt a másik után. Közbe-közbe tépte, szedte a legszebb virágokat, s rendre fölbokrétázta az ártatlan kis gyermekeket. De nem sokáig mulatozhattak. Bár gyönyörű szép verőfényes nap volt, a szeptemberi délutánok rövidek már, az esti levegő hűvös, s így a társaság is lassanként fölhúzódott az új palota tánctermébe. Lórika szülőivel és vőlegényével az elsők között volt, kik a terembe érkeztek, míg környezete egyet mást rendezgetett, ő egyik ablakmélyedésbe húzódott, honnét a szemközt álló várkastélyra és az oldalvást mulatozó népsokaságra igen szép kilátás nyílt. Lórika leereszkedett egy kis zsölleszékre, nézte a nyugvó nap bearanyozta kastélyt, nézte a mozgalmas népünnepet. Egyszerre csak összerezzent. Tekintete, a kastély és a gyöpség között, a kópházi erdőből kifehérlő kápolnára esett. Eszébe jutott betegsége, fogadása lemondok a világ öröméről, kolostorba megyek, csak Istennek szolgálok.... Eszébe jutott annyiszor elrebegett imádsága s megismételi most is, buzgón, forrón: Kész vagyok mindent elszenvedni, kész vagyok meghalni is, csak hadd legyek Jézusé, hadd maradjak az én mennyei jegyesemé. E közben észrevétlenül sötét felhő vonult az égre. A teremben járó-kelők mintha valami tompa morajt is hallottak volna. De jóformán még figyelembe sem vették, máris cikázó villámrettenetes recsegés, ropogás rázkódtatta meg az egész palotát. Lórika fölriad, de mindjárt vissza is hanyatlott a zsöllére, s innét le a padlóra. Apja, vőlegénye mellette teremnek, hogy az ájult menyasszonyt fölsegéljék: de biz hiába keltegették, hiába ébresztgették, már abban többé életet nem találtak. Meg volt halva. Megölte az istennyila! Iszonyú felfordulás lett az egész kastélyban és körülötte. Megeredt az eső is: egyik mennydörgés, villámlás a másikat érte. A nép eleinte a fák alá, falak mellé húzódott: de mikor híre szállt a palotában történt szerencsétlenségnek, betörtek a lovagló térre, innét be a másik udvarra, hogy láthassák a villámsújtotta szerencsétlen mennyasszonyt. A júniusba is beillő, hosszantartó szakadó eső mégis a legtöbbjét hazaűzte. Csak néhány edzettebb férfi, meg a kastélybeliek voltak tanúi, mikor az eső elálltával szegény Lórikát fáklyák fénye mellett a várkastélyba szállították. Ravatalát a kápolnában állították föl. Másnap reggeltől estig tömegesen jött nemcsak Keresztúrnak, hanem az egész vidéknek népe: mind, mind siratta a jóságos, ifjú menyasszonyt. A halottnak ajka körül pedig angyali mosoly játszott: átszellemült arcából égi derű sugárzott. – Harmadnapon elvégezték a halotti szertartást, s mert úgyis együtt volt az egész atyafiság, mindjárt el is kísérték Lékára, s eltemették az ottani szerzetesek templomában. Csak édesanyja nem kísérte el. A hirtelen csapás ágyba döntötte a különben is betegeskedő asszonyt, s néhány hónap múlva január 22-én, ő is kiszenvedett. Mégis Nádasdy, az országbíró volt az, ki ez időben legtöbbet szenvedett. Azt a két áldott lelket, ki oly közel állott szívéhez, szentül hitte, ő döntötte sírba. Szótalan, búskomor lett: kerülte az összeesküvőkkel való legcsekélyebb érintkezést is. Tépelődött, gyötrődött eleget önmagában, de hiába, sem háborgó lelkiismeretét nem tudta megnyugtatni, sem félelmén nem tudott többé erőt venni. Október vége felé fölment Bécsbe, leborult

Sopron magyar_955:Layout 1 8/4/2008 9:29 Page 164

Lipót király lába elé és kegyelemért könyörgött. De ekkor már akadt elég áruló, köztük volt Széchy Mária is, s Bécsben ismerték az összeesküvésnek minden ága-bogát. Ezért a császár is, meg a mindenható miniszterek is csak semmitmondó biztatásokkal bocsátották el Magyarország első főurát. Nádasdy most már maga is belátta, sokkal is mélyebben bocsátkozott az összeesküvésbe, sokkal is nagyobb a vagyona, hogysem éhes ellenségei, meg a mindig üres kamarapénztár ki ne zsákmányolnák az ő szerencsétlen helyzetét. Azért sietett rendezni azt, amit még rendezhetett. Elégette gyanúsnak látszó iratait: a lékai kriptában fölállította a felesége és a maga kőkoporsóját, ami minket itt elsősorban érdekel, 1670. tavaszán lebontotta a Lórika kedves erdei kápolnáját, s helyébe szép, tágas templomot rakatott, hogy a fogadalom megváltását legalább részben teljesítse. A templomszentelésen ismét megjelent a vidék népe, a papság vezetése mellett, fényes körmenetekben, lelkes, örömmelteljes hangulatban: nem is sejtve, hogy a hatalmas Nádasdy-ház leggyászosabb napja már ott leselkedik a sarkukban. A templomszentelés június 2-án történt. Szeptember 2-án Nádasdyt már Pottendorfban elfogták, magát pedig, sok vallatás és zaklatás után, 1671. április 30-án lefejezték. Lórika kedves Mária-képe, mely az új templomban is a főoltáron foglalt helyet, csak annál inkább vonzotta az ájtatos szíveket. Boldogasszony nyári ünnepén mind mai napig százával, ezrével jelennek meg a jámbor hívek a kedves Mária-kép előtt. S ahány anya, ahány apa csak odahozza először gyermekét, elmondja a kicsinek a Lórika szomorú történetét. Az idegen is, ki megteszi a Czenk és Kópháza között vivő szép utat, ne sajnálja a fáradságot, nézzen be az útszéli, télen-nyáron, reggeltől-estig nyitva álló szép templomba. S ha leborul a főoltár áhítatra gerjesztő kedves Mária képe előtt, jusson neki is eszébe, a szegény Lórika története. De jusson eszébe a Szentléleknek eme tanítása is: Romlás az embernek elnyelni a szenteket, és a tett fogadást visszavonni. Ha mit fogadtál az Istennek, ne késsél megadni. – Sokkal jobb fogadást nem tenni, mintsem fogadás után az ígéretet nem teljesíteni.

Levanda étterem belső udvara

Sopron magyar_955:Layout 1 8/4/2008 9:29 Page 165

Összefoglalás

Kedves olvasó! Megpróbáljuk átadni azt az érzést, mely a könyv elkészülte közben bennünk kialakult és megfogalmazódott.
Sopront nem könnyű megérteni, hisz a város fekvésénél fogva már a régmúlt időkben egy bonyolult kapcsolatrendszer része volt, mind fizikai, mind pedig szellemi síkon.

Valamikor nagyon régen, mikor a műben felsorolt szereplők még nem léteztek, mikor a Pannon-adriai térség kifejezés, melyet szimbólumként és valós, létező szellemiségformáló erő és térként értelmezhető, a maga jelenlétével olyan gondolatok, kultúrák létrejöttét segítette, melyek sorra kihatottak környezetükre, sőt évezredek múltán, újként megjelenve ugyanitt, már csak a sejtés, az érzés, a gondolat és szellemi rokonság maradt meg, az is csak néhány kiválasztott számára, akik az adott időszakkal behatóbban foglalkoztak. Néhány újabb genetikai eredmény bizonyítja a fentebb leírtakat és remélhetjük, hogy történészek is igazolni fogják ezeket. Így zárul be a kör. Sok kultúra és civilizációs vívmány született ebben a térségben, melyek évszázadok, sőt évezredek múltán továbbfejlődve újra megjelenve, esetleg újnak tűnhettek, de kiindulópontjuk itt volt.

A vučedoli és a körösi kultúrák nyugati határvidéke lehetett itt, fontos pontokkal, mint szimbólumokkal.

Nem fennkölt szólamról van szó. Ez a mi valóságunk. Sok évezred üledéke, felhalmozott tapasztalata, azé a bölcs megérzésé, mely minden nehézség ellenére mederben tartotta és kreatív, igen életerős masszává gyúrta az itt egymásra talált népeket és kultúrákat.

Hol is a helye Sopronnak, ebben az egy kis túlzással misztikusnak ítélt és érzett környezetben?

Sopron, mint az a szövegben nagyon jól kidomborodik, kapocs volt, és a mai napig az. Határon fekszik.

Itt megjelenni, majd eltűnni nem volt nehéz, értem ezt népekre, uralkodókra, befolyási övezetekre. Mert az ember itt maradt és a történetet követve – igaz az valahol a keltáknál, avaroknál, illíreknél kezd a mi történelmi felfogásunk számára érdekessé válni – valóban sok nép és kor hagyta itt emlékeit. Tudatalattinkban talán még most is léteznek.

A római Scarbantia városa sokat mesél. Leletei, alkotások sokasága, történelmi események nyomják rá bélyegüket erre a földre.

A város két közlekedési tengely csomópontjában épült ki. Az Alpok keleti szélén futó észak-déli és a kontinens nyugati felé vezető kelet-nyugat irányultságú utak ezen a vidéken keresztezték egymást, meghatározva az itteni település életét, fejlődését.

A Római Birodalom bukása után – csakúgy, mint másutt Európában – a környéken is jöttek-mentek a népek, népcsoportok. Egyet azért nehéz elképzelni. Mégpedig azt, hogy ezen a környéken, ahol gyakorlatilag ősidőktől fogva – ami még fontos, különösebb természeti fenyegetettségtől védve, mint pl. gyakori földrengés, árvizek, szélviharok stb.- megvolt minden adottság az élethez, nem maradtak meg az itt élők, hanem vitték tovább, folytatták életüket.

Mi minden történt ebben az időszakban, a középkorba vezető hosszú átmeneti korban, azt csak merész és kitartó kutatómunka fogja megértetni velünk. A frankok megjelenésével, nagy valószínűséggel itt is letelepedett uralkodó rétegük, mely az itteni embereket hozta függő viszonyba.

A magyarok honfoglalásával újból idegen népeket üdvözöl a táj, kik néhány évszázad alatt beleolvadtak az őshonos lakosságba. Ennek ellenére a német elem itt, - a folytonos germán nyelvterület keleti végvonalán- erőteljesebben határozza meg a város arculatát.

A város a 20. sz. elejéig német többségű, úgy, hogy a középkorban a németek aránya 9o% körüli volt a városban.

A 16. sz. elején egy új árnyalattal gazdagodott a vidék. A halálos fenyegetettségből, gazdasági ellehetlenedésből és elkeseredettségtől hajtva megjelentek a horvátok .

Ettől az időtől kezdve a város és környéke három nyelvűvé vált. A horvátok osztrák tartományokba is menekültek, ellenben ott nem tudtak olyan erős gyökeret verni, mivel a császár titkos utasításai ellenük irányultak.

Nyugat-magyarországon biztosítva volt a fizikai, kulturális, vallási és nyelvi fennmaradásuk. Létük, jövőjük csak a legújabb korban vált kétségessé.

Az utolsó 150-200 évben történt valami, aminek van megmagyarázható (nemzeti mozgalmak, határok kialakulása, népszavazások, világháborúk, kitelepítések), ám nehezen megfogható komponense is.

Mindent egybevetve: A Sopron iránt érdeklődők oly érdekes világ tanúi lehetnek, olyan kultúra részesének érezhetik magukat, melyet megismerve talán nem lesz nehéz megérteni ismert emberek gondolatvilágát, életét, mint Széchenyi István, Liszt Ferenc, Eszterházy Miklós vagy Pejacsevich Károly.

A nyugat-pannon térség a Murától Pozsonyig (demográfiailag, néprajzilag, sőt természet földrajzilag is igen sokszínű volt, melyet a számos tájegység elnevezése is bizonyít (Szigetköz, Rábaköz, Fertőmellék, Alpokalja, Vulka völgye, Lajta-köz, Vasi hegyhát, Mura

Sopron magyar_955:Layout 1 8/4/2008 9:29 Page 166

völgye, ill. Hanság, Fertő-vidék, Felső-Őrség stb.) A térség politikai egységként legfeljebb a magyar honfoglalás utáni évtizedekben volt leírható a nyugati gyepűként, gyepűelveként. Ennek határait és kiterjedését azonban csupán virtuális értelemben kereshetjük, mert az koronként változott.

Az Európai Unióban 2004. május elsejéig, a korábbi tizenöt tagállam lakosságának egynegyede élt határ menti régióban. A csatlakozó országokkal ez az arány már a lakosság közel felét jelenti. Nyugat-Dunántúl lakói is hasonló helyzetben vannak. Felmerülhet a kérdés: a mindenkor itt élők mindennapjaiban a különféle határok vajon milyen szerepet játszottak eddig?

A térség legkorábbi történetében a természet alkotta határok voltak meghatározóak. A római birodalom megjelenése véget vetett a nyugat-kárpát-medencei közösségek, régészeti kultúrák folyók, völgyek, hegyek által kijelölt történetének, és kezdetét vette a politikai határok, határalakulatok mentén zajló történelem. Bár a politikai határok – szerepük szerint – elválasztottak, mégis annak lehetünk tanúi, hogy a sok évszázad alatt élénk kapcsolatok alakultak ki határtérségünkben; az áruk cseréje, a kultúra átadása közeli és távoli tájakkal, országokkal szüntelenül folyt. A politika alakulása ellenére fennmaradt szerves kapcsolódás bebizonyította: a szellem határtalan. A XX. században úgy tűnt, a határok sokkal kevésbé lesznek átjárhatók. Az első, és különösen a második világháború utáni elszigetelődés azonban történelmi léptekkel számolva nem tartott sokáig, és a jövőben minden addiginál határtalanabb együttélés kezdődhet, folytatódhat a térségben. A történelem valószínűleg nem ér véget, ám a kultúrák, népek, nemzetiségek közösségeit ismét legfeljebb a – ma már könnyen leküzdhető – természet adta határok és távolságok választják majd el egymástól.

Ezen munka először próbál pontosabb, érthetőbb, kifejezőbb képet alkotni Sopron és környéke életéről a századok perspektívájában, oly módon, hogy feldolgozza a horvátok történelmét a németekével és magyarokéval együtt, hisz együtt élnek immár fél évezrede ezen a vidéken.

Fejezetekre bontva próbáltuk időrendi sorrendbe tenni a történetet.

A XVI. sz. elejéig az olvasó egy igen áttekinthető, sok érdekes adattal szolgáló soprontörténettel ismerkedhet meg. A párhuzamos részben futó szöveg pedig a horvát történelem számunkra érdekes részleteit tárja elénk.

A XVI. sz. eleje nem csak világviszonylatban érdekes része a történelemtudománynak, de Sopron szempontjából is mérföldkő.

Több szempontból is. A reformáció megjelenése, egy új uralkodóház megerősödése nagyon közeli központtal (Bécs), a török háborúk, Magyarország három részre szakadása és a horvátok megjelenése.

Sopron megpróbált igazodni az új feladatokhoz, időkhöz. A század folyamán felhalmozott és megérett tudás és fejlődés fogja meghozni gyümölcsét a XVII. század elején, a sokszor emlegetett híres polgármester Lackner Kristóf korát. Ez az időszak, amikor Sopron országgyűlései révén Európában ismertebb lesz, amikor a két vallásirányzat nem fizikailag számol le egymással, hanem szellemi, kulturális, művelődési síkra helyezi a konfliktust, ekkor lett a bor Sopron első számú és fontosságú, sokszor politikai eszköze.

Ebben a korban tanulja meg az egyszerű soproni polgár azt a leckét, hogy rövid időn belül mennyire változhatnak célok , érdekek és értékek.

Itt van a két országra (Magyarország , Horvátország) kiterjedő összeesküvés egyik központja és néhány kulcsfontosságú szereplője (Nádasdy, Wittnyédy). Az addig zömében a város környéki falvakban élő horvátság nagy számban jelent meg a város falain belül és játszott szerepet a város fejlődésében.

A század vége már az ellenreformáció kora. A katolikus papságban átlag feletti a horvátok aránya.

A XVIII. században alakul ki Sopron városjellege. Császárhű városként éli életét. A török végleg eltűnik. A századvég pedig a modern társadalmak megjelenésének korszaka. A felvilágosodás gondolatvilága itt is érezhető. Ennek eredményeképpen fog majd megjelenni a XIX. század elejének nagy egyénisége, Széchenyi István, aki gondolatvilágával felvillanyozta nem csak a soproni, hanem egész Magyarország polgárságát.

Gondolkodásában sokban hasonlított az Sopron polgárságára.

Ekkor tevékenykedik Pejácsevich Károly gróf, ki Sopron kulturális életében játszott felejthetetlen szerepet.

A város nyomdáiban nyomtatják a horvátok könyveiket.

Ekkor élt és működött Liszt Ferenc is, ki noha nem tudott magyarul, magyarnak vallotta magát és emellett Sopront tekintette szülővárosának.

A XIX. század az iparosodás százada. Ebben az időszakban veszítette el Sopron regionális gazdasági vezető szerepét.

A horvátok kiadják első újságukat és aktív részesei a városi életnek.

Sopron magyar_955:Layout 1 8/4/2008 9:29 Page 167

A XX. században a határkérdés lesz az első, amikor Sopron a nemzetközi figyelem középpontjába kerül. Az 1921-es népszavazás magyar szemszögből nézett fényes győzelme Sopronra nézve tragikus volt. Tartományi főváros helyett, vidéki határmenti várossá süllyedt.

1945 a felszabadulás éve, mely után egy évvel a németajkú városlakók egy része elhagyni kényszerült szülővárosát, bár vétkük „csak „ az volt, hogy becsületes soproni német polgárok voltak.

Nagyon sokan telepedtek meg ezután a városban. A hidegháború korszaka után Sopron újból Magyarország „nyugati kapuja” lett és fellendülés vette kezdetét.

Azt, hogy egy adott hely emberformáló tud lenni és sokszor valós és szimbolikus ereje kihat lakóira is, Sopronban 1989-ben mutatkozott meg még egyszer, amikor a „rendszer” itt kapott először fizikai értelemben léket.

Morális szempontból volt ez koronája sok-sok évszázad összegyűlt értékének.

Az ezredfordulón a soproni horvátok önkormányzatot és kulturális egyesületet alakítottak.

2002 óta megélénkült tevékenységükkel a város érdekeit és értékeit szeretnék tovább gyarapítani.

Sopron magyar_955:Layout 1 8/4/2008 9:29 Page 168